Yazar Hakkında

1951 Manisa doğumlu. 1976'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümünden mezun oldu. Öğretmen olarak Erzurum, Karabük, Afyon-Sandıklı, Manisa-Gördes ve Amasya-Suluova'da görev yaptı. 2005'te emekliye ayrılan Abdulhalim Durma 'Evliyalar Şehri' adıyla bir kitap dizisi hazırlamaya başladı. Elinizdeki kitaptan önce Amasya, Kastamonu, Afyonkarahisar, Isparta, Tokat, Samsun, Sivas, Adıyaman, Malatya, Elazığ, Manisa, İzmir, Çorum, Muğla, Sinop, Erzurum, Giresun, Ordu, Bayburt, Ağrı, Hakkari, Siirt, Bitlis, Van, Şanlıurfa, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kırşehir, Karaman, Niğde, Antalya, Aksaray'ı yayınlayan yazarın hazırlanmakta olan son kitabı Kırıkkale ile ilgili.

Yazarın ayrıca, Din Psikolojisi ve Kişilik isimleriyle ebook formatında iki tercümesi ile Kadı Kızı isimli bir roman çalışması vardır.

Evliyalar Şehri Nevşehir

Abdulhalim Durma

ISBN
978-9944-0466-7-2

Dizgi
Abdulhalim Durma

Kapak Tasarımı
Abdulhalim Durma

Baskı Yeri
Yenigün Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti. Turgut Özal
Bulvarı No. 53/1 İskitler/ Ankara
Tel-: 0312 384 6183-84

1000 Adet basılmıştır
2016

İçindekiler

Bölge, Bizans döneminde özellikle VI-IX. yüzyıllar arasında Hristiyan halkın yumuşak kayaları oyarak yer altı şehirleri oluşturdukları bir sığınak yeri haline gelir. İslamiyet'in yayılmaya başlamasıyla birlikte Anadolu'ya akınlarda bulunan Müslümanlar için burası bir uç bölgesi olur. Hem Müslümanların bölgeye akınları, hem de VII. Yüzyılda Bizans'ta tasvir (ikona) yanlılarına karşı bir hareketin güç bulmaya başlaması, yer altı şehirlerine sığınan Hristiyan halkın sayısında giderek bir artış meydana getirir.

Malazgirt Savaşı'ndan sonra Selçukluların idaresine geçen bölge 1243 yılındaki Kösedağ Savaşı'nın ardından İlhanlı nüfuzuna girer. 1317'de, Anadolu umumi valiliğine getirilen Timurtaş'ın yönetimine bırakılır. XIV. Yüzyıl ortalarında Eretnalıların hakimiyetine geçer. 1365 yılına doğru Karamanoğulları tarafından ele geçirilir. Daha sonra Sivas merkez olmak üzere bir devlet kuran Kadı Burhaneddin'in idaresine girer. Bölge, XIV. Yüzyılın sonlarına doğru Kadı Burhaneddin ve Karamanoğulları ile Osmanlılar arasındaki nüfuz mücadelelerine sahne olur. Bu mücadeleler esnasında önce Karamanoğullarının, ardından Osmanlıların eline geçer (1398).

Bölgenin Osmanlı idaresine girmesinden sonra şehrin yerinde Muşkara adlı bir köy mevcuttur[1].

[1] Nevşehir. İlhan Şahin. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 33

Karamanlılar döneminde küçük bir garnizon yerleşmesi olarak kurulmuş olan Muşkara, Osmanlı topraklarına dahil olunduğunda sınırda bulunma özelliğini kaybeder[2]. Bu dönemde köy halkının İstanbul'a iskan amacıyla götürülmesi sebebiyle XVI. Yüzyıl başında mezraya dönüşür. Muşkara, XVIII. Yüzyılın başlarında imar faaliyetleri ve iskan siyaseti neticesinde "yeni kurulan şehir" manasına Nevşehir adını alır. Bu ad yanında Osmanlı bürokratik yazışmalarında zaman zaman Nevşehr-i Dilara ismiyle de anılır.

---

[2] Emin Toroğlu. Bir Osmanlı Şehir Tesisi: Nevşehir

XV. Yüzyıl

Ancak Osmanlıların bölge üzerindeki hakimiyeti uzun sürmez ve Ankara Savaşı'nın (1402) sonunda Timur tarafından yöre Karamanoğullarına verilir. Timur'un Anadolu'dan çekilirken bölgedeki bazı aşiret gruplarını beraberinde götürmesiyle boşalan yerlere Dulkadırlı Türkmenleri yerleşir ve bölgenin bir kısmı Dulkadıroğulları (1298-1522)'nın nüfuz ve idaresine girer.

Fatih Sultan Mehmed döneminde hem Osmanlı-Karamanoğulları hem Osmanlı-Dulkadıroğulları arasındaki nüfuz mücadelelerine sahne olan bölgenin bir kısmı Karamanoğulları'ndan (1468), bir kısmı da Dulkadıroğulları'ndan Osmanlılar'a intikal eder.

XVI. Yüzyıl

XVI. Yüzyılda Nevşehir'in çekirdeği olan Muşkara köyü sakinlerinin tarımla uğraştığı, bağcılık ve bahçeciliğin yaygın olduğu tesbit edilmektedir. Ayrıca burada birkaç değirmen ve bezirhane mevcuttur. Bölgenin muhtemelen Dulkadıroğulları'nın elinde kalan ve Maraş ile Elbistan'a doğru uzanan son kısımları Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı topraklarına dahil olur (1515).

Nevşehir'in çekirdeği olan Muşkara köyü ve çevresi Osmanlı hakimiyetinde iken cereyan eden önemli bir hadise görülmemektedir. Osmanlı idari teşkilatı içinde Muşkara köyü Niğde sancağının Ürgüp kazasına bağlıdır. 1518'de idari bakımdan Ürgüp kazasının Uçhisar nahiyesinin köyleri arasında yer almaktadır. On altı köyü olan Uçhisar nahiyesinin Muşkara'dan başka nahiyeye adını veren Uçhisar ile Ortahisar, Nar ve Sulusaray adlarıyla bilinen köyleri vardır. Bu tarihte Muşkara köyü seksen altı hane, on dokuz bekardan oluşan yüz beş nefer erkek nüfusa (yaklaşık 450 kişi) sahiptir. Bunların tamamı gayri müslim olmakla birlikte içlerinde gerek kendi adı gerekse baba adı Türkçe olan şahıslar da bulunmaktadır. Bu durumun Anadolu'da Türkçe konuşan Ortodoks Hristiyanların mevcudiyetinden veya 1071 Malazgirt Savaşı'ndan önceki dönemlerde Anadolu'ya gelen ve dini bakımdan Hristiyan olmalarından dolayı bu gibi isimleri alan Türklerin varlığından kaynaklandığı belirtilir. Bu tespit köyün Osmanlılardan önceki dönemlerde kurulmuş olabileceğine işaret eder.

XVIII. Yüzyıl

Nevşehir'in esas nüvesini teşkil eden Muşkara köyünde Selçuklu devrinde yapıldığı anlaşılan bir kale mevcuttur. Kale, muhtemelen bölgenin güvenlik ve asayişine yönelik bir fonksiyonu yerine getirmektedir. XVIII. Yüzyılın başlarına kadar normal bir köy durumunda olan *Muşkara*, kasaba durumuna gelmesini sağlayan asıl fiziki, mimari ve demografik gelişmelere Damad İbrahim Paşa'nın sadrazamlığı döneminde (1718-1730) sahne olur. Bunun en önemli sebebi, köyün Damad İbrahim Paşa'nın doğduğu yer olmasıdır. 1690'a doğru İstanbul'a gelen İbrahim Paşa köyü ile alakasını kesmemiş ve manevi bağlarını koparmamıştır. Nitekim 1730 yıllarında şehirde oturan hane sahipleri arasında yer alan İbrahim Paşazade Mehmed Bey, Damad İbrahim Paşa'nın akrabalarındandır. Bunun yanında Muşkara köyü bulunduğu yer itibariyle de gelişmeye oldukça uygundur. Köy Aksaray, Niğde ve Kayseri şehirlerini birbirine bağlayan yolların kesiştiği bir derbend yeri durumundadır. Bu bakımdan hem buralara gelip giden kervanların hem de muhtelif ticaret erbabı ve tüccarın uğrak yeridir.

Muşkara'nın bir kasabaya veya şehre dönüşümünün gerçekleştirilmesi için önce dönemin padişahı III. Ahmed, bir hatt-ı hümayun ile damadı İbrahim Paşa'ya Muşkara köyünü hibe ve temlik eder. Ardından İbrahim Paşa kendi vakıf hayratı olarak köyde yoğun bir imar faaliyeti başlatır. İlk olarak 1719 da acil ihtiyacı gidermek amacıyla Cami-i Atik Mahallesinde

Kara Camii yaptırılır. Kara Cami'nin önceleri Cami-i Atik adıyla anıldığı bilinmekte ve bulunduğu mahalleye adını verdiği de anlaşılmaktadır. Vezir-i Azam Damat İbrahim Paşa tarafından III. Ahmet döneminde yaptırıldığı, caminin iki adet kitabesine 1719 tarihi ve bani adı verilerek kaydedilmiştir. Avlunun doğu duvarındaki kapı açıklığında yer alan kitabede şu dua yer alır. "Bu güzel cami İbrahim paşanın kabri olsun"[3].

Külliye için inşaata nezaret etmek üzere merkezden bir bina emini tayin edilir. İmar faaliyetleri sonunda Muşkara köyünü şehre dönüştüren cami, medrese, sıbyan mektebi, han, hamam, imaret, çeşme ve bunlara bağlı dükkanlarla vakıf ve diğer yöneticilerin ikametleri için binalar yapılır. Bu binaların önemlileri, devrin ünlü şairlerinden Nedim (1681-1730), Seyyid Vehbi (1674-1736), Dürri (ö. 1722) ve Asım (v. 1760) 'a yazdırılan kitabeler ve İstanbul'dan gönderilen nefis eserlerle süslenir[4]. Ayrıca bu imar faaliyetleri esnasında

---

[3] Mehmet Ekiz. Nevşehir'de Türk Dönemi Mimari Eserleri. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi. Ankara. 2006

[4] Çelebizâde lakabıyla da tanınan Osmanlı şeyhülislâmı, vak'anüvis ve şair Asım Efendi, daha çok vak'anüvisliği ve bu sırada kaleme aldığı Târih'i ile ün yapmıştır. Bu kitap, Âsım Efendi'nin de katıldığı Damad İbrâhim Paşa'nın özel toplantıları, helva sohbetleri, Çırağan safaları, Sâdâbâd eğlenceleri ve Lâle Devri için birinci elden kaynak eserlerdendir.

kale yeni baştan tamir ettirilir ve halkın güvenliğini sağlamak için sur yaptırılır. 1730'da kalede kale dizdarı, topçu neferatı ve cebehanenin yanı sıra bir mehter takımının bulunması buranın faal bir durumda olduğunu gösterir.

Muşkara köyü yeni bir şehir halini alınca bu özelliğine atfen 1725 yılında Nevşehir adını alır. Doğrudan merkezi idare tarafından verilen bu adın bürokratik yazışmalarda kullanımı için ilgili kalem ve makamlara bir de ferman gönderilir. Bu arada kaza merkezi olan Ürgüp'te oturan kadı Nevşehir'e nakledilir ve davalara buradan bakmaya başlar. Bunun yanında şehrin nüfusunu arttırmak ve buraya yerleşmeyi cazip hale getirmek için vergi muafiyeti sağlanır ve dışarıdan her türlü mali, askeri müdahaleye kapatılır. Ayrıca İbrahim Paşa'nın bütün emlak, arazi, bağ ve bahçesi bu yerdeki dini ve içtimai tesislere vakfedilir. Şehirde dini ve sosyal tesislerin inşasının devam ettiği 1727 yıllarında merkezde yaşayan nüfusun en az 289 nefer olduğu ve bu nüfus içinde bir kasaba veya şehirde bulunması gereken zaim, sipahi, yeniçeri, cebeci, kethüda yeri, imaret şeyhi, hatip ve imam gibi görevlilerin bulunduğu tesbit edilmektedir. Bu durum köyden şehre dönüşümün hızlı bir şekilde gerçekleştiğini göstermektedir. Ayrıca buraya çevre köylerden yetmiş yedi nefer nüfusun henüz yeni gelmiş olduğu dikkati çekmektedir. Bu nüfusu yetersiz gören merkezi idare şehre göçü teşvik etmeye başlar. Bunun için konar göçer durumdaki aşiretlere öncelik verilir ve Boynuinceli

Türkmenleri'ne mensup oymak ve cemaatlerin şehre iskanı yönünde karar alınır. Bu kararın alınmasında söz konusu Türkmenler'in çevre halkı ile bir kaynaşma içinde olması, belirli bir gelire sahip bulunması ve içlerinde okuma yazma bilen "haccü'l-haremeyn ve zi-kudret" kimselerin yer alması rol oynamıştır. Bu hususlar çerçevesinde Boynuinceli Türkmenleri'ne bağlı cemaat veya oymak ahalisi içinde 800 hanenin seçilerek Nevşehir'e, diğer kalan grupların ise Nevşehir bölgesinde teşkil edilen köylere yerleştirilmesine karar verilir.

Nevşehir'e yerleştirilecek göçebe gruplarının tesbit edilmesinin ardından bunlara ev inşa edecekleri arsalar verilir. Ancak şehrin kurulduğu yerin ev için yeni arsa üretmeye pek uygun olmaması sebebiyle şehirle Nar köyü arasındaki kesim de iskana açılır[5]. Şehrin vakıf statüsünde olmasından dolayı ev inşa edecek kimselerden arsa bedeli olarak yılda bir defa 1,5 kuruş icar bedeli alınması ve arsanın mülkiyet üzere tasarruf edilmesi kararlaştırılır. Böylece ev sahiplerinin vefatı halinde evlerin evlatlarına veya varislerine intikal etmesi mümkün olabilmektedir. İnşa edilen bu evler genellikle çeşitli odalarla ahır, ambar ve bunların etrafını çeviren bir avludan meydana gelmektedir. 800 hanenin tamamı

---

[5] Nar Kasabası Ulu Camii Karamanoğlu Halil Paşa tarafından bilinmeyen bir tarihte iki kubbe ve minaresi ise Damat İbrahim Paşanın Kethüdası Hacı Osman Ağa tarafından H.1141/M.1728 tarihinde yaptırılmıştır. Kasabada ayrıca 1792 tarihli Hasan Efendi Camii ile 1714 tarihli bir çeşme bulunmaktadır.

olmasa bile büyük bölümünün yerleştiği Nevşehir'de bu yeni göçmen grubunun geleneksel hayat tarzlarına uygun düzenlemeler yapıldığı, hatta önce şehirli oldukları gerekçesiyle evlerini boş bırakıp yazın yaylaya gitmelerinin yasaklandığı, fakat daha sonra evleri tamamen boşaltmamak, otuz kırk gün sonra dönmek ve kışın mutlaka şehirde bulunmak gibi kararlar alındığı görülmektedir. Böylece Nevşehir devlet eliyle ve sıkı iskan politikalarıyla oluşturulmuş bir şehir özelliği kazanır.

Yapılan bu iskan hareketleri neticesinde 1730 yıllarında Nevşehir'in nüfusu birkaç bine ulaşır ve artık bir kasaba haline gelir.

Nevşehirli Damad İbrahim Paşa tarafından XVIII. yüzyılın ilk yarısında Nevşehir'de yaptırılan külliye, 1726-27'de tamamlanmış olup Osmanlı tarihinde Lale Devri (1718-1730) diye adlandırılan devrede Anadolu'da inşa edilmiş geniş bir külliyedir[6]. Damad İbrahim Paşa'nın doğum yeri olan Niğde sancağı kazalarından Ürgüp'e bağlı Muşkara köyünün adı, bu külliyenin tamamlanmasından ve banisinin orada yaptırdığı diğer imar faaliyetlerinden sonra Nevşehir olarak değiştirilir. Külliyenin arsası için köyün dışında bulunan Çifte Han'ın civarındaki harman yerleri sahiplerinden satın alınmış, inşaatta çalışacak ustalar, Hassa mimarbaşı Mehmed Ağa

---

[6] Damad İbrahim Paşa Külliyesi. İlknur Aktuğ Kolay. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 8

ve bina emini İsmet Ağazade Seyyid Mustafa Ağa ile birlikte İstanbul'dan gönderilmiştir. İbrahim Paşa mimarbaşıya, bina eminine ve Muşkara kadısına yazdığı bir hükümle, külliyenin inşaatı için Muşkara'ya giderken Gebze'de Çoban Mustafa Paşa Külliyesi'ni inceledikten sonra yola devam etmelerini emretmiş ve onlardan inşaata İstanbul'daki külliye yapıları kadar özen göstermelerini istemiştir. Bina emini Seyyid Mustafa'nın inşaat başladıktan bir müddet sonra ölümü üzerine yerine tayin edilen Osman Ağa da ölünce bu göreve Mustafa Ağa getirilmiştir. İnşaat sürerken İbrahim Paşa İstanbul'daki yalılarını yapan Serkis Kalfa'yı kontrol için Muşkara'ya göndermiştir.

Külliye cami, medrese, sıbyan mektebi, imaret, kervansaray, hamam ve iki çeşmeden oluşmaktadır. Eğimli bir araziye yerleştirilen külliyede cami, medrese, sıbyan mektebi ve imaret, batı ve doğu yönlerinde istinat duvarlarıyla sınırlandırılmış bir alan üzerinde inşa edilmiştir. Ortasından Cami-i Cedid Caddesi geçen bu alanın doğusunda cami, batısında sıbyan mektebi, medrese ve imaret, biri cami avlusunun güney duvarının dışında, diğeri sıbyan mektebi avlusunun köşesindeki istinat duvarının üzerinde olmak üzere iki çeşme bulunur. Hamam bu sahanın kuzeyindeki eğimli arazi üzerindedir. Cami avlusunun altında yer alan kervansarayın girişi ise Cami-i Cedid Caddesi tarafında bir istinat duvarı ile çevrelenmiştir.

Külliye yapılarının hepsinde ve çeşmelerin birinde yapım tarihini veren en azından birer kitabe vardır. Kitabelerin oldukça uzun olan metinleri Nedim ve Seyyid Vehbi gibi dönemin önemli şairleri tarafından yazılmış, kitabe taşları da İstanbul'da hazırlanarak Nevşehir'e gönderilmiştir.

Caminin, ana giriş avlu kapısı kuzeybatıdadır. Bu kapı üzerinde Lale devrinin en önemli şairlerinden biri olan şair Nedim'in yazdığı mermer bir kitabe bulunmaktadır[7]. Cami kare planlı harem ve mihrap önü bir niş şeklinde güney duvarından çıkıntı yapan bir şemaya sahiptir. Yörede çıkarılan kalker taşlarından kesme taş örgülü beden duvarlarında, içte kubbeden gelen yüklerin alındığı kısımlarda sütun görünümü verilmiş altı adet geniş yivli, yarım daire kesitli gömme ayak bulunmaktadır. Dışta da doğu ve batı duvarlarında aynı noktalarda ve haremin güneydoğu ve kuzeybatı köşelerinde iki yönde birer dikdörtgen kesitli ayak vardır. Sekiz destekle taşınan kubbeye geçiş tromplar ve aralarındaki pandantiflerle sağlanmıştır. Tromp baş kemerleri ve yan duvarlar üzerindeki kemerler arasına yerleştirilen pandantiflerle kubbe eteğinin dairevi planı elde edilir. Yarım küre kesitli kubbenin içte tepe noktasında külliyenin diğer yapılarındaki kubbelerde olduğu gibi kubbe yüzeyinden girinti yapan sekizgen bir göbek bulunur. Haremin kuzey kısmında, giriş kapısının

---

[7] Rabia Ünlü. Sosyolojik açıdan Din Sanat İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Üniversitesi. Nevşehir. 2002

iki yanında dört adet sekizgen kesitli mermer sütun üzerinde birer mahfil yer almıştır. Caminin içi beden duvarlarında iki, örtüye geçiş bölgesi ve kubbe eteğinde birer sıra pencere ile aydınlatılmaktadır. Harem kısmının doğu ve batı cephelerinde dörder, kuzey ve güney cephelerinde ikişer, mihrap duvarında iki, diğerlerinde birer adet olan pencere dizisi ahşap kapaklı, düz lentoludur ve üzerinde silmeli taş söveler vardır. Ahşap kanatlı, basık kemerli giriş kapısı hem içte hem cephede sivri kemerli birer niş içine yerleştirilmiştir. Mihrabında yaptırıldığı dönemin özelliklerini yansıtırcasına lale motiflerine yer verilir[8]. Haremin kuzeydoğu köşesinde yer alan minarenin kare planlı kaidesi yapının kütlesinden dışarıya taşar. Son cemaat yerinden basık kemerli bir kapı ile çıkılan tek şerefeli minare kesme taş örgülüdür. Onaltıgen planlı bir gövdeye sahip olan ve barok özellikler gösteren ampir üslubunda tezyin edilmiş şerefesiyle minarenin XIX. yüzyılda tamir edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Halen ibadete açık ve bakımlı bir durumda olan caminin avludan üç basamakla çıkılan son cemaat yeri beş kubbelidir.

Ön avluda, cami giriş kapısı ve mihrap ekseni üzerinde Şadırvan yer alır. Şadırvanın konik külahla üstü kapatılmış olan onikigen planlı mermer su haznesinde çeşmelerin bulunduğu yüzeyler köşelerde sütunlarla birbirinden ayrılmıştır. Sekiz adet sekizgen kesitli

---

[8] Mehmet Pınar. Nevşehir mihrapları. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi. Kayseri. 2011

baklavalı başlıklı mermer sütun kagir kubbeyi ve 2 m. genişliğindeki ahşap saçağı taşımaktadır.

Günümüzde Damad İbrahim Paşa Halk Kütüphanesi adıyla kütüphane olarak kullanılan medrese camiyle aynı alan üzerinde, caminin batısında Camiicedid Caddesinin karşı tarafında bulunmaktadır. Kütüphanenin ilk koleksiyonu Damat İbrahim Paşa tarafından bağışlanan 187 yazma eserden oluşmuştur[9]. Kütüphane zamanla gelişerek medresede eğitim gören öğrencilerin ve yöre halkının bilgi ihtiyacını karşılayan bir kaynak konumuna gelmiştir. Damat İbrahim Paşa tarafından kütüphaneye kazandırılan ve daha sonraları kütüphane dermesine eklenmiş değerli yazma eserler, saklama koşullarının sağlanamaması ve gerekli güvenlik önlemlerinin alınamaması sebebiyle, Milli Kütüphane'ye devredilmiştir. Damat İbrahim Paşa Halk Kütüphanesi, 1987 yılına kadar Nevşehir'in tek halk kütüphanesi olarak kullanılmıştır. 1987 yılında Kültür Bakanlığı, Nevşehir İl Halk Kütüphanesi, Kültür Bakanlığı tarafından yapımı tamamlanan Kültür Merkezi binasında kendisine ayrılan yere taşınmıştır. Medresenin arkasında topografik sebeplerle oluşan üçgen kısım, içinde helaların bulunduğu ikinci derecede bir avlu olarak değerlendirilmiştir. Kareye yakın dikdörtgen planlı medrese, revaklı bir avlu etrafına dizilmiş bir baş oda, on yedi medrese odası ve doğu-batı doğrultusunda medreseye giriş ve avluya geçiş

[9] Doğan Atılgan. Nevşehir'de Kültür Ve Kütüphaneler

eyvanlarından oluşan bir plan şemasına sahiptir. Baş odası medresenin kuzeydoğu köşesine yerleştirilen yapı, klasik medrese plan şemasından farklılık gösterir. Giriş kapısı güneyde, giriş revağına açılan baş oda batı cephesinde üç, doğu cephesinde revağa açılan bir adet ahşap kapaklı pencere ve bunların üzerinde kuzey ve doğu duvarlarında duvar eksenine yerleştirilmiş petek vitraylı birer tepe penceresiyle aydınlatılmaktadır. Duvarlarında ve kubbesinde Lale Devri kalem işlerinden güzel örnekler bulunan baş odada ocak yoktur. Duvarlarda beş kitap nişi, güney duvarında nişle kapı arasında mermerden üst üste yerleştirilmiş dört adet kedi gözü ve alt sıra pencerelerle tepe pencereleri arasında odayı çepeçevre kuşatan bir ahşap sergen bulunur. Baş oda ve diğer odaların kapıları basık kemerlidir. Baş oda kapısının üzerinde mermer kitabe taşı vardır. Medresenin giriş kapısı, dikdörtgen bir çerçeve içinde kemer taşları geçmeli olarak örülmüştür. Üzeri kurşun kaplanmış geniş bir saçakla korunan kapıda, dikdörtgen çerçeve ile kemer arasında medresenin kitabesi yer alır. Revak örtüsü, mermerden kare kaideler üzerine oturan mermer başlıklı sütunlarla taşınır. Medresenin iç avlu ve arka avlu döşemesi taş kaplamadır.

Caminin batısında medrese ile sıbyan mektebi arasında Camiicedid Caddesine paralel bir konumda yer alan imaret, avlunun kuzeyine yerleştirilmiş bir mutfak ve iki oda ile, avlunun batısındaki tuvaletler ve avlunun güneyindeki sıbyan mektebinin altındaki kayaya oyulmuş depo mekanından meydana gelmiştir. Külliyenin diğer

yapıları gibi imaret de kesme taş örgü tekniğinde örülmüştür. Bir süre hapishane olarak, 1949'dan 1967 yılına kadar da müze olarak kullanılmıştır[10]. İmaretin kitabesini Şair Vehbi yazmıştır. Günümüzde de aşevi olarak kullanılmaktadır.

Yapı grubunun güneyinde bulunan sıbyan mektebi ve avlusu cami, medrese ve imaretin bulunduğu alandan daha yüksek bir kotta inşa edilmiştir. Üçgen bir arsa üzerinde yaptırılan sıbyan mektebi, imaretin avlu duvarına birleştirilerek batısında ve güneyinde üçgen avlular oluşturulmuştur. Mektep, dörtgen planlı bir dershane ve güneyinde iki üniteli revaktan oluşan bir plan şemasına sahiptir. Revağın sokak cephesinde bir pencere bulunmaktadır. Biri revağa, ikisi sokağa ve ikisi imaret avlusuna açılan beş penceresi olan dershanenin içinde bir ocakla bir dolap nişi mevcuttur. Halen Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakfı tarafından erzak deposu olarak kullanılmaktadır.

Külliyenin kuzeyinde, Camiicedid Caddesiyle Belediye Caddesini birleştiren yokuş üzerinde ve kervansarayın karşısında hamam yer alır. Bugün de erkeklere hizmet veren hamamın soğukluk kısmı, iki yanında basık beşik tonozla örtülü birer oda bulunan giriş eyvanı ve bunların açıldığı kubbe örtülü kare bir mekandan oluşur. İçerisi, kubbenin tepesindeki sekizgen planlı aydınlatma feneriyle aydınlatılır. Ortasında

---

[10] http://www.nevsehirkulturturizm.gov.tr/

sekizgen planlı fıskıyeli mermer bir havuz bulunan mekanı, güneybatı ve kuzeydoğu duvarları boyunca taştan yapılmış bir sedir çevreler. Ilıklık bölümü soğukluk kısmını "L" şeklinde kuzeybatı ve kuzeydoğu yönünden sarar. Dıştan sekizgen bir kasnakla desteklenmiş kubbe ile örtülü sıcaklık kısmında geçiş öğesi dilimli tromplar ve aralarındaki pandantiflerle sağlanmıştır. Külhan sıcaklığın kuzeydoğusuna yerleştirilmiştir.

Girişi, külliyenin diğer yapılarının bulunduğu kottan ayrı bugünkü Belediye Caddesi üzerinde olan kervansaray, cami avlusunun altında tasarlanmıştır. İki kısımdan oluşan kervansarayın büyük bölümü cami avlusunun oturduğu kayanın içine oyulmuştur. Birinci bölüm dokuz ayakla taşınan beşik tonozlarla örülmüştür. Giriş cephesindeki dört aksın içi boş bırakılarak giriş sağlanmıştır. İlk bölümden daha alçak olan ikinci bölüm ise ortasında kayadan oyulmuş iki adet kolonumsu destek bırakılarak tamamen kaya içine oyulmuş bir mekandır. Halen dört açıklığından üçünün önü kısmen örülmüş olup bir açıklıkla ikinci kısmın girişine demir parmaklıklı bir kapı takılarak belediye deposu halinde kullanılmaktadır. Bugün kervansarayın önünde bulunan boş alanın bir bölümünde, muhtemelen İbrahim Paşa'nın inşaat sırasında yolladığı hükümlerden birinde yapılmasını istediği "İstanbul hanlarına benzer yirmi otuz odalı bir han" inşa edilmiş olmalıdır.

Külliyede tezyinata en çok camide ve medrese baş odasında rastlanmaktadır. Süsleme unsuru olarak kalem işi

ve taş başta olmak üzere ahşap, vitray, alçı ve çok az sayıda çini kullanılmıştır. Motifler Lale Devri'ne has natüralist üslupta çiçek, kıvrık sap ve yaprak düzenlemelerinden oluşur. En yoğun bezeme türü olan kalem işine caminin harem ve son cemaat yeriyle şadırvan ve medrese baş odasında rastlanmaktadır. Caminin ve medrese baş odasının kapı ve pencere kapakları ile şadırvan örtüsü saçağında fazla dekoratif olmayan ahşap bezeme, caminin alt sıra pencereleri dışında bütün pencerelerinde ve baş odanın tepe pencerelerinde ise vitray kullanılmıştır.

Nevşehirli Damad İbrahim Paşa Külliyesi, genel hatlarıyla klasik Osmanlı mimarisinin bir devamı olarak görülmekle birlikte külliyenin camii barok mimari özellikleri hatırlatan bazı yenilikler sergilemektedir. Bu yeni yaklaşımlar, Osmanlı mimarisinde Batılılaşma yolundaki değişimlerin Lale Devri'nde başladığını göstermektedir. İbrahim Paşa inşaat faaliyetlerinin yanı sıra Muşkara'nın gelişmesi için çeşitli idari değişiklikler de yapmış, Ürgüp'te kurulan pazarı buraya taşımış ve Nevşehir'i kaza merkezi haline getirmiştir. Ayrıca halkın bütün vergilerinin kendi vakfından ödenmesini sağlayıp Nevşehir'de yaşamayı cazip hale getirdiği gibi nüfusunu arttırmak için civarda yaşayan aşiretleri ve Kayseri'ye sonradan yerleşen zenginleri Nevşehir'e iskan etmiştir.

Damad İbrahim Paşa'nın doğum yeri olan Niğde sancağı kazalarından Ürgüp'e bağlı Muşkara köyünün adı, bu külliyenin tamamlanmasından ve banisinin orada

yaptırdığı diğer imar faaliyetlerinden sonra Nevşehir olarak değiştirilmiştir. Ne var ki, Damad İbrahim Paşa 1730'da Patrona Halil isyanı'nda öldürülünce, şehir kaderine terk edilir.

Osmanlı sadrazamı Damad İbrahim Paşa (1662-1730), eski adı Muşkara olan Nevşehir'de dünyaya geldi[11]. Babası İzdin voyvodası olarak bilinen Sipahi Ali Ağa, annesi Fatma Hanım'dır. İbrahim Paşa dirayetli, cömert, mütevazi, ileri görüşlü, yenilik taraftarı ve hamiyetli bir kimse idi. Devrinin ulema, şair, edip ve sanatkarlarını himaye etmekle ünlüdür. Akrabalarını fazlasıyla korur, kendisine rakip gördüğü kimseleri merkezden uzak tutmaya çalışırdı. Tarihe ve güzel sanatlara meraklıydı. Hat sanatı ile de meşgul olmuş, Hafız Osman'dan sülüs ve nesih meşketmişti[12]. Ressam Ömer Efendi'den de ders görmüştü. En çok okuduğu kitap Naima Tarihi idi. Devrin akademisi sayılabilecek, alim ve katiplerden oluşan otuz iki kişilik bir ilim heyeti, onun sadareti döneminde 1725'te İstanbul'da kurulmuştur.

---

[11] Damad İbrahim Paşa, Nevşehirli. Münir Aktepe. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 8

[12] Hafız Osman (1642-1698) ya da Büyük Hafız Osman Efendi, Hilyeleri ile tanınan Osmanlı hattatı. Derviş ve İslam hat sanatcısı olan Hâfız Osman II. Ahmet, II. Mustafa ve III. Ahmet sultanlara hocalık yaptı. Sultan II. Mustafa hattatın mürekkebini bile tutardı. Hâfız Osman Hilye-i Şerifi oluşturmakla bilinir. Hâfız Osman uzun zamandır yaygın olan yazıları resmi bir tasarım halinde toparlayarak, bu sanatın standartını oluşturmuştur.

İbrahim Paşa birçok hayır eseri bırakmıştır. Bunların en önemlileri Nevşehir'deki külliye ile İstanbul'da Şehzadebaşı'nda zevcesi Fatma Sultan ile birlikte yaptırdığı Darülhadis Mescidi, çeşme, sebil, kütüphane ve bunların gelir kaynağı olmak üzere Direklerarası'nı teşkil eden seksen iki vakıf dükkandır. Ayrıca Hocapaşa semtinde bir mektep ile bunun altında bir sebili, Sirkeci'de Yeni Postahane'nin arkasında Acı Musluk Mescidi civarında bir darülhadis ve bir hamamı vardı. Bunlardan başka Sadabad'da bir camii, Beşiktaş'ta Çırağan mevkiinde Beşiktaş Mevlevihanesi yanında bir yalısı, İstanbul'da Yeniodalar içinde bulunan Orta Cami yanında ve Kuruçeşme'de, Kanlıca'da, Mirabad ve Hünkar İskelesi'nde, Sultaniye ve Yalıköyü ile Bahariye'de, Mirahur Köşkü ile Eyüp civarında, Üsküdar'da Şemsipaşa'da, yine Üsküdar'da Malatyalı Camii civarında, Çubuklu Camii yakınında, Feyzabad'da Mesire Çeşmesi gibi daha bazı yerlerde çeşme, sebil ve havuzları mevcuttu. Ürgüp'te on kadar çeşmesi ve İzmir'de deniz kenarında, Mısır Çarşısı adıyla bilinen bir çarşısı vardı. Ayrıca Antakya'da, Rumeli'de ve Adalar'da vakıf bağ ve bahçeleri bulunuyordu.

Hasan Dede'nin XVIII. Asırda Nevşehir'de yaşamış olduğu nakledilir[13]. Türbesi Esentepe Mahallesi Kayseri Caddesi üzerinde bulunan Anıtpark karşısında yer alan küçük bir park içerisindedir. Türbe kesme taşla inşa

[13] Hasan Dede. Evliyalar Ansiklopedisi

edilmiş olup dairesel yapıdadır[14]. Burası üstü kubbe ile örtülü, kubbesi üzerinde taştan bir alem bulunan, güney tarafında dikdörtgen biçimli kapısı olan küçük bir mekandır. İçinde kuzey güney doğrultusunda yerleştirilmiş sanduka ve dışa doğru açılan küçük yedi adet pencere yer alır. Halk arasında Hasan Baba ve Hasan Emmi diye de tanınır. Medrese eğitimi almamış ümmi bir kişi, keramet ehli bir zat olarak kabul edilir. Sohbetleri ve güzel ahlakı ile insanlara çok faydalı olmuş, gariplerin, yetimlerin ve hastaların yardımına koşan, onlara her yönden destek olan biri olarak anlatılır.

Hasan Dede'nin menkıbeleri halk arasında çok yaygın olup, bazıları şöyledir. Bir gün dostlarından birisi vefat etmek üzere iken başında bulunup ona dua etmişti. Hasta son anlarını yaşadığı sırada armut istemişti. Mevsim kıştı. Dışarıda şiddetli tipi vardı. O mevsimde armut bulmak mümkün değildi. Hastanın başında bulunan yakınları ne yapacaklarını şaşırarak, Hasan Dede'nin yüzüne bakışıp, "Bize yardımcı ol, ne yapalım, hastanın bu arzusunu yerine getiremeyeceğiz.", dediler. Hasan Dede çaresiz kalan ve çok üzülen bu insanlara, "Üzülmeyiniz, buluruz. Allahü teala bir imkan ihsan eder. Biraz bekleyin.", diyerek dışarı çıkar. Kısa bir müddet sonra elinde küçük bir armut dalı ile içeri girer. Armut dalı üzerinde yemyeşil taze yapraklar ve olgunlaşmış sapsarı

---

[14] Kozan. Sh. 18-20

armutlar vardır. Sanki yaz mevsiminde dalından kırılmış gibidir. Hastanın başında bulunanlar bu hali görünce, bu işin Hasan Dede'nin bir kerameti olduğunu anlarlar. Ona olan derin muhabbetleri ve gösterdiği yakın alaka hepsini ağlatır. Armutları verip, hastanın gönlünü hoş ederler. Hasta kısa bir süre sonra vefat eder.

Hasan Dede kendi el emeği ile kazandığı helal yiyecekleri yer, buna çok dikkat ederdi. Bu sebeple kendi bağında, bahçesinde çalışırdı. Çalışmaları sırasında namaz vakti girince cemaati asla kaçırmaz, camiye gider, cemaatle namaz kılardı. Namazdan sonra da halkın can kulağı ile dinlediği sohbetlerini yapar, yine işine dönerdi. Bir gün yine bir namaz vakti camiye gelmişti. Bağını bellemek için kullandığı belini de yanında getirip caminin girişinde bir yere koydu. Namaza durdu. Bazı kimseler cemaat namaza durunca Hasan Dede'nin belini kimse görmeden alıp minareye sakladılar. Namaz bittikten sonra Hasan Dede hiç kimseye bir şey söylemeden minareye çıkıp belini aldı. Tebessüm ederek, güler yüzle bağına gitti. Onun bu güzel halleri, kimseyi incitmemesi, kırmaması, herkesin iyiliği için çalışması, çevresinde mükemmel bir örnek teşkil ederdi.

Yol düzenlemesi sebebiyle kaldırılmak istenen kabrinin buna izin vermediği anlatılır[15]. Türbeyi yıkmak

---

[15] Nevin Çöl Yıldız. Nevşehir İli Gülşehir İlçesi Halk Edebiyatı Ve Folkloru Üzerine Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya. 2010

için kazmayı alıp da elini kaldıran işçilerin elleri, halkın bakışları arasında havadan inmiyor ve adam yıkmaktan vazgeçip geri çekildiği zaman ise, hiçbir şey yokmuş gibi eski haline dönüyordu. Bu durum karşısında, Belediye türbeyi yıkmaktan vazgeçti ve gidiş-gelişli yol türbenin sağından ve solundan verilerek türbe iki yolun ortasında kaldı. Türbenin çevresi bir dinlenme parkı haline getirilmiş ve ağaçlandırılmıştır. Hasan Dede Türbesi'nin hemen yanındaki kabirlerde ise, Nevşehir'in tanınmış din alimlerinin; 1947 yılında vefat eden Kıratlı Hoca Hafız Ahmet Efendi, 14 Şubat 1952 yılında vefat eden Demir Hafız Hoca, ve 1964 yılında vefat eden Saatçi Hoca olarak bilinen İbrahim Kozan Hocaefendi'nin (1881-1964) kabirleri bulunmaktadır.

XIX. Yüzyıl

Tanzimat'tan sonra 1840'taki idari düzenlemelerde "Nevşehir maa Ürgüp" adı altında Niğde muhassıllığının ve ardından genellikle Niğde sancağının kazaları arasında yer alır. Nüfusunun önemli bir kısmını müslümanların meydana getirdiği Nevşehir'de Türkçe konuşan ve yazılarını Grek harfleriyle Türkçe yazan Ortodoks Hristiyanlar oldukça faaldir. 1899'da kasabadaki toplam 17.660 nüfusun 10.972'si müslüman, 6080'i Ortodoks'tur. Aynı tarihte kazanın toplam nüfusu 50.000'in üzerindedir. 1912'de basılmış, Grek harfleriyle Türkçe kaleme alınan bir salnamede ise burada 21.526 kişinin yaşadığı, bunun 13.210'unun Türk, 7306'sının Ortodoks Rum, 878'inin Ermeni olduğu belirtilir. Çarşısında 1055 dükkan, dokuz han ve on iki fırın bulunmaktadır. Rum Ortodokslar'a ait iki kiliseden Hagios Georgios 1797'de yapılmıştır. Bu dönemde kalenin bulunduğu dağın doğu, batı ve kuzeyindeki mahallelerde Türkler, dağın güneyindeki dereden aşağı kısma uzanan yerlerde Rumlar, kuzey düzlükte az sayıda bulunan Ermeniler yaşamaktadır. XIX. Yüzyılın son çeyreğinde burada otuz bir cami ve mescid, üç dört kilise, 1256 dükkan, iki han mevcuttur. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra yapılan nüfus mübadelesiyle Nevşehir'den ayrılan Ortodoks Hristiyanların yerine Balkanlar'dan gelen Müslümanlar yerleştirilir.

Oğuz makalesinde yüzyılın sonlarına dair şeriyye sicili kayıtlarından, Nevşehir'de kişilerin hayatlarını

idame ettirebilmek için farklı uğraşlar yapmakta olduğunun anlaşıldığını kaydeder[16]. Bu işlerin en yaygın olanları, çiftçilik, bağcılık, hayvancılık ve ticarettir. En değerli yatırım aracı ise taşınmaz mülklerdir. Şehirdeki mülkler karye ve köylerdeki mülklerden daha değerlidir. İkinci yatırım aracı ise eşyadır. Nevşehirli tüccarlar bölgenin zirai ürünlerini satın alır, eşek deve katarlarıyla Mersin limanına naklederlerdi. 1892'de Haydarpaşa-İzmir demir yolunun Ankara'ya ulaşması, 1896'da Eskişehir-Konya hattının işletmeye açılmasından sonra, Nevşehir iktisadi önemini kaybeder. Bundan sonra Koçhisar'da ve Aksaray'da üretilen buğday Nevşehir'e getirilmeden demir yoluyla taşınmaya başlanmıştır. İş imkanlarının azalması sonucunda Nevşehir halkı başka yerlere göç etmek zorunda kalmıştır[17].

1877 Konya Vilayet Salnamesine göre Nevşehir'in taşınmaz malları şöyledir[18]. İbrahim Paşa cami-i şerifinsen başka büyüklü küçüklü 30 adet cami ve mescit bulunmaktadır.1 mekteb-i rüştiye ve Rum, Ermeni milletine mahsus 3 adet kilise, İslam ve Hıristiyan olarak

---

[16] Gülser OĞUZ. 7 Numaralı Nevşehir Şer'iye Sicilinin Işığında Nevşehirlilerin Yatırım Araçları

[17] Ayşe Şerife Halme. 19 yy 2. yarısında Nevşehirin sosyal ve ekonomik durumu Yüksek Lisans Tezi.Niğde Üniversitesi. Niğde. 2006

[18] Ayşe Şerife Halme. 19 yy 2. yarısında Nevşehirin sosyal ve ekonomik durumu Yüksek Lisans Tezi.Niğde Üniversitesi. Niğde. 2006

20 mekteb-i sıbyan, 1256 dükkan ve 10 han, 2 bab-ı hamam, 32 kahve, 4 bezirhane ve 1 tahbishane vardır. 1899'da ise Nevşehir'de 8713 hane, 79 cami ve mescit, 8 medrese, 1096 dükkan, 43 değirmen, 12 fırın ve 26 kahvehane olduğu belirtilmektedir.

Nevşehir, Amerikan Board belgelerine göre 1880 yılında Kayseri istasyonuna bağlanmasıyla birlikte misyoner çalışmalarının yoğunlaştığı bir bölgedir[19]. 1876–1877 yıllarına ait raporlardan tespit edildiği kadarıyla Nevşehir'in Kayseri'ye bağlı bir dış istasyon olarak faaliyete geçmeden önce bölgede misyonerlerin kitap ve gazete satışları sayesinde misyonerlik çalışmalarında bulunduklarını görülür.

---

[19] Cenk Demir. Kayseri, Nevşehir, Niğde Üçgeninde Amerikan BOARD'un Eğitim Faaliyetleri. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi. Kayseri. 2008.

XX. Yüzyıl

Nevşehir'e bağlı ilçelerden Avanos'ta 1910, Gülşehir'de 1913, Ürgüp'te 1922, Hacıbektaş'ta 1948, Kozaklı'da 1955, Derinkuyu'da 1960 yılından beri ilçe müftükleri bulunmaktadır. O tarihlerden beri buralarda ilçe müftüleri görev yapmaktadır[20].

XX. yüzyılın başlarında Nevşehir ve çevresinde on yedi adet Rum mektebi bulunuyordu[21]. Bunlar şehir merkezi ile Arapsun ve Ürgüp kazalarında yaygınlık kazanmıştı. Nevşehir merkezinde kız ve erkek çocuklara mahsus pek çok Rum mektepleri açılmıştı. 1899-1900 tarihli Maarif Salnamesine göre Nevşehir ve çevresinde altısı rüşdi ve 11'i ibtidai olmak üzere toplam 17 gayrimüslim okulunda 1.365 erkek, 957 kız olmak üzere toplam 2.322 öğrenci eğitim görmekteydi. Bu mekteplerin öğretmen maaşları ve sair masrafları bölgedeki ve İstanbul'daki Rum cemaati tarafından karşılanıyordu. XIX. Yüzyılın ikinci yarısında İstanbul peynir esnafından toplanan yardımlarla ayakta kalan bu mektepler için yine İstanbul'da çeşitli tiyatrolar düzenlenerek bilet satışlarından elde edilen gelirler mektep masraflarına harcanmıştı. Şeriyye sicili kayıtlarından, Yüzyılın

[20] Hasan Yavuzer. Sosyolojik Açıdan Nevşehir'de Din Hizmetleri

[21] Fahri Maden. Xıx. Yüzyıl Sonları Ve XX. Yüzyıl Başlarında Nevşehir'de Rum Mektepleri

başlarında Müslümanların gayrimüslimlere, gayrimüslimlerin de Müslümanlara vekalet verebildikleri, birlikte genelde bir problem yaşamadığı bir yerleşim yeri olduğu görülmektedir[22]. Bu durum daha sonra da devam etmektedir[23]. Farklı din ve etnik kökenden gelen insanlar arasında bir çatışma ve ayrımcılığa rastlanmamaktadır[24]. Rum Milletine ait tereke hükümlerinde Rumlara yönelik bir olumsuzluğa rastlanmadığı gibi yetim kalanların mallarının ve haklarının korunması için kararlar alındığını görülmektedir[25].

Cumhuriyet döneminde şehirde üzüm mahsullerine dayalı şarap fabrikaları ile tekstil ve gıda üretimiyle ilgili fabrikaların açıldığı dikkati çekmektedir. Bunun yanında şehirde ve yörede turizm giderek gelişme gösteren bir sektör olur. 1924 yılındaki idari yapılanmada il olarak ortaya çıkan Niğde'ye bağlı bir ilçe merkezi olan Nevşehir 1954'te il merkezi haline getirilir. Bu yeni idari

---

[22] Cemal Kebapcı. 17 Numaralı Nevşehir Şer'İyye Siciline Göre Nevşehir Ve Havalisinde Sosyal Hayat. Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Üniversitesi. Nevşehir. 2011

[23] Bircan Şahin. 29 Numaralı Nevşehir Şeriyye Sicillerine Göre Nevşehir Ve Havalisinde Sosyal Hayat. Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Üniversitesi. Nevşehir. 2013

[24] Halil İbrahim Çelik. 18 Numaralı (H.1339/M. 1920 İle 1927) Nevşehir Şer'İyye Sicili Metin Çevirisi Ve Değerlendirme. Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Üniversitesi. Nevşehir. 2012

[25] Sevgi Kuş. 20 Numaralı (H.1339 /M.1921-H.1343/M.1925) Nevşehir Şer'iyye Sicili Transkripsiyon Ve Genel Değerlendirme. Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Üniversitesi. Nevşehir. 2010

teşkilatta ilin kazalarını Nevşehir'den ayrı bir vilayet iken kaza haline getirilen Kırşehir, Kırşehir'e bağlı Mucur, Avanos, Hacıbektaş, Kayseri'ye bağlı Ürgüp, Niğde'ye bağlı Gülşehir (Arapsun) ve Kozaklı teşkil etmektedir. Kozaklı ilçesi, Kozaklı ve Hamamorta adıyla Avanos'a bağlı köylerin birleşmesiyle kurulmuştur. Bu ilçeler arasında yer alan Kırşehir 1957'de tekrar il haline getirilir ve Mucur ilçesiyle beraber Nevşehir'den ayrılır. Buna karşılık daha önce Melegübü adıyla bilinen Derinkuyu 1960'ta ilçe olarak Nevşehir'e bağlanır. Ardından Acıgöl kasabası Nevşehir'in kazalarından biri haline getirilir (1987). Merkez ilçeden başka Acıgöl, Avanos, Derinkuyu, Gülşehir, Hacıbektaş, Kozaklı ve Ürgüp adlı yedi ilçeye ayrılır.

Nevşehir'de Türk dönemi mimari eserleri arasında mimarisi bozulmuş ve günümüze ulaşmamış eserler şunlardır[26]. 1859 tarihli Cumhuriyet Mahallesindeki Eskili Cami 1966 yılında yapılan tadilat sonucu asıl halini tamamen kaybeder. Yeni Mahalledeki 1900 tarihli Ali Bey Camii mimari ve bölgesel özellik göstermekten uzaktır. Hacı Rüştü Mahallesindeki Boynuinceli (Tavukçu) Camii, Tahta Mahallesindeki Tahta Camii, Camii Atik Mahallesindeki Kaya Camii ve Gülşehir'e bağlı Yeniyaylacık köyü mezarlığındaki Seyyid Ahmet türbesi asli hallerini kaybetmişlerdir. Diğer taraftan Nevşehirli

---

[26] Mehmet Ekiz. Nevşehir'de Türk Dönemi Mimari Eserleri. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi. Ankara. 2006. Sh. 182-184

Damad İbrahim Paşa Hamamı, Kaymaklı kasabasındaki Hacı Abdullah Ağa Mektebi, Gülşehir Karavezir Silahtar Mehmed Paşa Mektebi günümüze ulaşmayan eserler arasındadır.

Oğuz'un yüzyılın başına ait şeriyye siciline dayanarak Nevşehir'deki sosyal hayat ile ilgili makalesinden benzer olayların mahkemeye intikali, vekaletin farklı dinden olan kişilere verilmesi gibi durumlardan hareketle müslimlerle gayrımüslimler arasındaki uyumun dikkati çektiği gözlenmektedir.[27]

Nevşehir'de yaşamış velilerden **Demir Hoca** diye anılan zatın ismi Mustafa, babasınınki Ahmed'dir[28]. Mustafa Karasoku Mahallesinde 1870 senesinde dünyaya gelir. Halk arasında Demir Hafız ve Demir Hoca ismiyle meşhur olur. Tahsil çağı gelince Köse Vaiz Medresesinde ilim öğrenmeye başlar. Hocası Hacı Hamdi Efendiden icazet alır. Demir Hoca, tahsilini tamamladıktan sonra manifaturacılık yaparken, Nevşehir'in Tavukçu ve diğer camilerinde ücretsiz imamlık ve hatiplik yapar. Bir süre sonra ticareti tamamen bırakıp insanlara Allahü tealanın emir ve yasaklarını bildirmeye çalışır. Kendisi için tutulan han odalarında talebe yetiştirir. Anlatılır ki, bir ara Konya'ya giden Demir Hoca, burada bir ay boyunca vaz ve ders verir. Ramazanın sonunda Demir Hoca'ya bir

---

[27] Ahmet Oğuz. 12 Numaralı Nevşehir Şer'iyye Siciline Göre 20. Yüzyılın Başlarında Nevşehir'de Hayat

[28] Demir Hoca. Evliyalar Ansiklopedisi

mikdar para verirler. O bunu kabul etmez. Paranın az olduğunu sanarak iki katına çıkarırlar. Yine kabul etmeyip, "Ben ilmi parayla satmam.", diye buyurur.

Üçhisarlı emekli müftü Ali Efendi bir gece rüyasında, Demir Hoca'yı Resulullah efendimizin bahçesine girmiş, ağaçtan bir nar koparmak isterken görür. Bahçenin bekçisi ona, "Burada nar hissen var. Narı alman için biraz daha beklemen lazım." der. Demir Hoca'nın huzurunda rüyasını anlatınca, talebelerinden biri, "Ahirete yolculuk var." diye tabir eder. Orada bulunan arkadaşlarının, "Bunu nasıl söylersin?", demeleri üzerine, Demir Hoca, "Dokunmayın! Hacı doğru tabir etti.", der. Bu hadiseden bir süre sonra Demir Hoca'yı köylerine vaz için götürmeye gelen köylülere, "Sizlerle gitmeye izin yok. Ancak Nar köyüne gitmeye izin var.", diyerek onlarla helallaşır. Daha sonra Nar köyüne gider. Buradaki camide bir müddet vaaz verir. Vefatından önceki gece yanında bulunanlara, "Eğer vefat ederken şuurunuz yerinde olursa, Peygamber efendimizin son nefesinde okuduğu duayı okursunuz.", der ve yanındakiler gidince, onlara bu duayı okumalarını söyler. Bu halde iken vefat eder. Cenazesi Nevşehir'e getirilerek Damad İbrahim Paşanın yaptırdığı Kurşunlu Camiinde kalabalık bir cemaatle namazı kılınır. Nevşehir mezarlığına defnedilir.

Hadim-ül Fukara Nevşehirli **Abdullah Gürbüz Hazretleri** (1933-2004) Nevşehir ilinin Herikli

Mahallesinde dünyaya gelir[29]. Dört erkek, biri kız, olmak üzere beş kardeş olan Abdullah Baba Hazretleri'nin babası, Nevşehir eşrafından Gubbasanoğulları lakabıyla tanınan Mahmut Efendi, annesi ise Feride hanımdır. Yedi yaşlarında iken babası, Kurşunlu Camii İmamı Saatçi Hafız Efendiye götürür ve ona Kur-an'ı Kerimi öğretmesini söyler. O Camide, hem Kur-an'ı Kerim öğrenip, hem de müezzinlik görevini sürdürür. Abdullah Baba daha sonra genç yaşta ticarete atılmış ve henüz 17 yaşında iken Amine Hanım ile evlenmişlerdir. Üçü kız, üçü erkek, altı çocukları olmuş, fakat Züleyha ismindeki kızı ve Ebubekir ismindeki oğlu küçük yaşta vefat etmişlerdir.

1953 yılında askere giden Abdullah Baba Hazretleri 1956'da askerlik vazifesini tamamlayarak memleketine döndükten sonra, bir yandan ailesinin nafakasını kazanmak için uğraşırken, diğer yandan ilim kitapları okumaktadır. Bunlar arasında, Said-i Nursi Hazretlerinin risale-i nur külliyatı önemli yer tutmaktadır. Aradan bir müddet geçer ve o zamanda Said-i Nursi Bediüzzaman Hazretleri rüyasında ona risalesinin tamam olduğunu ve Kadiri Tarikatından bir Mürşid-i Kamile intisap etmesini söyler. Rüyayı gördüğü günün sabahı Sih Ağa isminde bir zat evlerine gelerek, "Sen, bugün ne rüya gördün?", diye sorar. Daha sonra Sih Ağa cebinden bir kağıt çıkarır. "Abdullah Efendi, bu ders, Abdülkadir

---

[29] http://www.abdullahbaba.com

Geylani Hazretlerinin dersidir, buna iyi çalış", diye nasihat eder. Bundan sonra, onun verdiği dersi çekmeye başlar, bir yandan da baba mesleği olan deri imalatçılığına devam ederek imal ettiği derileri, civar illere götürüp satar, bu şekilde geçimini sağlar.

Bir gün İskilip'e deri satmaya gider ve Çorum'da Hacı Mustafa Anaç Hazretleri ile görüşüp 1960 yılında gördüğü rüyasını o zata anlatır ve ondan da Rufai dersi alır[30].

Bu tarihten itibaren Abdullah Baba Hazretleri bir takım manevi haller yaşamaya başlar ve içindeki yangını söndürecek, kendini Allah ve Resulüne vasıl edecek Hak dostu bir Mürşid-i Kamili, Cenabı Zülcelal Hazretlerinden niyaz eder ve bu yakarışı sonunda rüyasında 1965 yılında, Hızır (as) ve Adem (as)'in işareti ile Antep'te bulunan Kadiri üstadı Muhammed Bilal Nadir (KS) Hazretlerine intisap eder.

Bilal Nadir Hazretlerinin himmet ve feyzi ile kısa zamanda kendisinde büyük manevi değişimler zuhur eder fakat Bilal Baba'nın 1969 yılında vefat etmesinden dolayı durmayarak, kendisini Hakk'a vasıl edecek olan Mürşid-i Kamili istiharesinde Hızır (as), İlyas (as) ve Zekeriya (as)'in işareti ile Çorumlu Hacı Mustafa Efendi

---

30 Evliyalar Şehri Çorum'da Hacı Mustafa Efendi (1884-1984) hakkında bilgi verildi. Bkn. Sh. 53-54

Hazretlerine intisap eder. Bununla beraber maddi yönden sıkıntılı ve çok meşakkatli günleri olur.

1971 yılında üstadı ayakkabı alıp satmasını söyler ve bu tarihten itibaren kundura işine başlar.

1980'e geldiğinde ise Abdullah Baba Hazretleri rüyasında Kırklar divanının toplandığını ve orada bir takım sorular sorup o hali müşahede ettiğini görür. Ertesi gün üstadı Çorumla Hacı Mustafa Efendi Hazretlerine giderek gördüğü rüyasını anlatır. O zat da kendisine, Maşaallah, Sübhanallah evladım kırklar divanına girmişsin. Sen hayret makamında görmüşsün. İbrahim Hakkı Hazretleri de böyle hayret etmişti de hayret makamında şu dizeyi söylemişti.

Hak serleri hayr eyler
Zannetme ki gayr eyler
Arif ani seyr eyler
Mevla görelim neyler
Neylerse güzel eyler

Ancak gece ve gündüz çalışmamız lazım, köy köy, kasaba kasaba, kaza kaza dolaşıp, Allah’ı unutan bu millete, Allah’ı sevdirmeyi, ona kul olmayı öğretmeliyiz, der.

1982 yılında üstadının işareti ile itikafa girer ve seyri sülukunu tamamlar. İtikaftan çıktıktan sonra, Çorum'a üstadının yanına Nevşehirlilerle beraber gider ve Çorumlu Hacı Mustafa Efendi Hazretleri orada bulunan cemaate, “Oğlum Abdullah ile bu fakirin şekline suretine, şeytan giremez, rüyada kendisini görürseniz sahihtir.” der.

Çorumlu Hacı Mustafa Efendi Hazretleri sağlığında emanetleri teslim edecek bir Mürşid-i Kamil yetiştirmenin şevk ve muhabbeti ile Muharrem ayında, 29 Eylül 1984 tarihinde, kendi fakirhanesinde, Abdullah Baba Hazretleri ile birlikte Nevşehir den gelen bir grup ihvanın olduğu zikir halakasında, çok sevdiği Rabbisine kavuşur.

Abdullah Baba Hazretleri 1985 yılında irşat vazifesine başlar. O tarihten itibaren memleketinden ziyade yurtiçi ve yurtdışı seyahatlerinde bulunarak gittiği her beldede insanlara vaaz ve nasihat eder. Kendisi ayni zamanda Mevlevi üstadı olup Mevlana ve Şems Hazretlerinin çağlar üstü açtıkları aşk ve muhabbet yolunun mürebbisi ve önderidir. 19 yıl irşat seccadesinde oturmuşlardır.

Vefatına 15 gün kala talebelerine haber göndererek, helalleşmek isteyenleri kabul edeceğini duyurmuş ve çok sayıda insan onu son kez dünya gözü ile görmek için Nevşehir'e gelmişlerdir.

Nevşehir Kurşunlu Camiinde kılınan cenaze namazından sonra Kaldırım Mezarlığında defnedilir

Ve Diğerleri

İl merkezine 20 km. mesafede bulunan Kaymaklı Kasabasındaki Bekir Ağa Camii Camii Kebir Mahallesinde, Bekir Ağa Sokak'ın güneyinde ve üç tarafı boş arsalarla kuşatılmış düz bir alanda yer almaktadır. Kapının yukarısına yerleştirilmiş dört satırlık kitabesine göre, 1736 tarihinde yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Kaymaklı'daki Kurşunlu Camii Camii Kebir Mahallesindedir. Doğusunda Eraslan Sokak yer alır, kuzey ve batı yönlerden Karamanoğlu Caddesi tarafından kuşatılmıştır. Camii Kebir adıyla anılmakla birlikte, halk arasında Kurşunlu Cami diye isimlendirilmektedir[31]. III. Ahmet döneminde, Baş aşçı olan Hacı Abdullah Ağa tarafından yaptırıldığı caminin kapısının yukarısında yer alan kitabeden öğrenilmektedir. Bu kitabede bir de mektepten bahsedilmekle beraber bu yapı hakkında herhangi bir bilgi yoktur.

Kaymaklı'da Hatip Camii Camii Kebir Mahallesinde, Karamanoğlu Caddesinin batısında ve bu caddeyi kesen Meryem Hanım Caddesinin kuzeyinde yer almaktadır. Kapının yukarısında duvar aksına yerleştirilmiş kitabeye göre, 1746 tarihinde yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Cami kuzey-güney yönünde uzanan

---

[31] Mehmet Ekiz. Nevşehir'de Türk Dönemi Mimari Eserleri. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi. Ankara. 2006

dikdörtgen planlı prizmal gövdeli harim ve batısına aynı yönde uzanan, yine dikdörtgen planla yerleştirilmiş mektep ile doğu-batı yönünde uzunlamasına yapılmış giriş mekanından meydana gelmektedir.

İl merkezine 12 km. mesafede bulunan *Çardak* köyündeki V. Yüzyılda bölgede bulunan Bizanslılar tarafından yapılan tarihi kilise, yörenin Karamanoğulları Beyliği hakimiyetine girmesiyle, Ürgüp Uçbeyi tarafından camiye çevrilir. Ayrıca, Osmanlı Döneminde de bölgede azınlık konumuna düşen Hıristiyanların maddi imkanlarının son derece yetersiz olması nedeniyle, Ürgüp Kadısı tarafından Çardak Köyü Camisinin bir bölümünün kilise olarak ayrılmasının kararlaştırıldığı ve 200 yıldır bu şekilde cami-kilise olarak mevcut şekliyle kullanıldığı bilinmektedir.

Nevşehir'de 1924 yılında gerçekleştirilen mübadele dönemine kadar cami-kilise özelliği devam eden, ancak bu tarihten sonra uzun süre kullanılmadığı için tahrip olan ve bu yüzden de kilise bölümünün tavan bölümünde meydana gelen ciddi çatlaklar sebebiyle 1969 yılında dönemin Adalet Partisi Nevşehir Senatörü Ragıp Üner tarafından restore ettirilen tarihi yapı,1980'li yıllardan sonra yeniden restorasyona alınarak ibadete kazandırılmıştır[32].

---

[32] Salih Ragıp Üner (1914-1994) Türk siyasetçi. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi mezunudur. Edirne Belediye Tabipliği, Ankara Tıp Fakültesi İç Hastalıkları ve Fizyoloji

Sadece tek kapısı bulunan tarihi ibadethane, l650'li yıllardan, Cumhuriyet döneminde mübadelenin başladığı 1924 yılına kadar, sadece araya bir duvar örülerek hem Müslüman ve hem de Hıristiyanların dini ibadetlerini yaptığı bir merkez olarak önemini korurken, 1924 den sonra eski özelliğini kaybetmeye başlar.

Caminin kitabesi bulunmamakla beraber harim bölümünde korunan bir kitabede H.1080/M. 1669/1670 tarihi okunmuştur[33]. " *Bu yüce mescidde Allah'ın rahmeti, Mustafa'nın şefaati ve İsa'nın affı üzerimize olsun. Tarih binseksen".(M.1669/1670)*

Klinikleri Asistanlığı ve Klinik Doçentliği, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları Profesörlüğü ve Klinik Direktörlüğü, Türkiye Ulusal Verem Savaş Derneği 2. Başkanlığı, Ankara ve İzmir Verem Savaş Dernekleri Genel Sekreterlikleri, UNESCO Halk Sağlığı Millî Komitesi Ankara Şubesi Kuruculuğu, İzmir UNESCO Halk Sağlığı Genel Sekreterliği, Yazarlık, Kurucu Meclis Bakanlar Kurulu Üyeliği (6 Ocak 1961 – 25 Ekim 1961), Cumhuriyet Senatosu Cemal Gürsel tarafından Seçilen Üyeliği (20 Kasım 1961 – 15 Şubat 1966), Cevdet Sunay tarafından Seçilen Üyeliği (16 Nisan 1966 – 05 Haziran 1972), Nevşehir Üyeliği (5 Haziran 1977 – 12 Eylül 1980), TBMM 4. (XV) Dönem Nevşehir Milletvekilliği, 24. ve 25. Hükümet Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, 30. Hükümet İçişleri Bakanlığı yapmıştır. Evli ve üç çocuk babasıdır.

[33] Mehmet Ekiz. Nevşehir'de Türk Dönemi Mimari Eserleri. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi. Ankara. 2006

1980'li yıllara kadar, aradaki duvar bölümü yıkılan tarihi Selçuklu Cami'sinde sadece Ramazan ve Kurban Bayramı namazı kılındığı biliniyor. 1980'li yıllardan sonra yeniden önem kazanmaya başlayan Çardak köyünde halk arasında 'Cami-Kilise' olarak da bilinen tarihi Selçuklu Cami'nin hoşgörünün en gerçekçi dini yapısı olarak değerlendirilmesi ile bölge turizminin önemli merkezlerinden biri olması hedefleniyor.

Göre Kasabası, il merkezine dört km. mesafede bir yerleşim yeridir. Bu kasabada üç ziyaret yeri bulunmaktadır. Bunların ikisi, Aşıklı Dağ'da iki kardeşe ait olduğuna inanılan bir türbe ve mezar ile bunların sahiplerine atfen bir bütün olarak kutsal kabul edilmesinden dolayı ziyaret edilen Aşıklı Dağ'dır.

Aşık Dede Türbesi Göre Kasabası'nın güneyinde yer alan Aşıklı Dağın üzerinde bulunmaktadır[34]. Bu türbenin bulunduğu dağa Güvercinlik Köyü yakınlarından kısa bir yürüyüş ile çıkılabilmektedir. Türbenin daha önceleri üç kemerli bir yapı olduğu fakat daha sonra yıkıldığı, hazine arayıcıları tarafından tahrip edildiği ve şu an yıkık vaziyette olduğu görülmektedir. Ayrıca eskiden türbenin mezar taşında yeşil bir kavuk olduğu bilinmektedir. Günümüzde etrafı taşlarla çevrili olan bir mezar görünümündedir.

---

[34] Ali Kozan. Sözlü Ve Yazılı Tarihe Göre Nevşehir Bölgesinde Horasan Erenleri Olarak Bilinen Şahsiyetler

Osmanlı arşivlerinde bu şahsiyetin tarihi kimliğini doğrulayan belgelere rastlamak mümkündür. Bunlardan biri Aşık Dede türbesinin türbedarlığı ve tamiratı ile ilgili bir kayıttır. Diğer kayıtlardan biri, yine Aşık Dede türbedarlığının Üçhisarlı Hüseyin Halife uhdesine verildiğine dair i'lam ve beratlardır.

Türbenin kitabesi yoktur ve burada yatan kişinin tarihi şahsiyeti hakkında kesin bilgiler bulunmamaktadır. Rivayete göre, Horasan bölgesinden gelen evliyalar bu bölgenin Türkleşmesi ve İslamlaşmasında etkili olmuşlardır. Yöreye (Nernek denilen örenlere) ilk yerleşen bu Türk grubunun liderleri, ölümleri ile gömü karakterine uygun olarak dağ tümülüslerinden esinlenerek yüksek dağlarda gömülmüşlerdir. Anlatılanlara göre bu şahıslar ölümlerinden önce oklarını dağlara fırlatırlar ve okun düştüğü yere gömülmelerini isterlermiş.

Bundan 30 yıl kadar önce bu türbe dışında burada bir türbe ve sanduka daha olduğu, fakat sonradan bunların bozulduğu söylenmektedir. Türbenin yanında aşağıdan da görülebilen insana benzer bir kaya bulunmaktadır. Bu kaya ile ilgili bir rivayete göre dağda avcılık yapan bir şahıs uçan güvercinlere taş atmasından dolayı orada taş kesilmiştir. Fakat bu rivayet köy halkı tarafından çok kabul gören bir rivayet değildir.

Yine köylülerin anlattığına göre eski ören yeri olan Nernek'te su kesilince köy halkı burayı terk etmek durumunda kalmış ve bugünkü Gülşehir'in Nernek

Kasabası civarına yerleşmişlerdir[35]. Burada yatan ve tek ayağının topal olduğu rivayet edilen Aşık Dede ile ilgili şu rivayet aktarılmaktadır. Yöreden bir süreliğine Konya taraflarına ayrıldığı sırada, köylü bu bölgeyi terk etmiş ve geride sadece bir kalburun içinde tek kanadı olmayan bir güvercin bırakmışlardır. Aşık Dede Nernek'e geldiğinde bu durumu görür ve tek kanatlı güvercin ile kendisine "*Sen topalsın, bizimle gelemezsin.*" mesajının verildiğini anlar.

Anlatılanlara göre Aşık Dede'nin, elinde fener ile abdest almak için aşağıda ören yeri de denilen eski Nernek yerleşim yerinde bulunan çeşmeye indiği görülürmüş. Ayrıca yine bu türbeden bir ışık görüldüğü de olurmuş. Burada eskiden görev yapan arazi bekçileri de Aşık Dede'nin aşağıda bulunan çeşmede abdest aldığını ve yukarı tepeye çıktığını gördüklerini naklederler. Ayrıca köy halkının aktardığına göre burada kazı yapanların başlarına çeşitli musibetler geldiğine inanılmaktadır.

Dede Türbesi Aşıklı Dağ'ın kuzeyinde yer alan bir türbedir. Türbenin kitabesi yoktur ve burada yatan kişinin tarihi şahsiyeti hakkında kesin bilgiler bulunmamaktadır. Bugün Gülşehir'in Nernek Köyü halkının ilk yerleştikleri ören yerinin güneydoğusunda bulunan eski mezarlık içinde bir türbedir. Daha önceleri burada bir mezarlık bulunduğu ve türbenin daha büyük olduğu söylenmektedir. Adı geçen mezarlık daha sonra kaldırılmış ve türbe yakın zamanda tekrar yaptırılmıştır.

---

[35] İlçeye 30 km. mesafede olup günümüzde Yakatarla köyü ismini taşımaktadır.

Bu sebeble şu an orijinal yerinde değildir. Dikdörtgen planlı taş yapılı türbe iki kemerli olup, üstü betonla örtülmüştür. Bir giriş kapısı vardır. Mezar taşının baş kısmında bir yeşil sarık bulunmaktadır. Ayrıca mezarın üstünde yeşil örtü ve türbenin içinde de seccadeler bulunmaktadır. Burada kutsal kabul edilen bir su olduğu için burası daha çok şifa bulmak amacıyla ziyaret edilmekteymiş. Buraya gelen ziyaretçiler kurban keserek dua ederlermiş. Günümüzde burada hala bir çeşme bulunmaktadır. Burada bulunan çeşmenin önüne bir havuz yapmak için başlatılan kazı çalışmalarında burada yatan şahsın kazı yapan kişinin rüyasına girerek, "*bu durumdan rahatsız olduğunu ifade etmesi üzerine*" çalışmalar durdurulmuştur. Yine yolu üzerinde olması sebebiyle bu türbe yakınlarından geçen bir köylü eşeğinin, sınır taşına gelince sürekli olarak birden geri atladığını ve buradan atlamadığını fark etmiş. Bu yer daha sonra antikacılar tarafından kazılmış ve içinde bir mezar olduğu görülmüştür. Bu mezar Dede türbesi yakınlarında bir başka mezardır. Fakat günümüzde bu mezar da bulunmamaktadır.

Dede türbesine gelen ziyaretçilerin önceleri burada kurban kestikleri, dua ettikleri bilinmektedir. Ayrıca buraya Nevşehir'in eski Cumhuriyet Mahallesi'nde yaşayan muhacirlerin Hıdırellez döneminde gelerek kurban kestikleri, buradaki suyu kullanarak yemek yaptıkları ve kalabalık gruplar halinde bu bölgede mesire yaptıkları söylenmektedir. Fakat bu gelenek de günümüzde uygulanmamaktadır.

Hacı Mustafa Efendi'nin mezarı il merkezine dokuz km. mesafede bulunan *Sulusaray* Kasabasının dışındaki eski mezarlığın içerisinde yer almaktadır[36]. Türbe halinde olmayıp, yakın zamanda mermerden yaptırılmış olan tek bir mezardır. Bu mezar taşının üzerinde *"Devlet-i Aliye-i Osmaniye'nin Son Alimlerinden Hacı Mustafa Efendi"* ifadesi yazmaktadır. Bu ifade, burada medfun olan zatın Osmanlının son dönem müderris ve evliyalarından olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu zatın Gülşehir ilçesinde bulunan Karavezir Medresesi'nin son müderrisi olduğu da bilinmektedir. Doğum tarihi bilinmemekle birlikte ölüm tarihinin 1930'lu yılların başı olduğu söylenmektedir. Rivayete göre kalp gözü açık bir kişi olup, Ankara'dan gelen misafirlerini daha önceden hissederek hanımına hazırlık yapmasını söylediği ve gerçekten de bir süre sonra misafirlerin geldiği olurmuş. Köy halkı genellikle bayramlarda, bazen Cuma günleri ve cenaze olduğunda burayı ziyaret ederek dualar okurlar. Halkın burayı ziyaret etme amacı yalnızca ruhuna dua okumaktır. Bunun dışında adak adamak veya şifa bulmak için ziyaret edilmemektedir.

Şıh Baba Türbesi (Şıh Said Efendi Türbesi/Hacı Said Yurdagül) Sulusaray Kasabasının doğusunda yeni mezarlığın içerisinde yer alan birbirine yakın iki türbeden biridir[37]. Türbenin Şıh Said'in ölümünden önce müritleri tarafından 1964 baharında yapıldığı ve Şıh Said'in burada

---

36 Kozan, Sh. 23-24
37 Kozan, Sh. 24-25

ölümünden önce kırk gün erbaine girdiği anlatılır. Bu erbainden kısa bir süre sonra da Hacı Said Efendi vefat etmiştir.

Türbe kesme sarı taştan yapılmış, türbenin kenarları taşla çevrilmiştir. Tek kubbelidir ve kubbesi üzerinde taştan bir alem bulunmaktadır. İki küçük penceresi vardır. Türbeye küçük bir kapıdan girilmektedir. Türbe içerisinde iki tane sanduka olup bunlardan solda olanı Şıh Said Efendi'ye, sağda olanı ise Bekir Efendi adlı halifesine aittir. Sandukaların üzeri seccadelerle örtülüdür. Türbenin içerisinde her iki şahsiyete dair sandukaların üzerine asılmış çerçeve içerisinde bilgiler yer alır. Ayrıca Şıh Said Efendi'nin sandukası üzerinde kendisine ait olduğu söylenen bir kıyafeti de vardır. Şıh Said Efendi'nin oğlu Hacı Halil Yurdagül'ün yazdığı çerçevedeki bilgiye göre Şıh Said 1874 yılında Avanos'ta doğmuş, 1960'da Sulusaray'da vefat etmiştir. Şıh Said'in soy ismi Yurdakul olup, Osmanlı ordusunda binbaşılığa kadar yükseldiği ve Girit, Balkan, I. Cihan ve İstiklal Savaşlarına katıldığı, ordudan gazi olarak emeklilik maaşı da aldığı bilinmektedir. 69 sene Kadiri ve Rufai tarikatlarında bulunmuştur. Avanoslu olmasına rağmen burada kıymetinin bilinmediği ve Sulusaray'a yerleştiği köy halkı tarafından söylenmektedir. Devletten almış olduğu gazi maaşının dine mugayir/ters olmadığını, fakat bu maaşın kendisini bazı manevi mertebelerden alıkoyduğunu, dolayısıyla bu açıdan rahatsız olduğunu söylediği nakledilir.

Türbede bulunan diğer sandukada yatan **Bekir Efendi** (1881-1965), Şıh Said'in I. Halifesi olarak kabul edilir. Şıh Said'den halifeliği aldığı ve bir yıl halifelik yaptığı belirtilir. Hacıbektaş'ın Avuç köyünde otuz yıl imamlık yapmıştır. Daha sonra Mahmud Sami Ramazanoglu Efendi (1892-1984)'ye intisab etmiştir. Rivayete göre türbede bulunan her iki şahsın da zikir esnasında mangaldan aldığı bağ kütüğü közünü ağzına alarak ateş çıkardığı anlatılır. Ayrıca Şıh Said'in zikir esnasında ağzına şiş soktuğu ve şişi çıkardıktan sonra tükürüğünü şişi çıkardığı yere sürerek buradaki izi yok ettiği söylenmektedir.

Yine rivayete göre Şıh Said'in kerametlerinden birisi de, kuraklık dönemlerinde bir insan kafatası iskeletine ayetler yazarak ve bunu da toprağa gömdürerek yağmur duasına çıktığı ve çıkılan yağmur dualarının bereketli geçtiği şeklindedir. Yine rivayete göre, vefat etmeden önce hanımına "*Ben Sulusaray'da sen ise Sivas'ta öleceksin.*" demiş. Rum olan ve kendisiyle evlendikten sonra Sevkinaz ismini alan karısının da ocak olduğu ve kendisine gelen hastalara Kur'an ve dua okuyarak şifa verdiği anlatılır. Bir gün gezmeye gidecek olan karısına aşağı kapıyı kilitlememesini, hasta olan ziyaretçilerinin geleceğini söyleyerek kerametté bulunur. Yine bir gün kızı Melek'e ayağı sızlayan bir kadına vermesi için okunmuş bir ip verir, fakat kızı kadın geldiğinde ipi bulamaz ve kendisi evde bulduğu bir ipe okur ve kadına verir. Kadın iyileşir. Kızı Şeyh Said'e bu

durumu anlattığında, “*kızım bizim evimiz ocak hangimiz okursak o etkili olur.*”, der.

Bu türbe genellikle bayramlarda veya cenaze olduğunda ziyaret edilir. Bayramlarda İstanbul’dan ve Gaziantep’ten gelen ziyaretçiler için türbe açılır ve Kur’an-ı Kerim ile dualar okunur. Ziyarette şifa bulma veya adak adama amacı yoktur.

Sulusaray Kasabası Alaeddin Camii Sultan Alaaddin Mahallesi, Sokubaşı Caddesinde güneye meyilli bir arazi üzerinde ve arazinin meyline uygun bir şekilde yer almaktadır[38]. Kapının yukarısına yerleştirilmiş, iki satırlık kitabeye göre 1356/1360 tarihinde yaptırıldığı anlaşılan cami halk arasında “Kemer Cami” adıyla da anılmaktadır. Asıl halini büyük ölçüde kaybettiği anlaşılan cami, 1990’lı yıllarda cemaatin yaptığı muhtelif onarımlarla son halini almıştır ve günümüzde ibadete açıktır. Mekanın kuzey-batı köşesine yakın bir konumda yarım daire biçimi kemerli bir niş yer almaktadır. Bu nişin içinde yaklaşık 0.20 m. derinliğinde küçük bir havuzcuk yer almaktadır. Nakledildiğine göre, önceki zamanlarda bu nişin içindeki havuzcuktan özel günlerde şerbet dağıtılmaktaymış. Köşk minare, yapının güneybatı köşesinde örtü sisteminin üstünde kare planlı bir kaide üzerinde yükselmektedir.

Şıh Hüsameddin Türbesi Sulusaray Kasabası’nın doğusunda yer alan yeni mezarlığın

[38] Mehmet Ekiz. Nevşehir’de Türk Dönemi Mimari Eserleri. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi. Ankara. 2006

içerisinde birbirine yakın iki türbeden diğeridir[39]. Köy halkından olan Mehmet Güleç tarafından kesme sarı taştan yapılmış, türbenin kenarları taşla çevrilmiştir. Tek kubbelidir ve kubbesi üzerinde taştan bir alem bulunmaktadır. Bir küçük penceresi vardır. Türbeye küçük bir kapıdan girilmektedir. Türbe içerisinde bu zatın sandukası olup, duvarda seccadeler bulunmaktadır.

Asıl adı Hüsameddin Ulusoy olan bu zat, 1960'ların sonunda vefat edip türbesi de bu tarihlerde yapılmıştır. Herhangi bir tarikata mensup olup olmadığı bilinmeyen bu zatın hayatının son dönemlerinde halk tarafından meczup olarak adlandırıldığı söylenmektedir. Köylüler tarafından anlatılanlara göre Şıh Hüsameddin, kurak dönemlerde, at kafatasını ayetle yazıp toprağa gömer ve yağmur yağmasına vesile olurmuş. Yağmurun at kafasını topraktan çıkarmadığı sürece yağmaya devam ettiği ve çıkarınca kesildiği belirtilmektedir. Bu zatla ilgili olarak anlatılan bir başka keramet ise, Kızılırmak'ın bahar ayında kar ve yağmur sularıyla coşkun bir şekilde aktığı dönemde ırmağın üzerinden yürüyerek geçtiği şeklindedir. Türbe Şıh Said türbesine göre daha az ziyaret edilmekte ve daha az bilinmektedir. Bayram ve Cuma günlerinde akrabalarını ziyaret eden köylüler bu türbeyi de ziyaret ederek dualar okumaktadırlar. Halkın burayı ziyaret etme amacı yalnızca ruhuna dua okumaktır. Bunun dışında adak adamak veya şifa bulmak için ziyaret edilmemektedir.

[39] Kozan. Sh. 25-26

Türbenin etrafında bu zatın ailesinden olan diğer şahısların da mezarları bulunmaktadır.

Hicim Baba Türbesi il merkezine 15 km. mesafedeki **İcik** köyündedir. Yöresel tüf taşından yapılmış olan bu türbe üç mekandan oluşmaktadır. Yapının üst örtüsünde meydana gelen tahribatlar, yakın dönemdeki yapılan tamiratlarla onarılmaya çalışılmış, fakat bu tamiratlar türbenin özgünlüğünü bozmuştur. Üzerine bir çatı yapılarak yağmur ve kar sularından korunmaya çalışılan türbenin iç bölümlerinde de betonarme sıva yapılarak özgün yapısı bozulmuştur.

Türbenin oldukça eski olduğu söylenmektedir. Yörede bilinen ve önem verilen türbelerden biri olması sebebiyle özellikle Damat İbrahim Paşa döneminde iyi bir onarım görmüştür.

Türbe sahibi Hicim Baba ile ilgili genel görüş, onun bu bölgenin Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında önemli rol oynayan önderlerden olduğu yönündedir. Belli bir kitabe olmamasına rağmen, bölgede yerleşmis olan Selçuklu liderlerinden biri olarak ismi geçmektedir. Eski zamanlardan beri çok ziyaret edilen ve çevre yörelerden de birçok kişinin buraya gelerek ziyaret ettiği, burada adaklar adayarak kurbanların sunulduğu anlatılmaktadır. Rivayete göre türbe yakınlarında bazı zamanlarda görüldüğüne inanılmakta ve kuraklık günlerinde yağmur ve bereket gelmesine katkı sağladığı söylenmektedir. Bir türbe ve mescitten oluşan bu yapıyı ziyaret eden kişiler namaz kılarak ve ibadet ederek buraya çeşitli hediyeler bırakmaktadırlar.

Acıgöl Evliyaları

Acıgöl 1914 yılında bucak merkezi, 1952 yılında kasaba, 1987 yılında da Nevşehir iline bağlı bir ilçe olur.

İlçeye beş km. mesafede bulunan *Tepeköy'*de çok eski dönemlerde Horasan'dan gelerek yöre halkına İslamiyet'i anlattıklarına inanılan yedi kardeşten üçüne ait mezarlar bulunmaktadır[40]. Bunlar sırasıyla Ese Dede, Karaşık Dede ve Ramazan Dede'dir. Bunların diğer kardeşlerinin de il merkezine bağlı İcik köyündeki Hicim Baba ve Derinkuyu bölgesinde yer alan Erdaş Dağı'ndaki Baba Yusuf olduğuna inanılmaktadır.

Köyün kuzeybatısında bulunan **Ese Dede**'nin mezarı etrafı briket duvarla çevrili, tek girişi olan dikdörtgen bir mezardır. Kitabesi bulunmamaktadır. Kutsal kabul edilen ve kerametleri olduğuna inanılan bir şahıstır.

Kerametleri arasında *Tatlarin* Kasabası'ndan kış günü yaya olarak yola çıkan ve yolda tipiye yakalanan bir kişinin buraya sığındığı ve sabah kalktığında etrafının karlarla kaplı olmasına rağmen mezarın içinde bir sıcaklığın olduğu ve bu sıcaklığın sabaha kadar kendisini donmaktan kurtardığı söylenmektedir. Yine bu mezarla aynı yerde sınır vaziyette tarlası bulunan tarla sahibine burada yatan şahsın görünerek, "bana tavuklarımın

[40] Kozan Sh. 27-30

yayılacakları kadar bir yer aç", dediği söylenmektedir. Ayrıca türbenin, bölgenin yağış almasına ve afetlerden korunmasına yardımcı olduğuna inanılmaktadır. Eskiden türbeyi ziyarete gelenlerin, genelde köyün yerlisi olduğu söylenmektedir. Türbe günümüzde pek fazla ziyaret edilmemektedir.

Anlatılanlara göre köyden biri, çocuğunun olacağını duyunca kızgınlığından, "buna nasıl bakacağız", diyerek karısını dövüyor, daha sonra türbenin yanına gelerek yatıyor. Bir aralık buradan kendisine görünen bir zat, *"Karını dövme. O çocuğun rızkını Allah verecek."*, diyor. Köylü korkuyla evine dönüyor. Bakıyor ki karısının durumu iyi ve içi rahatlıyor. Yine köyün eski bekçilerinden birisi, bu türbe yakınlarında aksakallı birini gördüğünü, dereye kadar takip ettiğini, fakat burada kaybolduğunu anlatır.

Karaşık Dede mezarı Tepeköy'de eski köy yerleşim yerinin güneybatısında Tapan Mezarlığı içerisinde bulunan mermerden yapılmış bir mezardır. Bu mezarlık, humma hastalığından ölen köylülerin yattığı toplu mezardır. Karaşık Dede, aktarılan menkıbelere göre köyün eski camisi olarak bilinen Tepeköy Camisi'nin içinde kendisine ait bir sancağı olduğu için bu caminin soyulmasını birkaç defa engellemiştir. Daha önceleri civar köylerden gelenlerin bu sancağın üzerine tülbent ve yazma bağladıkları ve dilekte bulundukları söylenmektedir. Ayrıca sancak cami dışındayken yağmur yağdığında sancağın kumaşının suyunu sıkarak içildiğinde şifa olacağına inanılmaktaymış. Ancak bu sancağın günümüze

kadar ulaşmamış olduğu nakledilir. Dede'nin, namaz vakti dışında ve kimsenin olmadığı bir zamanda değerli halıları çalmak üzere hırsızların geldiğini görünce minareye çıkarak ezan okuduğu söylenmektedir. Ayrıca yine bir hırsızlık girişimi esnasında eski camide birden mumların yandığı ve içeride dua sesleri duyan hırsızların içeride insan var sanarak geri döndükleri anlatılmaktadır. Köylünün eskiden buraya yağmur duası için çıktıkları söylenmektedir. Fakat günümüzde bu uygulama yoktur.

Ramazan Dede'nin kabri köyün güneyinde bir tarla içerisindedir. Yaklaşık otuz yıl önce yapıldığı belirtilen mezar yeri dikdörtgen şeklinde olup etrafı yarım metre yüksekliğinde taş duvarla çevrilidir. Mezarda mermerden yapılmış yeni bir mezar taşı bulunmaktadır. Mezar taşının üzerinde Besmele ile birlikte, *"Horasandan gelen 70 bin evliyanın sancaktarlarından Ramazan Dede Ruhuna Fatiha"*, yazılıdır.

Türbenin eski yeri köyün güneybatısında yer almaktaymış. Fakat burada yatan zatın köylülerden birinin rüyasına girerek burada rahatsız edildiğini belirttiği ve bugünkü mezar yerine nakledildiği söylenmektedir. Günümüzde ziyaret edilmemektedir.

Ramazan Dede'nin geceleri ezan okuduğunu rivayet edenler de bulunmaktadır.

Hasan Dede Türbesi Acıgöl'e bağlı Kozluca Köyü ile Yuva Köyü arasında Yuva Köyü'ne bağlı Tekke mevkiinde bulunan bir türbedir. Hasan Dede türbesinin ne zaman yapıldığı tam olarak bilinmemektedir. Ancak yapılan araştırmalara göre 800-900 yıllık bir yapı olduğu

tahmin edilmektedir. Burada yatan Hasan Dede'nin Hz. Peygamber soyundan geldiği şeklinde bir takım rivayetler de köy halkı tarafından anlatılmaktadır.

Düzgün kesme taşlarla inşa edilmiş yapının kubbesi tamamıyla yıkılmış olup, üstten beton ile düz tavan oluşturulmuştur[41]. Sekizgen planlı türbenin güneye bakan yüzeyine, sivri kemerli girişe sahip yaklaşık kare planlı ve dilimli kubbe ile örtülü giriş birimi eklenmiştir. İçinde mezar taşında "Hasan Dede Ruhuna Fatiha" yazılı bir mezarın yer aldığı türbenin duvarlarında yer yer çatlakların olduğu ve giriş kısmının taşlarının büyük ölçüde döküldüğü dikkati çekmektedir. XIII. Yüzyılda Selçuklu döneminde yapıldığı tahmin edilen yapı ayrıca bölgenin en eski külliyesi olarak da bilinmektedir[42]. Planında mescit, aşevi ve türbeden oluşmakta olduğu görülen yapının günümüzde ayakta kalan tek yapısı türbedir. Kitabesi bulunmamaktadır. Kitabesinin daha önceleri söküldüğü söylenmektedir. Vaktiyle bir külliye hüviyetinde olan bu yapının içerisinde yer alan iki sütunun ise birinin İnallı'da, diğerinin de Kozluca'da ilkokul duvarında kullanıldığı nakledilir.

Türbe yapısı, yakında bulunan Alayhan Kervansarayı'nın yapı özelliklerini yansıtmakta ve

---

41 http://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/nevsehir/kulturenvanteri/hasan-dede-turbes

42 http://www.yesilyuvakoyu.com/

çağdaşı olduğu düşünülmektedir[43]. Ayakta kalan bölümlerinden türbe giriş kapısı tavanına yapılmış mermer çarkıfelek motifi ve Türk üçgenleri sanatsal açıdan gayet ilgi çekici ve görülmeye değerdir. Sandukayı çevreleyen çivit mavisi boyalı taşları da bulunmaktadır.

Yuva köyünün de içerisinde yer aldığı bölge, halk arasında evliyalar diyarı olarak anılmaktadır. Türbenin güney ve kuzey yamacında türbeye yaklaşık iki yüz metre uzaklıkta iki tane tüfekli mezar bulunmakta olup burada yatanların türbede yatan evliyayı koruduğuna inanılır. Bunlara tüfekli mezar denilmesinin sebebi, mezar taşlarının üzerinde tüfek resmi olmasındandır.

Türbeye daha önceleri çevre köylerden ve Aksaray'ın bazı köylerinden ziyaretçilerin geldiği, burada adak için kurban kestikleri söylenmektedir. Ayrıca sara ve felç gibi hastalığı olanların şifa için türbeye geldikleri ve burada geceledikleri anlatılır. Yine daha önceleri burada bulunan bir çalıya ziyaretçilerin dilek amaçlı bez bağladıkları da aktarılmaktadır. Köy halkı eskiden burada yağmur duasına da çıkarlarmış. Köyde bazı kimseler burada yatan kimseyi bazen cübbeli olarak gördüklerini söylerlermiş. Buraya davarlarını götüren çobanların gece hayvanları burada yatırdıklarını ve burada ezan okunduğunu söylemektedirler. Yine türbe içerisinde parlak siyah bir taşın olduğu ve hastalığı olanların bu taşı

---

[43] Ali Kozan. Sözlü Ve Yazılı Tarihe Göre Nevşehir Bölgesinde Horasan Erenleri Olarak Bilinen Şahsiyetler

üzerlerine sürdüğü anlatılmaktadır. Ancak bu taş günümüzde türbede yoktur. Buraya gelen ziyaretçilerin özel bir günde gelmedikleri ve yılın bazı günlerinde gelerek kurbanlarını kestikleri ve burada yemek yaparak köy halkına dağıttıkları söylenmektedir. Türbe günümüzde nadiren ziyaret edilmektedir.

Avanos Evliyaları

Pek çok tarihçiye göre, Avanos'un ismi Hititler döneminde "Zuwinasa", Asurlular döneminde "Nenansa", Bizanslılar döneminde "Venessa", Selçuklular döneminde "Evenüz" dür[44]. Osmanlı döneminde de "Uvenez, Evenez, Avanoz" olarak söylenirken, zamanla "Avanos"a dönüşmüştür.

Selçuklular döneminde Avanos ismine kaynaklık eden "Evenuz" kelimesinin ayrıştırılmasında "Evani", "kap, mutfakta kullanılan kaplar, kacaklar, mutfak eşyaları", "Evenüz" de çanak, çömlek yapan bir yer olduğuna göre Avanos, "Evani-öz, Even-öz", yani kap yapan, çanak çömlek yapan kasaba anlamına gelmektedir.

Selçuklu dönemi, Avanos'un kuruluşuyla ilgili bilinen en yakın dönemdir. O döneme ait ilk ve en önemli eser, 1202 yılında dönemin sultanı Alaaddin Keykubat adına yaptırılan "Alaeddin Camii"dir. Zamanla bazı ilavelerin yapıldığı cami, 1956 yılında restore edilmiştir.

Mescidin yapıldığı 1202 yılına kadar sadece beş altı haneden ibaret küçük bir topluluk olan Avanos; Çağşak, At Deresi, Kuşçin, Damönü, Meleklik, Sarıkaya, Güvercinlik, Gövtepe, Ağdere, Biledor ve Kızılöz bölgelerinden gelenlerin toplanmasıyla çoğalır ve büyür.

---

[44] http://www.avanos.gov.tr/

Avanos'un ilk mahallesi böylece oluşur ve mahalleye, mescidi yaptıran çavuşun adı verilir (1249). Bu, bugün "Alaeddin Mahallesi" olarak bilinen "Çavuş Mahallesi"dir.

1867'den 1877'e kadar ilçe olan Avanos, bu tarihte tekrar köy statüsüne dönüştürülür. 1887'e kadar köy olarak devam ederken, anlatıldığına göre; bir araya gelen beş Avanoslu ilçe merkezi olan Gülşehir'e giderek, maliyede muhafaza edilen sandığı (kasayı) kaçırıp, Avanos'a getirir. Durum, ilgililerce hemen saraya bildirilir. Fakat Sultan Abdülhamit'in yaverlerinden sarayda görevli Avanoslu Kurena Arif Bey'in devreye girmesiyle konu kapatılır ve böylece Avanos'a 1887'de ilçe olma hakkı tekrar verilmiş olur.

1888'de bir kaza olarak Kırşehir Vilayeti'ne bağlanan Avanos, Nevşehir'in 1954'te vilayet olması üzerine Nevşehir'e bağlanır. O tarihten bu yana, gelişen ve büyüyen Avanos, Kızılırmağın iki yakasına kurulmuş 12.000 nüfuslu, turistik bir ilçedir.

Kızılırmak, ilçeyi doğudan batıya tam ortadan ikiye ayırır. Hititler dönemindeki ismi "Marassantia", Bizans döneminde ise "Halys"dir. Irmak, Avanos'un iki yakasını, ikisi çevre yolu, biri taş, diğeri asma olan dört köprü ile birbirine bağlar.

Taş köprü, Sultan Abdülhamit döneminde sarayda görevli Avanoslu Kurena Arif Bey'in katkılarıyla 1898 yılında yapımına başlanmış, 1900 yılında hizmete

açılmıştır. O günün parasıyla 3700 lira harcanarak yapılmış olan köprü, iki tarafındaki başlıklarıyla beraber, toplam 11 ayak üstüne oturtulmuştur. Ayakların yapımında kullanılan taşlar, Avanos yakınlarındaki Çeç ve Karadağ bölgesinden manda kağnılarıyla getirilip yerleştirilmişlerdir. Taşların hiçbir aşınmaya uğramaksızın, hala ayakta kalması, bugün bile dikkat çeken bir durumdur. Köprünün ayaklarının, halk arasında sarı-kara ustalar olarak bilinen Türk ustalarca yapıldığı söylenmektedir. Hatta aynı ustaların 1895 yılında Avanos'un çarşı içindeki eski hükümet konağını da yaptıkları ileri sürülmektedir. Köprünün üstü, yapıldığında önce tahtayla kaplanmış ve 20 yıl boyunca geçiş ücrete tabi kılınmış, fakat tahtalar zamanla yıpranınca, o yıllarda Kırşehir Milletvekili olan Avanoslu Ali Rıza Bey'in yardımlarıyla 1924'te değiştirilmeye başlanmış, çalışma 1926'da tamamlanarak, beton haline getirilmiştir[45]. Beton

---

[45] Ali Rıza Benli (d. 1871, Avanos, Nevşehir) - (ö. 22 Nisan 1926), Türk siyasetçi. Hukuk mezunudur. Maarif Nezareti Maarif Meclisi Kaleminde zabıt katipliği, Selanik İstinaf Mahkemesi üyeliği, İthamiye Heyeti Başkanlığı, Fevkalade Mahkeme üyeliği, İdadi Okul öğretmenliği, İstanbul 1.Sınıf Sulh Hakimliği, İstanbul Öğretmen Okulu öğretmenliği, Selçuk Hatun Sultanisi öğretmenliği, Kastamonu ve İzmir İstinaf Mahkemeleri başkanlıkları, Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı I., II., III.ve IV.dönem Kırşehir mebusluğu ve TBMM II.dönem Kırşehir milletvekilliği yapmıştır. Memurin Muhakemat Heyeti Başkanlığı yapmıştır. Evli ve 5 çocuk babasıdır.

kısmın yapımı, Wolf isimli bir Macar ustanın öncülüğünde, bazı Türk ustaların da katılımıyla oluşan ekip tarafından, dönemin fiyatlarıyla 60. 000 liraya mal edilerek gerçekleştirilmiştir.

Uzunluğu 151 m. olan taş köprünün yaya bölümü 1995 yılında tadilat görerek genişletilmiştir.

Tahta köprü ise, 1973 yılında, 180 m. uzunluğunda, 2,30 m. eninde, sadece yaya yürüyüşüne uygun olacak şekilde ve demir ayaklar üstüne ahşaptan yapılmıştır. 1994'te onarım gören, Türkiye'nin ikinci asma köprüsü olma iddiasındaki köprünün, özellikle Kızılırmak üstündeki bölümü hafif salıncak gibi sallanmasıyla, konuklarına keyifli dakikalar yaşatmaktadır.

Avanos-Göreme yolunun sağında, yoldan bir km. içeride yer alan ve eskiden ‘Rahipler Vadisi’nolarak adlandırılan Paşabağları’ndaki üç başlı peribacalarının birinde Aziz Simeon (388-459) adına yapılmış bir şapel ve inziva hücresi bulunur[46]. Dar bir baca vasıtasıyla ulaşılabilen hücrenin girişini antitetik haçlar süslemektedir. Hücreye adını veren Aziz Simeon V. Yüzyılda Halep yakınlarında münzevi bir hayat sürmekte iken hakkında mucizeler yarattığı söylentileri çıktığı için halkın aşırı ilgisinden kaçarak bu Paşabağları’na gelmiş ve iki metre yüksekliğinde bir sütun üzerinde yaşamaya

---

[46] Mete Cüneyt Okyar. Cumhuriyet Döneminde Nevşehir’in Sosyo-Ekonomik Tarihi (1955-2000). Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul. 2002

başlamıştır. Daha sonra 15 m. yüksekliğinde bir sütuna geçen Aziz Simeon, aşağıya sadece müritlerinin getirdiği az miktarda yiyecek ve içeceği almak için inmiştir.

Avanos'ta XIII. Yüzyıl Selçuklu Dönemi'ne tarihlenen Sarıhan kervansarayı ve Alaeddin Camii bulunmaktadır.

Sarıhan (Saruhan) Kervansarayı, İpek Yolu'nda doğu-batı bağlantısını sağlayan Aksaray-Kayseri güzergahının Nevşehir sınırları içinde kalır. Avanos ilçesinin beş km. güneydoğusunda, Ürgüp'ün ise altı km. kuzeyinde, Damsa vadisinde yer alır. II. İzzeddin Keykavus zamanında 1249 yılında yaptırılan Sarıhan 2000 m^2'lik bir alanı kaplamaktadır.

Kervansaray, klasik Sultan hanları plan-formunda olup, yazlık ve kışlık kısımlardan oluşur. Giriş eyvanı üzerinde mescidi, geniş bir avlusu, girişin solunda çeşmeli bir revak, avlu çevresinde, beşik tonozlarla örtülü altı odası, beş sıra ayak üzerine oturan revakları, kapalı kışlık bölümü ve panoramik terası bulunur.

Sarıhan'da yapı malzemesi olarak Kapadokya bölgesinde yaygın bulunan tüf taşlar kullanılmıştır. Üst kısımları yer yer yıkılan han, 1991 yılında restorasyonu tamamlanarak orijinal haline getirilmiştir.

Restore edilmiş olan kervansaray, 49 yıllığına Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden özel bir işletmeye kiralanmıştır. Kültür ve Toplantı Merkezi olarak Turizm

ve Kültür bakanlığı denetiminde Özel Tesis statüsünde işletilmektedir.

Dede Türbesi Üçkuyu Köyü camiinin yanındaki evin bahçesinde yer almaktadır. Köylü, türbeyi kendi aralarında Dede'nin Türbesi olarak bilmektedir. 1970'lerde yapılmış olduğu tahmin edilmektedir. 1998 yılında da bir tamirat gören türbe, günümüzde betonarme bir yapıdadır.

Anlatılanlara göre Kıbrıs Savaşı'ndan geldiği ve öldükten sonra buraya gömüldüğü söylenen türbe sahibi şahıs, burada bulunan bir ailenin arazisi içerisinde yatmakta olup, bu aile mezarı kutsal sayarak üzerini kapatmış ve türbe haline getirmişlerdir. Türbenin bakımını üstlenen ailenin kısa zamanda işlerinin yoluna girdiği ve güzel bir ev yaptırdıkları söylenmektedir. Türbe halen bu evin bahçesinde bulunmaktadır.

Türbenin yapılmasına vesile olan olay; bu köyden bir kadının türbenin bulunduğu yerin ev sahibine burada bir zatın olduğunu, mezarının burası olduğunu söylemesidir. Türbenin şu an olduğu yerde kahvehane ve tuvalet bulunduğunu orayı kaldırmasını teklif ettiğini ev sahibine anlatır. Ev sahibi kadını dikkate almaz ve hiçbir faaliyette bulunmaz. Bir süre sonra kadına gözüken zat ev sahibinin rüyasına girer. Burada kendisinin mezarı olduğunu söyler.

Yine anlatılanlara göre yatsı namazından çıkan birkaç kişi motosikletli birini görürler. Kim olduğunu

sorarlar. O da ben Kıbrıs savaşından geliyorum der ve oradan kaybolur. Kıbrıs şehidi denmesi buradan kaynaklanmaktadır. Anlatılan bir başka olay da bu türbeye abdest ibriği ile su konulduğu, fakat sabah bakıldığında su ibriğinin boş olduğunun görülmesidir. Bir diğer olay ise, akşam saatlerinde köy odasına giden bir köylü bu türbenin önünden geçerken önüne aksakallı bir dede çıkar ve "sen bize selam vermeden nereye gidiyorsun", der. Bu şahıs korkarak köy odasına gider. Nakledilir ki, bu kişi normalde de toplumda kimseye selam vermezmiş.

Sülük Baba Türbesi (Sülükoğlu Süleyman Dede), Avanos'un *Küçükayhanlar* köyünde eski köy mezarlığında yer almaktadır. Mezarlık içinde bulunan bu türbenin içerisinde başka mezarlar da bulunmaktadır. Bölgede türbesi bulunan Ayhan Baba ile aynı dönemlerde yaşamış, türbesine saygı gösterilen Alevi Dedelerinden birisi olduğu söylenmektedir. Burada türbede bulunan sekiz mezardan ortada olanı Sülük Baba'ya aittir. Yüz yılı aşkın bir süre önce öldüğü söylenmektedir. İçerisinde aydınlatma ışığı olup geceleri yakılmaktadır.

Sülük Baba isminin, cem esnasında burada kendinden geçerek havalandığı ve bu sebeple de Süluk ismini aldığı söylenmektedir. Bu zatın Sarı Abdal ocağına bağlı olduğu, hasta olan, ağrısı olan veya gözü görmeyen insanların buraya gelerek şifa buldukları anlatılmaktadır. Örneğin buraya gelen sara hastalarının şifa bularak döndükleri anlatılıyor. Sülükoğlu Süleyman aynı yerde yatan Pirzade Efendi ile de kardeştir. Türbenin önünde

bulunan bir taş üzerinde köy halkının adak kurbanı kestikleri ve dua okudukları söylenmektedir. Günümüzde yapılan ziyaretlerde şifa bulma amacı yoktur. Yine bu zatın da sağlığında aynı köyde türbesi bulunan Abdullah Baba gibi, yağmur duası yaptığı ve bu esnada üzerine köy halkı tarafından su döküldüğü, bu uygulamadan sonra yagmur yağdığı söylenmektedir.

Ayhan Baba/Dede Türbesi, Ayhanlar köyünde köyün Büyük Ayhanlar kısmında yer almaktadır. Ayhan Baba, Oğuzların bir kolundan olup Şam'dan geldiği bilinmektedir. Grup olarak buraya gelmişler ve su kenarı olduğu için buraya yerleşmişlerdir. Ayhan Baba bu köyün kurucusu kabul edildiği için köylüler ona duydukları saygıdan dolayı türbesini yapmışlardır. Köyün isminin de bu zattan geldiğine inanılmaktadır. Türbe bazı onarımlardan geçmiştir. Türbenin tepesinde bir aslan rölyefi bulunmaktadır. Koruyucu bir hayvan olduğuna inanıldığı için buraya konulduğu söylenmektedir. Türbe, yeni Nevşehir taşlarıyla 1995'te köyden Kamber Yılmaz tarafından yeniden onarılmıştır. Kare şeklinde olup, bir de küçük penceresi vardır. Büyük Ayhan mevkiinde olan türbenin bahçesinde kurban adağı için bir yer bulunmakta, kurban kesildiğinde tamamı halka dağıtılmaktadır. Ayhan Dede ile ilgili anlatılan kerametlerden birisi, geceleri gezintiye çıktığıdır. Ayrıca halk arasında Saçaklı Dağ'dan mezara zaman zaman ışık geldiği anlatılmaktadır. Kıtlık zamanı burada dua edilirmiş. Türbenin avlusunda birkaç ağaç bulunmaktadır. Fakat adak amacıyla herhangi bir şey

bağlanmamaktadır. Burada geceleri yanan bir mavi taş olduğu ve bunun dışarıdan gelen birisinin akrabasıyım diyerek türbeden bu taşı ve türbeyi kazarak hazine bulup götürdüğü ve türbeyi harabe haline getirdiği anlatılmaktadır. Günümüzde pek ziyaret edilmektedir. Köy dışından ziyaret eden yoktur. Eskiden dilek dileyenlerin mezarın üzerine tülbent attıkları ve Cuma akşamları buranın türbedarlığını yapan bir kadın tarafından mum yakıldığı söylenmektedir. Kurban kesme, adak kurbanı kesme, adak şekeri veya küçük çocuklara para dağıtma şeklinde uygulamalardan da bahsedilmektedir.

Abdullah Baba Türbesi Ayhanlar köyüne bağlı Küçükayhan'da yer alan bir türbedir. Abdullah Baba'nın buraya Sivas'tan geldiği ve 1969-70 yıllarında vefat ettiği bilinmektedir. Türbe dikdörtgen yapılı, üstü çatılı ve etrafı demir parmaklıklarla çevrili olup türbeye demir bir kapıdan girilmektedir. Türbe, burada medfun bulunan Abdullah Babanın kendisi tarafından bir rüyaya binaen sağlığında yapılmış ve Abdullah Baba öldüğünde kendisinin buraya defnedilmesini istemiştir. Türbesini yaptıktan sonra sık sık burada vakit geçirdiği, türbenin içerisine kazdırdığı mezarda da uyuduğu anlatılmaktadır. Türbe Abdullah Baba tarafından kubbeli bir şekilde yapılmış, daha sonraları bu kubbe çökerek yakınları tarafından üstü çatı şeklinde kapatılmıştır. Türbenin içerisinde mermerden yapılmış bir sanduka ve başında da mezar taşı bulunmaktadır. Ayrıca türbenin içerisinde

kendisinin yazdırttığı iki taş kitabe de bulunmaktadır. İçeride adak adayanlar tarafından mezarın etrafına konulmuş küçük mumlar bulunmakta olup, her Cuma akşamı evi buraya yakın olan bir köylü kadın tarafından bu mumlar yakılmaktadır. Abdullah Baba ile ilgili anlatılan bir keramet, yaşadığı dönemde kendisine gelen ve çocuğu olmayan kadınlara üzerine okuduğu ipe değişik sayılarda düğümler atarak bu ipi kadının beline bağlamasıyla bir süre sonra kadınların çocuk sahibi olduklarına inanılmasıdır. Abdulah Baba türbesi, hem köy halkı tarafından hem de dışarıdan gelenler tarafından ziyaret edilmektedir. Buraya Hacı Bektaş törenleri zamanında dışarıdan gelen ziyaretçilerin daha da arttığı ve bunların adak adayarak kurban kestikleri anlatılmaktadır. Günümüzde türbeye, adak kurbanı kesmek dışında şifa bulmak ya da çocuk sahibi olmak amacıyla yapılan bir ziyaret yoktur. Yine Abdullah Baba'nın sağlığında şu anki türbesine yakın olan evinin bahçesinde hala aynı yerinde bulunan bir taşın üzerine çıkarak yağmur duasında bulunduğu ve bu esnada köylü tarafından üzerine su döküldüğü, ardından da yağmurun şiddetli bir şekilde yağmaya başladığı kendi torunu tarafından anlatılmaktadır. Fakat son zamanlarda yağmur duası yapılmamaktadır. Bu taşın hala köy halkı tarafından ziyaret edilerek yanında mum yakıldığı, dua edildiği ve adak kurbanı kesildiği bilinmektedir. Daha önceleri de bu taştan bir ışık göründüğü söylenmekte imiş. Yine eskiden şifa bulmak isteyen kişiler gelerek bu taşın yanında uyutulurmuş. Anlatılanlara göre, Abdullah Baba'nın,

kendisine bir iş yaptırıp para vermeyen birisine bunun sonucunu ağır ödeyebileceğini söylediği, aradan birkaç gün geçtikten sonra onun da nereden geldiği belli olmayan bir kurşunla öldüğü söylenmektedir.

Buraya daha çok adak için gelindiği, köyden gelenlerin daha çok Cuma günleri, dışarıdan gelen ziyaretçilerin ise farklı zamanlarda ziyarete geldikleri anlatılmaktadır. Bu türbeyi ziyaret amacı, günümüzde daha çok adak kurbanı keserek burada dağıtmaktır. Adak şekeri de dağıtılmaktadır. Türbeye gelenler önce burada dua okuyup ardından adaklarını gerçekleştirmektedirler.

İlçeye 33 km. mesafede bulunan *Altıpınar* köyünün doğusunda İsmail Sivrisi adıyla bilinen tepenin en uç noktasında yer alan **İsmail Baba** ya da **İsmail Dede** mezarının etrafı taşlarla çevrili olup sadece baş kısmında isminin yazılı olduğu bir mermer bulunmaktadır[47]. İsmail Dede ile ilgili olaylar iki üç kuşak önceden şifahi olarak anlatıla gelmektedir. Köyün doğusunda olan bu mezarın bu şahsa ait olduğu fakat yerinin tam olarak belli olmadığı da söylenmektedir. Nitekim ilk önce kimin tarafından yapıldığı da belli değildir.

Köy halkı bu dağın altında güçlü bir pınar suyu olması sebebiyle Altıpınar diyerek buraya yerleşmişlerdir. İsmail Baba köyün kurucusu olduğu için saygı duyulmuş,

---

[47] İmran Gündüz Alptürker. Nevşehir Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma (nceleme-Metin) Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Üniversitesi. Nevşehir. 2013

dağın eteğinde yüksekçe bir yere gömülmüştür. Hem mezarı, hem de mezarın bulunduğu dağ köy halkı tarafından kutsal kabul edilmektedir. Ayrıca İsmail Baba'nın Anadolu'nun Türkleşmesi döneminde savaşan önemli komutanlardan biri olduğuna da inanılmaktadır.

Buranın önceleri taşlarla çevrili bir yer olduğu, köy halkının bu tepeye, mezarın bu çevrili bölgesine çıkarak para attıkları ve ardından ellerini toprağa daldırdıklarında İsmail Dede'nin kendilerine hediye verdiğine inandıkları söylenmektedir. Birisinin define bulmak amacıyla burayı kazdığı, ardından Özkonaklı birisinin buraya gelerek betondan bir mezar yaptığı fakat bunun da söküldüğü, sadece mezar taşının kaldığı anlatılır. Eskiden özellikle çobanlar ve bazı köylülerin bu tepeden Kurban Pınarı adı verilen çeşmeye İsmail Dede'nin indiğini ve çeşmeden su aldığını gördükleri nakledilir. Köylülerden bazıları İsmail Dede'nin gece yarısı aşağıdaki pınara inerek buradan su alıp yukarıya çıktığını söylemektedirler. Ayrıca orada bulunan ağaçlardan kesen, evine getiren ve yakanın zarar göreceğine inanılır. Anlatılanlara göre burada bulunan kuru bir alıç ağacını kökünden sökmek isteyen köylü İsmail Sönmez ağacın kendi üzerine düşmesiyle kafasına yara almış ve zarar görmüştür. Yine burada ağaç keserek odun getiren kimselerin atlarının ayaklarının kırıldığı söylenir. Bundan 60 yıl kadar önce buraya çıkan köylülerden bazıları elinde fenerle birisinin bu tepeden aşağıdaki kurban pınarına indiğini ve tekrar yukarı çıktığını anlatmaktadırlar.

Burada ağaç kesilmediği ve köylüden birinin aza olan babasının bundan yaklaşık 60 yıl kadar önce burada ağaç kestiği ve bundan dolayı ertesi gün öldüğüne inanılır. Yine burada eskiden çeşme (kurban pınarı) varken köy halkının önceleri kurbanlarını ve adak kurbanlarını burada kestikleri ve dağıttıkları söylenmektedir. Fakat buranın suyu kesilip köye alınınca bu gelenek de yavaş yavaş sona ermiştir. Ziyaret için özellikle eskiden köyden ve dışarıdan gelen ziyaretçilerin buraya gelerek dua okuduğu fakat günümüzde bu uygulamanın azaldığı anlatılır. Mezar, günümüzde pek fazla ziyaret edilmemektedir.

Paşalı türbesi, ilçeye 38 km. mesafede bulunan *Paşalı* köyünün güney girişinden (Kalaba kasabası tarafından) ana yolda 100 metre kadar ilerledikten sonra sol tarafta biraz içeride içerde yer alan bir türbedir.

Kare planlı olan bu türbe 1972 yılında yapılmış, 2004 yılında onarılmıştır. Halk arasında evliya mezarı olduğu söylenmektedir. Türbe sahibinin kimliğiyle ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Türbenin yapılmasına sebep olan kişi Ali Paşaoğlu Ali Bozkurt'tur. Anlatılanlara göre mezarın yeri dahi belli değilken bu şahıs günümüzdeki türbenin olduğu yerden bir taş almış ve avlu duvarına kullanmış. Sonra bir kızı ayağından sakat kalmış, daha sonra oğlu elinden yanarak sakat kalmış. Bir müddet sonra kendi gözü kör olmuş. Daha sonra rüyasında bu şahsı (şu an mezarda medfun bulunan) görür. Kendisine: "*Daha aklın başına gelmedi*

mi? Benden aldığın taşı yerine koy." der. Bunun üzerine kör olduğu halde şu anki türbenin yerini tarif ederek türbeyi oraya yaptırır. Gösterdiği yerden bir mezar çıkar.

Anlatılanlara göre daha sonra 2004 yılında Cengiz Gazel isimli şahıs türbede medfun bulunan şahsı rüyasında görür. Bu zat, ona "benim mezarımı yaptır, üzerime su akıyor", der. O da burayı restore ettirir. Türbe günümüzdeki durumunu alır. Nitekim daha önce çatısı olmayan ve içerisi su alan bu türbenin çatısı bu şahıs tarafından yaptırılmış ve son şekli verilmiştir.

Köy halkının bir kısmı burada yattığına inanılan kişinin **Hacı Hasan** isimli biri olduğunu söylemektedir. Bu türbe daha çok şifa bulmak amacıyla ziyaret edilmektedir. Türbeye gelen ziyaretçiler buraya çeşitli hediye ve adaklar bırakmaktadırlar. Bu türbeye, köy halkından dışarıda olup da buranın ziyaret yeri olduğunu bilen kimseler de gelmektedir.

Sofular türbesi ilçeye 17 km. mesafede bulunan Özkonak Kasabası Orta Mahalle'de Mavsut mevkiindedir. Buraya halk arasında Hacı Sofular'ın Türbesi denilmekte, türbenin çok eski bir türbe olduğu söylenmektedir. Kare şeklinde olan türbe iki yıl önce Özkonaklı bir kadın tarafından yaptırılmıştır. İçerisindeki mezarı da mermerdendir. Küçük bir kapısı olup, kapısı açıktır. Türbenin küçük bir penceresi vardır. Yanında ziyaretçilerin bez bağladıkları bir çalı olduğu görülmektedir. Ayrıca türbenin içinde ziyaretçilerin

geldiklerinde ziyaret esnasında yaktıkları mumlar ve iki adet seccade de bulunmaktadır.

Bu türbe daha çok yaz aylarında ziyaret edilmektedir. İstanbul'dan, Ankara'dan ve bu kasabadan buraya çocuğu olmayanlar gelerek ateş yakarlar, pilav pişirirler, tavuk keserler, burada namaz kılarak dua ederler, türbenin yanındaki çalıya da "*ağrım sızım burada kalsın dileğim kabul olsun*" diye bez bağlar, dilekte bulunurlarmış. Eskiden türbede bir ışık görüldüğü ve buradan bazen ışık geldiğine dair söylentiler vardır.

Yine bunun dışında Orta Mahalle'de Kayapınar mevkiinde tepede virane halde bir türbe olduğu söylenir. Burayı da halkın ziyarete geldiği, dua okuduğu ve namaz kılarak dilekte bulundukları anlatılmaktadır.

Ayrıca, Özkonak kasabasında Yavuz Sultan Selim'in doğu seferi sırasında yaptırmış olduğu 1514 yılına tarihlenen köprü ilk Osmanlı yapısı olması bakımından önem taşır[48].

---

[48] Mete Cüneyt Okyar. Cumhuriyet Tarihinde Nevşehir'in Sosyo Ekonomik Tarihi (1955-2000). Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul. 2002

Derinkuyu Evliyaları

Asıl adı Malakopi olan ilçenin eski bir yerleşim yeri olduğu, tarihinin M.Ö 3000 yıllarına kadar ulaştığı sanılmaktadır. Derinkuyu'nun ilk yerlileri Asur kolonilerine kadar uzanır. Tarih boyunca burada yaşayan insanlar dışarıdan gelenlerle kaynaşmış, ad ve din değiştirerek Kapadokya adını almıştır.

Türkler 1071 Malazgirt Meydan Muharebesinden sonra gelmeye başlamışlar, ilçenin doğusundaki Çekme, Kızılören, Şemşili, Bölören, Topaleyüp ve Melizlik yaylalarına yerleşerek hayvancılıkla geçimlerini sağlamaya çalışmışlardır. 1830'lu yıllarda Derinkuyu'da yerüstünde konut olmadığı yaşlılarca söylenmektedir. İlçeye Derinkuyu ismi, halkın içme suyunu 60-70 metre derinliğindeki kuyulardan temin etmesinden dolayı verilmiştir. Kapadokya'nın 36 yeraltı şehrinin en büyüğü olan Derinkuyu yeraltı şehri 1967 yılında turizme açılmış olup sekiz katlıdır. Yeraltında yakın zamana kadar faal olan dünyanın en eski akıl hastanesi mevcuttur[49]. Binlerce kişinin barınma, yeme-içme, ibadet, savunma ihtiyacını karşılayabilecek düzeyde olan yeraltı şehrinin sekiz katı temizlenerek ziyarete açılmıştır. Yeraltı şehrinin ziyarete

---

[49] Derinkuyu İlçesi Cumhuriyet Mahallesindeki, Bizans döneminden kalma olduğu öne sürülen Aya Maryeros Yeraltı Manastırının, dünyanın ilk akıl hastanesi olarak kullanılan mekan olduğu ileri sürülür.

açık alanlarında ahır, kiler, yemekhane, kilise, şırahane (şaraphane), misyonerler okulu, çalışma odaları, uyuma ve dinlenme birimleri ve mezar odası bulunmaktadır[50].

Til köyünün güney doğusunda yer alan Dolayhan, Nevşehir'in 30 km güney doğusundadır[51]. Bugün harabe durumunda olan yapının avlu bölümü tamamı ile yıkılmıştır. Kapalı bölümde ise kısmen destekler ve örtü sistemi ayaktadır. Kuzey duvarı dışından beden duvarları tamamen yıkılmış olan yapının acilen ciddi bir restorasyona ihtiyacı vardır. Mevcut destekleri büyük ölçüde toprak altında kalmış ve yapıda moloz taş örgü, düzgün kesme taş ise kaplama malzemesi olarak kullanılmıştır. Kapalı bölüme girişi sağlayan almaşık tekniğinin uygulandığı basık kemerli kapı halen ayaktadır. Kapının iki yanında taş üzerine kazıma yoluyla madalyonlar oluşturulmuştur. Kuzey güney doğrultusunda uzanan kapalı bölüm, dört sıra dörder paye üzerine doğu batı doğrultusunda atılan kemerlerle enlemesine beş sahına ayrılmıştır. Sivri tonoz örtülü bu sahınlar eksende zıt yerde atılan kemerlerle biçimlenen boylamasına bir sahındaki kesintiye uğratılmıştır. Selçuklu kervansaraylarının aksine sivri tonoz örtülü bu sahın kubbesizdir.

---

[50] Demet Okuyucu. Derinkuyu Yeraltı Şehri. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üni. Erzurum. 2007

[51] http://www.kulturportali.gov.tr/

İlçeye dokuz km. mesafedeki Til köyünde ayrıca şu yapılar da bulunmaktadır. Rumlara ait ilkokul (Üsgülya) Rumlar tarafından 1870 yılında yaptırılmıştır. Bugün ise ev sahipleri tarafından depo olarak kulllanılmaktadır. Dolayhan yakınlarında bulunan kilise Rumlardan kalmıştır. Eski Cami bugün için kullanılmamaktadır. Yeraltı Şehrinin kimler tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Buraları önce patates depoları olarak kullanılmaya başlanmış, sonra da yavaş yavaş giriş kısımları toprakla doldurulmuştur. Manay köyün ortasında bulunan yine yapımı çok eskilere dayanan sonradan yığma tepedir. 1980'den sonra yapılan köydeki ağaçlandırma kampanyası sırasında Manay tepesi de ağaçlandırılmaya çalışılmış, bu sırada bu tepenin esasında çok eski bir Hristiyan mezarlığı olduğu ortaya çıkmıştır.

İlçeye 15 km. mesafede bulunan *Doğala* köyü girişinde mezarlıkla iç içe bulunan Doğan Han'ın da Selçuklu dönemine ait olduğu kaydedilmektedir.

İlçe merkezindeki çarşı içinde bulunan hanın ise kimler tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmemekle birlikte 1900'lü yıllarda inşa edildiği sanılmaktadır.

Köy halkı tarafından yatır adı verilen türbe, ilçe merkezine 17 km. mesafede bulunan *Kuyulutatlar* köyünün Yukarı Mahallesindedir. **Dedeli Ev** (Ev İçi Türbe), birkaç sıra taştan yapılmış olup bir evin içerisindedir. Evin bir duvarı briketten yapılmış ve bu evin

içindeki mezar eski olduğundan yaklaşık bir yıl önce beton ile sıvanmıştır.

Rivayete göre 100 yıldan fazla bir zaman önce mezarın bulunduğu evin kenarında işçiler temel kazarlarken burada insan kemiklerine rastlamış ve bu kemikleri başka bir yere gömmüşler, fakat aynı kemikler bir süre sonra eski yerinde tekrar gömülü şekilde bulunmuş. Bunun üzerine kemikler ilk bulunduğu yerde bırakılarak, buraya bir mezar yapılmış. Günümüzde bu mezarda yattığına inanılan kişinin erkek olduğuna inanılmaktadır. Mezarın ayakucundaki kuru ağaçta tespihler asılıdır. Mezarın bulunduğu odada yere kilim serilmiş olup ayrıca oda içerisinde dini kitaplar da bulunmaktadır.

Genel olarak ruhsal problemleri olan kişilerin buraya gelerek iyileştiğine inanılmaktadır. İnsanların burayı şifa bulmak amacıyla ziyaret ettikleri söylenebilir. Ziyaret için gelen kişiler burada mumlar yakar, dualar eder ve namaz kılarlar. Türbe, günümüzde de ziyaret edilmekte, bu ziyaretin belli bir zamanı, günü bulunmamaktadır. Bu türbenin temizlik ve bakım işlerini aynı zamanda bu evin sahibi de olan kadın yapmaktadır. Türbedarın anlattığına göre felçli hastalar burada bir müddet kalıp ibadetler yaparak iyileşmektedirler.

Ayrıca Kuyulutatlar köyünde bir mezar daha bulunmaktadır. Fakat bu mezarla ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Baba Yusuf mezarı, Derinkuyu sınırları içerisinde yer alan Erdaş Dağı'nda eski büyük taşlardan oluşan genişçe bir alanda mezar kitabesi olmayan, define avcıları tarafından kazılmış ve yapısı bozulmuş bir mezardır[52]. Günümüze kadar herhangi bir tamir görmemiştir. Mezarın yaklaşık olarak 30 metrekare çevresine mezarı belli etmek amacıyla köylüler tarafından üst üste taşlar konulmuştur.

Rivayete göre Osmanlı döneminde Erdaş Dağı mıntıkasında iskan olup, Baba Yusuf buraya İslamiyet'i anlatmak için gelmiş, Hasan Dağı'na adını veren Hasan Ağa ile irtibat kurmuştur. Her ikisinin de Taşkent'ten geldiği söylenmektedir. Her ikisi de fakir halk kesimin yaşadığı bölgede oldukları için külliyeleri bulunmamaktadır. Ayrıca Baba Yusuf Erdaş Dağı'nda tarımla uğraşırmış. O zamanlar Erdaş Dağı'nda alıç, meşe ve ardıç ağaçları varmış. Şimdi ise sadece meşe ağacı bulunmaktadır.

Anlatılanlara göre Baba Yusuf'un sabanının demiri tunçtan, sabanı çeken hayvanlar geyik ve asası yılanmış. Sabanı ve geyikleri kendi başlarına çalışırlarmış, asası ise kendi başına dik dururmuş. Baba Yusuf'un tahıl ambarı varmış ve bu ambarın üzeri açık olmasına rağmen doğa koşullarından etkilenmezmiş. İhtiyacı olanlar bu ambardan ihtiyaçları ölçüsünde alırlar, fazlasına

[52] Ali Kozan. Sözlü Ve Yazılı Tarihe Göre Nevşehir Bölgesinde Horasan Erenleri Olarak Bilinen Şahsiyetler

dokunmazlarmış. Kayseri Açık Hava müzesinde Erdaş'ın ağasının eski devirlere ait başı ve kolları kırık bir heykeli olup bu heykelin, 1938'de Kayseri Açık Hava Müzesi'ne götürülmüş olduğu nakledilir.

Ayrıca 1960'lı yıllarda define arama amacıyla bu mezarı kazanların hayatlarının o günden sonra talihsizliklere uğradığı söylenmektedir. İnsanların burayı ziyaret etme amaçları, kurbanlar keserek şenlikler düzenlemek ve yağmur duasında bulunmaktır. Yağmur duasına imam eşliğinde çıkılarak Fatiha, Yasin-i Şerif gibi sureler okunmakta, dualar edilmektedir. Günümüzde hala bu mezar halk tarafından ziyaret edilmektedir. Genellikle Haziran'ın son haftası Doğala Köyü Erdaş Dağı Şenlikleri düzenlenmekte ve ziyaretçiler dileklerinin gerçekleşmesi için dua etmektedirler.

Gülşehir Evliyaları

Nevşehir'e 20 km. mesafede, Kızılırmak'ın güney kenarında yeralan ve antik adı Zoropassos olan Gülşehir´in eski adı Arapsun'dur. Damat İbrahim Paşa'nın Nevşehir'e yaptığı imarı, bir başka Osmanlı Sadrazamı Karavezir Mehmet Seyyid Paşa da Gülşehir'e yapmış, 30 haneli Gülşehir'i bir külliye ile donatmıştır. Yapı topluluğu cami, medrese ve çeşmeden oluşmaktadır. Burası vaktiyle, Nevşehir-Gülşehir yolu üzerinde, Gülşehir'e üç km. mesafedeki Açıksaray ören yeri, tüf kayalar içine oyulmuş sayısız mekanları, Roma Dönemi kaya mezarları, IX. ve X. yüzyıla tarihlenen kaya kiliseleri ile önemli bir piskoposluk merkezi idi. Halk arasında Hacı Bektaş Veli Mescidi olarak adlandırılan mekanın mihrabının günümüze kadar korunmuş bir İslami yapı olması dikkat çekmektedir. Kareye yakın planlı mescidin batı kesiminde yüksekçe nişler yer almaktadır.

Aziz Jean (Saint Jean Hz. İsa'nın 12 havarisinden birisidir) Kilisesi Gülşehir'in hemen girişinde yer alır. İki katlı olan Aziz Jean Kilisesi'nin alt katında kilise, şarap mahzenleri, mezarlar, su kanalı ve görevlilere ait mekanlar, üst katında ise İncil'den alınmış sahnelerle süslenmiş bir diğer kilise yer almaktadır. Alt kata ait kilise, tek apsisli, haç planlı, beşik tonozludur. Merkezi kubbesi çökmüştür. Süsleme açısından direk ana kaya üzerine kırmızı asi boyası ile stilize hayvan, geometrik ve haç

tasvirleri resmedilmiştir. Üst kattaki kilise ise tek apsisli ve beşik tonozludur. Ana apsisteki resimlerin dışında oldukça iyi korunmuş olan kilise, restorasyondan önce siyah bir is tabakası ile kaplıydı. Kilise restorasyonu ve konservasyonu 1995 yılında yapılmıştır.

Karavezir (Silahdar) Seyyit Mehmet Paşa (1735-1781), 1. Abdülhamit'in ıslahat hareketlerinde çok mühim roller oynamış ve büyük yararlılıklar göstermiştir[53]. Karavezir, Mardin ve Nusaybin havalisinden getirttiği Sarılar adlı Türk aşiretini kazaya yerleştirmiş, kazanın nüfusunun bu şekilde artmasını sağlamıştır. Buna ilaveten Kırşehir, Yozgat, Kayseri, Nevşehir, Niğde sancak ve kasabalarının birçok köylerini Arapsun'a bağlamış, bu şekilde yeni teşekkül ettirilen Arapsun kazasına Gülşehir ismini verdirmiş ve bu yeni ismi vakfiyesine kaydettirmiştir. Doğuda Kayseri, batıda Aksaray, kuzeyde Kırşehir, güneyde Nevşehir ve Niğde kaza ve sancaklarıyla hem hudut olarak geniş topraklara sahip olup, toprak ve nüfus bakımından büyük bir kaza olmasını sağlamıştır.

Nakledilir ki, Karavezir kısa boylu, zayıf, esmer ve çirkin bir kişi idi. Enderunda hizmet ederken şakacılığı, nükteciliği, latifeciliği ve fıkraları ile tanınmıştır. Has odaya alındıktan sonra şakayı terk edip, ciddi bir hal aldı. Karavezir namuslu, bilgili, akıllı bir devlet adamı idi.

---

[53] Kara Vezir lakabı Ürgüplüler tarafından Damad İbrahim Paşa için de kullanılmıştır.

1777'de İstanbul'da "Silahtar Seyyid Mehmet Paşa Camii"ni yaptırmış, vefatında Bahçekapısı'ndaki Hamidiye Türbesi mezarlığına defnedilmiştir.

Caminin batısında yer alan düzgün kesme taşlarla oldukça sağlam bir durumda günümüze ulaşmış olan medrese de, 1780 tarihinde Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır[54]. Burası günümüzde banisine izafeten Karavezir Kütüphanesi ismiyle Gülşehir Karavezir İlçe Halk Kütüphanesi olarak hizmet vermektedir. Karavezir yaptırmış olduğu medresede halen üzerinde kitabesi bulunan bir odayı kütüphane olarak düzenlemiş, bu kütüphaneye İstanbul'dan temin ettiği el yazması ile matbu değerli kitaplar, Kuran-ı Kerim ve tefsirler getirtmiştir. Bu kitaplar ilçede faaliyet gösteren Karavezir Halk Kütüphanesinde muhafaza edilmekte iken sonradan güvenlik nedeniyle Ankara'ya gönderilmiştir. Medrese 1933 yılından 1962 yılına kadar hapishane olarak kullanılmış olup 1962'den beri kütüphane olarak kulanılmaktadır. Kütüphanedeki bir çok Osmanlıca evrakın vaktiyle görevli kütüphane memuru tarafından okunamadığı gerekçesi ile imha edilmiş, bir kısım evraklar da SEKA'ya kağıt olarak gönderilmiş, dolayısı ile geriye çok az orijinal kaynak ve bakanlıkların gönderdiği kitapların kalmış olduğu nakledilir.

Külliyenin bir parçası sayılan Başçeşme, yan kanatlardan alçak seviyedeki duvarlara bağlanmakla

---

54 https://sites.google.com/site/gulsehirkaravezirkutuphanesi/

birlikte bir meydan çeşmesi niteliğindedir. 1779 tarihi düşülen kitabesiyle geç devir Osmanlı mimarisinin güzel örneklerindendir.

Gülşehir'deki diğer çeşmeler Beyler Çeşmesi, Bayraktar Çeşmesi ve Sipahi Çeşmesi'dir. Kitabelerinde 1779 tarihi okunan bu eserler, daha küçük ölçülü duvar çeşmesi formunda tasarlanmış örneklerdir.

Aşçıbaşı Camii, girişin üstündeki kitabeye göre sarayda aşçıbaşı olan Süleyman Ağa tarafından 1734'te yaptırılmıştır. Uzun dikdörtgen planlı bir camidir. Bir bölümü kayaya oyularak oluşturulan eser halk arasında “Kaya Camii” olarak anılmaktadır[55].

1883 yılında Arapsun'daki taşınnmaz mallar şöyle sıralanır[56]. Bir hükümet konağı, 1514 hane, 89 dükkan, dört hamam, bir medrese, bir kütüphane (Kara Mehmet Paşa kütüphanesi), bir rüştiye mektebi, 125 mektep, 50 cami ve mescit, 18 bahçe.

Gülşehir'in merkezinde, şehir mezarlığının ortasında yer alan **Ahmed Gülşehri**'nin türbesi moloz taşla inşa edilmiştir[57]. Ancak köşelerde ve kapıda yer yer düzgün kesme taşın kullanıldığı dikkati çeker. Doğu batı doğrultusunda dikdörtgen planlı türbe, aynı doğrultuda iki

---

55 Mehmet Ekiz. Nevşehir'de Türk Dönemi Mimari Eserleri. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi. Ankara. 2006

56 Ayşe Şerife Halme. 19 yy 2. yarısında Nevşehirin sosyal ve ekonomik durumu Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi. Niğde. 2006

57 http://www.kulturportali.gov.tr/

takviye kemeri ile desteklenen sivri tonoz örtülüdür. Kapının hemen önündeki bölümde, tonozdan önce ahşap hatılların kullanıldığı görülür. Çatının oldukça harap olmuş olması sebebiyle içeriye su alan türbede doğu batı doğrultusunda uzanan sanduka bulunur.

Türbenin yapılış tarihi bilinmemektedir. Ancak 1777'de I. Abdulhamid'in sadrazamı olan Silahdar Karavezir Seyyid Mehmed Paşa tarafından onartılmıştır.

Anlatılır ki, Ahmedi Gülşehri hocası Ahi Evran Veli'yi memleketi Arapsun'a (Gülşehir) davet eder[58]. Hocası bu daveti kabul eder. Birlikte yola koyulurlar. Arapsun'un yakınlarında bulunan Hırka Dağına geldiklerinde mola ihtiyacı duyarlar. Dağın Arapsun'u gören cephesinde bir yere otururlar. O esnada hava hafif hafif esiyormuş; rüzgar beraberinde etrafa güzel gül kokuları yayıyormuş. Ahi Evran Veli Arapsun'a doğru dönüp "Ne güzel gül kokusu geliyor, bu şehrin adı şehri Gül ola" demiş. O tarihten sonra Arapsun'a Gülşehir denilmiş."

İlçeye 25 km. mesafede bulunan Kızılkaya köyünün (Karaani Hatun) camii köyün batısında doğuya meyilli kayalık bir arazinin tesviye edilmesiyle elde edilen

[58] Nevin Çöl Yıldız. Nevşehir İli Gülşehir İlçesi Halk Edebiyatı Ve Folkloru Üzerine Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya. 2010

bir alana kuzey güney doğrultusunda yerleştirilmiştir[59]. Harim kapısının yukarısına yerleştirilmiş, nesih hatlı beş satırlık kitabeye göre1272 yılında inşa edildiği anlaşılan eserin banisi Karaani Hatun'dur. İlk halinde üç sahınlı ve kubbeli bir han olarak yapılan bu eser daha sonra camiye tahvil edilerek günümüze bu şekilde ulaşmıştır. Eserin han olarak inşa edildiğine dair belge olmamakla birlikte İbn Bibi, eserinde " Sultan İzzettin Kayseri'den Ankara'ya hareket etmişti. Sünnetlu mevkiinde bulunan Sûrahan köyüne varınca işret meclisi kurdu" şeklinde bu hanın bulunduğu yeri ifade eder. Bir Osmanlı menzilnamesinde Feridun Beg bu handan bahisle, Kayseriden sonra Sünnetlu Hanı konağına ve buradan da Dubada (Acıgöl) Karyesi konağına geçildiği, sonra ikinci Sünnetlu Han'ı konağına ve sonunda Aksaray'a vasıl olunduğu bildirilmektedir. Planı bakımından asıl halini büyük ölçüde koruyan eser, inşasından bu yana bir takım değişikliklere uğramıştır. Caminin iki minaresinden ilki köşk minaredir ve örtü sisteminin üstüne kuzeydoğu köşeye biraz mesafeyle yerleştirilmiştir. Kuzeybatı köşesine 1979 yılında ikinci minare yapılmıştır. Vakıflar tarafından 1995 yılında onarımı yapılan eser günümüzde ibadete açıktır.

---

[59] Mehmet Ekiz. Nevşehir'de Türk Dönemi Mimari Eserleri. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi. Ankara. 2006

İlçeye dört km. mesafede bulunan *Yeniyaylacık* köyü eski mezarlığı içinde yer alan **Seyyid Ahmet** türbesi yakın zamanlarda kesme taştan inşa edilerek orijinal halinden tamamen uzaklaşmıştır. Seyyid Ahmet Dede'nin XIV. Yüzyılda yaşamış olduğu ileri sürülmekle birlikte hakkında hiçbir bilgi yoktur. Türbe, mezarlığın ortasında tek göz bir odanın içerisindedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce 1994 yılında yeniden inşa edilerek restore edilmiştir. Bundan önce yıkık bir halde olan türbenin yeniden inşasının köy sakinlerinden Hatik Kadın'ın rüyasında gördüğü manevi işaretle olduğu söylenmektedir. Sarı yığma taştan yapılmış, iç kısmı kemer şeklinde olup üstü bakırla kaplanmıştır. Parmaklıklı demir bir kapısı bulunmaktadır. Türbenin etrafı alçak, kesme taştan bir duvarla çevrilidir. Herhangi bir kitabesi yoktur.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin müritlerinden olup, bu yol üzerinde seyahat ederken vefat etmiş ve şimdiki kabrine konulmuş olduğu ileri sürülür. Seyyid Ahmed Dede'nin kabrinin üzerinde seccadeler ve başucunda bir sarık bulunmaktadır.

Bu türbeye çocuğu olmayan kadınlar gelerek burada dilekte bulunur ve böylece çocuklarının olacağına inanırlar. Halkın türbe ile ilgili inanışlarından birisi de onarılmadan önce mezarın kenarında bir delik bulunduğu ve bu deliğe elini sokan hamile kadınların ellerine para ya da kemik geldiğinde erkek çocuk sahibi olacaklarına, boncuk geldiğinde ise kız çocukları olacağına inanmalarıdır. Türbe ile ilgili ziyaret esnasında yapılan bir

uygulama da, dilsiz çocukların türbeye kapatılarak, ailelerinin türbe etrafında dönmesiyle çocuğun dilinin çözüleceğine inanılmasıdır. Türbeyi ziyaret edenler ayrıca Kur’an okuyup namaz kılarak dualarda bulunmakta, fakat burada kurban kesmemektedirler. Türbe genel anlamda duaların kabulü ve manevi huzur bulmak için ziyaret edilmektedir. Her yıl Temmuz ayında yörede yetiştirilen üzümler için en güzel üzüm yarışması yapılır ve bu esnada Seyyid Ahmed Dede’yi anma törenleri düzenlenir.

Derviş Mehmet olarak bilinen kişinin mezarı *Abuşağı* kasabasında Aşağı Cami avlusu içinde türbe olarak bulunmaktadır. Derviş Mehmet’in Abdulkadir Geylani Hazretleri’nin öğrencisi olduğu söylenmektedir. Yaşamış olduğu dönem bilinmemektedir. Köy halkı onun çok alim bir zat olduğuna inanmaktadır. Yine köylüler, rüyalarında onu aksakallı bir zat olarak gördüklerini ve kabrinin başına ibrikle su konulduğunda suyun azaldığını söylemektedirler.

İlçeye 28 km. mesafede bulunan Fakıuşağı köyünde XIX. Yüzyıl eseri olan Kemerli Cami bulunmaktadır.

Hacıbektaş Evliyaları

Başlangıçta Niğde'ye bağlı bir nahiye olan Hacıbektaş, Kırşehir'in 1584'de müstakil bir sancak haline getirilmesiyle, Kırşehir'e bağlanır[60]. Kırşehir Tanzimat'ın ilanıyla birlikte oluşturulan ve 1841'de kaldırılan muhassıllık uygulaması esnasında Konya eyaletine bağlı kalır. Dolayısıyla Hacıbektaş da Konya Vilayetine bağlı Kırşehir'in kazası konumunu devam ettirir. 1892 yılında Hacıbektaş ve Mucur nahiyeleri Kırşehir sancağının nahiyesi konumuna getirilir. Hacıbektaş 1948 yılında Kırşehir'e bağlı bir ilçe haline getirilmiş, aynı statü ile 1954 yılında Nevşehir'e bağlanmıştır.

Ainsworth 1839 yılında ve A. D. Mordtmann da 1850-1859 yılları arasında bölgeye gelir. En önemli gelir kaynaklarından biri olan tuzun çıkarılması hadisesi Hacı Bektaş Veli'nin kerametleri arasında zikredilerek, Hacıbektaş yöresinin dini hüviyetinin ekonomik yapısı ile bütünleştirilmesi sağlanmıştır. Ayrıca Hacı Bektaş Veli'nin türbesinin burada bulunması sebebiyle bölgede yaşayan halkın vergi muafiyetinden faydalandığı, fazla

---

60 Hava Selçuk. Mürûr u Ubûr Edenlerin Gözüyle Hacıbektaş: Seyahatnameler, Salnameler Ve Şer'iyye Sicillerine Göre Hacıbektaş'ın Tarihi

vergi ödemedikleri için maddi açıdan iyi durumda oldukları vurgulanmıştır.

1886 yılında Yusuf Ziya Yozgadi'nin eserinde Hacıbektaş'ın Mucur kasabası kadar imar edilmiş ve çok ürün elde edilen bir yer olmamasına rağmen yüksek bir mevkide bulunması sebebiyle havasının güzel, 300-500 haneden oluşan bir yerleşim birimi olduğu ifade edilmektedir[61].

Piyade bölüğünde teğmen olan Kont De Cholet Fransız ordusu adına 1890-1891 yılları arasında Anadolu'da bir inceleme gezisi yapar. Yolu üzerindeyken uğradığı Hacıbektaş (Sulucakarahöyük) köyünde, Hacı Bektaş Veli'nin hayatı ile ilgili olarak duyduğu bazı menkıbeleri aktarır. "*Bir gün Hacı Bektaş Veli, yolunu*

---

[61] Yusuf Ziya Bey, XIX. Yüzyıl sonları ile XX. Yüzyıl başlarında yaşamış olan Yozgatlı bir devlet adamıdır. Yozgat'ın köklü hanedanı Çapanoğulları ile akrabadır. Yozgadî, olarak da bilinen Yusuf Ziya Bey, hayatı boyunca bürokrasinin birçok kaleminde görev almış, memurluk, müdürlük, mahkeme başkanlığı ve savcı muavinliği gibi çeşitli meslekler icra etmiştir. Yazarlık yönü devlet adamlığı vasfından daha baskın olan Yusuf Ziya Bey'in, çeşitli alanlarda kaleme aldığı on beşten fazla eseri bulunmaktadır. Yozgat ve Kırşehir'de gezip gördüğü yerlerin ayrıntılı olarak anlatıldığı eserde işlenen konular, başlıklar halinde ortaya konulmuş ve özetlenerek okuyucuyla paylaşılmıştır.

kaybetmiş bir dişi koyunu aramak üzere bir yardan aşağı inerken, sürüyü sahipsiz bulan bir kurt kuzuların en semiz ve en güzelini, parçalayıp gövdeye indirmek üzere seçip götürmüştü. Sürüsünün başına dönen Hacı Bektaş Veli, hırsızlığı fark etti ve hırsızın peşine düştü, ne var ki onu bulamadı. Ama sonunda, canavarın ziyafetini henüz tamamladığı yere vardı. Zavallı koyundan geriye kalanlar hala sıcaktı. Hacı Bektaş Veli ağıla, kendisine emanet edilenden daha az sayıda koyunla dönmek zorunda kaldı. Köye varır varmaz kuzunun sahibi yaşlı kadına gidip kuzusunu kurdun yediğini haber verdi. Ama kadın, herkesin içinde onu yalan söylemekle ve kuzusunu çalmakla suçladı. Ne kadar inkar ettiyse ve ağladıysa da kimseyi kendine inandıramadı, sürünün çobanlığını ondan geri aldılar. O zaman Hacı Bektaş Veli, köyün yaşlılarına, kendilerini kuzuyu yiyen kurda götürmeyi önerdi, bizzat hayvan onlara gerçeği söyleyince kendisine inanacaklarını bildirdi. Yaşlılar bu öneriyi kabul ettiler. Bunun üzerine dağa gitti, hangisinin hırsız olduğunu bilmeden yörenin bütün kurtlarını çağırdı; kurtlar o anda yükseklerden inip, vadiden koşup ona doğru geldiler. Hacı Bektaş Veli onları topladı ve yüksek sesle dedi ki: "İçinizden kim kuzuyu yedi?" İçlerinden biri "Ben" diye cevap verdi. O zaman Hacı Bektaş, diğerlerini şahitliğe çağırdı: "Dediğini duydunuz, işte kötülüğü yapan; hepiniz benimle gelin bunu köyde anlatın."

Ve hepsini peşine takarak yola koyuldu. Fakat evlerine giden köylüler onu bu olağanüstü eskortla

çevrelenmiş olarak görünce korktular ve durup onların şehadetini dinleyeceklerine tabanları yağladılar. Hemşehrilerinin gözünde kendini temize çıkaramayan zavallı Hacı Bektaş ise, benzersiz yardımcılarını geri göndermek zorunda kaldı. Keder içinde dağın yolunu yeniden tuttu. Kurdun kuzuyu yediği yere gelince bahtsızlığına ağlamaya başladı, sonra Allah'a ve Peygamber'e yalvardı; taşlardan ve kayalardan, gelip, cinayete şahit olduklarını anlatmalarını rica etti. İşte o anda Allah'ın iradesiyle, en yakın tepelerden inmeye başlayan kayalar onun masum olduğunu haykırmak üzere vadiye yuvarlandılar. Fakat aynı çığ, bütün köyü taşlar altında bıraktı ve dehşete düşmüş köylüler, Hacı Bektaş'ın bir hareketiyle kopup gelen bu milyonlarca taş parçası altında ezildi. Taşlar aniden durdu ve sadece –kuzunun parçalanışına en yakından tanık olan– üç kaya Hacı Bektaş'la birlikte köyün meydanına girdi ve herkesin önünde onun suçsuz olduğunu söyledi. Elbette Hacı Bektaş hemşehrilerinin saygısını ve güvenini derhal yeniden kazandı. Ama dağdan kopup gelen taşlar ve kayalar, Ermiş'in onları durdurduğu yerde öylece kaldı. İşte yöre halkı, bu geniş arazideki bu taş ve kaya mahşerini böyle açıklar."

Béla Hovarth (1913) Hacıbektaş'ın görünüş itibariye ilkel, dağınık, çamurlu, kerpiçten evleri ile sıradan bir köy izlenimi verdiğini ve İslam'ın önemli merkezlerinden biri olduğuna dair bir izlenim vermediğini

ifade etmektedir[62]. *"Bektaşiler Hacı Bektaş'ın soyundan gelenler arasından çıkan liderlerine "çelebi" sıfatıyla hitap ediyorlar. Tekke ve çelebi büyük bir servete sahip. Her şeyden önce geniş bir arazileri var. Bunun dışında tarikat üyelerinden gelen hediye ve bağışlar önemli bir yekun tutuyor. Kasabaya vardığımızda ne yazık ki çelebinin şehir dışında olduğunu öğrendik. Ailesiyle birlikte 2-3 saatlik mesafedeki bağında dinlenmekteydi. Böylece çok ilginç olacağını düşündüğümüz ve beklediğimiz buluşma gerçekleşmedi, ama konakta muhteşem bir oda da konuk edildik. Yemekte pirinç çorbası, koyun kebabı, yağda pişirilen bir tür yumurta yemeği, kabak dolması, pilav ve yoğurt sunuldu. Ertesi gün de çelebiyi göremedik, ama Hacı Bektaş Veli'nin bakımlı türbesini ziyaret ettik."*

1933'te Nahit Sırrı Örik, Anadolu'nun pek çok yöresinde derin araştırmalarda bulunan ilk Türk olur. Ona göre Hacıbektaş'ın geri kalmışlığının nedeni, dini liderlik çekişmesidir. Bu sebeble onların bölgenin kalkınması için bir çaba sarf etmediklerini şu şözleriyle ifade etmektedir: "*Kasabada hayır namına bir eserlerini görmedim; hatta nahiyenin kaza haline sokulması tasavvur edildiği bir sırada, bir nahiye müdürüne bir kaza kaymakamından*

[62] Anadolu 1913. Bela Hovarth. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. Sh. 103

daha kolay tahakküm edebileceğini düşünüp, buna mani oldukları söylendi".

Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti'nin Sivas Kongresi'nden (04–11Eylül 1919) sonra Ankara'ya varmak için izleyecekleri yolun planlanması, Sivas'ta Hüsrev Bey (Berlin Elçisi) tarafından önceden yapılmıştır[63]. Heyet Hacıbektaş köyünde Çelebi Cemaleddin Efendi tarafından misafir edilmiş, dergahın dedeleri tarafından kendilerine ziyafet verilmiş, Bektaşi tarikatı ileri gelenleriyle Alevilerin Milli Mücadeleye destek verdiklerini ifade etmişlerdir.

Bektaşiliğin "pir evi" olan külliyenin tarihi gelişimi, ne var ki, oldukça karmaşık bir yapı arz etmektedir[64]. XIII. Yüzyılın ortalarından XX. Yüzyılın ilk çeyreğine kadar uzanan geniş bir zaman dilimi içinde teşekkülünü tamamlayan bu yapı topluluğu, hemen bütün unsurları ile günümüze intikal edebilen nadir tarikat külliyelerinden biri olarak Türk mimari tarihinde önemli bir yer işgal eder.

---

63 Hüsrev Gerede (1884, Edirne - 20 Mart 1962, İstanbul), Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet tarihinin önemli isimlerinden olan Türk asker, siyasetçi ve diplomattır. Kurtuluş Savaşı sırasında iç isyanların bastırılmasında rol oynadı. Savaştan sonra Büyükelçi ve milletvekili olarak görev yaptı.
64 M. Baha Tanman. Hacı Bektaş-ı Veli Külliyesi. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 14

Özellikle yabancı yazarlar, külliyenin Aziz Haralambos (Charalambos) Manastırı'nın yerinde kurulduğunu ileri sürerse de bunun doğruluğu tesbit edilememiştir[65]. Başlangıçta mütevazi bir kuruluş olduğu tahmin edilen ilk zaviyeden günümüze intikal eden tek unsur, Hacı Bektaş-ı Veli tarafından kullanıldığı rivayet edilen ve mimari özellikleri de bu rivayete uygun düşen Kızılca Halvet adındaki halvethanedir. Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi'nin güney duvarına bitişik olan bu halvethane ile türbeyi külliyenin çekirdeği olarak kabul etmek gerekir.

Gerek tasarımı ile gerekse girişinde ve külahının eteğinde görülen taş süslemeleriyle tamamen Selçuklu üslubunu yansıtan Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi'nin, pirin vefatından az sonra XIII. Yüzyılın son çeyreğinin başlarında inşa edildiği söylenebilir. Türbenin girişindeki kemerin üstünde yer alan stilize edilmiş çift başlı kartal kabartması Selçuklu üslubunu pekiştiren bir unsurdur.

Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi'nin doğu duvarına bitişik olan ve Kırklar Meydanı'na açılan Resul Bali'nin (ö. 1278-79) kümbeti de külliyenin en eski birimlerinden olmalıdır. Diğer taraftan Kızılca Halvet ile türbenin

---

[65] Hasluck Bektaşilik Tedkikleri'nde, Aziz Haralambos'a ilaveten Hristiyan dünyasında pek de meşhur olmayan Ayos Evostasiyos'u da zikreder. Hristiyan azizlere atfedilen olağanüstü hallerin benzerleri Hacı Bektaş'a da mal edilmektedir. V. Cuinet de eserinde Aziz Haralambos'tan söz etmekte, benzer halleri tasdik etmektedir.

batısında, bu iki birim boyunca uzanarak kuzeydeki Kırklar Meydanı'na geçit veren dikdörtgen planlı mekanın dış kapısında da çift başlı kartal kabartması yer alır. Kapının Selçuklu hanedanının kesin olarak çökmesinden (1308) az önceye veya Karamanoğulları'nın erken dönemine (XIV. Yüzyılın ilk yarısına) ait olması muhtemeldir. Söz konusu kapı ile girilen bu mekanın sağında (doğu) Kızılca Halvet, solunda ise Hacı Bektaş-ı Veli'nin halifelerinden olduğu rivayet edilen Güvenç Abdal'ın kümbeti bulunur.

Seyit Şeyh Numan'ın oğlu **Güvenç Abdal**, Musa Kazım Hazretlerinin torunudur[66]. Öğrenimini Ahmet Yesevi dergahında tamamlayarak irşat bölgesi Gümüşhane'nin Kürtün kasabasının Taşlıca köyüne, Hacı Bektaş da Suluca Karahöyük'e yerleşir. Horasan'dan gelen halifeler bulundukları çevrelerini irşat ettikten sonra pir ilan edilen Hacı Bektaş Veli Hazretleri etrafında toplanmışlardır. Güvenç Abdal Kürtün'ü terk ederek Hacı Bektaş'a; dergaha gelir. Oğullarını yetiştirdikten sonra Hacı Bektaş dergahında görevini ömrünün sonuna kadar sürdürmüş olduğu anlatılır. Türbesi Kırklar Meydanında girişte sol tarafta bulunmakta, dünya güzeli ile yan yana yatmaktadır.

Hacı Bektaş Veli ile beraber adı anılan Türkmen dedelerinin en önemlilerinden biri de, Vilayetname'de adı

---

66 http://www.guvencabdal.org.tr/

geçen bir Alevi-Bektaşi ereni olan Güvenç Abdal'dır[67]. Güvenç Abdal ile ilgili menkıbe şöyle anlatılır[68]. "Hünkar'ın hizmetinde Güvenç Abdal adlı bir derviş vardı, er terbiyesi görmüş bir zattı. Birgün, erenler şahı dedi, gönlümde bir sorum var, izin verirseniz söyleyeyim. Hünkar, şöyle buyurdu: Güvenç, acaba dedi, şeyh kimdir, muhib kimdir, aşık kimdir? Bize lütfedip bildirseniz. Hünkar, hemen, Güvenç dedi, yerinden kalk, tez git, bir sarrafta bin altın nezrimiz var, al gel, dedi. Güvenç Abdal, sarraf kimdir, hangi şehirdedir demeden hemen belini bağladı, Hünkar'ın elini öptü, yola revan oldu. Gide-gide vardı, bir şehre yetişti. Gördü ki pek büyük bir şehir. Kendi kendisine, bizim ülkede böyle büyük bir şehir yoktu, acaba bu şehir, hangi şehir, dedi. Kal'anın içi adamlarla doluydu. Gezerken bir adama, kardeş dedi, bu il, hangi il, bu şehir hangi şehir? O adam dedi ki: Burası Hindistan ülkesi, bu şehre de Delli (Delhi?) derler. Güvenç, bu sözü duyunca şaşırdı, kendi kendine, Rum ülkesi nerede, Hindistan nerede, dedi. Şehrin içinde yürümeye başladı. Sokak sokak gezerken pazara ulaştı, o yana, bu yana bakınıp giderken gördü ki, karşıda bir sarraf oturmada. Sarraf da bunu görünce hemen kalktı. Beri gel derviş diye elini salladı. Derviş, dükkana girdi, selam verdi. Sarraf, Güvenç'e, hangi ildensin dedi. Güvenç, Rum ülkesinden, dedi. Kimin hizmetindesin deyince Güvenç,

[67] Coşkun Kökel. Güvenç Abdal Tarihçesi
[68] Manakıb-ı Hacı Bektaş Veli. Vilayetname. Hazırlayan. Abdülbaki Gölpınarlı. İnkılap Kitabevi. 1958. Sh. 78-80

Sultan Hacı Bektaş Hünkar'ın hizmetindeyim, bir gün bana, bir sarrafın bize bin altın nezri var, al gel buyurdu, üç gün oluyor, bu şehre geldim, dedi.

Sarraf, Hünkarın adını duyunca hemen dükkanını kapadı, Güvenç Abdal'ı aldı, evine geldi. Ağırladı, oturttu. Üç gün çeşitli yemekler verdi. Sonra derviş dedi, nezri olan sarraf benim. Hindistan denizinde bir vakitler ticarete giderken bir yavuz muhalif yel çıktı, az kaldı gemimiz batacaktı. Hemen vilayet erenlerini çağırdım, beni kurtarın, bin altın nezrim olsun dedim. O anda erenler yetişti, gemiyi mübarek eliyle tuttu, kıyıya çıkardı. Adını sordum. Adım Hünkar Hacı Bektaş'tır, Rum ülkesindenim dedi. Rum ülkesine nezrimizi nasıl ulaştıracağız dedim, ben birisini yollarım, buyurdu. Ben, o göndereceğin adam ne şekilde dedim, senin şeklini tarif etti. İşte seni dükkanda gördüm, elimle çağırdım. Hamd olsun ki hata etmemişim. Şu bin altını al, erenlere götür. Sonra bin altın daha saydı, bu da dedi, erenlerin hizmetinde bulunanlara, onlara ver, yesinler, içsinler. Bin altın daha saydı, yanımızdan boş gitme dedi, bu bin altını da sen harca.

Güvenç Abdal, o üç bin altını bir kese içine koyup koynuna saldı. Sarrafla vedalaşıp yine yola revan oldu. Şehir içinde giderken bir çardak gördü. Bir de baktı ki çardağın penceresinde, gün yüzlü bir güzel kız bakmada, kızı görür görmez bin canla aşık oldu. Sabrı-kararı kalmadı, aklı başından gitti. Pencereye gözünü dikti, tam üç gün üç gece öylece kaldı. Kız, dervişin halini görünce

şaşırdı, halk görürse kötüye yorar dedi, halayığını çağırdı, hali anlattı, git dedi, öğüt ver de çeksin gitsin buradan. Kız, bir tacirin kızıydı, babası ticarete gitmişti. Halayık, gidip derviş dedi, umduğun eline geçmez senin, vazgeç bu olmaz sevdadan. Bu kız, ulu bir tacirin kızıdır. Kulları, adamları duyarsa başına iş açarlar. Öyle bir avı elde etmek isteyen kişinin bol altını olmalı. Güvenç Abdal, halayığın sözlerini işitince alınma, ne oldu ki, dedi, üç bin altın, kesesiyle koynundan çıkarıp halayığa gösterdi. Halayık bunu görünce koştu, kıza geldi, bu derviş dedi, tekin adam değil, koynundan üç bin altınlık bir kese çıkarıp gösterdi. Hasılı kelam, altına tamah ettiler, bir yolunu bulup dervişi içeriye aldılar. Güvenç Abdal, keseyi çıkarıp sevgilisinin önüne koydu. Tam şeytan yoluna gideceklerdi ki, Güvenç, sevgilisinin ayakucuna otururken bir de baktılar, duvar yarıldı, bir el çıktı, Güvenç'i, göğsünden bir kaktı, yere yıktı, aklını başından aldı. Kız, bu hali görünce kalktı, oturdu. Güvenç'in aklı başına gelince bu ne hal diye sordu. Güvenç Abdal, Şeyhimiz Hacı Bektaş Hünkar'ın vilayetinden oldu dedi, böylece beni bu kötü işten kurtardı. Bunun üzerine, Rum ülkesinden nasıl çıktığını, oraya nasıl geldiğini, hasılı o ana kadar başından geçenleri bir bir anlattı.

Kız, bu kerameti gözüyle görünce erenlere aşık oldu, ziyaretine varmak istedi. Üç bin altını aldılar, beraberce akşam saatinde yola çıktılar. Gece yarısı, yürüdüler, ıssız bir yerde yattılar. Uyanınca baktılar ki sabah olmuş, ama bulundukları yer yattıkları yer değil,

kekikli, yavşanlı bir yer, Arafat dağının yanındaki Kızılcaöz'den gelen yolun yanındalar. Kalkıp yola düştüler. Halifeler karşı çıktılar. Görüşüp Hünkar'a götürdüler. Güvenç Abdal, erenlerin ellerini öpüp ayaklarına yüz sürdü. Başından geçeni bir bir anlattı.

Hünkar, Güvenç Abdal dedi, bu işlerdeki hikmeti bildin mi? Güvenç buyurun Erenler Şahı dedi. Hünkar, sen, bizden şeyh kimdir, mürit kim; muhib kimdir, aşık kim diye sormuştun, biz de sana cevap verdik. Mürid odur ki, senin yaptığını yapar. Biz seni hizmete gönderdik, nereye gideceğim, kimi göreceğim demeden yola düştün; muhibliği sarraf gösterdi. Bir kerecik denizde helak olayazdı, erenler diye çağırdı, bin altın nezretti, vardık, imdadına yetiştik, gemisini kurtardık, adımızı, yerimizi sordu, haber verdik, seni yolladık, şöyle böyle demeden nezrimizi sana teslim etti. Şeyhliği biz yaptık; seni kolayca götürüp getirdik, seni o yüz karasından da kurtardık. Aşıklığıysa o kız yaptı, bir vilayet görmekle aşık oldu bize; buraya gelmedikçe karar etmedi. Sonra emretti, o kızı Güvenç Abdal'a nikahladılar. Düğün dernek oldu, murad alıp murat verdiler."

Güvenç Abdal'ın adı birçok Alevi-Bektaşi metninde on iki hizmet, on iki post sistematiği ile beraber anılır. On iki hizmet, on iki post örgüsünde tarihsel kimlikleri bağlamında ön plana çıkan Türkmen dedelerinden birisi de Güvenç Abdal'dır. Güvenç Abdal, Alevi-Bektaşi kesim içerisinde saygı ve takdir görmüş bir

Türkmen erenidir, aynı zamanda adıyla anılan Alevi inanç ocağının da kurucusudur. Güvenç Abdal Ocağı, Alevi-Bektaşi inancında bir dede ocağı olarak kabul edilir.

Güvenç Abdal Ocağı genel olarak Anadolu'nun kuzeyinde, Batı'da, İzmit'in Kandıra ilçesine bağlı Ballar köyünden, Doğu Karadeniz'de, Trabzon'un, Akçaabat ilçesine bağlı Eskiköy'e kadar uzanan geniş coğrafyada örgütlenmiş bir ocaktır. Güvenç Abdal Ocağı, özellikle Karadeniz Bölgesi'nde yerleşik Alevi-Bektaşilerce adı sıklıkla anılan bir ocaktır. Karadeniz Bölgesi Alevi-Bektaşilerinin ocak aidiyeti açısından baskın oranda dahil oldukları ocak da Güvenç Abdal Ocağı'dır.

Karadeniz bölgesinde, Trabzon, Gümüşhane, Giresun, Tokat, Ordu, Samsun, Düzce, Zonguldak, İzmit illerine bağlı köylerde Güvenç Abdal Ocağı'na bağlı Alevi-Bektaşi nüfus yaşamaktadır. Bu köylerde yapılan saha çalışmaları sonucunda özellikle Gümüşhane ili, Kürtün ilçesi Taşlıca köyü; Trabzon ili Akçaabat ilçesi Eskiköy; Düzce ili Gölyaka ilçesi Yunusefendi köyü; İzmit ili Kandıra ilçesi Ballar köyünde yerleşik Güvenç Abdal ocaklılarının kendilerini Güvenç Abdal Ocağı'na bağlı Çepni Alevisi olarak tanımladıkları tespit edilmiştir.

Güvenç Abdal, Karadeniz Bölgesinin Türkleşme ve İslamlaşma sürecinde Çepni boyunun manevi önderlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gümüşhane ili, Kürtün ilçesi, Taşlıca köyünün Güvenç Abdal Ocağı'nın tarihsel merkezi olduğu tespit edilmiştir. Kürtün yöresinin Türkleşmesi sürecinde tarihsel kişilik olarak Güvenç Abdal'ın adı yöre insanının toplumsal belleğinde günümüzde de önemini korumaktadır. Ayrıca Güvendi Yaylası'nda asıl kabri Hacı Bektaş Veli Zaviyesi'nde bulunan Güvenç Abdal'ın bir de makam mezarı yer almaktadır. Kürtün'de her yıl Güvenç Abdal, Güvendi Yaylası törenleri ile anılmaktadır. Kürtün yöresi Çepnileri içerisinde sadece Taşlıca köyü Çepnilerinde Alevi-Bektaşi kimlik ve Güvenç Abdal Ocağı aidiyeti ile beraber devam etmektedir. Taşlıca Köyü, Güvenç Abdal Ocağı'nın tarihsel merkezi, dede ve ocak köyü olarak yüzyıllarca bu misyonunu sürdürmüştür. Günümüzde de Taşlıca Köyü Alevileri arasında Güvenç Abdal Dede ve eşi Topal Emine Ana'nın adı sıklıkla anılmakta ve ikisi ile ilgili sözlü menkıbeler anlatıla gelmektedir. Güvenç Abdal Ocağı'na ait şecere ve daha birçok tarihi belge Taşlıca köyünde yerleşik Güvenç Abdal Ocağı'nın son dönem dedelerinden olup 1990'lı yıllarda vefat eden İlyas Güvendi (Küçük İlyas Halife)'nin ailesi tarafından muhafaza edilmektedir.

Hacıbektaş'ta, Kırklar Meydanı'na açılan kapı Osmanlı dönemine aittir. Üzerindeki kitabede bugünkü Kırklar Meydanı'nın 1553 yılında inşa edildiği belirtilmektedir.

Külliyenin ikinci avlusunda batı yönündeki kanadın merkezinde yer alan meydan evinin kapısı üzerinde külliyenin en eski tarihli kitabesi bulunmaktadır. "Bu imareti meşayihin meliki, evliya soyu olan Ahi Murad -devleti daim olsun- yedi yüz altmış dokuz senesi Ramazanının arifesinde yaptırdı". "Ahi Murad" olarak anılan baninin, kitabenin verdiği 769 (1367-68) yılında Osmanlı tahtında bulunan I. Murad Hüdavendigar olduğu iddia edilir. I. Murad'ın fütüvvet ehli (ahi) olması, Ahiler ile XIV. Yüzyılda Hacı Bektaş-ı Veli Zaviyesi'ne bağlı olan Rum abdalları arasındaki ilişkiler ve ayrıca kitabede baninin adından sonra gelen "daime devletühu" ibaresi bu görüşü desteklemektedir.

Zaviye Anadolu'nun tasavvufi hayatında giderek önemli bir merkez haline gelmiş; Yeseviyye, Vefaiyye, Kalenderiyye, Haydariyye gibi çeşitli tarikatlara bağlı olan Rum abdalları ile Batı Anadolu'da, Rumeli'de fetih ve kolonizasyon faaliyetlerinin başını çeken Rum gazilerinin tabi oldukları önemli bir tarikat merkezi niteliğine bürünmüştür.

Bu gelişmelerin zaviyenin mimari tekamülüne de yansıdığını kabul etmek gerekir. Böylece XIV. Yüzyılın başlarında veya ilk yarısında Kızılca Halvet'in, Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi'nin, Resul Bali ve Güvenç Abdal kümbetlerinin yanı sıra büyük bir ihtimalle bugünkü Kırklar Meydanı'nın işgal ettiği alanı da kapsayan

eskisinden daha geniş bir yapı topluluğunun inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Balım Sultan'ın meşihatını takip eden yüzyıllarda pir evinin sahip olduğu iktisadi gücü göstermek bakımından çoğu Anadolu'da ve Rumeli'de olmak üzere 362 civarında köyün, çevrelerindeki on binlerce dönüm tarım arazisiyle birlikte bu tesise vakfedilmiş olduğunu hatırlatmak yeterlidir. Bunların yanı sıra Hacıbektaş yakınlarındaki Tuzköy'de bulunan ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin bir kerameti sonucunda bulunduğu rivayet edilen kaya tuzu madeninin geliri de pir evine aitti. Ayrıca pir evinin çevresinde, dervişler tarafından işlenen geniş vakıf arazilerindeki bostanlarla meyve ve çiçek bahçelerinin de önemli bir gelir kaynağı teşkil ettiği bilinmektedir. Diğer taraftan Bektaşiliğe bağlı devlet ricali, Yeniçeri Ocağı ileri gelenleri, zengin arazi sahipleri ve tacirler de yaptıkları bağışlarla bu gelire katkıda bulunmaktaydı. Bütün bu vakıf gayrimenkullerin gelirleri pir evinde toplanmakta, burada postnişin olan ve Bektaşiliğin reisi kabul edilen dedebabanın tasarrufu altında pir evine bağlı zaviyelere ihtiyaçları ölçüsünde bölüştürülmekteydi.

Balım Sultan'ın ikinci pir olarak tarikatı şekillendirmesi ve "mücerredlik erkanını" tesis etmesinden sonra Bektaşiliğin bünyesinde, aralarında günümüze kadar süren bir rekabetin gözlendiği iki kol ortaya çıkmıştır. Mücerred babaların tasarrufundaki tekkelerin mensupları pir evindeki dedebabayı,

çoğunluğunu köylülerin ve göçebelerin meydana getirdiği Anadolu Aleviliği'ne bağlı Bektaşiler ise Hacı Bektaş-ı Veli'nin neslinden geldiklerini iddia eden ve pir evinin dışındaki konaklarında ikamet eden çelebileri tarikatın gerçek reisi olarak tanımaktaydı. Kümbetinin kitabesinde Balım Sultan'dan tarihi gerçeklere aykırı olarak Hacı Bektaş-ı Veli'nin torunu diye söz edilmesi, büyük bir ihtimalle Balım Sultan'ı bütün Bektaşiler'in gözünde meşrulaştırma gayretinden kaynaklanmaktadır.

Bu gelişmelerin sonucunda Hacı Bektaş-ı Veli Zaviyesi, XVI. Yüzyılın ikinci ve üçüncü çeyrekleri içinde birçok yeni yapıyla donatılarak tam teşekküllü bir tarikat külliyesine dönüşmüştür. Birçok kaynakta, Balım Sultan'ın vefatından sonra Anadolu'da yaşanan Sünni-Alevi gerginliği sebebiyle Yavuz Sultan Selim tarafından kapatılan zaviyenin Kanuni Sultan Süleyman döneminde 1551 yılında tekrar faaliyete geçtiği ifade edilmektedir. Ancak külliyedeki kitabelerden bu iddianın doğru olmadığı, söz konusu süre içinde (1516-1551) birtakım önemli birimlerin inşa edildiği anlaşılmaktadır. Nitekim Dulkadıroğulları'nın Osmanlılar'a tabi son emiri olan Şehsuvar Bey'in oğlu Ali Bey 1519 yılında Balım Sultan Kümbeti'ni, 1520 yılında da külliyenin bünyesindeki mescidi yaptırmıştır. Balım Sultan Kümbeti'nin iç kapısı üzerinde yer alan Arapça mensur kitabenin tercümesi şöyledir. "Bu mübarek kubbeyi (türbeyi), Şehsuvar Bey'in oğlu Emir Ali Bey velilerin kutbu, abdalların özü, Horasanlı Hacı Bektaş'ın oğlu Resul Bali'nin oğlu Hızır

Bali için -Allah kabrini nurlandırsın- dokuz yüz yirmi beş yılında yaptırdı.” Mihrabı, basık köşe trompları ve üç merkezli kemeriyle, uzun süre Memluk Devleti’ne tabi olan ve Memluk sanatının etkisinde kalan Dulkadıroğulları’nın bazı camilerindeki mihrapları andırmakta, mescidin önündeki son cemaat revakı ile Balım Sultan Kümbeti’nin girişindeki revakın aynı mimarın eseri olduğu ise ilk bakışta fark edilmektedir.

Külliye, XVI. Yüzyılın ortalarında postnişin olan Sersem Ali Baba’nın meşihatı sırasında (1551-1570) yoğun bir imar faaliyetine sahne olur. Külliyenin en önemli birimlerinden olan Kırklar Meydanı’nın girişi üzerinde yer alan Arapça mensur kitabeden, “mescidü’l-mübarek” olarak anılan bu yapının 1553 yılında Yasinabad sancak beyi Murad b. Abdullah tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

İkinci avluda yer alan Arslanlı Çeşme, çeşmenin sağındaki duvar payesinde yer alan manzum kitabeye göre 1555 yılında Malkoçoğulları’ndan Bali Bey’in adına yaptırılmıştır. Aynı şekilde aşevinin iç kapısında yer alan kitabede bu bölümü de Malkoçoğlu Bali Bey’in 1560 yılında yaptırdığı belirtilmektedir[69]. Kitabeleri

---

[69] Malkoçoğulları, adı Malkoç Bey olan ve I. Murad döneminden itibaren özellikle Balkan ülkelerine yapılan akınlarda görev yapmış, Türk kökenli bir akıncı beyinin soyundan gelen aile mensuplarına verilen addır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde yaşamış olan Malkoçoğlu Yahyapaşazade Bali

Malkoçoğlu Bali Bey'in vefatından sonraya ait olan pir evindeki bu hayrat, neslinden gelenler tarafından onun ruhu için yaptırılmış olmalıdır. Kitabelerden, XVI. Yüzyılın ikinci yarısında Rumeli'de gaziyan-ı Rum geleneğini sürdüren akıncı beylerinin Hacı Bektaş-ı Veliye olan bağlılıklarını devam ettirdikleri anlaşılıyor.

Meydan evinin kuzeyindeki kiler evi, güneyindeki çamaşır evi ile küçük mihman evi, ayrıca birinci avluda yer alan ekmek evi ile at evi de büyük bir ihtimalle bu dönemde şekillenmiştir. Sonuç olarak Hacı Bektaş-ı Veli Külliyesi'nin XVI. Yüzyılın üçüncü çeyreği içinde yaklaşık olarak bugünkü şeklini aldığı söylenebilir.

Külliyenin XVI. Yüzyılın ortalarından itibaren çeşitli onarımlar geçirdiği anlaşılmaktadır. Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi, Nisan 1610'da Kırşehir Valisi Mirliva Ezrad (?) b. Ali tarafından gümüş kaplamalı kapı kanatları ile donatılmış, aynı yapının alemi 1619'da yeniçeri kethüdası Ali isimli biri tarafından yenilenmiştir. Ayrıca ikinci avlunun batısındaki revakta meydan evi girişinin önündeki payede yer alan Türkçe manzum kitabede, 1822 yılında

---

Bey'in atasıdır. Mezarı Bursa-Yenişehirde Balibey Camii avlusundadır. Sağlığında başlattığı ve bitiremediği İstanbul Fatih'te bulunan Bali Paşa Camii, karısı Hüma Sultan tarafından 1504'te tamamlatılmıştır. Bali Bey 1513 yılında vefat etmiştir.

Sivaslı Seyyid Mehmed Nebi Dedebaba tarafından yaptırılan bir onarıma işaret edilmekte, ancak bu onarımın revaka mı yoksa meydan evine mi ait olduğu belirtilmemektedir.

II. Mahmud tarafından Yeniçeri Ocağı ile birlikte Bektaşilik de lağvedilince, “kadim” addedilerek yıktırılmayan diğer Bektaşi tekkeleri gibi pir evi de Nakşibendiyye tarikatına devredilir. V. Cuinet, XIX. Yüzyılın sonlarında pir evine bağlı 362 vakıf köyünden birçoğunu devletin çeşitli bahanelerle müsadere etmesi sonucunda ancak kırk iki tanesinin kaldığını, bunlardan elde edilen gelirin dedebaba ve çelebi efendi arasında paylaştırıldığını, pir evinin çevresindeki çiftliklerin gelirinin yanı sıra Düyun-i Umumiyye İdaresi’nin işlettiği tuz madeninden pir evine yılda 1435 kg. tuz verildiğini bildirmektedir. F. W. Hasluck, tekkelerin son döneminde pir evinin yıllık gelirini yaklaşık 60.000 sterlin olarak belirtir. Bu dönemde pir evi, eski zenginliğini epeyce kaybetmiş olmasına rağmen hala Osmanlı dünyasının en itibarlı tarikat merkezlerinden biridir.

Bektaşiliğin lağvedilmesinden sonra Hacı Bektaş-ı Veli Külliyesi’ni meydana getiren birimler birçok onarım geçirmiş, ayrıca külliyenin birimleri arasına bazı yeni unsurlar da katılmıştır. Bunlardan tesbit edilebilenler şöylece sıralanabilir:

Arslanlı Çeşme 1853'te yenilenmiştir. Onarım kitabesinde adı verilmeyen hayır sahibinin Mısırlı Kara Fatma Hatun / Sultan adında bir hanım olduğu rivayet edilmektedir. Bu hanımın, üyeleri içinde birçok Bektaşi muhibbinin bulunduğu Kavalalı Mehmed Ali Paşa hanedanına mensup olması ihtimali vardır. Sülüs hatlı ihya kitabesinin metni Hilmi mahlaslı bir şaire aittir.

İkinci avlunun batı revakında girişten (güney) itibaren dördüncü ve beşinci kemerlerin arasında yer alan kitabe, söz konusu revakın 1865 yılında Yanbolulu el-Hac Türabi Dedebaba tarafından yenilendiğini belgelemektedir. Türabi Dedebaba'nın halefi olan Selanikli el-Hac Hasan Dedebaba da 1870'de aşevini ve önündeki revakı tamir ettirmiştir. Girişten itibaren üçüncü ve dördüncü kemerlerin arasında yer alan onarıma ait kitabede bu husus belirtilmektedir.

Meydan evinin güney duvarına bitişik olan ve gerektiğinde muhabbet divanı olarak da kullanılan şeyh odasının kapısı üzerindeki "hu 1298" (1881) yazısı, II. Abdülhamid dönemine ait bir onarıma işaret ediyor olmalıdır. Aynı döneme ait diğer bir onarım da 1886-87 yılında mescidde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Bedri Noyan, Kırklar Meydanı'na girildiğinde solda yer alan ve sahibi bilinmeyen sekiz kabrin bulunduğu kısmı asıl meydandan ayıran sivri kemerin üstünde, "ta'mir-i Sultan el-Gāzi Abdülhamid-i Sani 1311" şeklinde sıva üzerine yazılmış bir kitabenin bulunduğunu bildirmektedir. Bu onarımda.

Kırklar Meydanı ile bu mekanı kuşatan türbelerin duvarlarında ve örtülerinde dönemin zevkini yansıtan kalem işlerinin yapıldığı anlaşılmaktadır. Ne var ki, bütün bu bezemeler Cumhuriyet dönemindeki büyük onarımda ortadan kaldırılmış, yerlerine klasik Osmanlı üslubuna uygun kalem işleri yapılmıştır.

Külliyenin birinci avlusunda sağda (doğu) yer alan Feyzi Baba (Üçler) Çeşmesi'nin, Tepedelenli Hacı Feyzullah Dedebaba'nın delaletiyle Sadrazam Halil Rifat Paşa'nın eşi Fatma Fikriye Hanım tarafından 1902 yılında yaptırıldığı kitabesinde belirtilmektedir. Metni Kami'ye ait olan kitabe, Nevşehirli Mustafa Vasfı adlı bir hattat tarafından sülüs hattıyla yazılmıştır.

İkinci avlunun girişinde yer alan Meydan Havuzu, 1908 yılında yine Tepedelenli Hacı Feyzullah Dedebaba'nın delaletiyle Arnavut asıllı Bektaşiler'den Beyrut Valisi Halil Paşa'nın eşi Nazlı Hanım tarafından yaptırılmıştır. Mehmed Esad Mucuri adında bir hattatın imzasını taşıyan sülüs hatlı kitabenin üzerinde damla şeklinde istiflenmiş bir "maşallah" ibaresi, bunun yanlarında hicri 1326 ve rumi 1324 tarihleri yer alır. Kitabenin metnini yazan Remzi mahlaslı kişi, Üsküdar Mevlevihanesi'nin son postnişini Ahmed Remzi (Akyürek) olmalıdır.

Tekkelerin kapatılmasından külliyenin müzeye dönüştürülmesine kadar geçen devre (1925-1964)'de Hacı

Bektaş-ı Veli Külliyesi bir müddet Numune Ziraat Okulu olarak kullanılmış, tekke eşyasından bazıları derviş odalarında korumaya alınmış, bazıları da Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir. Bu sırada Maarif Vekaleti Asar-ı Atika ve Hars müdürü olan H. Zübeyir Koşay (1897-1984)'ın gayretleriyle tekkedeki eşyalar dağılmaktan kurtarılmış, bunlar arasında sanat değeri olanlar envanterleri yapılarak önce Ankara Kalesi'ndeki bir depoya, Ankara Etnografya Müzesi'nin kurulması üzerine de bu müzeye taşınmıştır. Bu arada şahıslara intikal eden bazı eşya satın alınarak müstakbel müzenin koleksiyonu tamamlanmaya çalışılmış, diğer taraftan külliyenin derviş odalarında bulunan, içlerinde Bektaşiliğin tarihine ilişkin önemli kaynakların yer aldığı kitaplar da kütüphaneler genel müdürü H. Fehmi Turgal (1883-1939) tarafından tasnif edilerek Milli Kütüphane'ye intikal ettirilmiştir.

Tekkelerin kapatılmasını takip eden yıllarda külliye yapıları ihmale uğramış, içlerinden bazıları yıkılıp yok olmuştur. Külliyenin girişinde inşaatı yarım kalan mihman evi önce ihaleye çıkarılarak satılmış, ardından yıktırılarak yeri park haline getirilmiştir. Birinci avludaki at evi, ikinci avludaki ekmek evi ve buna komşu olan erzak evi de tekkelerin kapatılması ile onarımın başlaması arasındaki dönemde tarihe karışmıştır. Külliyenin geniş kapsamlı onarımına 1958'de Milli Eğitim Bakanlığı tarafından başlanmış, 1959'dan itibaren Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından devam edilmiş, büyük ölçüde aslına

uygun biçimde tamir edilen külliye, Ankara Etnografya Müzesi'nde bulunan özgün eşyası ile tefriş edilerek 16 Ağustos 1964'te müze olarak ziyarete açılmıştır.

Hacı Bektaş-ı Veli Külliyesi, eski Türk saraylarında gözlenen üç avlulu bir yerleşim düzeni gösterir. İç düzenine adeta askeri bir disiplinin hakim olduğu pir evinde her ihtiyaç için bir birim düşünülmüş, bu birimlere Bektaşiliğe has terminolojiye uyularak "mihman evi, at evi, ekmek evi" gibi isimler verilmiştir. Kendi içinde birer "ocak" şeklinde teşkilatlanmış olan bu birimlerin başında "mihman evi babası, at evi babası, ekmek evi babası" diye anılan bir "baba" ile bunun maiyetinde dervişler faaliyet göstermekte, bütün babalar pir evinde postnişin olan dedebabaya tabi bulunmaktaydı. Bektaşiliğe intisap etmek isteyen derviş adayları önce Hacıbektaş civarındaki pir evine bağlı Hanbağı ve Dedebağı çiftliklerinde hizmet ederler, burada ilk sınamaları geçebilirlerse at evinden başlamak üzere pir evindeki hizmetlerine yükselebilirlerdi.

Kuzey-güney doğrultusunda uzanan ve farklı eksenlere sahip olan bu üç avludan güneyde yer alan ilki Nadar Avlusu adıyla anılır. Buraya güney yönündeki Çatal Kapı'dan girilmektedir. Uzaktan gelen birçok ziyaretçinin ağırlandığı bu külliyede Nadar Avlusu, yolcuların ihtiyaçlarına cevap veren bölümlerin yanı sıra bazı servis birimleriyle kuşatılmıştı. Aslında Çatal Kapı'nın batısında misafirlerin barındığı eski mihman evi, doğusunda eski at

evi yer almaktaydı. At evinin dışa bakan cephesinde zemin katta dükkanlar sıralanmakta, bunların arkasında ahırlar ve çevredeki vakıf çiftliklerde kullanılan tarım aletleri için ardiyeler, üst katta at evi babasına ve dervişlerine ait odalar bulunmaktaydı.

Tekkelerin kapatılmasından kısa bir süre önce eski mihman evi ile at evi yıktırılarak at evinin bulunduğu yerde yeni bir mihman evinin yapımına başlanmış, at evi de Çatal Kapı'nın doğu yakasına taşınmıştı. Ayrıca Çatal Kapı'nın yanında bir güvercinliğin yer aldığı bilinmektedir. Avlunun doğusunda fonksiyon bakımından ikinci avludaki aşevine bağlı erzak evi, bununla aşevinin arasında da ekmek evi yer almaktaydı. Külliyenin fırını olan ekmek evinin birinci ve ikinci avluya açılan birer kapısı bulunmakta, ikinci avlunun batısındaki kitle içinde yer alan çamaşır evi de Nadar Avlusu'na açılmaktaydı. Günümüzde Nadar Avlusu'nda bulunan yegane eski mimari unsur doğu duvarındaki Üçler Çeşmesi'dir.

Nadar Avlusu'nu kuzey yönünde sınırlayan duvarda Dergah Avlusu (Meydan Avlusu) adındaki ikinci avluya açılan Üçler Kapısı, bu kapının ardında da Meydan Havuzu yer almaktadır. Dergah Avlusu yanlardan (doğu ve batı yönlerinden) sivri kemerli revaklarla kuşatılmış, gerek ibadete gerekse külliyenin ve Bektaşiliğin yönetimine ilişkin çeşitli birimler iki grup halinde bu revakların gerisine yerleştirilmiştir. Batıdaki grubun çekirdeği meydan evi ile buna bağlı muhabbet divanına,

güneyi mihman evi ile çamaşır evine, kuzeyi ise kiler evine tahsis edilmiştir. Kiler evinin içinden geçilen ve avlunun kuzeybatı köşesinde bir çıkıntı teşkil eden mekan dedebabanın kışlık odasıdır. Bu oda ile kiler evinin üst katında külliyenin bütününe hakim olan dedebaba köşkü yer alır. Doğudaki kanatta ise güneyden kuzeye doğru Arslanlı Çeşme, bunun üzerinde Aşevi Köşkü, aşevi ve mescid sıralanmaktadır.

Dergah Avlusu'nda bulunan meydan evi, Bektaşilikteki on iki ayinden "bahçeden gül koklama" denilen ilk altısının icra edildiği mekandır. Burada yer alan ve birinci avludakine göre çok daha küçük kapsamlı olan mihman evi daha ziyade bir müracaat yeri olduğu gibi burada hatırlı ziyaretçilerin misafir edildiği tahmin edilmektedir. Doğrudan dedebabanın denetiminde bulunan kiler teşbihler, buhurdanlar, çerağlar, teberler, nefirler, keşküller, teslim taşları gibi önemli tarikat eşyasının, Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi'ne ait anahtarların muhafaza edildiği, türbedarlık hizmetinin yanı sıra pir evinin muhasebe ve levazım işlerini üstlenmiş olan birimdi.

Pir evinin ana mutfağı olan aşevi külliyenin en önemli birimlerindendir. Gündelik yemeğin yanı sıra burada bulunan ünlü kara kazanda muharrem ayında aşure pişirilmekteydi. Bu birimde aşevinin özel kileri, aşevi babası ile yemeğin pişirilmesine nezaret eden aşçı babanın odaları da bulunmaktadır.

Dergah Avlusu’nun güneydoğu köşesinde revakın dibinde Arslanlı Çeşme, bunun üzerinde de Aşevi Köşkü yer alır. Çok fonksiyonlu bir birim olduğu anlaşılan Aşevi Köşkü’nde resmi konuklar ağırlanmakta, külliyede görevli babalar burada dinlenmekte, bazan da dedebaba çeşitli birimlerden sorumlu babaları burada toplayarak tekkeye ilişkin meseleleri görüşmekteydi.

Aşevinin kuzey duvarına komşu olan mescid, külliyede ikamet edenlerin ve konukların namazlarını eda ettikleri mekandı. Bu arada Dergah Avlusu’nun doğu revakında, güneyden itibaren ikinci payenin gerisinde Cumhuriyet dönemindeki büyük onarımdan önce Kahveci Baba (Leylek Baba) adında, gerçek adı ve kimliği unutulmuş bir dervişin makamı bulunmaktaydı[70].

Dergah Avlusu’nun kuzeyinde mescidle dedebabanın kışlık odasının arasında yer alan Altılar Kapısı’ndan külliyenin manevi bakımdan en önemli birimlerini barındıran üçüncü avluya geçilmektedir. Hazret Avlusu (Huzur Avlusu) olarak adlandırılan bu

---

[70] Hacıbektaş-ı Veli Müzesi'nin 2. avlu bölümünde, Alevi-Bektaşi inancına sahip insanlarca kutsal olduğu belirtilen Aslanlı Çeşme'nin hemen yanında Kahveci Baba'nın mezarı bulunuyor. Dergahta kahveci olarak görev yapan Kahveci Baba'nın vasiyeti üzerine mezarının ayak altında olduğuna inanıldığı, kendisinin isteği üzerine buraya gömüldüğü belirtiliyor. Kahveci Baba'nın, "Kahve döverken çıkardığım seslerle herkesi rahatsız ettim, öldükten sonra da mezarıma basarak beni rahatsız etsinler" dediği rivayet ediliyor.

kısımda, Altılar Kapısı'nın karşısında Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi, Güvenç Abdal ile Resul Bali'nin kümbetleri, Kızılca Halvet ve Kırklar Meydanı binaları bulunur. Kırklar Meydanı'nda "bahçeden gül koparma" ayini icra edilmekte, ayrıca yeni dedebabayı seçen büyük kurul da burada toplanmaktaydı. Söz konusu yapının giriş revakı altında, Kırklar Meydanı'nın doğu ve batı kesimlerinde birçok mezar yer almaktadır. Hazret Avlusu'nun doğu kesimi ise Balım Sultan Kümbeti ile hazireye ayrılmıştır. Külliyeyi kuşatan arazinin kısmen has bahçe, kısmen de babaların barınmasına mahsus küçük evlere tahsis edildiği bilinmektedir.

Hacıbektaş'ın içinde ve yakın çevresinde Bektaş Efendi Türbesi, Balım Evi (Kadıncık Ana Evi), Akpınar Çeşmesi, Dede Pınarı, Zemzem Çeşmesi, Kara Höyük, Hırka Dağı, Bey Döndü alanı, Balım Buğdayı alanı, Dedebağı, Hanbağı, Çilehane, Beş Taşlar (Şahid taşı), Selam Kaya, At Kaya, Delikli Taş, Minder Kaya, Kulunç Kaya gibi bir kısmı fonksiyon açısından külliye ile bağlantılı, bir kısmı da Hacı Bektaş-ı Veli'ye ilişkin menkıbelerin hatırasını yaşatan çeşitli yapılar, makamlar ve tabii abideler bulunmaktadır.

Cümle Kapısının, kitabenin işaret ettiği 1340 (1921-22) yılında birinci milli mimarlık üslubunda inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır[71].

Çatal Kapı, XVI. Yüzyıl Osmanlı mimarisinin klasik üslubunu yansıtır. Tekkelerin açık olduğu son yıllarda Çatal Kapı'nın yanlarında iki direğin bulunduğu, özel günlerde bunlardan birine Türk bayrağının, diğerine kırmızı, yeşil ve beyaz şal şeritlerden müteşekkil, üzerinde zülfikar resmi bulunan tarikat sancağının çekildiği bilinmektedir.

Ekmek evinin iki girişinden biri Nadar Avlusu'na Üçler Çeşmesi'nin soluna (kuzey), diğeri Dergah Avlusu'na Arslanlı Çeşme'nin yanına açılmaktaydı.

---

[71] Birinci Ulusal Mimarlık Akımı veya Neoklasik Türk Üslubu veya Milli Mimari Rönesansı ağırlıklı olarak 1908 ile 1930 yılları arasında yaygın olan bir mimari üsluptur. Her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu döneminde başlamış bir üslup olsa da esas etkisini Türkiye Cumhuriyeti döneminde göstermiştir. Mimar Kemaleddin ve Vedat Tek'in öncülüğünü yaptığı bu mimari üslup bir Türk milli tarzını ortaya koymayı hedeflemiştir. Bunu yaparken her ne kadar milliyetçi olma hedefi güdülmüşse de, klasik Osmanlı yapılarında yer alan mimari öğeleri ve süslemeleri sıklıkla kullanılmıştır. Bu akımın etkisi sadece kamu binaları ile sınırlı kalmıştır. Bu akıma Osmanlı Canlandırmacılığı veya Yeni Osmanlıcılık ismi de takılmıştır.

Bunlardan ikincisinin asıl giriş olduğu, diğerinin daha ziyade Üçler Çeşmesi'nden ekmek evinin ihtiyacı olan suyun temini için kullanıldığı bilinmektedir. Mahmut Akok (1901-1993)'un kerpiç duvarlı olduğunu bildirdiği ve yıktırılmadan önce rölövesini aldığı ekmek evi kendi içinde iki kanada ayrılmaktadır. Arslanlı Çeşme'nin yanındaki kapıdan dikdörtgen planlı, karanlık bir geçit katedilerek fırının bulunduğu mekana ulaşılır. Ahşap çatısını kuzey-güney doğrultusunda atılmış iki kemerin taşıdığı bu kanadın sağında (güney) Nadar Avlusu'na açılan kanat uzanmakta, üç adet kapı ile diğerine bağlanan bu kanatta teşhis edilen dikdörtgen planlı birimlerin un deposu ve ekmek evi babasının odası olduğu anlaşılmaktadır.

Çamaşır evi, aynı zamanda tekkede ikamet edenlerin gusülhane ihtiyacını karşılamakta, belirli bir sıra takip edilerek haftanın her günü bir grup dervişe yıkanma ve çamaşır yıkama için tahsis edilmekteydi.

Üçler Çeşmesi (Feyzi Baba Çeşmesi), yaptıran kişiden dolayı Fikriye Hanım Çeşmesi olarak da anılır. Bu çeşmenin mimari ayrıntıları, süslemeleri ve basık oranları, külliyenin birçok yapısı gibi XVI. Yüzyılın ilk çeyreğine ait olması gerektiğini düşündürmekte, ancak 1902 tarihli kitabesinde ihya edildiğine ilişkin bir kayıt bulunmaktadır.

Üçler Kapısı'nın ardındaki sahanlığın önünde Meydan Havuzu'nu güney yönünde sınırlayan üçgen

alınlık biçimindeki duvar yükselmekte, sahanlığın sağından ve solundan üçer basamakla avlu zeminine inilmektedir. Kareye yakın dikdörtgen bir alanı kaplayan Meydan Havuzu doğu, batı ve kuzey yönlerinde kesme taş duvarlarla kuşatılmış, ortasına kare biçiminde bir fıskıye çanağı yerleştirilmiştir.

Dergah Avlusunun doğu yönünde aşevinin önünde beş adet, mescidin önünde üç adet, batı yönündeki meydan evi-kiler evi-dedebaba köşkü manzumesinin önünde de yedi adet olmak üzere sivri kemerlerden oluşan revaklar uzanmaktadır. Kesme taşla inşa edilen ve kare kesitli payelere oturan bu revaklarda üç, beş, yedi gibi Bektaşi sembolizminde önemli yerleri olan sayılar kullanılmıştır.

Arslanlı Çeşmede nişin merkezinde, çeşmeyi 1853 yılında ihya eden Kara Fatma Hatun'un Mısır'dan getirttiği söylenen arslan heykeli yer alır. Batı sanatının etkisiyle anatomik ayrıntıları, özellikle yelesi ve pençeleri oldukça gerçekçi bir şekilde belirtilmiş olan ve Batılılaşma dönemi Osmanlı bahçelerinde benzerlerine rastlanan bu arslan heykeli, bulunduğu külliye bağlamında düşünülecek olursa "Allah'ın arslanı" Hz. Ali'yi temsil etmektedir.

Arslanlı Çeşme'de de Üçler Çeşmesi'nde olduğu gibi üç lüle yer alır. Lülelerden biri arslanın ağzında, diğerleri kemerlerin üzengi hattının altında arslana göre

simetrik konumdadır. Ayrıca çeşmenin cephesine, beş adet teslim taşı kakılmıştır. Bektaşiliğin amblemi haline gelmiş olan teslim taşları on iki köşeli olup on iki imama bağlılığı ifade eder. Diğer taraftan en dıştaki kemerin yanlarında yine on iki dilimli birer gülçe, tepesinde helezoni yivlere sahip bir kabara, bunun yanlarında geometrik geçmelerle dolgulu iki gülçe dikkati çeker. İstanbul'daki Süleymaniye Külliyesi ile çağdaş olan 1554 tarihli bu çeşme, her ne kadar Osmanlı mimarisinin klasik dönemine aitse de Selçuklu ve Memlük etkilerinin sezildiği bir taşra üslubunu yansıtmaktadır. Asıl kitabesi çeşmenin sağındaki payenin üzerine taşınmış, ihya kitabesi ikinci kemere yerleştirilmiştir.

Pir evinin en itibarlı ocağı olan ve tarikat teşrifatında dedebabadan sonra ikinci sırada yer alan aşevi babasının denetiminde bulunan Aşevi, fonksiyonel ve sembolik nitelikli mimari unsurların ilginç bir sentezini sunan tasarımı ile dikkati çeker. Aşevinin simetri ekseni üzerinde Dergah Avlusu'nun doğu revakına açılan dış kapı, bunu takip eden iki koridor ve yapının doğu duvarında, Bektaşi tarikatı ile Yeniçeri Ocağı'nın alametlerinden olan kara kazanın yer aldığı ocak sıralanmaktadır. Dış kapı, ardındaki koridoru aydınlatan kemerli bir tepe penceresiyle, ikinci koridorun girişindeki kapı ise 1560 tarihli inşa kitabesiyle taçlandırılmıştır. Bu kapının yan sövelerinde, Bektaşi sembolizminde doğruluğu remzettiği söylenen birer servi kabartması, kitabenin üzerinde de iki adet teslim taşı dikkati çeker.

İkinci koridorun bitimindeki kapı ocakların bulunduğu ana mekana açılmaktadır. Bu kapının da üzerinde bir teslim taşı bulunur. Ayrıca sağ sövesinin üst kesiminde Hz. Fatıma'nın elini veya "hamse-i al-i aba"yı ifade eden bir el figürü yer alır.

Bu koridorların sağında aşçı baba ile aşevi babasının odaları, solunda ise aşevinin özel kilerini teşkil eden iç içe iki birim yer alır. Kuzey duvarında koridora açılan kapısı, batı duvarında revaka açılan penceresi olan bu odada adı meçhul bir aşçı babaya atfedilen bir lahit bulunmaktadır.

Külliye müzeye dönüştürüldükten sonra Aşevi Köşkü müzenin idari bölümlerine tahsis edilmiştir. Aşevi Köşkü'ne Arslanlı Çeşme'den itibaren ikinci kapıdan girilmektedir. Üst kat sofasının kuzeyinde aşevinin damına açılan kapı, doğusunda kahve ocağı olarak kullanılan birim, güneyinde misafirlere ikram edilen kuru yemiş türünden erzakın saklandığı küçük bir kiler odası, batısında da misafirlerin ağırlandığı, gerektiğinde babaların toplantı yaptıkları dikdörtgen planlı mekan yer alır.

Mescid üç birimli ve düz damlı bir son cemaat yeriyle kare planlı ve kubbeli bir harimden meydana gelir. Son yıllarda duvarların bütünü kesme taşla yenilenmiştir. Avlunun konumundan dolayı son cemaat yeri batı cephesinde yer almakta, gerek bu yönüyle gerekse

yanlardan kapalı olması ile Selçuklu ve erken Osmanlı dönemlerine ait bazı mescidlerde görülen son cemaat yerlerini andırmaktadır.

Son cemaat yerinin kuzeyindeki küçük eyvanın içinde yer alan merdiven, harimdeki trompların hizasında bulunan minare kapısına ulaştırır. Son onarımda yenilenmiş olan minare silindir biçiminde bir gövde, altı silmelerle dolgulanmış, çevresi kesme taştan basit korkuluklarla kuşatılmış bir şerefe, silindir biçiminde kısa bir petek ve koni biçiminde kurşun kaplı bir ahşap külahtan oluşmaktadır. Herhangi bir süslemenin görülmediği minarenin basık oranları mescidin kitlesiyle uyumludur. 1886-87 onarımında bugünkü şeklini aldığı tahmin edilmektedir.

Harimin duvarlarında yer alan mimari unsurlar simetrik bir dağılım gösterir. Batı duvarının ekseninde basık kemerli giriş, güney duvarının ekseninde mihrap, doğu duvarının ekseninde zemini yükseltilmiş bir niş içinde vaaz kürsüsü, kuzey duvarının ekseninde de dikdörtgen planlı bir dolap nişi yer almakta, her duvarda bunların yanlarında ikişer adet dikdörtgen pencere bulunmaktadır.

Harimi örten basık kubbe sekizgen bir kasnakla kuşatılmış ve sekizgen piramit biçiminde bir külahın altında gizlenmiştir. Kubbede, tromplarda, bunların arasında kalan küçük pandantiflerde, mihrabın ve

pencerelerin üstlerinde görülen klasik üsluptaki kalem işleri ve hat kompozisyonları son onarımda yenilenmiştir.

Meydan evi ile buna bitişik olan diğer birimlerin (mihman evi ve kiler evi) avlu yönündeki doğu duvarlarında kesme taş, diğer duvarlarda moloz taş örgü görülmektedir. Meydan evinin önündeki sofanın kapısı dergah avlusunun batı revakına açılır. Kapının dikdörtgen açıklığı, içeri ancak eğilerek (niyaz edilerek) girilebilmesi için açık tutulmuştur. Kapının üzerindeki lento sivri bir hafifletme kemeriyle taçlandırılmıştır. Altında Yunanca yazılar bulunan bu devşirme lentonun ön yüzünde Selçuklu üslubunu sürdüren geometrik geçmeler vardır. Söz konusu bezemenin yatay ekseninde sıralanan yedi adet çokgeni ve bunları kuşatan beş kollu yıldızları Bektaşi sembolizmine bağlamak mümkündür.

Sofanın batı duvarındaki dikdörtgen kapıdan meydan evine girilir. Kare planlı olan ve geleneksel bir Türk odası şeklinde tefriş edilmiş bulunan meydan evi Bektaşi erkanında evreni temsil etmekte, bu bölümün içerdiği birçok mimari özellik ve bilhassa bindirme kubbe şeklindeki üst örtüsü bu "mikrokozmos"un unsurları olarak telakki edilmektedir.

Doğuya açılan girişteki mermer eşik "rehber eşiği" adıyla zahiri alemle batıni alemin sınırını temsil etmekte, ziyaretçiler bu eşiğe "niyaz ederek" üzerinden atlamaktadır. Girişi takip eden ahşap bölme, Osmanlı

barokuna has birleşik bir kemerle mekana açılmakta, üzerinde de aynı üslupta dilimli bir hotoz yer almaktadır. Mekanı çepeçevre kuşatan, ayinlerde üzerine postların serildiği sedirler girişin bulunduğu yerde kesintiye uğramakta ve bu ahşap bölmenin konsollu raflarla donatılmış olan yan duvarlarına dayanmaktadır. Girişin tam karşısında "küre" olarak adlandırılan ve mekanı ısıtmanın yanı sıra Bektaşi sembolizminde "hamse-i al-i aba"nın ocağını temsil eden ocak yer alır. Ayinlerin başlangıcında "çerağları uyandırmak"la görevli olan çerağcı, meydan evinin kuzeybatı köşesinde oturan ve ayini yöneten mürşidden aldığı "delil" adındaki küçük mumu bu ocağın ateşiyle yakmakta, ardından mürşid postunun solunda yer alan taht-ı Muhammed'deki çerağları tutuşturmaktaydı. Üç basamaklı olan taht-ı Muhammed'in üzerindeki on iki çerağ on iki imamı, önünde yer alan ve "kanun çerağı" (Horasan çerağı) olarak anılan üç fitilli kandil ise Allah-Muhammed-Ali birlikteliğini ifade etmektedir.

Meydan evinin has bahçeye bakan iki penceresi batı duvarında küre denilen ocağın yanlarında yer alır. Ocağın kesme taştan davlumbazı dilimli bir kaş kemere sahiptir. Duvarların aşağısı, sedirlerin arkasındaki minderlerin dayandığı 75 cm. yüksekliğinde ahşap kaplama ile kuşatılmış ve irili ufaklı yedi adet dolapla donatılmıştır.

Meydan evinin bindirme kubbesinde teşhis edilen yedi adet karenin, tasavvufta seyrü süluk aşamalarına tekabül eden yedi alemi temsil ettiği ileri sürülmektedir.

Meydan evinin güney duvarındaki kapıdan muhabbet divanına, bunun karşısındaki diğer bir kapıdan da kilerlerin ve küçük mutfağın önündeki koridora geçilmektedir. Dikdörtgen planlı muhabbet divanında batıya açılan iki pencere, ocak, dolap, gusülhane gibi unsurlar yer almakta, üzeri küçük bir bindirme kubbe ile örtülü bulunmaktadır.

Meydan evinin güneyinde çamaşır evinin doğusunda yer alan mihman evi, revaka açılan bir büyük birimle misafirlerin ağırlandığı iki mekandan meydana gelir.

Kiler evini teşkil eden dört birimden ilki, revaka açılan kapısı ve penceresiyle küçük bir sofadır. Dedebabayı ziyaret etmek isteyenlerin bekleme mekanı olarak da kullanılan bu sofa sedirlerle donatılmıştır. Sofanın batı duvarındaki kapıdan dedebabanın misafirlerini kabul ettiği dikdörtgen planlı odaya girilir. Bir tür divanhane olan bu mekanın batı duvarındaki iki pencere arasında ocak, diğer duvarlarında dolap nişleri bulunmaktadır.

Girişteki sofanın sağında yer alan kapı, bir kısmı kiler evinin özel mutfağı olarak düzenlenmiş olan diğer bir sofaya açılmakta, bunun batısında kiler evi ambarı,

doğusunda da dedebabanın kışlık odası yer almaktadır. Günümüzde kütüphane olarak kullanılan Dedebaba Köşkü kışlık oda ile kısmen kiler evinin üstünü işgal etmektedir. Dergah Avlusu'nun batı yönündeki kitleyi meydana getiren birimlerden meydan evi ahşap bindirme kubbe ile diğerleri (mihman evi, çamaşır evi ve kiler evi) ahşap kirişlerle örtülmüş, Cumhuriyet dönemi onarımında bunun üzerine kurşun kaplı bir kırma çatı inşa edilmiştir.

Fevkani konumu ile külliyenin bütün birimlerine hakim olan bu yapı dış sofalı (hayatlı) ve üç birimli bir köşktür. Köşkün mimari ayrıntıları klasik Osmanlı üslubunu yansıtmaktadır. İnşa tarihi tam olarak tesbit edilemese de barok etkilerin ortaya çıktığı XVIII. Yüzyıl ortalarından daha eskiye ait olduğu kesindir. Muhtemelen külliyede yoğun bir inşa faaliyetinin yaşandığı XVI. Yüzyılın üçüncü çeyreği içinde inşa edilen köşk, günümüzde sayıları çok azalmış bulunan Türk sivil mimari eserlerinin Batılılaşma dönemi öncesine ait çok değerli bir örneğidir.

Kesme taşla inşa edilen Altılar Kapısı klasik Osmanlı üslubunun özelliklerini yansıtır. Kırmızı renkte taşlardan mamul silmelerin meydana getirdiği dikdörtgen bir çerçeve içine alınmıştır.

Günümüzde Hazret Avlusu'nun güneydoğu kesimi alçak bir duvarla ayrılarak hazireye tahsis edilmiştir. Daha önce avlunun hemen tamamının

mezarlarla dolu olduğu, sonradan bunların günümüzdeki hazireye taşındığı belirtilmektedir. Hazirede tesbit edilen mezarlar içinde dört tanesi (Seyyid Mehmed Baba, Seyyid Hacı Ali Baba, Haki Ali Baba ve Hasan Dede) XVIII. Yüzyılın sonlarına ve XIX. Yüzyılın başlarına aittir. Diğerlerinin hepsinde, XIX. Yüzyılın ikinci yarısında ve XX. Yüzyılın ilk çeyreğinde vefat eden kişiler gömülüdür. Pir evi niteliğindeki tarikat tesislerinde görülenin aksine, Hacı Bektaş-ı Veli ve Balım Sultan gibi tarikat büyüklerinin yakınına daha erken tarihte kimsenin gömülmemiş olması şaşırtıcıdır. Büyük bir ihtimalle, bazı müelliflerin mescidin yerinde bulunduğunu ileri sürdükleri, yeniçerilerle ilgili bazı törenlerin icra edildiği Ak Cennet adındaki meydan Yeniçeri Ocağı'nın ilgası üzerine fonksiyonunu kaybetmiş ve hazireye dönüşmüştür. Ayrıca Altılar Kapısı'nı takip eden yolun solunda çelebilere ait geç tarihli mezarlar sıralanmakta, Balım Sultan Türbesi'nin arkasındaki bahçede de bazı mezarlar seyrek olarak yer almaktadır.

Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi'ni, Resul Bali ve Güvenç Abdal Kümbetlerini, Kızılca Halvet'i ve Kırklar Meydanı'nı barındıran bina farklı tarihlere ait, çoğu farklı kotlar üzerinde yükselen yapıların birbirine eklenmesi sonucunda teşekkül etmiştir. Zaman içinde ne şekilde geliştiği henüz bütün ayrıntıları ile tesbit edilemeyen yapının işgal ettiği alan düzgün olmayıp en geniş yerinde boyutları 28,25 × 25 metreyi bulmaktadır. Külliyenin diğer bazı yapılarında olduğu gibi sonradan moloz taş

örgünün yerine kesme taş örgü yapılmıştır. Ancak bu arada, çepeçevre başka birimlerle kuşatılmış bulunan Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi'nin tamamen kesme taşla inşa edilmiş olduğu söylenebilir. Mekanların büyük çoğunluğu ahşap kirişlerle örtülmüş, bazılarında ahşap kubbelere yer verilmiş, bütün bu örtü unsurları, bu arada Güvenç Abdal Kümbeti'nin beşik tonozu da kırma çatılar altına alınmış, çatıların alaturka kiremit kaplaması son büyük onarımda kurşuna dönüştürülmüştür. Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi'nin sekizgen prizma biçimindeki kitlesi üzerindeki külahla bu çatıdan taşar. Türbenin batısında yer alan ikinci giriş bölümünün ortasındaki küçük kubbeyi örten piramit biçimindeki külah da çatıyı delmektedir.

İlk giriş bölümü, kendi içinde derinliğine (kuzey-güney doğrultusunda) gelişen dikdörtgen planlı üç birimden oluşur. Yapı kuzeye doğru alçalan bir yamaç üzerinde inşa edildiğinden ortadaki kemere tekabül eden ve girişe ayrılmış olan birime basamaklarla inilmekte, dedebabalara ait kabirlerin bulunduğu açık türbe niteliğindeki yan birimler ise yüksekte kalmaktadır. Solda ve sağda altışar adet olmak üzere on iki kabir vardır. Payeleri kuzeydeki duvara bağlayan sivri kemerlerin karınlarında ve alınlarında yer alan klasik üsluptaki kalem işleri 1958'de başlayan onarıma aittir. Birimler çubuklu ahşap tavanlarla örtülüdür. Çubukları sınırlayan çıtalar kıvrımlı hatlarla bezenmiştir. Ortadaki birimin tavanı içinde sekiz dilimli bir ahşap kubbe yer alır. Kubbenin

dilimleri aynı tür çıtalarla daha ince dilimlere ayrılmış, eteği de oymalı bir ahşap silme ile belirtilmiştir.

İkinci giriş bölümüne açılan ve XIV. yüzyılın başlarına veya ilk yarısına ait olduğu tahmin edilen taçkapı bütünüyle mermerden yontulmuş ve herhalde bu yüzden Ak Kapı olarak adlandırılmıştır. Dış çerçeveyi oluşturan geometrik bezemeli kuşaklar, normal olarak taçkapı kitlesini yukarıdan da çevrelemeleri gerekirken üst kısımda kesintiye uğramakta ve yerlerini iki sıra mukarnaslı bir silmeye bırakmaktadır. Söz konusu durum, süsleme ayrıntılarına çok özen gösterilmiş olan bu taçkapıda bir inşai zorlamaya işaret eder. Yapının Osmanlı döneminde, muhtemelen Kırklar Meydanı'nın inşa edildiği 1553 yılında geçirmiş olduğu tadilat sırasında taçkapı üstten kesilerek önündeki ahşap tavanın yüksekliğine uydurulmuş olmalıdır. Dikdörtgen dış çerçevenin içindeki nişin sivri kemeri mukarnaslı yastıklara oturur. Nişin yanlarında, mukarnas dolgulu kavsaraları ile yarım sekizgen planlı birer niş yer almaktadır. Basık kemerli kapının "S" profilli takozlara sahip olan söveleri yıldızlı geometrik geçmelerle bezelidir. Sonradan bu bezemedeki yıldızların içine Hacıbektaş taşından mamul on iki adet teslim taşı kakılmıştır. Bunlardan yedisi sağ sövede, beşi sol sövededir. Son derece ince bir işçilik sergileyen kemerin beyaz taşları üst kısımlarında rumilerle bezenmiş, aralarına şemse biçiminde siyah renkli taşlar yerleştirilmiştir. Ayrıca kilit taşında kandil biçiminde istiflenmiş "ya Allah" ibaresi

bulunmaktadır. Biri basık kemerin üzerinde, diğeri yukarıdaki sivri kemerin konsollarının hizasında olmak üzere iki adet geometrik geçmeli yatay süsleme şeridi vardır. Yukarıdaki şerit taçkapının ekseninde kesilmekte, burada çift başlı bir Selçuklu kartalı kabartması bulunmaktadır. Armanın üzerinde, sivri kemerin aynası içinde günümüzde boş duran dikdörtgen bir levha dikkati çeker. Remzi Gürses burada bir kitabenin yer aldığını ve tekkelerin kapatılmasından sonra yerinden kaldırıldığını nakletmektedir.

Birinci taçkapı ile Kırklar Meydanı'na açılan ikinci taçkapının arasında uzanan dikdörtgen planlı mekanın örtüsü uçlarda iki sivri beşik tonozla ortada, bunların kuşattığı sekizgen kasnaklı küçük bir kubbeden meydana gelir. Basık sekizgen piramit biçiminde bir külahla örtülü olan kubbeye geçiş Türk üçgenleriyle sağlanmıştır. Bu mekanı günümüzde ikinci giriş bölümü olarak adlandırmak mümkündür. Ancak doğusunda Kızılca Halvet'in, batısında yine bir halvethane olması muhtemel mihraplı bir birimin yer aldığı bu bölümün başlangıçta (bugünkü Kırklar Meydanı'nın yapımından önce) alelade bir giriş mekanı olmadığı, ibadetle ilgili bir ihtiyaca cevap verdiği ileri sürülebilir. Gerisinde Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi'nin ve bunun güneyine bitişik Kızılca Halvet'in sıralandığı doğu duvarının önüne, ilk taçkapı gibi Selçuklu üslubunda pahlı kaidelere ve mukarnaslı başlıklara sahip yarım sekizgen planlı iki paye inşa edilmiş, mekanı örten beşik tonozların ve kubbenin

ağırlığı, doğudaki birimlerin duvarlarını zedelemeksizin bu payelere oturan sivri kemerlere aktarılmıştır. Bu ayrıntı, buranın Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi ile Kızılca Halvet'ten sonra inşa edildiğini gösterir.

Küçük boyutlu ve beşik tonozlu olan Kızılca Halvet "çile damı" adıyla da anılmaktadır. Basık kemerli kapısı dikdörtgen bir silme çerçevesi içine alınmıştır. Sövelerde ilk taçkapıdakilere benzeyen "S" profilli takozlar vardır. Kemerin kilit taşı yerinden oynayarak aşağıya doğru sarkmıştır. Küçük bir mazgaldan ışık alan Kızılca Halvet'te çerağlık denilen türde, kandil veya mum koymaya mahsus bir niş bulunmaktadır. Bu arada söz konusu mekanın doğu duvarında miğfer şeklinde bir çerağlığın yer aldığı, burada toplanan isin ziyaretçiler tarafından alınarak gözlere çekildiği bilinmektedir. Onarımda bu ilginç mimari unsur ortadan kaldırılmıştır. İkinci giriş bölümünün sol (batı) duvarındaki sivri kemer, içinde ancak bir kişinin namaz kılabileceği boyutlarda bir birime açılmaktadır. Zemini yükseltilmiş olan bu birimin güney duvarında Selçuklu üslubunda mukarnaslı küçük bir mihrap, doğu duvarında da iki adet çerağlık bulunur. Namazgah diye anılan söz konusu birim, ya halvethane olarak ya da ziyaretçilerin namazlarını eda etmeleri için düşünülmüş olmalıdır. Kırklar Meydanı'na açılan ve üzerindeki kitabeye göre 1553 tarihli olan ikinci taçkapı, Osmanlı-Karamanoğlu karışımı bir taşra üslubunu yansıtmaktadır. Bezemelerin malzemesi alçıdır. Mukarnaslı dış çerçeveden sonra Karamanoğulları'nın son

dönemlerine ait yapılarda benzerleri görülen rumili ve şakayıklı bir şerit gelmekte, kapının basık kemeriyle kitabe arasında da aynı türde bir şerit uzanmaktadır. İçteki süsleme kuşağı diğerine göre biraz daha kısa tutulmuş, yukarıda bu ikisinin arasında kalan dikdörtgen yüzey rumili bir kompozisyonla doldurulmuştur. Kitabenin üzerinde şebekeli ve yaldızlı iki kabara bulunur. Mahmut Akok'un 1959 tarihli rölövesinde, taçkapı ile beşik tonoz arasında kalan yüzeyde görülen teslim taşının onarım sırasında kalem işleri altında kaldığı anlaşılmaktadır.

Kırklar Meydanı'nın boyutları, doğu ve batı yönlerinde kabirlerin sıralandığı sekiler hesaba katılmazsa 10,60 × 9 m. kadardır. Mekanın kuzey ve güney duvarlarına oturan ve kirişleri taşıyan üç sivri kemerden batıdakinin açıklığı 6,70 m., diğerlerininki 8 metredir. Geniş kemerlerle donatılmış bu tür mekanlara Karamanoğulları dönemine ait birçok camide rastlamak mümkündür. Kemerlerin arasında kalan iki dikdörtgen birim ayinlere ayrılmış olan sahadır. Kırklar Meydanı'nın girişi bu birimlerden batıdakine açılmakta, hemen girişin yanından başlayan ahşap parmaklığın gerisinde sekiz adet sanduka sıralanmaktadır. Parmaklığın önünde birimin kuzeybatı köşesinde de bir sanduka vardır. Doğudaki birimin güney duvarında Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi'nin girişi, kuzey duvarında türbe girişiyle aynı eksen üzerinde, Bektaşiler arasında "medet-mürüvvet penceresi" veya "niyaz penceresi" olarak anılan hacet penceresi yer almaktadır. Kırklar Meydanı'nın açık olmadığı

zamanlarda Hacı Bektaş-ı Veli'ye dışarıdan "niyaz edilen" bu pencerenin yuvarlak kemeri yivlidir. Kırklar Meydanı'nı doğu ve batı yönünde sınırlayan kemerlerin gerisinde seki biçiminde düzenlenmiş iki türbe yer alır. Doğudaki sekide on, batıdakinde dört adet sanduka bulunmaktadır. Batıdaki sandukalardan ilki Çelebi Cemaleddin Efendi'ye aittir. Tekkelerin kapatılmasından sonra diğerlerinin kimlere ait olduğunu belirten levhalar kaldırılmış, günümüzde de bu hususu bilen kalmamıştır. Doğudaki sekide bir, batıdakinde üç adet olmak üzere mazgal türünde kare tepe pencereleri yer alır. Kırklar Meydanı'nın yegane büyük ışık menfezi hacet penceresidir. Günümüzde Kırklar Meydanı'nda Bektaşilikle ilgili çeşitli tekke eşyası teşhir edilmekte, ayinler sırasında uyandırılan ünlü "kırk budak şamdanı" da özgün yerinde; doğudaki sekinin ortasında durmaktadır. Kırklar Meydanı'nın duvarlarında görülen kalem işleri, Cumhuriyet dönemi onarımı sırasında XV ve XVI. yüzyıllara ait kalem işlerinin motifleri kullanılarak yapılmıştır. Binanın giriş bölümlerinde, Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi'nde, Resul Bali ve Güvenç Abdal kümbetlerinde bulunan kalem işleri de aynı özelliktedir. Kalem işleri son derecede özenli bir işçiliğe sahiptir ve iyi kötü yapının üslubu ile uyum sağlamaktadır. Gerek asıl Kırklar Meydanı'nı oluşturan birimlerin gerekse doğu ve batıdaki sekilerin tavanları süslü çıtalarla dikdörtgenlere bölünerek "çubuklu tavan" denilen türde tasarlanmış, her tavanın ortasına bir adet sekiz dilimli ahşap kubbe konmuştur. Bu tavanlarla kubbelerin ayrıntıları binanın girişinde

görülenlerin aynısıdır. Her ne kadar daha sonra yenilendikleri ayrıntılarından belli olmaktaysa da çatı altında gizlenmiş bu tür ahşap kubbelere XVI. Yüzyılda özellikle cami-tekke türünde yapılarda rastlanmaktadır. Doğu yönündeki sekinin güney duvarında bulunan sivri kemer, Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi'nin doğusuna bitişik olan Resul Bali Kümbeti'ne açılır. Dikdörtgen planlı olan bu birimde ön planda yer alan büyük sanduka Resul Bali'ye aittir. Bunun gerisindeki iki küçük sandukanın ise kimlere ait olduğu bilinmemektedir. Söz konusu kümbetin biri doğuya, diğeri güneye açılan iki mazgal penceresi vardır.

Kırklar Meydanı'nın batısındaki sekinin güneyinde **Güvenç Abdal** Kümbeti yer alır. Kare planlı kümbetin sivri beşik tonozu iki kemerle takviye edilmiş, doğu ve güney duvarlarına birer mazgal pencere açılmıştır. Yan yana yer alan üç sandukadan doğudaki Güvenç Abdal'a, diğer ikisi menkıbelerde "dünya güzeli" olarak anılan eşiyle bunun cariyesine izafe edilir. Buraya doğudaki sekiden iki basamakla çıkılmakta, bu kot farkının da alttaki cenazelikten kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi'nin kapısı, Selçuklu üslubuna bağlanan oranları ve süsleme programının yanı sıra taşıdığı bazı sembolik unsurlarla da dikkati çeker. Beyaz mermerden yontulmuş olan asıl kapı, 1553'te Kırklar Meydanı inşa edilirken ikinci taçkapıda

bulunanların eşi olan, alçıdan mamul, mukarnaslı, rumili, şakayıklı şeritlerle kuşatılarak büyütülmüş ve daha zengin bir görünüme kavuşturulmuştur. Palmetli bir taçla son bulan bu ek kısımda üç adet şebekeli ve yaldızlı kabara ile esma-i hüsnadan bazılarının tekrar edildiği bir yazı kuşağı bulunur. Selçuklu dönemine ait mermer kapının dış çerçevesi geçmeli rumilerden meydana gelmekte, bunu iki zencirek kuşağı ile geometrik geçmeli bir kuşak takip etmektedir. Girift bir kompozisyona sahip olan birinci zencireğin arasında sağda üç adet balık motifi yer alır. Basık kemerli kapıyı taçlandıran mukarnaslı kavsara ile dikdörtgen çerçevenin arasına iki adet gülçe yerleştirilmiştir. Kemerin üzengi taşları gülçeler, kilit taşı da rumilerle süslüdür. Kilit taşının üzerinde stilize edilmiş çift başlı kartal kabartması dikkati çeker. Kapının açıklığı iki sıra zencirekle kuşatılmış, sövelerin takozlarına ikişer güvercin kabartması kondurulmuştur. Bu kapının “gök eşik” olarak adlandırılan eşiği kutlu sayılmakta ve üzerine asla basılmadan niyaz edilerek atlanmaktadır.

Her ne kadar mimari özellikleri bakımından tam bir Selçuklu kümbeti ise de altında bir cenazeliğin bulunduğu kesin olarak bilinmediğinden Hacı Bektaş-ı Veli’nin gömülü olduğu yapıyı türbe olarak adlandırmak daha doğrudur. Kare planlı yapının kuzey duvarında Kırklar Meydanı’na açılan kapı, güney duvarında bir pencere bulunmaktadır. Yerden 5,50 m. yükseklikten başlayan üçgen pandantiflerle kare alt yapıdan sekizgene geçilmekte, sekizgenin üzerine kubbe oturmaktadır.

Kubbeyi örten sekizgen prizma biçimindeki kurşun kaplı külah ahşaptır. Türbenin Rum asıllı bir ustanın elinden çıktığı ve kubbesinin I. Murad tarafından yaptırıldığı yolunda kanıtlanması mümkün olmayan rivayetler vardır. Bu mekanda sadece Hacı Bektaş-ı Veli'ye ait bir ahşap sanduka yer almaktadır.

Bektaşilik tarikatının kurucusu olarak kabul edilen Türkmen şeyhinin asıl adı Bektaş olup muhtemelen ölümünden sonra Hacı Bektaş-ı Veli diye şöhret bulmuştur[72]. XIII. Yüzyıl Selçuklu Anadolusu'nda Babai hareketinin lideri Baba İlyas-ı Horasani'nin çevresine, XIV. Yüzyılda Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşuna, XVI. Yüzyılda kendi adını alacak olan Bektaşilik tarikatının teşekkülüne adı karışan Hacı Bektaş-ı Veli'nin, devrinin kaynaklarında hemen hiçbir iz yoktur.

Hacı Bektaş Rum abdallarının piridir; Diyar-ı Rum'un (Anadolu) büyük evliyasındandır. Hacı Bektaş-ı Veli'yi yaşarken ve öldükten sonraki kimliğiyle ele almak zarureti vardır. Ancak dönemin resmi kronikleri, hatta sufi kaynakları bile ondan bahsetmez. Hacı Bektaş-ı Veli'yi ancak kendi zamanından epeyce sonra yazılmış ikinci dereceden kaynaklardan incelemek mümkündür. Bu kaynakların en eskisi, XIV. Yüzyılın ünlü sufilerinden Aşık Paşa'nın oğlu Elvan Çelebi'nin Menakıbü'l-

---

72 Hacı Bektaş-ı Veli - Ahmet Yaşar Ocak. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt: 14

kudsiyye adlı menkıbevi aile tarihidir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin şeyhi olup 1240 yılında Selçuklu yönetimine karşı Babai İsyanı diye bilinen büyük sosyal hareketi gerçekleştiren Vefai şeyhi Baba İlyas-ı Horasani'nin torunu olan bu sufi şair, eserinde Hacı Bektaş-ı Veli'den kısaca bahsetmesine rağmen önemli ipuçları verir.

Hacı Bektaş-ı Veli hakkında ikinci kaynak, vefatından yaklaşık yüz yıl sonra Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin torunu Ulu Arif Çelebi'nin emriyle Ahmed Eflaki tarafından kaleme alınan Menaķıbü'l-arifin adlı Farsça eserdir. Dönemin Anadolu'su ve Mevleviliğin tarihi bakımından çok önemli olan bu eserde Hacı Bektaş-ı Veli hakkında kısa bir pasaj vardır. Bu pasaj, hem onun sufi kimliği hem de öteki kaynakları kontrol etme bakımından büyük değer taşır.

XIV. Yüzyıla ait bu iki kaynaktan sonra kronolojik olarak sırayı, Menakıb-ı Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli alır. Eser XV. Yüzyılın son çeyreği içinde yazıya geçirilmiş olmakla beraber ihtiva ettiği bilgiler şüphesiz, Hacı Bektaş-ı Veli'nin yaşadığı dönemden itibaren mensuplarının arasında ağızdan ağıza dolaşarak XV. Yüzyıla intikal etmiştir. Daha çok Vilayetname diye tanınan bu eserin ehemmiyeti, Hacı Bektaş-ı Veli'nin tarihi şahsiyetini tesbite yarayacak çok önemli veriler ihtiva etmesinin yanı sıra Bektaşilik ve Alevilikte bugün de mevcut olan inançların çoğunun kaynağını oluşturmasından ileri gelir. Dolayısıyla bu çevrelerde yarı

kutsal niteliği olan bir kitaptır. Ayrıca Hacı Bektaş-ı Veli'yi Ahmed Yesevi geleneğine bağlayan önemli metinleri içinde bulunduran eser, Hacı Bektaş-ı Veli'nin şahsiyeti ve Bektaşiliğin tarihçesi bakımından tarihi gerçeklerle menkıbelerin birbirine karıştığı değerli bir kaynaktır.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin "Horasan erenleri" diye bilinen Kalenderiyye akımına mensup sofilerden biri, dolayısıyla Horasan Melametiyye mektebinden olduğuna muhakkak nazarıyla bakılabilir. Bu sebeple XIII. Yüzyılda Cengiz istilası sebebiyle Anadolu'ya vuku bulan derviş göçleri arasında, aynı mektebe mensup Yesevi veya daha kuvvetli bir ihtimalle Haydari dervişlerinden biri olarak Anadolu'ya gelmiş olmalıdır. Hacı Bektaş-ı Veli muhtemelen aşiretiyle birlikte Anadolu'da yeni bir sufi çevreye intisap etmiştir. Bu çevre, onun içinden geldiği Yesevilik ve Haydariliğe çok benzeyen ve XIII. Yüzyılda Anadolu'da önce ünlü Türkmen şeyhi Dede Garkın, sonra da onun halifesi Baba İlyas-ı Horasani tarafından temsil edilen Vefailik tarikatı çevresidir. Aşıkpaşazade'nin eserinden, Hacı Bektaş-ı Veli ve kardeşi Menteş'in Baba İlyas-ı Horasani'ye intisap ettikleri, Elvan Çelebi ve Eflaki'nin ifadelerinden de Hacı Bektaş'ın halifelik makamına kadar yükseldiği anlaşılmaktadır[73]. Hacı Bektaş'ın kardeşi Menteş'in 1239'da başlayan Babai

[73] Aşıkpaşazade Osmanoğulları'nın Tarihi. K Kitaplığı. 2003. Sh. 298

İsyanı'na iştirak ettiği ve Sivas'ta Selçuklu kuvvetleriyle yapılan muharebede öldürüldüğü, Hacı Bektaş-ı Veli'nin ise ya tasvip etmediğinden veya başka bir sebeple bu isyana katılmadığı hem Elvan Çelebi'den hem de Aşıkpaşazade'den öğrenilmektedir. Fiilen katılmamış olsa bile isyan liderinin bir halifesi olduğundan isyanı takiben başlatılan takibattan kurtulabilmek için bir süre izini kaybettirmiş olmalıdır. Aşıkpaşazade (1400-1484)'ye göre Hacı Bektaş daha sonra Karayol'da (o zaman Sulucakarahöyük, bugün Hacıbektaş) ortaya çıkmıştır. Bu ortaya çıkışın Anadolu'nun Moğol hakimiyeti altına girmesinden, yani yaklaşık 1250'lerden sonra olduğu tahmin edilebilir.

Hacı Bektaş-ı Veli, Vilayetname'den anlaşıldığı kadarıyla o zamanlar yarı göçebe Çepni oymağına mensup bir kolun (muhtemelen kendine bağlı Bektaşlı kolunun) yaşadığı bir yer olduğu için bu küçük Türkmen köyünü tercih etmiş olmalıdır. Muhtemel bir diğer sebep de Babai İsyanı'ndan sonra Selçuklu merkezi yönetiminin gayri Sünni (heterodoks) Türkmenlere karşı takip ettiği politika sonucu olabildiğince gözden uzak bir yerde bulunma arzusudur. Ayrıca büyük şehirlerdeki Sünni meslektaşlarının eleştirilerinden uzak kalmayı istemiş olması da düşünülebilir. Nitekim Mevlana'nın bile

gıyaben tanıdığı bu Türkmen şeyhine hiç de iyi gözle bakmadığı bilinmektedir[74].

Hacı Bektaş-ı Veli, Selçuklu başşehrinin veya önemli kültür merkezlerinin ilgisini çekecek ve dolayısıyla bu büyük şehirlerdeki tekkelerde yaşayan meslektaşları gibi zamanın belgelerinde iz bırakacak kadar şöhret yapmamıştır.

Vilayetname'ye göre Sulucakarahöyük'te tıpkı şeyhi Baba İlyas'ınkine benzer bir hayat tarzı süren, zaman zaman bugün bir ziyaret yeri olan yakındaki bir mağarada inzivaya çekilen, zaman zaman da köyün hayvanlarını otlatmak gibi oymağının günlük işleriyle uğraşan Hacı Bektaş-ı Veli'nin asıl tarihi rolü de burada başlamaktadır. Hacı Bektaş-ı Veli, bir Türkmen şeyhi olarak bir yandan kendi cemaati içinde mürşidlik görevini sürdürürken bir yandan da bugünkü Ürgüp yöresindeki Hristiyanlarla sıkı ilişkiler geliştirip onların ihtidasına zemin hazırlamıştır. Ayrıca şamanist Moğolların da Müslümanlığı kabul etmeleri için yoğun faaliyet göstermiş, halifelerini bu amaçla Anadolu'nun dört bir köşesine yollamıştır.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin bu faaliyeti, Horasan Melametiyyesi'nin kuru zühd karşıtı cezbeci karakteriyle karışık gayri Sünni bir yorumunu yansıtmaktadır. Onun bu yönteminin Anadolu'nun müslüman ve gayri müslim

---

[74] Ahmet Eflaki. Ariflerin Menkıbeleri. Cilt I. Sh. 450-451

toplumları arasında önemli bir yakınlaşma ortamının doğmasına yol açtığı söylenebilir. Nitekim bölge Hristiyanlarının da ona büyük bir yakınlık duyduğu ve kendisini Aziz Charalambos adıyla takdis ettikleri kabul edilmektedir. Öyle görünüyor ki Hacı Bektaş-ı Veli, zaman zaman bazı Moğol idari otoritelerine karşı çıkmak durumunda kalmış olsa da Sulucakarahöyük'teki mütevazi zaviyesinde bu şekilde ömrünü tamamlamıştır. 1292 tarihli bir vakfiye kaydında kendisinden "merhum" diye bahsedildiğine göre, bu tarihten önce muhtemelen 1271'de vefat etmiştir[75].

Vilayetname, Hacı Bektaş-ı Veli'yi İmam Musa el-Kazım soyuna nisbet etmek suretiyle hem onu bir seyyid yapar, hem de böylece Şii bir mutasavvıf olarak takdim eder. Ocak'a göre, Vilayetname'nin dikkatli bir tahlili, Hacı Bektaş-ı Veli'nin, hem Ahmed Yesevi hem de Yesevilik etkilerini geniş ölçüde taşıyan Kutbüddin Haydar geleneklerini sıkı sıkıya koruyan bir Haydari şeyhi olduğunu ortaya koymaktadır.

M. Fuad Köprülü, XIV. Yüzyılda Hacı Bektaş-ı Veli'nin Sulucakarahöyük'teki tekkesinden yetişen bu mühim şahsiyetin Hacı Bektaş-ı Veli kültünün yayılmasında nasıl büyük bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Köprülü'nün incelemelerinden ve daha

---

75 John Kingsley Birge. Bektaşilik Tarihi. Ant Yayınları. 1991. Sh. 41

sonraki araştırmalardan çıkan sonuca göre yaşadığı dönemde pek tanınmayan bu mütevazi Türkmen şeyhini, gerek hayatta iken gerekse ölümünden kendi zamanına kadar geçen süre içinde üretilen menkıbeler aracılığıyla yeni kurulmakta olan Osmanlı Beyliği başta olmak üzere bütün Orta ve Batı Anadolu'da tanıtarak adeta tekrar hayata kavuşturan Abdal Musa olmuştur[76].

Vilayetname'deki Hacı Bektaş-ı Veli'nin en belirgin niteliği on iki imam soyuna nisbet edilmesi, yani Peygamber soyuna mensup bir seyyid olmasıdır. Babası İbrahim-i Sani, İmam Musa el-Kazım neslindendir ve Horasan hükümdarıdır; dolayısıyla Hacı Bektaş-ı Veli bir şehzadedir. Küçükken önce ünlü sufi Lokman-ı Perende'nin, ardından onun tavsiyesiyle Ahmed Yesevi'nin yanında eğitilir. Daha o zamanlar birçok keramet göstererek herkesi hayretler içinde bırakır. Ahmed Yesevi'nin "nefes evladı" olan Kutbüddin Haydar'ı esir düştüğü Bedahşan ilindeki kafirlerin elinden kurtarır. Daha sonra onun artık olgunlaştığını gören Ahmed Yesevi, kendisine halifelik sembolleri olan cihaz-ı fakrı (taç, şamdan, seccade, sofra ve alem) teslim eder, beline tahta kılıcını kuşatır ve Diyarırum'u irşad etmekle görevlendirir. Önce Mekke'ye giderek hac görevini ifa eden Bektaş "hacı" unvanını alır. Dönüşte Necef'i ve Kerbela'yı ziyaret edip Anadolu'ya geçer. Buradaki Rum erenleri onun gelişinden haberdar olurlarsa da buna pek

[76] Abdal Musa için Evliyalar Şehri Antalya'ya bkn. Sh. 141-148

sevinmezler. Hacı Bektaş-ı Veli, Çepni oymağına mensup konargöçer birkaç evin kışlığı durumundaki Sulucakarahöyük'e gelir ve Kadıncık Ana'nın evine misafir olur[77]. Bu arada kerametleriyle dikkat çeker. Geçimini sağlamak için köyün sığırlarını güder. Bir müddet sonra bugünkü dergahın yerinde ilk inziva mahalli olan Kızılca Halvet'i yapar. Hacı Bektaş-ı Veli artık kendini kabul ettirmiş ve mürid edinmeye başlamıştır. Ünü çabuk yayılır. Çevredeki veliler onu kıskanır ve çeşitli sınavlardan geçirirlerse de hepsini utandırır. Avucundaki yeşil beni göstererek Hz. Ali'nin mazharı olduğunu, yani onun kendi bedeninde zuhur ettiğini ispat eder. Böylece Rum'un en büyük evliyası olduğu anlaşılır.

Hacı Bektaş-ı Veli buradaki ikameti esnasında Seyyid Mahmud-ı Hayrani, Ahi Evran gibi büyük Rum velileriyle yakınlık kurar; çevredeki gayri müslimlerle yakın ilişkiler içine girer. Tanıştığı Moğol otoritelerinden bir kısmının müslüman olmasını sağlar. Birçok halife yetiştirir; ölümünden az önce her birine icazetnamesini vererek Anadolu'nun bir yöresine yollar ve kendisi de kerametine yakışır bir şekilde vefat eder.

"Benden sonra Fatıma Ana (Kadıncık) oğlu Hızır Lale Cüvan, yerime geçsin. O, elli yıl hizmet eder, ondan

---

[77] İnanışa göre Kadıncık Ana bu odadaki ocağın içinde sır olur ve bir daha görülmez. Mezarı da yoktur. Özellikle çocuğu olmayan kadınlar buradan aldıkları toprağı suyla karıştırıp içince çocuklarının olacağına dair bir inanç vardır.

sonra yerine oğlu Mürsel geçer. O, kırk sekiz yıl şeyhlik eder, ölür, yerine oğlu Yusuf Bali geçer. O da otuz yıl hizmet eder, sonra Hak yakınlığına ulaşır. Dünyanın hali budur, gelen gider."[78]

Bu tarihi hadise Hacı Bektaş-ı Veli kültünün önce, hayatta iken bizzat Hacı Bektaş'ın da mensubu bulunduğu Haydari tarikatı dervişleri arasında ortaya çıkıp geliştiğini ve onlar vasıtasıyla her tarafa yayıldığını gösterir. Osmanlı gazileri aracılığıyla Hacı Bektaş-ı Veli'yi tanıyan Osmanlı sultanları Yeniçeri Ocağı'nı kurarken gaziler arasında yaygın olan güçlü kült sebebiyle ocağı ona bağlamışlar, böylece Hacı Bektaş-ı Veli'nin hatırası Osmanlı topraklarında giderek gelişmek suretiyle büyüyüp ünlenmiştir. XVI. Yüzyılın başlarına gelindiğinde ise Balım Sultan, Haydarilik'ten ayrılıp Osmanlı hükümet merkezinin desteğini de alarak Bektaşilik tarikatını Hacı Bektaş-ı Veli'nin adına bugün bilinen şekliyle kurmuştur. Böylece Anadolu Türk gayri Sünniliği, merkezine Hacı Bektaş-ı Veli'yi yerleştirerek teşekkül sürecini fiilen tamamlamıştır.

Hacı Bektaş Veli'den sonra onun tek oğlu olan Seyyid Ali Sultan Pir Postu'na oturmuştur. Seyyid Ali, Timurtaş ve Hızır Lale diye de anılır. Seyyid Ali Sultan, 1356 yılından sonra Rumeli'ne geçip, Dimetoka'da bir Dergah kurmuştur. 1402 yılında Dimetoka'da vefat

---

[78] Vilayetname. Sh. 90

etmiştir. Seyyit Ali Sultan öldükten sonra geride iki evlat bırakmıştır. Resul Bali ve Mürsel Bali.

Büyük oğul Resul Bali 1361-1441 yılları arasında Hacı Bektaş Dergahı'nda Pir Postu'nda oturmuş. Kardeşi Mürsel Bali Dimetoka'da kalıp, irşada devam etmiştir. Resul Balı'nın ölümünden sonra Hacıbektaş'a gelip Pir Evi'nde posta oturmuş (1441 - 1483), o arada Dimetoka ocağı ile ilişkisini kesmemiş, Dimetoka'da bulunduğu sırada hastalanarak orada vefat etmiş ve babasının yanına gömülmüştür.

Mürsel Bali'nin ölümünden sonra Rumeli'ndeki posta oğlu Balım Sultan oturur (1484). II. Beyazıt onu 1501 yılında Hacı Bektaş'a gönderir, 1516 yılına dek Pir Postu'nda oturur. 1516 yılında çocuksuz vefat edince yerine kardeşi Kalender Çelebi Pir Postu'na oturur. O da 1528 yılında Osmanlı tarafından idam edilince, yerine büyük oğlu İskender Çelebi geçer. Sonra kardeşi Yusuf Bali geçer. Yusuf Bali 1569 yılında ölmüştür.

Mensuplarınca Hacı Bektaş-ı Veli'den sonra ikinci pir (pir-i sani) kabul edilen Balım Sultan'ın asıl adının Hızır Balı (ö. 1516) olduğu ileri sürülür[79]. Yaşadığı dönemden kalma doğrudan kendisiyle ilgili hiçbir belge bulunmadığından hakkında bütün bilinenler yazılı ve sözlü

---

[79] Balım Sultan. Ahmet Yaşar Ocak. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 5

Bektaşi geleneğine dayanır. Ancak bu gelenekteki rivayetler de bazen birbirini tutmaz. Balım Sultan, Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi'nin yanında bulunan türbesindeki kapı kitabesinde Hacı Bektaş'ın soyundan Resul Balı'nın oğlu olarak gösterilmişse de Bektaşi geleneği onun Resul Balı'nın değil Mürsel Balı'nın oğlu olduğu ve üstelik Hacı Bektaş'ın evliliği söz konusu olmadığından ancak "yol oğlu" olabileceği inancındadır. Buna karşılık geleneğin Çelebiler kolu, yani Hacı Bektaş'ın evlendiği ve dolayısıyla kendilerinin onun neslinden geldiği iddiasında olanların temsil ettiği kol ise Balım Sultan'ın gerçekten Hacı Bektaş soyuna mensup bulunduğunu, zira Bektaşilerin pir soyundan gelmeyen hiç kimseye "sultan" demediklerini ileri sürmektedir. Ancak burada önemli olan, Balım Sultan'ın XVI. Yüzyıl başlarında Bektaşilik tarikatının gelişmesinde oynadığı rol ve buna paralel olarak Osmanlı-Safevi mücadelesinin kızıştığı bir dönemde Osmanlı yönetimi ile olan dikkate değer yakın ilişkileridir. Rivayetler, Hızır Balı yahut Balım Sultan'la Osmanlı Sultanı II. Bayezid'i sıkı bir ilişki içinde göstermektedir. Bu ilişki, Dimetoka'da doğduğu için eskiden beri buradaki büyük Bektaşi tekkesi Seyyid Ali Sultan (Kızıl Deli) Zaviyesi'ne ilgi duyan II. Bayezid'in o zaman şeyh olan Balım Sultan'la tanışması sonucu doğmuştur. Yine bu rivayetlere göre Safevi propagandası Anadolu'da faaliyete geçtiği zaman II. Bayezid Balım Sultan'ı Dimetoka'daki tekkeden alarak Hacı Bektaş Dergahı'nın başına getirmiştir. Böylece 1501 tarihinde Balım Sultan resmen Osmanlı yönetimi tarafından Bektaşi

tarikatının başına geçirilmiş oluyordu. Bektaşiler kendileriyle pek çok noktada müşterek olan kızılbaşlar gibi Safevi yanlısı olmak yerine Osmanlı yönetimi yanında kalmayı tercih etmişlerdir. Herhalde bunda Balım Sultan'ın payını unutmamak lazımdır. Bu sebeple Bektaşi geleneği II. Bayezid'in Balım Sultan'ın müridi olduğu inancındadır.

Balım Sultan'ın iş başına gelir gelmez Bektaşiliği yeni bir ıslahat ve teşkilatlanmaya tabi tuttuğu bilinmektedir. Bazı Bektaşi çevreler, özellikle Çelebiler koluna mensup olanlar, Balım Sultan'ın tarikatta birtakım yenilikler yaptığını kabul etmekle beraber ne mücerredlik erkanını ne de dede-babalığı kabule yanaşmazlar. Bununla beraber mücerredlik erkanı başta olmak üzere Bektaşilik'teki on iki imam kültü ve "Hak-Muhammed-Ali" şeklinde ifade edilen uluhiyyet telakkisi ile on iki post erkanının Balım Sultan zamanında düsturlaştırıldığı bir gerçektir. Balım Sultan, XV. yüzyıldan beri tarikat üzerinde etkilerini göstermeye başlayan Şii ve Hurufi unsurları Bektaşiliğin bünyesine uygun bir şekilde ve Safevi propagandası ile politize olmasına imkan vermeden kaideleştirmeyi başarmış bir kişi olarak Bektaşilik tarihinde büyük bir rol oynamıştır. Bu yüzdendir ki ona duyulan minnet ve saygıyı en iyi şekilde ifade etmek üzere Bektaşilik'te "Balım niyazı" denilen bir erkan geliştirilmiştir.

Balım Sultan'dan bugüne intikal etmiş bir eser olmadığı gibi ona atfedilen bazı nefeslerin kendisine aidiyeti de ispat edilmemiştir.

“Benim sevdiceğim Ali'dir Ali
Ali'yi sevenler olmaz mı veli
Pirimin elinden içmişim dolu
Ali'yi seversen değme yarama”

Balım Sultan Kümbeti koyu sarı renkte kesme taşlarla inşa edilmiştir[80]. Asıl kümbetin batısında iki adet giriş bölümü yer alır. Bunlardan ilki enine gelişen dikdörtgen planlı bir tür eyvandır. Kuzey ve güney yönlerinde 1 m. kadar yapı kitlesinden çıkıntı yapan bu bölümün yanları sağır duvarlarla kapatılmış, kemerli açıklıklar demir parmaklıklarla donatılmıştır. Revakın zemini yükseltilmiş olan yan birimlerinde kime ait olduğu tesbit edilemeyen iki kitabesiz mezar bulunur. Bu revakın önünde solda silindir biçiminde, üzerinde istifli sülüsle bir beytin yazılmış olduğu mermer bir sütun dikkati çeker. Bektaşilerce “binek taşı” olarak adlandırılan ve ziyaretçiler tarafından kucaklanan bu taşın, 1526’da Osmanlı Devleti’ne isyan eden Şah Kalender, Genç Kalender, Kalender Çelebi lakapları ile tanınan şeyhin 1527’de katledildiği yere dikildiği yolunda bir rivayet bulunmaktadır. Nitekim Balım Sultan Kümbeti’nin içinde de aynı kişiye atfedilen bir kabir vardır. Ayrıca kümbetin önünde yer alan karadut ağacı da Bektaşiler arasında kutlu sayılmakta, Ahmed Yesevi tarafından Horasan’dan

[80] M. Baha Tanman. Hacı Bektaş Veli Külliyesi TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 14

Diyarırum'a atılan ve Sulucakarahöyük'e düşerek burada yeşeren ağaç olduğu kabul edilmektedir.

Giriş eyvanının doğu duvarının eksenindeki kapı ikinci giriş bölümüne açılır. Basık kemerli kapı, kırmızı ve sarı renkli kesme taşlarla örülmüş bir dikdörtgen çerçeve ile sivri kemerli bir nişin içine alınmıştır. Dış çerçeve ile kemerin arasında kalan yüzey, ayrıca kemerin aynası geometrik geçmelerle bezelidir. Dikdörtgen alanın en üstünde ve kemer aynasındaki bezemenin içinde üçer adet teslim taşı bulunmaktadır. Kapının kesme taş söveleri takozludur. Basık kemerin yüzeyi şemse biçiminde taş kakmalarla bezenmiştir. Bu kemerle sivri kemerin aynası arasında kalan yüzeye bozuk bir sülüsle Fetih suresinin ilk ayeti yazılmıştır. Ayetin yanlarında XIX. Yüzyıla ait olması muhtemel birer gül resmi vardır.

Kareye yakın dikdörtgen planlı olan ikinci giriş bölümünün yan duvarlarında, sivri hafifletme kemerleri bulunan dikdörtgen açıklıklı birer pencere yer alır. Mekanı örten basık çapraz tonozun merkezine 1,70 m. çapında küçük bir kubbe yerleştirilmiş, bu kubbenin eteği sekiz adet yarım kubbecikle kuşatılmıştır. Doğu duvarının ortasında kümbet harimine açılan kapı yükselir. Geometrik geçmelerle bezeli dikdörtgen çerçeveler içinde yer alan kapının basık kemeri üzerinde içleri rumilerle dolgulu şemseler sıralanmaktadır. Kemerin üzerinde kümbetin inşa kitabesi bulunur.

Kare planlı bir cenazelik üzerine oturan asıl kümbet dışarıdan sekizgen, içeriden kare planlıdır. Külahı taçlandıran alem, mermer bir kürenin üzerine oturtulmuş madeni bir güvercin figüründen meydana gelir. Buradaki güvercin figürü ile Hacı Bektaş-ı Veli'nin Horasan'dan Anadolu'ya güvercin suretinde geldiği yolundaki efsane arasında bir bağlantı olsa gerektir.

Kümbetin batı duvarındaki giriş içeriden sivri kemerli bir nişle kuşatılmış, güney ve doğu duvarlarına birer pencere açılmıştır. Pencerelerin dikdörtgen açıklıkları mermer sövelerle kuşatılmış, demir parmaklıklarla donatılmış ve sivri hafifletme kemerleriyle taçlandırılmıştır. Sarı ve kırmızı renkli taşlarla örülmüş olan bu kemerlerden güneydeki yüksek tutulmuş, içine yerleştirilen mermer levhanın kemer aynasına tekabül eden üst kısmı damarlı rumiler, alt kısmı da geometrik geçmelerle süslenmiştir. Kümbetin güneyinde sivri kemerli bir açıklıkla ana mekana bağlanan, dikdörtgen planlı, yarım beşik tonozlu bir çıkıntı bulunmaktadır. Burada mevcut iki anonim kabirden büyük olanı Şah Kalender'e izafe edilir. Ana mekanda ise Balım Sultan gömülüdür. Duvarlar pandantifler, kasnağın yüzeyleri ve kubbe Cumhuriyet dönemi onarımına ait XV. Yüzyıl üslubunda kaliteli kalem işleriyle bezelidir.

Dulkadıroğulları'nın Osmanlılara tabi oldukları son dönemlerine ait olan bu yapı, XVI. Yüzyılın ilk çeyreğinde inşa edilmesine rağmen Selçuklu

kümbetlerinin geleneğini sürdürmektedir. Balım Sultan Kümbeti Anadolu Türk mimarisinin son kümbet yapısı olarak değerlendirilebilir.

1577/8’den sonraki Hacı Bektaş Veli Dergahı Postnişinleri şu isimlerdir.

İskender Çelebi 1512-1548
Yusuf Bali Çelebi 1516-1569
Bektaş Çelebi 1544-1581
Resul Bali Çelebi 1546-1588
İskender Mürsel Çelebi 1551-1604
Hasan Çelebi 1563-1607
Bektaş Çelebi 1566-1632
Kasım Çelebi 1578-1646
Yusuf Çelebi 1582-1656
Elhac Zülfikar Çelebi 1605-1667
Hüseyin Çelebi 1609-1674
Abdülkadir Çelebi 1628-1685
Elvan Çelebi 1640-?
Murtaza Ali Çelebi 1646-1730
Elhac Feyzullah Çelebi 1676-1759
Bektaş Çelebi 1711-1761
Abdüllatif Çelebi 1724-1803
Şehid Feyzullah Çelebi 1742-1824
Mehmed Hamdullah Çelebi 1762-1827
Veliyettin Çelebi 1772-1828
Ali Celalettin Çelebi 1808-1871
Feyzullah Çelebi 1810-1878

Ahmed Cemalettin Çelebi (1862-1921, 1.Dönem TBMM. Başkan V.)

Veliyettin Hürrem Çelebi 1868-1940

Ali Celalettin Ulusoy 1922-1990

Feyzullah Ulusoy 1920-1994

Veliyettin Hürrem Ulusoy (1942-)

Kalender Çelebi'nin Hacı Bektaş-ı Veli soyundan olup "Kadıncık Ana'dan doğma Habib Efendi'nin torunu" olduğu rivayet edilir. Yine rivayete göre babası İskender, Hacı Bektaş-ı Veli'den sonra gelen büyük Bektaşi şeyhi Balım Sultan'ın oğludur. Hace Bektaş postunda oturan Postnişin Balım Sultan 1516 yılında Hakk'a yürümüş yerine de o zamanlar otuz dokuz yaşında olan amcasının oğlu Kalender Çelebi geçmiştir. Anadolu'da artan mali sıkıntılar yanında yeni düzenlemelerden memnun olmayan ve yoğun Safevi propagandasından etkilenen Türkmen gruplarının destek verdiği Kalender'in isyanı 1526 Mohaç seferi sırasında patlak verir. 22 Haziran 1527 tarihinde Başsaz yaylağında Osmanlı kuvvetleri asileri mağlup ederek kalanları kılıçtan geçirdikleri gibi reisleri Kalender Çelebi ve Dulkadiroğulları'ndan Divane Dündar'ın başını da keserler. Kalender Çelebi'nin kesik başı Hacı Bektaş Pir Evi'ne getirilip, defnedilir. Bugün Balım Sultan Türbesi'nin sol yanında bulunan makam Kalender Çelebi'nindir.

Kalender Abdal, Şah Kalender, Civan, Civan Kalender, Genç Kalender adlarını kullanmıştır[81]. Şiirlerinde Alevi - Bektaşi anlayışının bütün problemlerini ele alır. Özellikle Oniki İmam üzerinde durur, geleneği sürdürür. "Dün gece seyrimde batin yüzünde/Hünkar Hacı Bektaş Veliyi gördüm" dizeleriyle başlayan şiiri uzun yıllar tekkelerde, kırsal kesimdeki kahvelerde çalgı eşliğinde ezgi olarak söylenmiştir.

“Bilmeyen insan değil billah bu canın kadrini
Gitmeden bilmek gerek ruh-i revanın kadrini”

Kalender Şah'ın öldürülmesi üzerine Bektaşi tarikatının Anadolu'daki faaliyetlerine son verilmiş ve tarikattaki çok sayıda önde gelen kişi öldürülmüş olduğu nakledilir. Bu ayaklanmayla birlikte Hacı Bektaş postu 35 yıl postnişinsiz kalır.

Faruki’nin postnişinler hakkındaki listesi ise şöyledir[82]. Hacı Bektaş'ın halefleri arasında en başta zikredilen ve bir dönem posta oturmuş Şeyh Kalender'den sonra Başbakanlık Arşivi belgelerinde aşağıda anılan şu şahıslara rastlanılmaktadır: Şeyh Yusuf (1647-1668), Hacı Zülfikar (1680-1688), Şeyh Abdülkadir (1700 öncesi öldürülmüş), Şeyh Elvan Çelebi (1700 ve 1719) (Gölpınarlı’ya göre bu kişi 1729’da öldürülmüş), Şeyh Feyzullah (1731-1760), Şeyh Bektaş (1761), Şeyh

[81] İsmail Özmen. Alevi Bektaşi Şiirleri Antolojisi. Cilt II. Kültür Bakanlığı Yayınları. 1998
[82] Faruki. Sh. 123

Abdüllatif (1764-1804), Şeyh Feyzullah (şeyh olarak 1804'den itibaren vazife yapmış, 1824'te öldürülmüştür); Şeyh Hamdullah (1825-1826).

Sersem Ali Baba, Hacıbektaş kasabası'nda Balım Sultan'dan sonra Postnişinlik makamında bulunan ve Bektaşilikte üçüncü pir olarak kabul edilen önemli bir şahsiyettir[83]. Kanuni Sultan Süleyman döneminde bu makamda bulunan Sersem Ali Baba, daha sonra Kalkandelen'e geçerek burada bir zaviye kurmuştur. Kabri, Hacı Bektaş'daki Kırklar Meydanı girişinde sol taraftadır[84]. Kabir taşında şu kitabe vardır.

Ehi - i diller zümresinde olmaz illa ehl-i dil
Hicreti Sersem Ali Baba akuptur rud-ı Nil

(Sersem Ali Baba'nın yaşam süresinin Nil ırmağının bereketli suları gibi olduğunu anlamayan, asla ehli dil ve aşık değildir.)

Arşiv belgelerinden 1551-1569 yıllarında Hacıbektaş Tekke'sinde postnişinlik makamında bulunduğu ve Tekfurdağı ve Kalkandelen'de de birer tekkesinin olduğu ortaya çıkmaktadır.

"Sersem uykulardan uyan
Gel aşkın rengine boyan
Mürsel oğlu Balım Sultan
Pirim Hacı Bektaş Veli"

---

83 Ali Kozan. Osmanlı Döneminde Hacıbektaş Kasabası'nda Bir Bektaşi Şeyhi: Sersem Ali Baba Ve Zaviyesi

84 İsmail Özmen. Alevi Bektaşi Şiirleri Antolojisi. Cilt II. Kültür Bakanlığı Yayınları. 1998

Anadolu’da Kalender Çelebi isyanı oldukça kanlı bir şekilde bastırılır. İsyandan sonra Hacı Bektaş Tekkesi, bir müddet manevi nüfuzunu kaybettiğinden bu dönemde Çelebilik makamına üç yahut, iki kişi geçmiştir. Kalender Çelebi’den 23 yıl sonra ise Hacı Bektaş Tekkesi’nde Çelebilerle beraber bir de *“Dedebaba”* görülmektedir. Sersem Ali Baba’nın tekkeye tayin edilmesiyle ilgili bir rivayette, İstanbul’da o sırada çıkan salgın hastalık (Taun), Kanuni tarafından Dergah-ı Pir’in boşaltılmasına bağlanmış ve bunun üzerine bir şefaat arzusu ile yine onun iradesi (kararname) ile Ali Baba *“Dedebaba”* unvanı ile 1551’de Pir Evi’ne postnişin olarak görevlendirilmiştir. Dönemi ele alan eserlerde Dergah-ı Pir’de 1551 tarihinden itibaren 19 yıl meşihat makamında kalarak *“Dedebabalık”* yapmış olan Sersem Ali Baba’nın asıl isminin Server Ali Paşa olup, Kanuni döneminde mir miran (beylerbeyi-paşa) seviyesinde vüzeradan bir kişi olduğu, ayrıca Kanuni Sultan Süleyman’ın eşi Mah-ı Devran Sultan (Gülbahar Sultan)’ın ağabeyi olduğu ve Dimetoka Bektaşi Asitanesi’nde şeyhlik yaptığı belirtilmektedir. Hürrem Sultan’ın, Mah-ı Devran’ın saraydaki etkisini azaltmasıyla veya bir başka rivayete göre ise Kalenderilerle ilişkilerinden çekindiği için gözden düşen Sersem Ali Baba bir ara Yenice Vardar’a ve daha sonra Kalkandelen’e sürülmüştür. Bu rivayetlerden hareketle, Sersem Ali Baba’nın Hacıbektaş’a gelmeden önce Balkanlarda olduğu düşünülebilir.

Paşa, bir rivayete göre gördüğü bir rüya üzerine, bir başka rivayete göre Hacıbektaş Dergahı'nda riyazete çekileceğini padişaha bildirip izin isteyince, Kanuni'nin, *'Sen Sersem mi oldun? Vezirlik bırakılır da orada dervişlik mi yapılır?'* der. Adı da bu olay üzerine Sersem Ali Baba olarak kalır. Nitekim Mah-ı Devran'ın Arnavut olduğunu veya Osmanlı sarayında bir cariye olduğunu belirten kaynaklardan hareketle, Sersem Ali Baba'nın Enderun'da yetişen bir devşirme olduğu ve acemioğlanlığı esnasında Bektaşilikle tanışmış olabileceği de düşünülebilir. O dönemde Sersem Ali Baba'nın Hacı Bektaş'taki dergaha atanmasını *"Aleviliğin asimile edilmesi"* ve *"Aleviliğin devlet kontrolüne alınması"* olarak niteleyen yaklaşımlar da bulunmaktadır. Bu yaklaşıma göre Balım Sultan'ın dergaha atanması, *"Çelebiler"*e fiili olarak başlatılan tasfiye sürecidir. Yine Balım Sultan'la başlatılan ve Osmanlı icazetine bağlı soydan gelmeyen *"Dedebabalık"* müessesesinin Sersem Ali Baba ile devam ettirilmesi de bir nevi Alevileri Sünnileştirme politikasıdır. Bu yaklaşıma göre Osmanlı iktidarı, tercihini hep *"yol"*dan gelenlerden yani *"Dedebabalar/Babagan Kolu"*ndan yana kullanmıştır. Bu nedenle *"soy"*dan gelen Çelebiler dergahta hicbir zaman belirleyici olmamışlardır. Bu düşüncenin bir uzantısı olarak, Balım Sultan dönemi hariç tutularak, Sersem Ali Dedebaba ile başlayan dönemi, *"Alevi Bektaşi toplumuna ikilik sokmak ve Hacı Bektaş Veli soyunun etkinliğini yok etmek"* olarak değerlendiren yaklaşımlar da bulunmaktadır. Bu düşünceye göre Kalender Çelebi

İsyanı'ndan sonra Alevi-Bektaşi toplumunun içine ikilik sokmak ve Hacı Bektaş Veli soyunun etkinliğini yok etmek amacıyla, Alevi-Bektaşi toplumunun Hünkar soyu çevresindeki güçlü birliğin Osmanlı'yı korkutmasıyla, Hünkar'ın mücerred (evlenmemiş) olduğu söylentisi çıkarılmıştır. O yıl, yani 1551 yılında dergaha Sersem Ali Baba adında biri *"Dedebaba"* ünvanıyla oturmuş, evlenmemiş dervişler yerleştirilmiş, Anadolu'daki ocaklar da zamanla bu fikri benimsemiş ve böylece Hacı Bektaş Dergahı'nın kontrol mekanizması kaldırılarak, Alevi-Bektaşiler parçalanmış ve merkezi birlikten uzak toplumlar olmuşlardır[85].

Hacı Bektaş Tekke'sinde Sersem Ali Baba'dan itibaren günümüze kadar 27 dedebaba göreve gelmiştir. Yirmi altıncısı 1997'de vefat eden Doç. Dr. Salih Bedreddin Noyan Dedebaba'dır. Yirmiyedincisi ise halen hayatta olan Ali Haydar Ercan Dedebaba'dır. Hacı Bektaş Veli Külliyesi, XVI. Yüzyılın ortalarında Sersem Ali Baba'nın meşihatı sırasında yoğun bir imar faaliyeti de geçirmiştir. Kırklar meydanı, ikinci avludaki Arslanlı

---

[85] 1551 tarihinde Bektaşilikte Babaganlık kolu kurulunca, bu kolun başına dergahta oturmak üzere Yeniçeri komutanı Sersem Ali Baba getirilmiştir. Bu tarihten sonra vefat eden veya herhangi bir nedenle yeri boşalan babanın yerini doldurmak üzere Yeniçeri ocağında yapılan bir merasimden sonra baba gönderilmiştir. Bu gelenek 1826 tarihine kadar kesintisiz devam etmiştir. -*Hacı Bektaş Veli'nin Öğrencileri, Etkileri, Kurumları.* Haydar Kaya-

Çeşme ve Aşevi'nin bu dönemdeki devlet adamlarının himmetleriyle yapıldığı bilinmektedir.

Bektaşi edebiyatında Sersem Abdal mahlasını taşıyan şiirler de bu şahsa atfedilmektedir.

Sersem Ali Baba'nın Kalkandelen'de veya bazılarınca hayatının sonlarına doğru Kalkandelen'den Necef'e giderek burada vefat ettiği kabul edilmektedir.

Arşiv kayıtlarından anlaşılacağı üzere Hacıbektaş kazasında Sersem Ali Baba'ya ait bir zaviye ve bu zaviyeye ait gelirleri olan bir vakıf bulunduğu görülmektedir. Arşiv kayıtları Sersem Ali Baba'nın Hacıbektaş dışında Tekfurdağı (Rodoscuk)'nda da bir zaviyesi olduğunu göstermektedir.

Feyzullah Çelebi'nin oğlu **Bektaş Çelebi** zaman zaman Şiri, zaman zaman da Hacı Bektaş mahlası ile şiirler yazmıştır. II. Mustafa tarafından verilen bir fermanda Hacı Bektaş Veli Dergahına postnişin olarak atanmış, iki yıl bu görevde kalmıştır. Bektaş Çelebi 1761 yılında ölmüş ve Hacı Bektaş-ı Veli dergahının karşı tarafında, Balım Sultan türbesinin mimarisine benzer bir türbede gömülüdür.

"Şimdi hamdülillah **Şiri** dediler
Geldim gittim zatım hiç bilmediler
Sırrımı kimseler fehmetmediler
Hep mahluk kuluna kardaş idim ben."

Hacı Feyzullah Çelebi'nin oğlu olan **Abdüllatif Çelebi** 1724 yılında doğmuş ve kardeşi Bektaş Çelebi'nin ölümünden sonra 1763 tarihinden 1803 tarihine kadar postnişinlik yapmış ve dergahı Çelebiliğin bir zaviyesi durumuna getirmiştir[86].

Nakledildiğine göre, (şehit) **Feyzullah Çelebi** (1742-1824) 1824 yılında görüşmeler yapılması için Padişah tarafından İstanbul'a davet edilmiş, bu görüşmeler sürecinde Feyzullah Çelebi Şah Kulu Tekkesinin (ya da Dergahının) kapısının önünde bir asker tarafından tabancayla vurularak öldürülmüştür. Diğer taraftan eceliyle vefat etmiş olduğu ve Göztepe Merdivenköy'deki Şahkulu dergahı haziresine defnedilmiş olduğu da anlatılır. Faruki eserinde, şehid Feyzullah Efendinin ölümü hakkında daha farklı açıklama getirir[87]. "II. Mahmud'un tarikatı kapatmasından bir önceki şeyh olan bu kişi bir meczup tarafından öldürülmüş ya da en azından böyle bir kişi katil olarak tutuklanarak asılmıştı. Ancak her halükarda bu olayın sıradan bir eşkiyalık olarak görülemeyeceği açıktır. Tahkikat sırasında, cinayetin sebebinin Hacı bektaş ve Mucur köyleri arasındaki anlaşmazlıklar olduğu iddia edilmiştir. Mucur halkı, sanığın köyde görünmesi durumunda adli makamlara teslim edileceğine dair garanti vermek zorunda kalmıştı."

---

86 Alevi-Bektaşi Şiirleri Antolojisi. Cilt III
87 Faruki. Sh. 124-5

Güzide Ana'nın Şehit Feyzullah Çelebi'nin kızı olduğu ve Hacı Bektaş Veli Dergahı'nda, Hazret Avlusu'nun girişinde sol taraftaki terasda mezarı bulunduğu bilinmektedir.[88] XVIII. Yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı kesin olmakla beraber, doğum ve ölümünün hangi yılda olduğuna ilişkin bir kayda rastlanamamıştır. Şiirlerinden, oldukça ileri düzeyde edebiyat ve felsefe eğitimi gördüğü ve kendini yetiştirdiği anlaşılmaktadır. Bazı deyişlerinde "Katibi" mahlasını da kullanan Güzide Ana, fakirane giyinişi, tüm gelirini fakirlere dağıtışı, haksızlığa hiç tahammül edemeyişi ile ünlüdür.

"Güzide geldi cihana
Çok şükür olsun Süphana
Halın arzeyle sultana
Minnet etme kula kardaş"

Maden'e göre, Bektaşiliğin yasaklanmasının asıl sebebi Yeniçeri Ocağı ile ilişki içerisinde olmaları iken devlet yasağın sebebini onların dini emir ve yasaklara uymamaları gerekçesine dayandırır[89]. Sürgün edilen Bektaşilerin Sünnileştirilmeleri için sürekli denetim altında tutulmaları, ayrıca itikadi açıdan sorun oluşturmayan dervişlerin de bu halleri üzere devam

[88] Alevi Bektaşi Şiirleri Antolojisi. Cilt III
[89] Fahri Maden. Hacı Bektaş Veli Tekkesi'nde Nakşi Şeyhler Ve Sırrı Paşa'nın Layıhası

etmeleri için türbe mahallerine ve önemli tekkelere Nakşi şeyhleri görevlendirilmiştir.

Bektaşi tekkelerinin kapatılması ve yıktırılması sırasında Hacı Bektaş Veli tekke ve türbesi yıktırılmamış, hatta bu zata olan saygı sebebiyle tekkenin kapatılmasına da gerek görülmemişti. Bu durum Hacı Bektaş Veli tekkesinin tamamen kontrol dışı bırakıldığı anlamına gelmiyordu. Keza 1827 yılında tekke şeyhi **Hamdullah Efendi**'nin Amasya'ya sürgün edilmesiyle tekkenin meşihat ve tevliyeti atıl durumda kalmışt[90], bu sebeple Mucur kazası naip ve mütesellliminden tekkede oturan, takva sahibi ve alim bir kişinin şeyhliğe getirilmesi istenmişti. Bunun üzerine Hacı Bektaş Veli tekkesi şeyhliğine 5 Mart 1828 tarihinde, Nakşi tarikatı usulünü sürdürmek şartıyla Hamdullah Efendi'nin kardeşi **Veliyüddin Efendi** atanmıştı.

Veliyüddin Efendi'nin bu göreve getirilmesinde kendi halinde meşguliyeti, düzgün itikadlı olması, Nakşi tarikatına rağbet etmesi ve köy halkı ile iyi geçinmesi etkili olmuştu. Öte yandan Nakşi ayini emrinden sonra uzun süre tekkede bulunan şeyh ve dervişlere dokunulmaması dikkat çekiciydi. Bu dönemde Kırşehir ve çevresinde yaşanan istikrarsızlığın ortadan kalkmasının beklenildiği

---

[90] Yapılan mahkeme sonucunda Hamdullah Çelebi ve sekiz arkadaşına verilen idam cezası sürgüne çevrilir. Hamdullah Çelebi ve yaklaşık aile mensubu 40 kişi Amasya'da 10 yıl yokluk içinde sürgün hayatı yaşar. –Cemal Şener. İdamla Yargılanan Hamdullah Çelebi'nin Savunması-

anlaşılmaktaydı. Zira bu yıllarda Pehlivanlı Aşireti Beyi Halid, Nevşehir, Kırşehir ve Bozok sancaklarını zapt etmiş, hatta kendi saflarına kattığı Ürgüp voyvodasına 1833 yılında Hacı Bektaş Veli türbesinde kurbanlar kestirmiş, Yeniçeri Ocağı'nda olduğu gibi beldeye serdar ve odabaşı tayin ederek, kendisi geldiğinde mükemmel silahlar ile hazır olmalarını istemişti. Nitekim 18 Ağustos 1834 tarihinde Çelebilik payesinin kaldırılmasıyla Veliyüddin Efendi'nin de görevine son verildi. Ayrıca bir daha tekkeye ayak basmamak kaydıyla Sivas'a sürgün edildi.

Dönemin türbedarı ve mücerred erkanını devam ettiren **Mehmed Nebi Baba** tekkede bırakıldı. Kısa bir süre sonra ise tekkeye, Nakşi usulünün idamesi için Nakşi şeyhlerinden Kayserili Mehmed Said Efendi atandı. Bunun üzerine Kırşehir'e gelen Said Efendi, şehrin girişinde Mehmed Nebi Baba tarafından karşılanarak tekkeye götürülüp görevine başladı[91]. Mehmed Said Efendi'nin tekkede ifa edeceği vazife Hacı Bektaş Veli'nin medfun olduğu tekke ve kasabanın mülhid ve zındık

---

91 Rivayete göre Said Efendi görevli memur ile birlikte Kırşehir'e giderken tekkeye ulaşacağı gece Hacı Bektaş Veli'yi rüyasında görmüştür. Rüyada Hacı Bektaş Veli bir zat-ı nuraninin elinden tutup "İşte benim derviş-i şefikim, hadim-i tarikim budur. Gasba çalışan kaziplerden hankahımı ve türbemi temizleyecek! Muinin olsun" tavsiyesinde bulunmuş, Şeyh Said Efendi kendini karşılamaya gelenler içerisinde rüyasındaki bu zatın Mehmed Nebi Baba olduğunu görüp ona saygı göstermişti. Hür Mahmut Yücer, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)

Bektaşilerden temizlenmesi olup, bu görev dairesinde tekkenin eski "şeyh-i batılları" def edilerek meşihatı kendisine verilmişti. Bununla birlikte Said Efendi tekkede Nakşi ayini yaptıracak, tekke vakfının tevliyetini yürüterek gelirlerini tahsil edecekti. Ayrıca vakıf gelirleriyle tekkenin ve misafirlerinin ihtiyaçlarını karşılayacak, ayrıca irşad faaliyetinde bulunarak tekkedeki dervişlere dini ilimlerin öğretilmesine çalışacaktı. Dahası Said Efendi tarikatın hukukunu koruyarak tekkede Allah'ın rızasına aykırı hal ve hareketin meydana gelmesini engelleyecekti. Böylece merkez tekkedeki tarikat faaliyetlerinin yanı sıra her türlü ekonomik tasarruflar da Nakşi şeyhine havale edilip tekke her yönüyle Nakşi denetime sokulmaya çalışıldı. Bu arada tekkede Nakşi şeyhlerle birlikte yer alan, ancak herhangi bir işe karıştırılmayan türbedarların mevcudiyetleri devam etti.

Sivaslı Mehmed Nebi Baba'nın 1834 yılında vefatından sonra sırasıyla tekkede Merzifonlu İbrahim Baba, Vidinli Mahmud Baba, Sofyalı Ali Baba, Çorumlu Hasan Baba ve Yanbolulu Türabi Ali Baba gibi Bektaşi babaları türbedarlık yaptılar[92]. Said Efendi, 1842 yılında vefat edinceye kadar Cuma namazından sonra tekkede Nakşi ayini icra ederek, tekkeyi sekiz yıl yönetmiştir. Bu

---

92 Türabi Ali Baba, tekkenin yemek işlerine bakmak, ayin gecelerinde Nakşi ayini icra etmek üzere 1849 yılında türbedar olarak atanmış; vefat ettiği 1868 yılına kadar görevine devam etmiştir. Ramazan Muslu, Anadolu'da Tasavvuf Yolları, İstanbul 2007, s.69.

arada oğlunu Bektaşi dervişlerinden birinin kızıyla evlendirmiş, dervişler arasında büyüyen torunu Arif ise, Mehmet Ali Hilmi Baba'dan nasip alarak Bektaşi olmuştur. Said Efendi'nin vefatından sonra oğlunun bu göreve ehil olmaması sebebiyle Hacı Bektaş Veli tekkesinde yine Nakşi hatmi icra etmek üzere yeni bir şeyh arandı. Bu arada göreve Nakşi tarikatından ve müderrislerden Şeyh Ebubekir Efendi talip oldu. Ayrıca tekke vakfının gelirleriyle ilgili merkezi hükümete başvurarak bilgi almak, muhtemelen şeyhi olacağı tekkede elde edeceği geliri öğrenmek istedi. Merkezi hükümet Ebubekir Efendi'nin isteğini reddederek bu göreve Nakşi şeyhlerinden Ispartalı Mehmed Nuri Efendi'yi atadı[93]. Ayrıca bu görev değişikliği sırasında Hacı Bektaş Veli tekkesi vakfı da teftişten geçirildi. Tekke vakfının ne kadar gelirinin bulunduğu araştırılarak vakfın gelirinin gerekli miktarı tekkede bırakılmak şartıyla hazineye aktarılması istendi. Ancak daha sonra vakıf gelirlerinin hazine tarafından zaptının uygun olmayacağına karar verilerek bu gelirler on beş hisseye taksim edildi. Bunlardan dördü meşihat ve tevliyet görevini yapan kişiye, üçü daha önce şeyhlikten uzaklaştırılmış olan Hamdullah Efendi'ye (varislerine), dördü Hacı Bektaş Veli türbesi ve tekkesinin tamirine, kalan dördü ise tekkedeki dervişlerin yiyecek masraflarına tahsis edildi. Böylece Nakşi Mehmed Nuri

---

[93] Nuri Efendi, Hacı Bektaş Veli tekkesi şeyhliğine atandığı sırada Beşiktaş Yahya Efendi türbesi türbedarlığında bulunuyordu. Nuri Efendi'den Evliyalar Şehri Isparta'da söz edildi. Bkn. Sh. 187-189

Efendi'nin şeyhliği döneminde Çelebiler yeniden Hacı Bektaş Veli tekkesine sokulmaya ve yönetiminde söz sahibi olmaya başladılar.

Hacı Bektaş Veli Dergahında irade-i seniyye ile ihdas olunan Nakşibendi postnişinliği 1841 senesinde **Mehmed Efendi** (v. 1870)'nin uhdesine tevcih olunur. Sultan II. Mahmud'un vefatı ile başlayan ve Sultan Abdülmecid'in tahta cülusu iptidalarında giderek artan karışıklıklar içerisinde vazifesini ifa eylemiş ise de Bektaşiler ayaklanarak Mehmed Efendi'ye rahat vermedikleri için suikastten korkup ailesi efradı ile bir gece firar eder. Arkasından takip etmelerine rağmen Kızılırmak'tan mucize kabilinden geçip Kırşehir'e iltica etmiş, oradan da Isparta'ya gitmiştir. Şeyhin 1840 senesinde istifa etmiş olduğu kaydedilir. Dönemin Niğde kaymakamına devletin gönderdiği yazıda istifanın kabul edildiği beyan edilir, ancak yerine yine bir Nakşibendi'nin atanması istenir. Bir müddet sonra Mehmed Nuri Efendi, tekrar şeyhliğe atanır. Vakfın gelirlerinin paylaşımı ile ilgili çıkan kavga sonucunda Nakşibendi Şeyhi Mehmed Nuri Efendi, Hacı Bektaş Veli Hankahı'ndan kaçmak zorunda kalmıştır.

1842 yılında Hacı Bektaş Veli vakfından Çelebilere hisse ayrıldıktan sonra Çelebilerden Ali Celaleddin Efendi'nin Hacı Bektaş Veli tekkesi şeyhi ve bu hissenin mütevellisi olduğu kabul edildi. Böylece Çelebiler merkez tekkede yeniden resmi olarak söz sahibi

olurlarken artık burada biri türbedar olmak üzere üç şeyh ortaya çıktı. Bunlardan biri dışarıdan atanan Nakşi şeyhi, diğeri mücerred erkanı ikame eden Baba ve sonuncusu Hacı Bektaş Veli'nin soyundan gelen Çelebi'ydi. Bu durum tekkedeki rekabet ve çekişmeleri artırdı. Bektaşiler merkez tekkede tek söz sahibi olmanın Nakşi şeyhi etkisiz hale getirmekten veya bu uygulamaya son verdirmekten geçtiğine inanıyorlardı. Bu hedef için bilhassa daha önce tekkeden uzaklaştırılan Çelebiler her fırsatı değerlendirdiler ve çeşitli girişimlerde bulundular. Hacı Bektaş Veli tekkesi vakfı ile ilgili yeni düzenleme üzerine 1849'da tekke vakfı hissedarlarıyla arasında meydana gelen muarazadan dolayı Nakşi şeyhi Nuri Efendi istifa etti. İstanbul'a gelen Nuri Efendi, Bektaşilerin tekkeye müdahalelerinden şikayetçi olduysa da tekke vakfının gelirlerinin taksim edilmesi ve Çelebilere de hisse ayrılması hususunda merkezi hükümetin düşüncesinde bir değişiklik olmadı. Hatta 1851 yılında eskiden olduğu gibi Çelebilerden vergi talep edilmemesi emredildi. Vakıf konusundaki son karar üzerine Nuri Efendi'nin tekkeye geri dönmek istememesi yeni bir Nakşi şeyhi aranmasına ve tekkeye Nakşi tarikatından Nevşehirli Yusuf Ziya Efendi'nin vekaleten atanmasına neden oldu. Ancak bu olaydan sonra İstanbul'dan gönderilen Nakşi şeyhlerinden hiç biri tekkeye giremediği, maaşını alıp şehrin ücra bir yerinde oturmak durumunda kaldığı gibi, bunların tekke üzerindeki hakimiyetleri de büyük ölçüde azaldı.

Çorumlu Seyyid Hasan Baba'dan sonra iki yıl kadar boş kaldığı ya Hasan Baba'nın 1851'e kadar postta oturduğu ya da Hacı Ali Türabi Baba'dan önce başka birinin dergahta görevlendirilmiş olduğu düşünülebilir[94]. **Hacı Ali Türabi**, Hacı Bektaş Veli Dergahı'nın ondokuzuncu postnişini, Nazenin-Babagan Bektaşi Yolu'nun ondokuzuncu mücerred babasıdır. Sufi, divan sahibi bir şair ve aynı zamanda iyi saz çalan bir halk ozanı olan Hacı Ali Türabi, yazdığı şiir ve nefesleri ile Alevi-Bektaşi geleneğinde ve halk şairleri arasında seçkin bir yere sahip olmuştur. Hacı Ali Türabi Baba hakkındaki ilk yazılı bilgilere, XIX. Yüzyıl şairlerinden Hatifi'nin Hacı Bektaş Dergahı ve postnişinleri hakkında yazdığı 'Destan'da rastlamaktayız. Hatifi, destanında "zat-ı pak" ve "rehber-i rah-ı pir" olarak tavsif ettiği Türabi'ye beş kıta ayırmış, ancak burada verdiği bilgiler de Türabi'nin Pirevi postnişini olduğu tarih ve daha sonra yaşamış olduğu sıkıntılı süreçle sınırlı kalmıştır. 1849'da Dedebabalık mesnedini ihraz etmiş, 19 sene meşgul-i irşad olarak 1868 tarihinde irtihal-i dar-ı beka eylemiştir. Türabi, kaynaklarda genelde "Ali Türabi", "Türabi Ali Baba", "Hacı Ali Türabi", "Yanbolulu Hacı Ali Türabi Baba" olarak zikredilmektedir. Hacı Bektaş Veli ve diğer bazı selefleri gibi Hacc'a gittiği için, Bektaşi geleneğinde asıl ismi ile birlikte hacılığı da yad edilerek "Hacı Ali Türabi Baba" ünvanıyla anılmıştır. Naaşı, Pirevi'nde,

---

[94] Cengiz Gündoğdu. Hacı Bektaş Veli Dergahı Postnişini Hacı Ali Türabi Baba Ve İcazetnamesi

Kırklar Meydanı dış giriş kapısı merdiveninin sol tarafındaki kemerin altında toprağa verilmiştir. Altı Dedebaba mezarından ikincisi olan sandukasının baş tarafı dört terkli (Edhemi) taç şeklindedir. Girift bir sülüs hatt ile yazılmış güzel bir manzum kitabesi, lahdinin hizasında duvara yerleştirilmiştir. Hacı Ali Türabi Baba, Hacı Bektaş Pirevi'nde "Postnişinlik" ve "Türbedarlık" hizmetine başlamadan önce Yugoslavya'nın Üsküp şehrinde üçüncü devre Melami piri Seyyid Muhammed Nuru'l-Arabi ile tanışarak Melami Yolu'na girmiştir. Türabi Baba daha sonra İstanbul'da, Şahkulu Tarik-i Nazenin Dergahı'nda Postnişin Halil Revnaki Baba'dan mücerredlik ikrarı almış ve 1849 yılında Halil Revnaki Baba'nın Hakk'a yürümesiyle Şahkulu Sultan Dergahı Postnişinliğine getirilmiştir. Burada kısa bir süre görev yaptıktan sonra **Sofyalı Saatçi Ali Baba**'nın ardından şeyhlik postuna oturan Çorumlu Seyyid Hasan Baba'nın 1849 yılında Hakk'a yürümesiyle, Hacı Bektaş Veli Dergahı Pirevi Horasan Postu'na oturmuştur[95]. Türabi Baba, usulen Nakşibendi icazeti de almış olduğu için artık

[95] Altılar kapısından Hazret-i Pir'in yatırına giden yolun sağında Sofyalı Ali Dedebaba'nın lahdi vardır. Dergaha hizmet etmiş postnişin, baba, dedelerin yattığı haziredeki mezar taşlarından en dikkat çekici olanı, Postnişin Saatçi Ali Dede'ye aittir. Bu zat tahtadan saat yapmış usta bir saatçi imiş. Mezarı yolun sağındaki ağacın yanında olub baştaşı yola bakan taraftadır. Dikdörtgen prizma şeklinde mermer bir lahid olub kitabeli bir baş taşı vardır. Haziredeki mezar taşı kitabesine göre Dede, 1266/1849-50 yılında hakka yürümüştür. Sofya'dan Hacı Bektaş Dergahı'na gelen Saatçi Ali Dede, burada iki yıl postnişinlik yapmıştır.

resmen posta oturan bir Nakşibendi olarak görünse de, fiilen bir Bektaşi olmuştu. Zamanla Çelebilerin yeniden vakıf gelirlerinden hisse almaya başlamaları ve onlara karşı merkezi hükümetçe yürütülen baskıların azalması, tekkede yeniden söz sahibi olmalarına imkan sağlamıştır. Bu da tekkede Bektaşilerle-Nakşi şeyhlerin çekişmelerine Çelebiler-Babalar sürtüşmesini ekleyerek kimin şeyhlik görevine ehil ve yetkili olduğu tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Huzursuzluk çıkarılmasına rağmen yılmadan görevini yürüten Türabi, o dönemlerde harap bir vaziyette olan tekkeye ait evleri tamir ettirmiş, dervişlerin görevlerini düzenlemiş ve gelen giden ziyaretçilerin yeme içme ve yatma koşullarını belirli bir sisteme bağlamıştır. Türabi Baba, içlerinde Mehmed Ali Hilmi Dedebaba'nın da bulunduğu birçok dervişe mücerredlik erkanı vermiştir. Türabi, yazdığı samimi ve içten şiirleriyle Alevi-Bektaşi toplulukları arasında takdir görmüş, bir şair ve ozandır. Şiirlerinde özellikle "Allah-Muhammed-Ali" ve "On İki İmam" ile Bektaşi erenlerine olan sevgisini, bütün samimiyeti ve içtenliğiyle işlemiştir. Türabi, bilhassa Fuzuli'den ilham almıştır. Şiirlerinde yine Nesimi, Bağdatlı Ruhi, Necati Bey, Ahmed Paşa, Şeyh Galip ve Nedim'in etkilerini görmek de mümkündür. Divanı ve Hurufilik üzerine Risale-i Türabi Baba isimli bir eseri bulunmaktadır[96].

---

[96] Birol Azar. Türabi Divanı. Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi. Elazığ. 2005

Öte yandan Çelebiliğin yasaklanması üzerine tekkede Bektaşiler, Hacı Bektaş Veli'nin yol evladı olduklarını dile getiren ve türbedar olarak bulunan Babalar tarafından temsil edilmiş, bu göreve 1849 yılında **Ali Türabi Baba** getirilmişti.

Türabi Baba'ya kadar Dergah-ı Hazret-i Pir'de görev yapanların isimleri şöyledir: Sersem Ali Baba (1551-1569), Dimetokalı Ak Abdullah Baba (1569-1596), Dimetokalı Kara Halil Baba (1596-1628), Dimetokalı Vahdeti Baba (1628-1650), Dimetokalı Seyyid Mustafa Baba (1650-1665), Birecikli Seyyid İbrahim Agah Baba (1665-1689), Urfalı Seyyid Halil İbrahim Baba (1689-1715), Sirozlu Seyyid Hasan Baba (1715-1736), Kırımlı Han-zade Mehmed Külhan Baba (1736-1759), Dimetokalı Seyyid Kara Ali Baba (1759-1783), Sinoblu Seyyid Hasan Baba (1783-1790), Horasanlı Mehmed Nuri Baba (1790-1799), Kalacıklı Seyyid Halil Haki Baba (1799-1813), Sivaslı Mehmed Nebi Baba (1813-1834), Merzifonlu İbrahim Baba (1834-1835), Vidinli Seyyid Mahmud Baba (1835-1846), Sofyalı Saatçi Ali Baba (1846-1848), Çorumlu Seyyid Hacı Hasan Baba (1848-1849).

Çok gayretli bir şahıs olan Türabi Baba usulen Nakşi icazeti alarak tekkeyi mamur bir hale getirmek ve Bektaşilere hizmet vermek için çalışmıştı. Bununla birlikte zamanla Çelebilerin yeniden vakıf gelirlerinden hisse almaya başlamaları ve onlara karşı merkezi hükümetçe yürütülen baskıların azalması tekkede yeniden söz sahibi olmalarına imkan sağlamıştı. Bu da tekkede

Bektaşilerle-Nakşi şeyhlerin çekişmelerine Çelebiler-Babalar sürtüşmesini ekleyerek kimin şeyhlik görevine ehil ve yetkili olduğu tartışmalarını beraberinde getirmişti. Türabi Baba'nın 1868 yılında vefatından sonra, **Selanikli Hasan Baba** tekkeye türbedar tayin edildi[97]. Bununla birlikte aynı dönemde Çelebi **Feyzullah Efendi**'nin de tekkenin boş bulunan şeyhliğine ataması yapıldı.

Ancak Feyzullah Efendi'nin postnişinliği Selanikli Hasan Baba'yı destekleyen Bektaşiler tarafından tepkiyle karşılandı. 1873 yılında Feyzullah Çelebi "zümre-i revafız" tarafından zorla şeyhlikten uzaklaştırılarak yerine tekrar Selanikli Hasan Baba getirildi. Bunun üzerine yapılan şikayetle Hasan Baba, ehl-i sünnet itikadını bozduğu ve halkı doğru yoldan saptırdığı gerekçesiyle İstanbul'a getirilip Trablusgarp'a sürgün edildi.

Meşihat vazifesi ise tekrar Feyzullah Çelebi'ye iade edildi. Bu olay tekkede Çelebiler ile Babalar arasındaki husumet ve soğukluğun artmasına sebep oldu. Zira Hacı Bektaş Veli tekkesindeki Babalar taraftarı dervişler Feyzullah Efendi'ye iftira atarak onun tekkeden ihracını temine çalıştılar. Bu kişiler Hasan Baba'dan sonra boş kalan tekke şeyhliğinin Feyzullah Çelebi tarafından tarikat geleneklerine aykırı olarak zapt edildiğini, bu sebeple onun yerine başka birinin tayinini istediler. Bunun

---

[97] Yazıcıoğlu'nun tezinden, külliyenin haziresinde 1864 tarihli bir mezartaşı kitabesinin Dergah postnişini Hacı Tahir Baba'ya ait olduğu görülmektedir. Sh. 56

üzerine merkezi hükümet tekkeye Perişan Baba'yı atadı. Ancak 1875 yılında Feyzullah Çelebi, İstanbul'daki Merdivenköy ve Yedikule Bektaşi tekkesi şeyhlerinin, kendisine karşı isyan çıkarmak için dervişlere teşvikte bulundukları gerekçesiyle bunlara gerekli cezanın verilmesi isteğinde bulunup, şeyhliğe geri dönmek için mücadeleye devam etti. Nitekim 1877'de Perişan Baba'yı tekkeden uzaklaştırarak şeyhliği tekrar eline aldı[98].

Feyzullah Çelebi Veliyettin Çelebi'nin küçük oğludur. Büyük kardeşi **Ali Celalettin Çelebi**'nin ölümü üzerine, Abdü'l-Aziz tarafından verilen 1871 tarihli fermanla Hacı Bektaş Veli Dergahı'na postnişin olmuştur. Feyzullah Çelebi, bilim ve öğrenime çok önem veren, şairlik yeteneği çok güçlü bir kişidir. Olgun ve hoş görülü davranışları ile geniş çevrelerde ünlenmiş ve saygı

---

[98] Devletin Bektaşiliğe müdahalesinden rahatsızlık duyan Perişan Baba, Nakşi eğilimli bir Bektaşiliğin ortaya çıkmasından endişe etmekteydi. Hükümetle yakın ilişkileri olan Mehmet Ali Hilmi Baba ise Perişan Baba'yı kabul etmemekle Babalar arasında ilk ayrılığı başlatmıştı. Ayrıca iki şeyh arasındaki soğukluk müridleri tarafından da devam ettirilmiş, Mehmet Ali Hilmi Baba'dan çekinen Perişan Baba'nın dervişleri onun vefat ettiğini ilan ederek kendisi adına Eryek (Erikli) Baba tekkesi bahçesine 1866 tarihli bir mezar taşı dikmişlerdi. Oysa Perişan Baba, 1883 yılında yeniden Hacı Bektaş Veli tekkesine dönmüş ve aynı yıl burada vefat etmişti. Külliyenin haziresindeki mermer mezar taşında Perişan Ali Dede'nin on satırlık kitabesi yer alır. -Emrah Yazıcıoğlu. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Külliyesi Haziresinde Yer alan Mezar Taşları. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Ankara. 2004-

kazanmıştır. Onun yaşadığı yıllarda Hacıbektaş gerçek bir öğrenim merkezi olmuştur. Deyişleri, alevi-bektaşi çevrelerinde çok yaygın olmakla beraber toplu olarak bir divanına rastlanılmamıştır. Feyzullah Çelebi 1878 yılında ölmüş Hacı Bektaş Veli Külliyesi Kırklar Meydanı'nda toprağa verilmiştir.

Feyzullah Çelebi şiirlerinde, **Feyzi, Feyziya, Feyzullah** ve **Seyyid Feyzullah** mahlaslarını kullanmıştır[99].

"Berrak bir su bulup abdestin alsan
Terk edip dünyayı namaza durasan
Evlad-ı Resul'dan el tutamazsan
Ol namaz mirac'a varamaz hocam"

Merkez tekke, tarikatın resmi olarak yasaklı olduğu bir dönemde bu tür karmaşa, rekabet, çekişme ve dedikodularla uğraşmaktaydı. Bu sırada merkez tekkedeki bazı dervişler şeyhliğe Yesari Baba'yı geçirmek için faaliyet göstermekteydi. Feyzullah Çelebi'nin 1878 yılında vefatı tekkede yeni bir postnişin krizinin başlamasına sebep oldu. İlk olarak Feyzullah Çelebi'nin büyük oğlu Çelebi Cemaleddin, merkezi hükümete babasının vefatını bildirerek meşihatın kendisine verilmesini, bu hakkın 600 seneden beri kendi sülalesinde olduğunu, bu makama kendisi getirilecekken Hafız Nuri

[99] İsmail Özmen. Alevi Bektaşi Şiirleri Antolojisi. Cilt IV. Kültür Bakanlığı Yayınları. 1998

isimli bir şahsın müdahalesi sebebiyle işlerin uzun süre sürüncemede kaldığını, mesele hallolacağı sırada ise babasının evlat bırakmadan öldüğü iddialarının gündeme getirildiğini bildirdi. Ayrıca İstanbul'daki Edirnekapı tekkesi şeyhi Emin Baba, Karaağaç tekkesi şeyhi Hakkı Baba, Rumelihisarı tekkesi şeyhi Ahmed Baba, Karyağdı tekkesi şeyhi Münir Baba, Büyük Çamlıca tekkesi şeyhi Nuri Baba ve Yedikule tekkesi şeyhi Hüseyin Resmi Baba gibi şeyhler Çelebi Cemaleddin'in sarf, nahiv ve akaid ilimleri ile Halebi isimli Hanefi fıkhına ait kitapların okutulmasına muktedir olduğunu belirterek tekke şeyhliğinin kendisine verilmesini istediler. Ayrıca şeyhliğin Çelebi Cemaleddin'den başkasına verilmesi durumunda "600 senelik hanedanın" perişan olacağını ve kendilerinin bu şeyhten başkasına tabi olmayacaklarını bildirdiler.

Merkezi hükümet Çelebiler ve Babaların bu arzularına icabet etmek yerine Nakşi tarikatından **Yahya Efendi**'yi tekkeye şeyh tayin etti. Ancak bu durum Bektaşilerin kendilerinden olan birinin Hacı Bektaş Veli tekkesine tayin edilmesi ısrarlarına son veremedi. Aksine Bektaşiler, bu defa şeyhlik müessesenin dışında "Dedebabalık" unvanını icat edip bunu merkezi hükümete onaylatmak ve 1880 yılında "Dedebaba" olarak **Mehmed Ali Hilmi Baba**'nın tekkede posta oturması için teşebbüste bulundular. Ancak merkezi hükümet "Dedebabalık" unvanıyla bir vazifenin bulunmadığı cevabını vererek Bektaşilerin bu teşebbüsünü de geri

çevirdi. Bu arada Mehmet Ali Hilmi Baba kendisini destekleyen şeyh ve dervişlerden yardım toplayıp, hükümetin onayı olmadan, fiili bir durum olarak Hacı Bektaş Veli tekkesi postuna oturdu. Yahya Efendi ile Mehmet Ali Hilmi Baba'nın Hacı Bektaş Veli tekkesine gelişi burada huzurun iyice bozulmasına yol açtı. Özellikle Mehmet Ali Hilmi Baba, Çelebiler tarafından tepkiyle karşılandı. Nihayet öteden beri Bektaşiler arasında yaşanan Çelebiler-Babalar çekişmesi, merkez tekkede şeyh olma hakkının hangi kola ait olduğu ve kimin bu göreve ehil bulunduğu noktasında düğümlendi. Öncelikle merkez tekkedeki Hafız Ali Baba şeyhliğin kendine ait olduğunu ve Mehmet Ali Hilmi Baba'nın bu görevi zorla eline aldığını, bu sebeple görevin kendisine iadesini istedi. Bu arada Hafız Ali Baba'nın şeyhliğini isteyenler de merkezi hükümete gönderdikleri yazılarda ona destek olmuşlardı. Ancak Hafız Ali Baba bu mücadelesini istediği yönde sonuçlandıramamıştı. Bununla birlikte Şahkulu tekkesi şeyhliğinden merkez tekkeye terfi eden Mehmet Ali Hilmi Baba, buradaki Perişan Baba'yı uzaklaştırmak için de çaba sarf etti. Böylece tekkede bir de Babalar arasında mücadele baş göstermiş oldu. Mehmet Ali Hilmi Baba, kendisinin Selanikli Hasan Baba'nın müridi olduğunu, bu sebeple merkez tekkede şeyhliğin kendisine verilmesi gerektiğini savundu. Bu durum karşısında Perişan Baba, 1882 yılı sonunda Mehmet Ali Hilmi Baba lehine merkez tekkedeki görevinden çekildi. Ancak bu defa da Çelebiler arasında vakıf hissesi meselesi

ortaya çıktı[100]. Tekke vakfından Çelebilere ayrılan hissenin mütevellisi bulunan Çelebi Cemaleddin, 1827'de tekkede fesada sebep olmaktan dolayı Amasya'ya sürgün edilen amcası Hamdullah Efendi'nin çocuklarının tekke vakfından hisse alamayacakları iddiasıyla mahkemeye başvurdu. Öte yandan ilk zamanlar Mehmet Ali Hilmi Baba'ya karşı son derece hürmetkar davranan Yahya Efendi'nin, tekke vakfının gelirlerinin kendisine tahsis edilmesinden sonra bu tutumu değişti. Bunun üzerine Bektaşiler, gerçek gündemlerine dönerek Nakşi şeyhi Yahya Efendi'yle mücadeleye başladılar. 1883 yılında Yahya Efendi hakkında tekkede yolsuzluk yaptığı ve zimmetine para geçirdiği iddiasıyla bir şikayette bulundular. Yahya Efendi ise aynı yıl tekkeye dönen Perişan Baba'nın bütün dervişlerle ittifak ederek, postnişinlik ve dedebabalık iddiasıyla kendisine "su-i kasd" yaptıkları ithamıyla haklarında davacı olmuştu. Bu şikayetler üzerine İstanbul'a gelen Yahya Efendi zimmetine para geçirdiği iddiası kendisine sorulduğunda, almış olduğu paraları tekkenin ihtiyaçları için harcadığını, ancak muhasebesi görülmediği için durumun anlaşılamadığını ifade etmişti. Kendisinden görevinin başına dönmesi istendiğinde yol masraflarını karşılayamadığı için Hacı Bektaş Veli tekkesine dönemediğini bildirmiş, ayrıca kendisi İstanbul'da iken

[100] 1882 yılına ait bir mahkeme kaydında Bektaşiler, "Babagan" ve "Dervişan" olarak iki gurupta değerlendirilmektedir. Bu da Bektaşiler arasındaki adı geçen ayrımın resmi kayıtlara da yansımaya başladığını göstermektedir

tekkeye serseri güruhundan birtakım şahısların toplandığını ve bunların kendisinin tekkedeki hizmetine ve diğer işlere mani olacaklarını söyleyerek, Hacı Bektaş Veli tekkesine gittiği zaman kimsenin müdahale etmemesi hakkında Ankara vilayeti tarafından bir emirname yazılmasını talep etmişti. Sırrı Paşa'nın Temmuz 1885 tarihinde Hacı Bektaş Veli tekkesine gönderilmesi bu münasebetle ortaya çıkmıştı.

Sırrı Paşa, Hacı Bektaş Veli tekkesine Nakşi şeyhi Yahya Efendi ile Bektaşiler arasında meydana gelen olayı soruşturmak amacıyla gelmiş ve burada bir süre ikamet etmişti. Görevi tekkeyi denetlemek ve yaşanan muarızayı ortadan kaldırmak olan Sırrı Paşa, daha sonra kaleme almış olduğu *Mektubat*'ında görevi sırasında tekkedeki gözlemlerine ve hazırlattığı talimatnameye yer vermiştir.

Eserinde yer alan gözlemler ve talimatname o dönemde Hacı Bektaş Veli tekkesinin mevcut durumu, yönetimi, buradaki dervişlerin ahvalleri, Nakşi şeyhi Yahya Efendi ile Çelebi Ahmed Cemaleddin Efendi'nin tekkedeki konumu ve dervişlerle münasebetleri hakkında bilgiler vermesi bakımından önemlidir. Sırrı Paşa tekkeye gitmeden önce İstanbul'a gerek dervişlerden gerekse Yahya Efendi'den şikayet telgrafları ve bazı tahriratlar gelmiştir. Bunlar uzun süredir dervişler ile Yahya Efendi arasında süregelen niza ve ihtilaflara dairdir. Bu itibarla tekkede yaşanan hadiseler yeni değildir. Sırrı Paşa tekkeye gitmeden önce bu konudaki evrakları incelemiş ve tekkedeki huzursuzluğun Şeyh Yahya Efendi'nin tayin edilmesiyle başladığını anlamıştır. Sırrı Paşa tekkeye

ulaştığında burada kırk kadar derviş tarafından karşılandıktan sonra Şeyh Yahya Efendi ve Çelebi Efendi ile görüşmüştür. İleride ağız değiştirerek şikayetlerin mahiyetini değiştirmeye mahal bırakmamak amacıyla her iki tarafın şikayetlerini tekrar dinlemiş, ayrıca tarafsız görünen Çelebi Efendi'nin de bu husustaki bilgilerine ve şahitliğine müracaat etmiştir. Bu soruşturma neticesinde hepsinden aldığı ilave cevapları resmi evraklarla birlikte İstanbul'a göndermiştir. Sırrı Paşa'nın Hacı Bektaş Veli tekkesinde edindiği izlenimlere göre o dönemde tekkenin dış kapısından dış avlusuna girildiğinde solda Atevi, sağda ise tekkenin malı olan davar ve sığırların ağılı mevcuttu. Bu avludan küçük bir kapı ile ikinci avluya giriliyordu. İkinci avluda Meydanevi, Kilerevi, Ekmekevi, Aşevi ile üç dairden oluşan Mihmanevi bulunuyordu. Bu evlerin her biri birer babanın idaresinde olup yanlarında birer ikişer de dervişleri vardı. Meydanevi'ndeki baba diğer babaların kendisine uydukları ve tabi oldukları reisleri idi. Adı geçen evler ve odalar gayet mamur ve abad olup, ikinci avlunun sağ tarafında Sultan II. Mahmud tarafından yaptırılan cami yer alıyordu. Ancak bu caminin taşları soğuğa ve sıcağa dayanmaz türden olduğundan, bir de bakımsız kalmasından ve tamir yaptırılmamasından dolayı içine girilmesi tehlikeli ve harap bir hale gelmiş durumdaydı. Ayrıca bu avludan büyük bir kapı ile Hacı Bektaş Veli'nin türbesinin bulunduğu bahçeye giriliyordu. Bu bahçe zamanla bir mezarlık halini almış olup uç kısmına Hacı Bektaş Veli'nin ve onun soyundan gelen Balım Sultan'ın mükellef ve mamur türbeleri yapılmıştı. Hacı Bektaş

Veli'nin türbesine bitişik ve üstü kapalı nefis bir daire daha vardı ki burada da pek çok mezar mevcut olmakla birlikte mezarların olduğu kısım duvarla ve kapıyla ayrılıp güzelce döşendiğinden orada cemaatle beş vakit namaz kılınıyordu. Türbelerin yan ve arka tarafları gayet geniş bir bahçe olup adeta cennet gibiydi. Tekkenin içindeki ve dışındaki müştemilatının temizliği çok nadir görülebilecek ölçüde olduğundan buradaki dervişlerin hizmeti takdire şayandı. Burada beş vakit ezan okunup tekkenin hususi imamı bulunduğundan mevcut dervişlerin hepsi cemaatle namaz kılmaya itina gösteriyorlardı. Sırrı Paşa dervişlerin ikamet ettikleri hücreleri tek tek gözden geçirmiş, dinen yapılması yasak edilen herhangi bir şeye rastlamamıştı. Dervişler sükut ve sessizlik içerisinde gece-gündüz vazifelerine devam etmekte, üstleri ve başları imrenilecek surette temiz ve paktı. Bazı Bektaşi babalarında görüldüğü gibi bunlarda şeriatça haram ve yasak edilen şeylerden hiçbir iz görülmeyip, tam aksine hepsi ehl-i sünnet olup iman nuru yüzlerinde parlıyordu. O kadar ki Sırrı Paşa'nın Şeyh Efendi ve saireden öğrendiğine göre bu güzel hal onun tekkede bulunduğu zamana mahsus bir takıyye olmayıp, dervişler diğer zamanlarda da kendilerine ait işleri yapmaya ve beş vakit namazlarını edaya devam etmekteydiler. Bu dönemde Çelebi Efendi'nin Hacı Bektaş kasabasındaki evlere nazaran oldukça mükellef bir konağı vardı. Henüz otuz yaşına varmamış bir delikanlı olan Çelebi Efendi, ulemadan olup vaktini ilim tahsiliyle geçirmekteydi. Şeyh Yahya Efendi ile dervişler arasında meydana gelen kavgadan sonra tekkeye uğramamaktaydı.

Anadolu'nun bazı vilayetlerinde bulunan Hacı Bektaş Veli muhibbanı Çelebi Efendi'ye onun evladı olması hasebiyle çok bağlıydı. Hususi olarak ziyaretine gelip pek çok hediye ve nüzurat getirirlerdi. Ayrıca Çelebi Efendi'nin babasından kalma mülkleri de bulunduğundan durumu tekkenin o sıradaki halinden daha iyiydi. Bu münasebetle tekkeye gelen ziyaretçilerin çoğu onun konağında misafir oluyordu.

Hacı Bektaş Veli tekkesinin on beş dakikalık mesafede Hanbağı ve Dedebağı ismi verilen iki büyük bağı ile bir miktar arazisi vardı. Bunlar az çok hasılata sahipti. Ayrıca tekke vakfına bağlı köylerin aşar bedeli ve zahiresinden senelik 30-40 bin guruş gelir bulunuyordu. Ancak tekkenin masraflarına bu kadar gelir kafi gelmemekteydi. Zira tekkenin kapısı herkese açık olup buraya devamlı surette gelen ve giden eksik olmadığından bu gelir yetmemekte, bu itibarla tekkenin birkaç kat daha fazla sadaka ve nüzurat geliri hasıl oluyordu. Rivayete göre Şeyh Yahya Efendi tekkenin meşihatına tayin edildikten sonra önceki kadar ziyaretçi gelmediğinden sadaka ve nüzurat azalmış, böylece tekkenin idaresi bozulmuştu. Sırrı Paşa'nın tahkikatı sırasında Şeyh Yahya Efendi şeyhliğe tayin olunduğundan beri Nakşi ayinini yalnız bir iki defa icra ettirdiğini, ondan sonra bir daha ayin yaptırmadığını ve ders okutmadığını itiraf etmişti. Dervişler ise, "Şeyh Efendi ne zaman Nakşi ayini icra etmek istemiş de biz hazır bulunmadık. Bize ne zaman ders okutmak istemiş de biz dinlemedik" diyerek kendilerini savunmuşlardı. Bu durum Şeyh Yahya

Efendi'ye sorulduğunda, "bunda kusur ettim" cevabını vererek, "dervişler her ne kadar öyle söylüyorlarsa da onların gizledikleri başkadır. Hatta ben de hususi olarak Bektaşi tarikatından ikrar alıp onların sırların vakıf oldum" demişti. Bunun üzerine Sırrı Paşa, "madem ki bunların iyi halleri görülüyor, tekkede kimse dinin yasakladığı bir şeyi yapmaya cüret edemiyor, dervişler Nakşi ayini yapılmasına ve ders okutulmasına talip oluyor, o halde siz de göreviniz olan ayin yaptırmaya devam ederek akaidden veya hadis-i şerifden bir ders okutmaya himmet buyurmalısınız" diyerek Şeyh Yahya Efendi'ye nasihat etmişti.

Sırrı Paşa'ya göre Şeyh Yahya Efendi, dervişlerden şikayetçi olmakta haklı olmadığı gibi vazifesini ifa etmede hiçbir engelle karşı karşıya bulunmuyordu. Bu sebeple şeyhin görevinin yaptırılmadığı iddiası doğru değildi. Bununla birlikte daha önce "dedebabalık" makamıyla Mehmet Ali Baba'yı tekkeye getiren, Mehmet Ali Baba bu makamdan alınınca, tekkeye yüz elli iki yüz adım mesafedeki Balımevi'de ikamet eden Perişan Baba'yı "babalık" makamına getirerek bir müddet bu makamda bulundurduktan sonra onunla bozuşarak tekkeden uzaklaştıran da Şeyh Yahya Efendi idi. Ayrıca 1881 tarihinde Çelebi Efendi'nin cevabında yazıldığı üzere Şeyh Yahya Efendi, bir ara Rumeli'deki Bektaşi babalarından Aluş Baba ve diğer bazı babaları Hacı Bektaş Veli tekkesine davet etmiş, onlar da Ramazan ayında tekkeye gelmişler, ancak uyuşamadıklarından adı geçen babalar Şeyh Yahya

Efendi'nin kendilerine göndermiş olduğu davetnameyi Çelebi Efendi'nin nezdinde bırakarak, bir de Şeyh Yahya Efendi'nin şeyhliği terk edip tekkeden gitmek için kendilerinden bir miktar peşin para ve aylık on beşer lira maaş istediğini bu sebeple tekkeden geri dönmek durumunda kaldıklarını bildirerek Rumeli'ye dönmüşlerdi[101]. Hasılı Şeyh Yahya Efendi ile dervişler arasındaki kavga herkesçe çirkin görüldüğünden idare tarafından bahis konusu edilmiş, bu durum tekkenin kapanması gibi bir sonuç vereceğinden burada iyi idarenin tesis edilmesi amacıyla bir talimat hazırlanıp, Şeyh Yahya Efendi ve dervişlerin ileri gelenlerinden altısının katılımıyla bir komisyon kurulmasına karar verilmişti. 19 Temmuz 1885 tarihinde kararlaştırılan bu idare komisyonun ne şekilde hareket edeceğini tespit eden talimatnamenin bir nüshası Şeyhülislamlık makamına gönderilecek, diğer bir nüshası ise tekkenin Meydanevi denilen bölümünde muhafaza edilecekti.

Sırrı Paşa'nın Hacı Bektaş Veli tekkesinde Nakşi şeyhi Yahya Efendi ile Bektaşiler arasında vesile olduğu huzur ortamı ve hazırlattığı talimatnamenin etkisi fazla uzun sürmez. 1891 yılında Şeyh Yahya Efendi "müsavi-i ihvan" konusunda hükümete bir istida göndermiş, 1893

---

[101] Fraşırî Nasîbi Tâhir Baba Tekkesi, Arnavutluk'un Ergiri ilinin Permedi belediyesine bağlı Fraşer köyünde bulunan tarihi Osmanlı-Türk dinî eserlerinden biridir. Tekke, 1825 yılında Nasîbi Tâhir Baba tarafından kurulmuştur. Nasîbi Tâhir Baba'dan sonra posta *Baba Aluş*, Baba Mustafa Kenzî, Baba Şem'î ve Baba Âbidin oturmuştur.

yılında ise Hacı Bektaş kasabası halkından bazı kişiler Yahya Efendi hakkında şer-i şerife aykırı davrandığı ve bazı kötü halleri bulunduğu yönünde bir şikayette bulunmuşlardır. Bunun üzerine Bektaşiler tarafından “yalancı”, “vesveseci”, “şeytan” gibi sıfatlarla anılan Yahya Efendi, yapılan soruşturma neticesinde görevinden alınarak yerine Malatyalı Hacı Mehmed Baba getirildi. Ancak Yahya Efendi, şeyhliğin Nakşi tarikatına ve dolayısıyla kendisine verildiğini, oysa Malatyalı Hacı Mehmed Baba'nın Bektaşi olduğunu ve şeyhliği zapt edip Nakşileri tekkeden kovduğunu ileri sürüp ahaliden bazılarının da desteğini alarak yaptığı itirazla tekkeye yeniden döndü. Yahya Efendi merkez tekkeye görevinin başına dönerken kendisinden Sırrı Paşa'nın aracılığıyla hazırlanan talimatnameye uygun hareket etmesi ve görevinde suistimalde bulunmaması istendi. Bu arada Mehmet Ali Hilmi Baba'nın 1895 yılında merkez tekkeden uzaklaştırılarak Şahkulu tekkesine dönmesi, uzun süredir şeyhlik mücadelesini sürdüren Çelebi Cemaleddin'in harekete geçmesine imkan sağladı. Aynı yıl hala Hacı Bektaş Veli tekkesinin resmi postnişini bulunan Yahya Efendi, Çelebi Cemaleddin'in tekkeye müdahalesinden ve çiftlik kurarak ruhsatsız ziraat yaptığından dolayı şikayette bulundu. Bunun üzerine Bektaşiler, Yahya Efendi'nin tekkeden uzaklaştırılması için mücadeleye devam edip, 1896 yılında çirkin söz ve hareketlerinden dolayı hakkında bir dava daha açtılar. Yahya Efendi bu şikayetler üzerine görevden alınarak yerine Merzifon'daki Piri Baba tekkesi şeyhi Yesevizade

Hamza Efendi atandı[102]. Bununla birlikte yaklaşık yirmi yıldır şeyhlik makamında bulunan Yahya Efendi bu sırada vefat etti.

Tekkede yapılan bir toplantıda Babagan Bektaşiler, tekkedeki Nakşi şeyhliğinin ilgasıyla bu şeyhlere verilen maaşın hazinede kalması ve tekkeye dışarıdan kendisine Bektaşi unvanı veren kişilerin değil kendi içlerinden Feyzi Baba'nın atanması kararlarını alarak bunları merkezi hükümete bildirdiler. Konunun Şura-yı Devlet'te görüşülmesinden sonra hükümet, merkez tekkedeki Nakşi şeyhliğini lağvetmediği gibi XX. Yüzyılın başlarında bu göreve Nakşi Şeyh Hamza Efendi'yi atadı. Ancak Şeyh Hamza Efendi, Feyzi Baba tarafından tekkeye sokulmadı. Bunun üzerine Hamza Efendi, tekkede herhangi bir vazifesi olmayan ve şeyhliği gasp eden Feyzi Baba'nın kendisini tekkeden kovduğu iddiasıyla şikayette bulunmuş ve 1905 yılında tekkeye alınması emredilmişti. Şeyh Hamza Efendi'nin merkez tekkeye alınması istenirken daha önce buradaki dervişler ile Nakşi şeyh arasında Sırrı Paşa tarafından temin edilen iyi halin devam ettirilmesi ve hazırlanan talimatname hükümlerinin uygulanması, ayrıca tekke vakfının

---

102 Yesevizade Hamza Efendi'nin Hacı Bektaş Veli tekkesine şeyh olarak atanması tekkedeki babalar ve dervişler ile bölgedeki muhtar, evkaf müdürü ve halk tarafından da gayet olumlu ve sevinçle karşılanmıştı. Hatta Evkaf-ı Hümayun nezaretine teşekkürlerini bildiren bir yazı göndermişlerdi. Ayrıca tekkeye şeyh tayin edilmesinden dolayı bir teşekkür yazısı da Yesevizade Hamza Efendi tarafından yazılmıştı.

mütevellilerinden Çelebi Cemaleddin'e vakıftan hisse ayrılması istenmişti. Bu şekilde başlangıçta Nakşi şeyhin tekkeye sokulmamasıyla başlayan çekişme süreci, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra daha önce de yaşandığı gibi Çelebiler-Babalar mücadelesine dönüştü. Hükümet merkez tekkedeki anlaşmazlık ve problemlerin çözülmesi için mahalli yetkilileri harekete geçirdi. Bu itibarla tekkeye mensup şahıslar arasında görüşme sağlanarak problem çözülmeye çalışıldıysa da bu girişim başarılı olmadı. Zira Şubat 1911 tarihinde Ankara valisi, Çelebi Efendi ile bazı tekke mensupları arasında görüşme sağlanmışsa da uzlaşma olmadığını ve bunların arasındaki lüzumsuz münakaşaların sürdüğünü bildirmekteydi. Ayrıca vali, Feyzi Baba'nın tekkeden uzaklaştırılmasının Rumeli'de büyük problemler doğuracağını, ancak tekkenin Çelebilere bırakılmasının da uygun olmayacağını, bu sebeple tekke şeyhliğine vekaleten tarafsız birinin tayinini istemekteydi. Bu arada Hacı Bektaş Veli tekkesinin resmi şeyhi Nakşi Hamza Efendi, 24 Aralık 1911 tarihinde Hacı Bektaş Nahiyesi müdüriyetine gönderdiği arzuhalinde tekkedeki olayları kendi açısından değerlendirmekteydi. Şeyhe göre, Feyzi Baba resmi bir hüviyete sahip olmayıp tekkeyi ele geçirerek kendisini buradan uzaklaştırmıştı. Ayrıca tekkenin mutfak masraflarına el koyan Feyzi Baba, etrafına birçok Arnavutu toplayıp, fikirlerine katılmayan Türk dervişleri tekkeden çıkarmıştı. Yine tekkeyi ziyarete gelen misafirleri de içeri almamaktaydı. Merkezi hükümet gelen şikayetleri dikkate alarak Rumeli'de ve Hacı

Bektaş'ta detaylı bir soruşturma başlattı. Soruşturma sırasında Hacı Bektaş nahiyesinde yaşayan halka, Hacı Bektaş Veli tekkesinde bulunan Feyzi Baba'nın nasıl bir insan olduğu ve tekkedeki görevi; tekkenin şeyh ve mütevellisinin vazifelerini yapmaktan alıkonulduğunun doğru olup olmadığı; tekkedeki Arnavut dervişlerin hallerinin nasıl olduğu; tekkeye gelen ziyaretçilerin kabul edilmeyişleri gibi bir durumun olup olmadığı, oldu ise ne zaman meydana geldiği; tekkede tesis edilen kulübün maksadının ne olduğu ve buraya herkesin kabul edilip edilmediği, kulübün kimlerden meydana geldiği ve şu ana kadar ne gibi icraatta bulunduğu soruları yöneltmişti.

Bu soruşturma yürütülürken Şeyh Hamza Efendi'nin vefatı tekkede yaşanan Babalar-Çelebiler arasındaki şeyhlik mücadelesinin en şiddetli dönemine girmesine sebep olur. 6 Mayıs 1912 tarihinde Çelebi Cemaleddin, Dahiliye Nezareti'ne bir arzuhal gönderip, Feyzi Baba'dan şikayetçi olurken, bundan sekiz gün sonra tekke şeyhi vekili Veli ve otuz yedi dervişin mühür ve imzalarıyla sadrazamlık makamına yazılan bir arzuhalde Nakşi şeyhinin istibdad döneminde tayin edildiği, oysa kırk senedir tekkede seccadenişin olan Feyzi Baba'nın ehl-i salah ve takvadan bulunduğu belirtilerek ve meşrutiyetin icrası niyaz edilerek onun şeyh tayin edilmesi istenmektedir[103]. 18 Mayıs 1912'de ise bu defa Çelebi

[103] Çelebi Cemaleddin, Feyzi Efendi'nin şeriat ve tarikat anlayışına aykırı olarak tekkede bir İttihat ve Terakki şubesi teşkil edip kendisi de reisliğinde bulunarak fırkacılık yaptığını,

Cemaleddin'i posta oturtmak isteyen altmış iki kişi, tıpkı Feyzi Baba'nın posta ne kadar layık olduğunu ispata çalışanlar gibi Çelebi Cemaleddin'in post için ehliyetli olduğunu ifade etmişlerdir. Merkezi hükümet mahalli idareciler vasıtasıyla konuyu yakından takip etmektedir. Kırşehir Mutasarrıfı Nafi Bey, hazırladığı raporda Kırşehir'de ahalinin vefat eden Nakşi şeyhinin yerine Bektaşi tarikatından birinin getirilmesini istediklerini, daha önce tayin edilen Nakşi şeyhlerinin hiçbirinin başarılı olmadığını, bu güne kadar hiçbir Bektaşinin Nakşi ayinine iştirak etmediğini, tekkeye Nakşi şeyhi tayininde ısrar etmenin meşrutiyetin iç siyasetiyle de bağdaşmayacağını bildirir. Ayrıca raporuna şehir halkının Feyzi Baba'nın şeyh olmasını rica ettikleri yazılarını da ekler. Öte yandan şeyh adaylarından birinin Arnavut olması, bu durumun Arnavutluk'ta karışıklıklara sebep olabileceği ihtimali, hükümeti daha dikkatli olmaya sevk eder. Zira Yanya Valisi Mehmed Ali Bey, 28 Mayıs 1912 tarihinde Arnavutluk'taki Bektaşi babalarının Nakşi Hamza Efendi'nin vefatı üzerine tekkeye kendilerinden birini şeyh olarak tayin ettirmek arzusunda olduklarını haber vermiştir. Bununla birlikte Ergiri (Gjirokaster) mutasarrıfı üç ay boyunca bu bölgeyi dolaşıp Bektaşi babalarıyla görüştüğünü, onların Osmanlılığa ve mevcut hükümete bağlı olduklarını haber verince, hükümet tekkeye Nakşi bir şeyhin vekil olarak gönderilmesinde ısrarcı olmuş, hatta

---

bu davranışlarıyla İslam akaidini ve sufilik yolunu ihlal ettiğini belirtmekteydi.

Ağustos 1913'te posta geçirilmek üzere Nakşi Ahmed Şakir Efendi'yi Şeyhülislamın onayına sunmuştur.

Tekkedeki bu çekişmeler I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla bir miktar azalmışsa da tamamen sona ermemiş, sonraki yıllarda da sürmüştür. Hükümet 1918'de tekkeye Nakşi Hacı Hasan Efendi'yi atamış, ancak bu kişi daha çok Milli Mücadele'de vaaz ve irşad vazifesinde bulunmuştur. Bu itibarla 1921 yılında Şeyh Hacı Hasan Efendi'ye Osmanlı Devleti'nin bekası ve meşrutiyet idaresinin yerleşmesi konusunda yaptığı irşat sebebiyle maaş bağlanmış, hatta 1925'te tekkelerin kapatılmasından sonra da Şeyh Hasan Efendi'nin maaşı kesilmemiştir. Böylece Hacı Bektaş Veli tekkesi 1925 yılında bütün tekke ve zaviyelerin kapatılmasına kadar görünüşte Nakşi şeyhler idaresinde bulunmaya devam etmiştir.

Bektaşilik 1826 yılında yasaklandıktan sonra Bektaşiler devamlı kontrol altında tutularak Sünnileştirilmeye çalışılır. Hükümet bunun en kolay yolunu Bektaşi tekke ve türbelerine başka tarikatlardan şeyh tayin etmekte görmüştür. Nitekim önemli ve büyük Bektaşi tekkelerine Nakşi şeyhler gönderilmiştir. Bu uygulama 1834 yılından itibaren Bektaşiliğin merkez tekkesi olan Hacı Bektaş Veli tekkesi için de geçerli olur. Ancak merkez tekkeye gönderilen Nakşi şeyhler beklenilen başarıyı elde edemedikleri gibi devamlı surette huzursuzluğa yol açmışlar ve hükümeti meşgul etmişlerdir. Bu durum Şeyh Yahya Efendi'nin şeyhliği döneminde en üst noktaya çıkar. Bektaşiler hükümetten Nakşi şeyh uygulamasına son vermesini ister. Şeyh Yahya

Efendi tekkede onu Bektaşilerin istemediğinin farkındadır. Bu itibarla belki de dervişlerle iyi geçinmek ve onlarla problem yaşamamak gayesiyle Nakşi ayini konusunda esnek davranmıştır. Ancak zamanla dervişlerle arası açıldığında bu durum aleyhine bir koz olarak kullanılmış, dervişler onu görevini yapmamakla suçlamıştır. Sonuçta Hacı Bektaş Veli tekkesinde Nakşi şeyhlerle Bektaşi dervişleri arasında yaşanan kavgalara nihayet vermek amacıyla hükümet Sırrı Paşa'yı görevlendirmiştir. Temmuz 1885 tarihinde tekkeye gelen Sırrı Paşa Şeyh Yahya Efendi ile Bektaşileri barıştırmış, böylece geçici bir çözüm getirmiştir. Zira Bektaşiler Nakşi şeyh uygulamasına son verdirmek maksadından vazgeçmemişlerdir. Bunlarla birlikte Bektaşilerin kendi içlerinde bir bütünlük oluşturamadıkları görülür. Bektaşiler Çelebiler-Babalar olarak iki grup halinde kendi aralarında da sürtüşmeler yaşamışlardır. Tarikatın yasaklı olduğu bir dönemde merkez tekkede bu olayların yaşanıyor olması dikkate şayandır. Keza Sırrı Paşa'nın nezaretinde hazırlanan, Şeyh Yahya Efendi ve dervişler tarafından karşılıklı olarak kabul edilen talimatname de tekkeye huzur getirememiştir. Şeyh Yahya Efendi hayatta kaldığı sürece sürtüşmeler devam etmiştir. Dahası Şeyh Yahya Efendi'nin vefatından sonra dahi hükümet merkez tekkeye Nakşi şeyhler tayin etmekte ısrarcı olmuş, Bektaşiler Nakşi şeyhlerle mücadeleden geri durmamışlardır. Bütün tekke ve zaviyelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar sürdürülen Nakşi şeyh uygulaması,

hükümetin Bektaşileri denetim altında tutma konusunda beklenilen başarıyı sağlayamaz.

Nakşi şeyhler çoğunlukla tekkenin dışarısında oturmak ve Cuma günleri tekkeyi ziyarete gelenlere namaz kıldırmaktan öte bir şey yapamamışlardır.

Mehmed Ali Hilmi Dedebaba (1842-1907), İstanbul'da Sultanahmet yakınlarında Göngörmez mahallesinde dünyaya gelir[104]. Aynı mahallenin imamı olan Nuri Efendi ile Emine Bacı'nın oğludur. İlk eğitimini aile çevresinden alır. Daha sonra annesi ve babası gibi o da Aşçı Ali Baba'nın rehberliğinde Merdivenköy Şahkulu Sultan Dergahı postnişini Hacı Hasan Baba'ya intisap ederek henüz on dört yaşında iken Bektaşiliğe girer (1856). 1858'de Hasan Baba'nın, ardından onun yerine geçen Hacı Ali Baba'nın vefatı üzerine 1863 yılında Şahkulu Sultan Dergahı postnişinliğine getirilir. Aynı yıl Hacı Bektaş-ı Veli Dergahı'na giderek postnişin Hacı Türabi Ali Dedebaba'nın rehberliğiyle ikrar alıp Bektaşi geleneği üzere mücerred olur. İstanbul'daki irşad vazifesini yürütürken 1869'da tekrar Hacı Bektaş-ı Veli Dergahı'na gider. Bu defa Türbedar Mehmed Yesari Baba'nın rehberliğinde Selanikli Hacı Hasan Dedebaba'dan hilafet alır. Tarikat hayatındaki bu gelişmeleri kendisi bir manzumesinde, "Hamdü lillah

[104] Mehmet Ali Hilmi Dedebaba. Abdullah Uçman. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt: 28

devrim itmam eyleyip devraneden / Pirim ihsan etti doğdum Hilmi dört kez anadan” beytiyle dile getirmiştir (dünyaya gelişi, intisabı, mücerretliği, halifeliği).

Mehmed Ali Hilmi Baba, Perişan Hafız Ali Baba’nın dedebabalıktan uzaklaştırılması üzerine üç yıl kadar Hacı Bektaş-ı Veli Dergahı’nda dedebabalık yapmış, bir süre sonra geri dönerek Şahkulu Sultan Dergahı’nda postnişinliğini sürdürmüştür. Bu tarihten itibaren dedebaba olarak anılan Mehmed Ali Hilmi Baba Anadolu’nun çeşitli yerlerindeki muhip, derviş ve babalardan toplattığı paralarla Şahkulu Sultan Dergahı’nı yeniden inşa ettirmiş, dergahın çevresinde satın aldığı geniş arazide bağ ve bahçeler kurdurmuştur. Bundan dolayı kaynaklar kendisini Şahkulu Sultan Dergahı’nın ikinci banisi olarak da zikreder. Nitekim dergah onun dedebabalığı sırasında mücerretlik erkanı da uygulanan önemli bir Bektaşi merkezi haline gelmiştir.

21 Şubat 1907 tarihinde vefat eden Mehmed Ali Hilmi Dedebaba önce Şahkulu Sultan Dergahı’nın kış meydanı denilen kısmına defnedilmiş, naaşı daha sonra aynı semtte inşa ettirdiği Gözcü Baba Türbesi bahçesindeki sofaya nakledilmiştir. Ölüm tarihi mezar taşında 22 Ocak 1907 şeklinde yazılı olduğu halde matbu divanının başındaki biyografisinde 21 Şubat 1907 olarak kaydedilmiştir.

Şiirlerinde Bektaşi şiiri geleneğini ön plana çıkaran Mehmed Ali Hilmi Dedebaba'nın "Hilmi" mahlasıyla yazdığı gazel, muaşşer, müseddes, muhammes, murabba, tahmis, mersiye, nasihatname, tarih, kıta, müfred ve koşma tarzındaki manzumelerden meydana gelen mürettep bir divanı vardır. Aruz vezniyle yazdıklarında büyük ölçüde Niyazi-i Mısri ve Türabi'den, koşmalarında ise XIX. yüzyılın bir kısım mutasavvıf şairlerinden etkilendiği görülmektedir. Divanını ölümünden sonra, Şahkulu Dergahı'nda aşçılık yapan Filibeli Ahmed Mehdi Baba Merhum Mehmed Ali Hilmi Dedebaba'nın Divanı adıyla yayımlamıştır. Eser 1986'da Bedri Noyan tarafından, kütüphanesinde bulunan yazma bir nüsha esas alınarak şiirlerin açıklamalı ve mensur şekilleriyle birlikte 'Mehmet Ali Hilmi Dedebaba Divanı' ismiyle İstanbul'da tekrar neşredilmiştir. Divanda yer alan iki Kerbela mersiyesinden 1899'da, diğeri tarihsiz olmak üzere iki defa müstakil halde basılmıştır. Mehmed Ali Hilmi'nin, yoğun Ehl-i beyt sevgisiyle lirik bir söyleyiş tarzının hakim olduğu bazı nefesleri bestelenerek uzun süre tekkelerde okunmuş, XIX. Yüzyıl sonu ile XX. Yüzyıl başlarına ait çeşitli yazma mecmualarla cönklerde de birçok şiirine yer verilmiştir.

İkinci Mahmud, 17 Haziran 1826 tarihinde Yeniçeri Ocağı ile birlikte Bektaşi tekkelerini de kapattırmış, tekkelerin mallarına el koydurmuş, tarikat mensubu müfrit şeyh ve dervişleri, merkez dışına sürgüne

göndermiştir[105]. Bu süreçte “kadim” addedilerek yıktırılmayan Bektaşi tekkelerinden elverişli olanlar ya cami, medrese veya mektebe çevrilmiş ya da Nakşibendi tarikatı mensuplarına dağıtılmıştır. Hacıbektaş’taki merkez tekkenin müştemilatına cami gibi bazı ilaveler yaptırılarak, burası Nakşibendiliğin öğretileceği ve ritüellerinin uygulanabileceği bir Nakşi tekkesine dönüştürülür. Buraya postnişin olarak da zamanın tanınmış Nakşibendi şeyhi Kayserili Şeyh Mehmed Said Efendi tayin edilmiştir. Hacı Bektaş Hankahı şeyhi ve “zamanın çelebisi” Mehmed Hamdullah Efendi (1767-1836) halkın “fesadı”na sebep olduğu gerekçesiyle, 1826 yılında Amasya’ya sürgün edilir. Hacıbektaş’taki “zamanın dedebabası” Sivaslı Mehmet Nebi Dedebaba (1813-1834), sürgün edilmemiş fakat yeni şeyh Nakşibendi Mehmed Said Efendi’nin gözetimi altında tutulmuştur. Bektaşilik yasaklandığı zaman, Bektaşi tekkelerinin bütün mal varlıkları ya Nakşibendilere verilir veya hazine yararına müzayede usulü ile satılır. Müstesna vakıf statülü Hacı Bektaş-ı Veli Vakfına ise müdahale edilmez. Vakfın mütevelliliği, Amasya’ya sürgün edilen Mehmed Hamdullah Efendi’nin kardeşi Veliyüddin Çelebi (1772-1828)’ye verilir. Yeniçeri teşkilatının kaldırılmasıyla birlikte Bektaşi tarikatının da yasaklanması ve bütün mal varlığının Nakşibendilere nakledilmesinden sonra Osmanlı Devleti’nin sonuna

---

[105] Mustafa Alkan. Hacı Bektaş-ı Veli Tekkesine Nakşibendi Bir Şeyhin Tayini: Merkezi Bir Dayatma ve Sosyal Tepki

kadar, Bektaşiler maruz kaldıkları bu uygulamaları hiçbir zaman benimsemezler, tarikat ritüelleri meşruiyetten gayri resmiliğe kayar. Bu uygulamalardan her fırsatta şikayet ederler, hatta protesto ederler. Amasya'da Mehmed Hamdullah Efendi kendi ve ailesinin vakfın gelirinden faydalanamadığı için ailesiyle birlikte çok zor duruma düşüşünden, Hacıbektaş'a tayin edilen Nakşibendi Şeyh Mehmed Said Efendi de pir evinin "na-müsaid" oluşundan şikayet eder. Hacı Bektaş müdavimi Bektaşiler protestolarını tekkeye gitmeyerek sessizce sürdürürler. Tekkeye yaptırılan caminin cemaati hiç olmaz. Bektaşi babalarının yerini alması beklenen Nakşibendi şeyhleri cuma ve bayram günleri Bektaşi olmayan ziyaretçilere namaz kıldırmaktan başka bir şey yapamazlar. Sultan Abdülaziz (1861-1875) döneminden itibaren Mısır ve Arnavutluk'ta kısmen serbest kalan Bektaşiler buralarda teşkilatlanmaya giderlerse de İstanbul ve Hacıbektaş'ta varlıklarını Nakşibendi dergahları içinde gizlemeye devam ederler. Bektaşi ayinleri ya Nakşibendi gözetiminde dergahlarda ya da evlerde gizlice sürdürülür. Bütün bu gelişmeler Bektaşiler arasında, Osmanlı idaresine karşı gizli ve ciddi bir muhalefetin doğmasına yol açar. Nihayet İkinci Meşrutiyet'ten sonra bu muhalefet, Hacı Bektaş-ı Veli Vakfı mütevellisi, postnişini ve Nakşibendi şeyh arasında süregelen tarihi anlaşmazlıkla su yüzüne çıkar. Bu sırada başta Kırşehir'den olmak üzere Anadolu'nun pek çok yerinden binlerce taraftar Sadarete, Dahiliye Nezaretine ve

Meşihata telgraflar çekerek, herkes kendi adayını, Hacı Bektaş-ı Veli Dergahı'na postnişin seçtirmek ister.

Cemalettin Çelebi Feyzullah Çelebi'nin büyük oğludur. Babasının ölümü üzerine 1878 tarihinde Hacı Bektaş Veli Dergahı'na postnişin olmuştur. Cemalettin Çelebi 1912 yıllarında "***Müdafaa***" adlı bir kitap yayınlar.

Cemalettin Çelebi devlete sadakatini birçok kez kanıtlamış hatta donanmaya verdiği destekten dolayı 1914'te madalya bile almıştır. I. Dünya Savaşı esnasında savaşın doğu cephesinde görev yapmak üzere bin kişilik bir tabur teşkil edilir. Ama Alevilerin büyük bölümünü ve kürt kökenli Alevileri ikna edemez. 1915 yılının sonbaharından 1916 Nisanına kadar Bektaşi alayının askeri eğitiminin az olmasına rağmen Erzurum cephesinde çarpıştığı ve katkılarının çok olduğu bilinmektedir. Diğer taraftan Kafkas cephesine gönderilen bu alayda, erkek kılığında kadınların dahi olduğu söylenmektedir.

İstiklal savaşında Atatürk ile yakın ilişki içinde bulunmuş, Amasya toplantısına katılmış, Atatürk'ün desteklenmesi için ülke çapında çalışmalar yapmıştır. Birinci Büyük Millet Meclisinde "birinci reis vekili" olan

Cemalettin Çelebi 1921'de ölmüş, Kırklar Meydanı'nda toprağa verilmiştir[106].

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışını izleyen günlerde, Cemalettin Çelebi ile aralarında sıkı bir temas gelişir. Cemal Kutay, "Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları" adlı kitabında, Amasya'da Mustafa Kemal'i karşılayan heyetin içinde Cemalettin Çelebi'nin de bulunduğunu yazmaktadır. Erzurum Kongresi ve Sivas Kongresi sonrasında Ankara'ya geçerken, Mustafa Kemal Paşa Hacıbektaş'a uğrayarak 23 Aralık 1919 günü Cemalettin Çelebi ile başbaşa uzun bir görüşme yapmış ve geceyi evinde geçirmiştir. Mustafa Kemal ertesi gün (24 Aralık) Hacı Bektaş Veli türbesini ziyaret etmiş ve ardından Kurtuluş Savaşı'nı başlatmak için Ankara'ya yola çıkmıştır.

"Cemalettin Çelebi Mustafa Kemal Paşa'ya, 'Paşa hazretleri' diyor, 'cesaretli ve öngörüşlü yönetiminizde Türk ulusunun düşmanı kahredeceğine inancım sonsuz. Ulu Tanrı'nın ulusumuza bağışlayacağı zaferden sonra Cumhuriyet ilanını düşünüyor musunuz? 'Cemalettin Çelebi'nin 'Cumhuriyet' sözcüğünü böylesine açık yürekle söylemesi üzerine, Mustafa Kemal Paşa heyecan ve dikkatle Cemalettin Çelebi'nin gözlerine bakıyor, biraz daha yaklaşıyor, onun elini avucunun içine alıyor,

106 Hasan Yavuzer. Hacı Bektaş Yöresi Bektaşi İnançlarının Din Sosyolojisi Yönünden İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi. Kayseri. 1993

kulağına fısıldar gibi yavaş fakat kararlı bir sesle: ’O mutlu günün ilanına kadar aramızda kalmak koşuluyla, evet. Çelebi Hazretleri" diyor. Ayrıca bu özel toplantıda Mustafa Kemal Hacıbektaş dergahı önderlerinden "kendileriyle birlikte çalışacaklarına" dair söz aldı.

Pirevi girişinin sağında ve solunda yer alan kemerlerin gerisindeki sekilerde, Dergahta hizmet görmüş Babaların mezarları bulunmaktadır. Altı tanesi sağ sekide, altı tanesi de sol sekide bulunan mezarların üstü, sanduka şeklinde ve harçla yapılmıştır. Sol sekideki mezarlar Hacı Mehmet Baba, Şair Turabi Ali Dedebaba, Kara Baba, Sersem Ali Dedebaba, Vahdeti Baba, Ak Baba'ya aittir. Sağ sekideki mezarlardan ikisinin kime ait olduğu bilinmemektedir. Diğer dört mezar ise Hacı Feyzullah Baba, Halil Dede, Mahmut Baba ve Nebi Dede'ye aittir. Hacı Feyzullah Dedebaba 1897-1913 yılları arasında görev yapar. Kitabesi şöyledir:

Hüvelbakıy
İrcii emri sima-ı cana erdi ez Hüda
Dü-cihanda şafi'i olsun Muhammed Mustafa
Sa'yini meşkur edüb Hakk kabrini pür-nur ede
Dest-gir olsun hemişe ol Ali-yyel-Murteza
Fatiha-hah ola her kim okuya tarihini
Sakisi olsun demadem Hasen-i hulk-ür-rıza
Türbedar-ı Post-nişin-i Hacı Bektaş-ı veli
Mürşid-i ekmeldir el-Hakk Hacı Feyzullah Dedebaba

İrişti himmet-i mürşid dedim tarihini Nuri:
Bi-Hakk-ı sure-i Taha ve Yasin-ü ve hel'eta.
1332

Veliyettin (Hürrem) Çelebi (1867-1940) Feyzullah Çelebi'nin oğludur[107]. Büyük kardeşi Cemalettin Çelebi'nin ölümü üzerine Hacı Bektaş Veli Dergahı'na postnişin ve vakıf mütevellisi olmuştur. Uzun süre eğitim görmüş olan Veliyettin Çelebi bilgin bir kişi olarak tanınır. Arapça ve Acemce'yi çok iyi bilmektedir. Şiirlerinde "Hürremi", "Sefil Seyid" mahlaslarını kullanmıştır. Tarikatı bütün yönleriyle ve derinliğine bilen Hürrem gerçek bir insan-ı kamildir. Veliyettin Çelebi de büyük kardeşi Cemalettin Çelebi gibi Atatürk'le yakın ilişkilerini sürdürmüş, ülkenin her yanına birlik bildirileri göndererek Atatürk'ün desteklenmesi için çalışmıştır.

Değerli araştırmacı Celalettin Ulusoy'un babasıdır. 1940 yılında ölen Veliyettin Çelebi, Çilehane deki özel türbesinde toprağa verilmiştir. Kendisinden sonra Hacıbektaş potsnişinliğine büyük oğlu Avukat Feyzullah Çelebi geçer. Şiirlerinden bir kısmı Celalettin Ulusoy tarafından "Pir Dergahından Nefesler" adlı kitapta yayınlanmıştır.

"Hurremi ah eder kanlı yaş ile
Gündüz hayal ile gece düş ile

[107] İsmail Özmen. Alevi Bektaşi Şiirleri Antolojisi. Cilt V. Kültür Bakanlığı Yayınları. 1998

Menzil alamazsın bu gidiş ile
Hemen aşk atına binip sürmeli”

Son Hacı Bektaş postnişini olan **Salih Niyazi Dedebaba** (1876-1941) 1913-1941 yılları arasında dedebabalık görevinde bulunur. 1927 yılından itibaren yurtdışına sürgün edilir. Salih Niyazi Dedebaba, yurtdışına çıkmadan önce Hacı Bektaş’taki pir evinin emanet-i vekaletini ihtiva eden bir mektubu halifelerinden, Adana P.T.T. Başmüdürlüğü görevinde bulunan Ali Naci Baykal Babaya emanet eder. Salih Niyazi Dedebaba, Tiran’daki dergahında, Dervişi olan Aziz Niyazi Triandafil ile birlikte 28 Kasım 1941 tarihinde kurşunlanarak öldürülmüş olarak bulunur. 1967 tarihinde Tiran’daki kabirlerinin Sosyalist Hükümetçe tahrip edilebileceği endişesiyle, naaşları taliplerince mezarlarından çıkarılmış ve Tiran yakınlarındaki Tufina kentine kaçırılmış ve 1991 yılında yeniden Tiran’daki dergaha defnolunmuştur. Hemen yanı başında Cafer Sadık Baba ve Ali Rıza Babanın kabirleri bulunmaktadır.

Ali Naci Baykal Dedebaba 1930-1960 yılları arasında dedebaba olup Bedri Noyan’a dedebabalık unvanı verir. 15 Temmuz 1960 Cuma günü Ankara’da Asri Mezarlık’ta defnedilir.

Ali Celalettin Ulusoy (1922-1990) Hünkar Hacı Bektaşi Veli soyundandır[108]. Hacıbektaş'ta dünyaya gelir. Liseyi Yozgatta bitirdikten sonra girdiği Ankara Hukuk Fakültesini 1940 yılında tamamlar. Daha sonra Ankara'da serbest avukatlık ve milli prodüktivite merkezinde Hukuk Müşavirliği yapar. 1990 tarihinde vefat eder. Hacıbektaş'ta özel mezarlıkta gömülüdür. Veliyettin Çelebi'nin ortanca oğludur. Değerli ve titiz bir araştırmacı ve ozandır. 'Hacı Bektaş Veli ve Alevi-Bektaşi Yolu', isimli araştırma-inceleme yapıtının yanı sıra Pir Dergahından Nefesler, Yedi Ulular, Hacı Bektaş Veli Külliyesi ve Diğer Ziyaret Yerleri adlı derleme kitapları ile Gerçeğe Çağrı isimli dörtlüklerden oluşan bir şiir kitabı vardır. Ayrıca çeşitli gazete ve dergilerde yazıları yayınlanmıştır.

Hünkar dergahına gönül abdestiyle girilir
Sevgiden nasip alana burada destfir verilir
Bu hangah, cümle aşıkların fazilet kabesidir
Eksikler tamam olur, hakikat babına erilir

Feyzullah Ulusoy (1920-1994) Hacıbektaş'ta dünyaya gelir. İlkokulu orada, orta ve liseyi Yozgat'ta kardeşleriyle birlikte okur. Ankara Hukuk Fakültesine kaydolur. 1946 yılında fakülteden mezun olduktan sonra avukatlık stajına başlar ve yedek subay olarak askere çağrılır. Terhis olunca yarım kalan avukatlık stajını

---

108 İsmail Özmen. Alevi Bektaşi Şiirleri Antolojisi. Cilt V. Kültür Bakanlığı Yayınları. 1998

tamamlar. 1951 yılında avukatlığa başlar. Bir müddet sonra çiftçilik yapmaya karar verir. 20 yıla yakın traktör sürer, biçer döğer kullanır. Birlik Partisi, farklı kimlik ve ideolojilerin kendilerini ifade etmesine olanak tanıyan 27 Mayıs Anayasası'nın oluşturduğu "görece özgürlükçü" bir ortamda "zengin Aleviler" tarafından Avukat Cemal Özbey'in önderliğinde 17 Ekim 1966'da kurulurken kurucuları arasında Feyzullah Ulusoy da yer alır. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra bütün partilerle birlikte siyasi faaliyetleri durdurulan partinin yeniden açılması konusunda eski kadrolar hiçbir inisiyatif almayınca (Türkiye) Birlik Partisi tarihe karışır. Feyzullah Efendinin vefatından sonra posta Veliyettin Efendi oturur. Feyzullah Efendinin eşi Fıtnat Ana (Ulusoy) 2004'te vefat eder.

Salih Bedreddin Noyan Dedebaba (1912-1997) 1960-1997 yılları arasında dedebabalık görevinde bulunur[109]. Noyan Dedebaba, Dedebaba makamına ulaşmış ilk tıp doktorudur. "En'el Aşk" adlı 1955'de yayınlanmış 250 sayfalık tasavvuf şiirleri kitabı, "Aşk Risalesi" adlı 1959'da yayınlanmış 382 sayfalık tasavvufi kitabı, müze olarak açılması sağlanan Pir-Evi'ni ve Hacıbektaş'taki diğer kutsal yerleri tanıtan 'Hacıbektaş'ta Pir-Evi ve diğer Ziyaret Yerleri' adlı yüz sayfalık kitabı yayınlanmıştır. "Bütün Yönleriyle Bektaşilik-Alevilik" adlı yedi ciltlik eseri vardır. Bunlardan başka birçok gazete ve dergide iki yüze yakın yazısı yayınlanmıştır. Ney

[109] İlyas Üzüm. Bedri Noyan. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 33

üfleyen, keman ve Türk sazı çalan Bedri Noyan Dedebaba'nın birçok şiirleri Nebiloğlu Hakkı, Hayri Yenigün, Ali Rıza Avni, Sabri Akçagül, Tanburi Laika Karabey gibi besteciler tarafından bestelenmiştir. Genç yaşında Hakk'a yürüyen Besteci Necib Celal Andel (1908-1957)'in bütün bestelerinin sözleri Bedri Noyan'ındır. Noyan Dedebaba güzel yağlı boya resim ve kristal üzerine minyatür yaptığı gibi, sülüs ve ta'lik yazısı da güzel olan bir hattat idi. Her işte sol ve sağ elini eksiksiz kullanırdı. Her iki eliyle de, aynı rahatlıkla yazı yazabilir, resim yapabilirdi. Operatör olarak yaptığı ameliyatlarında da her iki elini rahatça kullanır ve bundan çok kolaylık gördüğünü söylerdi. Noyan Dedebaba mesleğinde de değerli bir doktor olup, İstanbul Tıp Fakültesi öğretim üyeliği yapmış, Türk Oto-larengoloji Cemiyeti asil üyeliğine seçilmiş ve beratı kendisine verilmiştir. Birçok tıbbi makale, etüd ve araştırmaları "İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası" ve diğer tıbbi dergilerde yayınlanmıştır. Birçok kongrede tıbbi tebliğlerde bulunmuştur. İlk defa Bektaşilik düşünüş ve inanışlarını bilimsel yönden sistemli bir şekilde inceleyip, ortaya koymak gibi bir çalışmayı Noyan Dedebaba başlatmıştır.

1990 yılında İzmir'e yerleşmiş, yaz aylarını Kuşadası'nda geçirmiştir. 6.11.1997 tarihinde İzmir'de vefat etmiş, Aydın Eski Yeni Camiinde kılınan öğle namazını müteakip Aydın Telli Dede Kabristanlığında toprağa verilmiştir. Kendisinden sonra, 12.12.1997

tarihinde boşalan Dedebabalık postuna şu anki Dedebaba, Haydar Ercan oturmuştur.

Hacı Bektaş'ta doğan **Yusuf İzzettin Ulusoy** (1921-2005), 1954 yılında, Demokrat Parti'den (DP) Tokat Milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (TBMM) girer. Ulusoy, Hacı Bektaş-i Veli Türbesi'nin müzeye dönüştürülmesi için uzun uğraşlar verir ve bu konu ile ilgili dönemin Başbakanı Menderes ve ilgili kuruluşlar nezdinde girişimlerde bulunur. Ulusoy'un bu çabaları 1964 yılında semeresini verir ve Hacı Bektaş-i Veli türbesi müzeye dönüştürülür.

Yusuf İzzettin Ulusoy, Birinci Meclis Başkanvekili Cemaleddin Çelebi'nin torunu, Tokat eski milletvekili Ali Rıza Ulusoy'un kardeşi, Turizm eski bakanı Şahin Ulusoy'un amcası, TBMM Parlamenter Hizmetler Müdürlüğü personeli Ali Rıza Ulusoy'un da dedesiydi. DYP kurucuları arasında da yer alan Ulusoy vefatında Hacıbektaş'ta bulunan aile mezarlığında toprağa verilir.

Hacıbektaş ilçesi, Bala Mahallesi, Kayseri Caddesi üzerinde Hacı Bektaşi Veli Müzesi'nin güneyinde bulunan **Bektaş Efendi** Türbesi, eyvandan türbeye giriş kapısındaki kitabeye göre, 1012/*1603-4* yılında, *Horasanlı Hacı Bektaş* soyundan *Mahmud* oğlu *Şeyh*

Bektaş tarafından inşa ettirilmiştir[110]. Türbe kesme taştan yapılmış olup, Balım Sultan Türbesi ile aynı işçiliği göstermektedir. Türbenin önünde dikdörtgen planlı kesme taştan, üzeri kırma çatılı bir giriş bölümü bulunmaktadır. Giriş kapısı üzerinde Hacı Bektaş Veli'nin soyundan Çelebi Cemaleddin Efendi'nin 1904-1906 tarihli onarım kitabesi yer alır. Bektaş Efendi Türbesi, giriş bölümünün arkasında ona bitişik ve kesme taştan sekizgen planlı olarak yapılmıştır. Türbenin üzeri sekizgen konik bir çatı ile örtülü olup giriş kapısı üzerinde 1603 tarihli kitabesi bulunmaktadır. "Benna haza eş-şeyh merhum Bektaş bin Mahmud an evlad-ı el-Hacı Bektaş el-Horasani İsna Aşer ve elf 1012 (1603)." Türbe içerisinde Bektaş Efendi'nin sandukası yer alır.

Didar Ana Türbesi Arafat Dağı/Çilehane'de Zemzem Çeşmesi'nin sol tarafında yer alır. Türbe 10 Kasım 1968 tarihlidir. Rüyasında Hacı Bektaş-ı Veli'yi gördüğü ve babasına, "*Ben öldüğüm zaman mezarımı zemzem suyunun kırk adım ilerisine yapın*." diye vasiyet ettiği söylenmektedir. Ölümünden sonra babası ve Zühre Ana mezarını buraya yaparak defnederler. Bu türbedeki mezar taşının üzerinde ziyaretçiler tarafından mum yakıldığı görülmüştür.

1923 yılında Sivas'ın Zara ilçesine bağlı Zeyve (İki Değirmen) köyünde doğan Didar Ana'nın türbesinde

---

[110] Sedat Bayrakal. Nevşehir'in Hacı Bektaş İlçesindeki Bektaşi Kültürüyle İlişkili Türk Eserleri

şöyle yazmaktadır. "Ağa ile Gülçiçek'ten doğma; mücerret; batıni alemde 'Ehl-i Beyt'in Kur'an ilmi' ile nasipli; 'Hakk Muhammed Ali – Pir Hünkar Hacı Bektaş Veli' yolunda bir Allah Dostu."

Türbeye gelen ziyaretçiler, Didar Ana'nın üstünde kum eleyip üste kalan iri taşların sayısına göre dilek tutar. Eğer çift gelirse dileklerin kabul olacağı düşünülür.

Arıcı Baba Türbesi Hacıbektaş'a bağlı, günümüzde mesire yeri olarak kullanılan Dedebağı mevkiinde yer almaktadır[111]. Türbe, kerpiçten yapılmış, üçgen kiremit çatılı olup kare planlıdır. Arıcı Baba kabri türbenin önünde bulunan, mezarı ve mezar taşı başlığı yeşil olan mezardır. Asıl türbenin içinde yan yana olan iki adet mezar mevcut olup bunlar da Hacı Melek Baba ve Pehlivan Baba'ya aittir. Fakat bu türbeye halk arasında Arıcı Baba adı verilmiştir. Türbenin giriş kapısının üzerinde bir kitabede şöyle yazılıdır: *"Hü/ Bu bağı ibtida Seyyid Nebi Dede idüb icad/Veli bu Pehlivan Baba'dır iden revnakın müzdad/Anınçün türbedar Hacı Mehmed Baba hasbice/Sene bin üç yüz onda eyledi bu türbeyi bünyad. 1310(M. 1892)"*

---

[111] Sedat Bayrakal. Nevşehir'in Hacı Bektaş İlçesindeki Bektaşi Kültürüyle İlişkili Türk Eserleri

Kitabeyi yazan Hacı Mehmed Baba’nın, bir ara Pir Evi postnişini olan Dedebaba olduğu bilinmektedir. İki adet penceresi olan türbenin içerisinde duvarda Arapça “*Allah*” yazısı asılı olup, ayrıca Hz. Ali’nin resmi de vardır. Bununla birlikte duvarda asılı seccadeler ile yere serilmiş seccadeler, kilimler ve minderler bulunmaktadır. Türbenin içinde güney batı duvarında mum yakmaya yarayan bir niş vardır. Bu üç şahsın da Sulucakaraöyük’te bulunan tekkenin ihtiyaçlarını görmek üzere buradaki bağlarda çalışan hizmetkarlar olduğu bilinmektedir. O dönemde dergahtan buraya gönderilenler, yetiştirilir ve olgunlaşırlar ardından da dergaha mürid olarak alınırlarmış. O sebeple buraya “*Olgunlaştırma Yeri*” de denilmekteymiş. Arıcı Baba ise arıcılıkla uğraşmaktaymış. Nitekim mezarının önünde yer alan tarihi bal süzme taşı da onun mesleğini ifade etmesi bakımından önemlidir.

Arıcı Baba ile ilgili olarak halk arasında anlatılan menkıbe şu şekildedir. Diğer hizmetkarlarla birlikte Dedebağı’nda arıcılıkla uğraşan Arıcı Baba, burada çalışanlar tarafından istenmez ve başka bir yere gönderilmek istenir. Hünkar’a durum arz edilir ve bunun üzerine Hünkar tarafından yine dergaha bağlı olan Han Bağı’na gönderilir. Onun Dedebağı’ndan ayrılmasıyla birlikte arıları da ardından onu takip ederler. Bunun üzerine Hünkar’ın yanına gelen hizmetkarlara Hünkar: “*Ben zaten onun kerametini biliyordum. Siz göresiniz diye onu Han Bağı’na gönderdim.*” der. Daha sonra Arıcı Baba görevine tekrar döner. Fakat buraya geldiğinde, “*Ben canlı*

varlıkları (arıları) kovanlarından çıkarttım, rahatsız ettim. Ben bu gece Hakk'a yürüyeceğim." der. Aynı gece de vefat eder. Mezarı da, kovulduğu için dışarıya konulur.

Ziyaretçiler buraya genellikle 16-18 Ağustos tarihlerinde yoğun olarak gelmekte ve bunun dışında hafta sonları ziyaret etmektedirler. İstanbul, Ankara, Çorum, Tokat, Sivas, Kayseri gibi yerlerden gelmektedirler. Dua ve dilekte bulunmaktadırlar. İçeride ziyaret esnasında dilekte bulunanlar mum da yakmaktadırlar. Bazı ziyaretçilerin dilekte bulunduktan sonra mezarların üzerine eşarp attıkları da söylenmektedir. Ayrıca dilekte bulunanlar belediyenin kendilerine gösterdiği mezbahanede kurban da kesmektedirler. Ziyaretçiler arasında hasta olanlar, çocuğu olmayanlar ve çeşitli rahatsızlıkları olanlar da şifa amaçlı olarak burayı ziyaret etmektedirler. Bazı ziyaretçilerin Arıcı Baba'nın mezarının önündeki bal süzme taşına ellerini sürerek şifa umdukları da görülmektedir.

Mecnun Baba'nın mezarı ilçeye yedi km. mesafede bulunan Çivril köyünde eski ilkokul binasının karşısındaki boş alanda bulunan etrafı yaklaşık bir metre yüksekliğinde olmak üzere taşlarla çevrili ve girişi olan mezardır. İçerisinde mezar yerini belirlemek üzere konulmuş taşlar ve ayrıca Grekçe yazılı bir mezar taşı vardır.

Ayrıca mezarın dışında da yan yana ve kime ait olduğu belli olmayan dört mezar bulunmaktadır. Burada yatan şahısla ilgili bir bilgi yoktur.

Dede Mezarı ilçeye 10 km. mesafede bulunan Mikail köyünün güneyinde köy halkından Ali Ünal'a ait tarlanın uç kısmında yer alan ve altı farklı mezardan oluşan bir yerdir. Köy halkı tarafından *"Dede Mezarı"* denilen ve çok eski olduğuna inanılan mezarla ilgili olarak herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca günümüzde ziyaret edilmemektedir.

Hacıbektaş'a yakın bir dağın eteğindeki **Haydar Sultan** Türbesi binlerce kişi tarafından ziyaret edilip niyazda bulunulur. Türbenin önünde geniş avluda her zaman kurban kesen birileri vardır. Türbenin yanında bulunan kuyudan tesiri o kadar yüksek bir su çıkar ki, ağzını yaklaştıranların genzi yanar. Burada da kurban kesip, adak adayanlar olur.

Kozaklı Evliyaları

İlçe 1954 yılında birbirine yakın mesafede bulunan Hamamorta, Buruncuk, Bağlıca ve Kozaklı köylerinin birleşmesi ile kurulmuştur[112]. İlçenin ismi kuruluşunda birleştirilen Kozaklı köyünden gelmektedir. Kozaklı ilçesinin halkı Türkmen kökenli olup Kızılkoyunlu, Akçakoyunlu, Yabanlı aşiretlerinden oluşmaktadır. Kozoğlu köken itibarı ile Turhanlı Türkmen taifesinden olup Avşar Türkmenlerine bağlı bir koldur. Bu aile, Kayseri ve civarından Kozaklı bölgesine gelip yerleşmiş, bölgeye bir cami ve hamam yaptırmış bir ailedir. Kozoğlu camisi ve hamamı ne yazık ki yıkılmış, cami kitabesi de ilçeye 12 km. mesafede bulunan *Yiğitler* (*Sorsavuş*) köyüne götürülmüştür. Kitabede Turhanlı Kabilesine bağlı Kozoğlu ailesinin bu camiyi yaptırdığı ve cami yakınlarındaki tarlaları da vakıf olarak camiye verdikleri yazılıdır. Bu tarlaların adı günümüzde hala cami tarlası olarak bilinir. Kozoğlu Camii kitabesinin Yiğitler köyüne gitmesinin hikayesi şöyle anlatılır. Kozoğlu Camii yıkıldıktan sonra kitabesi Kozoğlu hamamına götürülür. Sorsavuş köyünden biri Kayseri'den köyüne dönerken kaplıcalarda banyosunu yapar ve orada bulunan kitabeyi

---

[112] http://www.kozakli.bel.tr/

de kendi köylerinde yapılmakta olan camiye götürür. O gün bu gündür kitabe Sorsavuş köyü camisinde bulunmaktadır. Rivayete göre, ilçede türbesi bulunan Kozoğlu isimli şahıs, kayalarla sıcak suyun etrafını çevirerek burada bir hamam meydana getirmiştir. Hamamın çevre köylerin ortasında bulunması sebebiyle Hamamorta adını aldığı, türbe taşlarındaki yazılardan anlaşılmaktadır.

İlçe merkezinde bulunan **Kozoğlu Türbesi** tek kubbeli, dört sütun üzerine insa edilmiş bir yapıdır. Türbeden alınarak Sorsavuş (Yiğitler) Köyü'ndeki Turhal Çavuş Camii'ne götürülen bu türbeye ait Arapça bir kitabe bulunmaktadır. Kitabenin yazılı olduğu taş üzerinde bu türbe sahibinin Turhal aşireti Kesikbaş sülalesinden Kuzu Baba'nın katibi Eyüp Efendi'ye ait olduğu yazmaktadır. Kitabe H. 802 tarihlidir. Dolayısıyla bu tarih bize buradaki şahsın yaklaşık 600 yıl önce yaşadığını göstermektedir. Bu türbe Vakıflarca onarılmış ve halkın ziyaretine açılmıştır.
Diğer taraftan Mert tezinde, Hamamorta mahallesindeki cami üzerindeki yapım tarihinden (1853) ve ayrıca mezar taşları üzerinde yapmış olduğu araştırmalardan da 1700'lü yıllardan daha eski bir mezar taşına rastlayamadığından dolayı Kozoğlu ailesinin Selçuklu dönemi değil Osmanlı döneminde yaşadığı düşüncesindedir[113].

[113] Tuğrul Mert. Nevşehir İli Kozaklı İlçesinin Tarihi Ve Sosyo-Ekonomik Kültürel Yapısı. Yüksek Lisans Tezi.
Niğde. 2014

Halkın bu türbeyi ziyaret sebebi genel olarak şifa bulmak, çocuk sahibi olmak gibi sebeblerdir. Bu türbeyi ziyaret edenler kurban keser ve dua ederler. Ziyaretçilerden bir kısmı da dileklerinin gerçekleşmesini umarak türbeye madeni para bırakmaktadır.

Turudu Dede Türbesi ilçeye sekiz km. mesafede bulunan *Kanlıca* Kasabası Yeni Mahalle mevkiinde, Kocatepe mevkii üzerinde yer almaktadır. Dikdörtgen planlı olan türbe 1967 tarihinde tamirat geçirmiş olup, beton yapılıdır. Bir küçük kapısı ve bir penceresi bulunan türbenin kubbesi yoktur. Kitabesi de bulunmamaktadır. Türbenin üzerinde Türk bayrakları ve üzerinde ayet yazılı yeşil örtü bulunmaktadır. Mezar taşında, "*Allahım ona salat ve selam eyle Ruhuna Fatiha*", yazılıdır. Türbenin çok eski olduğu söylenmektedir. Kasaba halkı burada yatan zatın, Boğazlıyan'ın *Şıhlar* köyünden geldiğine inanmakta ve Allah dostu bir şahsiyet olduğunu belirtmektedirler. Kasabada gelin ve damat evlendikten sonra buraya gelir, evliliklerinin hayırlı bir şekilde sürmesi için dua ederler. Askere gidecek olan gençler de aynı şekilde buraya uğrayarak askerliklerini hayırlı bir şekilde tamamlamak için dua ederler. Yine çocuğu olmayanlar ile herhangi bir hastalığı olanlar da şifa bulmak için Turudu Dede'yi ziyaret ederler.

Ayrıca Kayseri ve Yozgat yöresinden de türbeyi ziyaret edenler olmaktadır. Türbe özellikle Perşembe ve bayram günleri ziyaret edilmektedir.

İlçe merkezine 15 km. mesafede bulunan *Karahasanlı* Kasabasındaki Orta Mahallede bulunan bir yer, halk arasında **Türbe** olarak bilinmektedir. İçerisinde bir mezar taşı bulunan ve mimari bir özelliği olmayan bu türbenin etrafı yaklaşık on yıl önce iki metrelik bir duvarla çevrilmiştir. Demir parmaklıklı bir giriş kapısı bulunmaktadır. Bir süre öncesine kadar türbeye genellikle Perşembe günleri dua etmek ve dilek tutmak için gelenler olduğu söylenmektedir. Bunların burada içi oyuk olarak bulunan bir taş içerisine bozuk para attıkları da nakledilir. Bayramuşağı'nda bulunan bir başka türbeden buraya ışık geldiği, burada eskiden bir kemer bulunduğu ve boğmaca olan çocukların buradan geçirilerek iyi olacağına inanıldığı da anlatılmaktadır.

İlçeye beş km. mesafede bulunan *Doyduk* köyü halkı arasında sadece **Dede Türbesi** olarak bilinen ziyaret yeri, köyün kuzeydoğusundaki bir tepenin üzerinde bulunmaktadır. Etrafı bir metre yüksekliğinde irili ufaklı taşlarla çevrilidir. Giriş kapısı mahiyetinde bir boşluk bulunmaktadır. Kitabesi olmayan ve sadece mezar taşının olduğu kabir, birkaç defa defineciler tarafından tahrip edilmiştir. Buradaki bir taşın üzerinde yatıra ait olduğu söylenen bir ayak izi bulunmaktadır.

Köy halkı, bu mezarda yatan kişinin, evliya ve Allah dostu biri olduğuna inanır. Mezarın bulunduğu bölgeye *Dede'nin Dağı* denir. Köy halkından ve çevre illerden (özellikle Kayseri'den) henüz konuşamayan ve yürüyemeyen küçük çocukları olanlar bu mezara genellikle Perşembe günleri ve bayramlarda gelerek

burada taşların ve madeni paraların üzerine bez bağlayarak, bazen de adak kurbanı keserek dilekte bulunmaktadırlar. Konuşamayan çocukların aileleri burada, "*Dil ver dedesi*", diyerek çocuklarının konuşmalarını dilemektedirler. Ayrıca buraya konuşamayan ya da yürüyemeyen çocukların bir kıyafetini veya kıyafetinden bir parçayı bırakmaktadırlar. Dolayısıyla bölge halkının burayı ziyaret etme amacı, adakta bulunmak, şifa bulmak içindir. Adağı olan kimseler burada tavuk ya da horoz kesmektedirler. Bununla birlikte şifa bulamayan felçli hastalar da buraya getirilerek burada uyutulmaktadır. Yöre halkının anlatımına göre Perşembeyi Cumaya bağlayan gecelerde burada bir ışığın görüldüğü, mezar sahibinin yeşil sarıkla halk arasında dolaştığı, ayrıca aşağısından akan dereden abdest almaya geldiğinin görüldüğü rivayeti de vardır. Define aramak amacıyla buraya gelen bazı kişilerin mezarı kazarken, "*Yuvamı bozmayın, ben de sizin yuvanızı bozarım.*", diye bir ses duyarak kaçtıkları anlatılır. Buraya gelen ziyaretçiler dileklerinin kabul olması için mezar taşının üzerine para ya da taşlar koymaktadırlar. Ayrıca daha önceleri yağmur duası için mezarın bulunduğu tepeye çıkıldığı ve yağmur duasına çıkanların, daha tepeden inmeden yağmura yakalandıkları nakledilir. Fakat günümüzde köy halkı yağmur duasına çıkmamaktadır.

Doyduk köyünün güneybatısında bulunan yolun sol tarafındaki bir tarla içerisinde bulunan ve etrafı yarım metre seviyesinde taşlarla çevrili olan mezar **Garip Mezarı** diye anılır. Hakkında köy halkının çok fazla bilgisi

yoktur. İçerisinde mezar taşı bulunan bu kabrin yaklaşık yirmi-otuz yıl kadar önce köy halkı tarafından bozulması üzerine köyden bir kadının rüyasında burada yatan şahsı gördüğünü ve , *"Yuvamı bozmayın, ben de sizin yuvanızı bozarım."* dediğini söylemesi üzerine köy halkı bu mezarın etrafını tekrar taşlarla çevirmiştir. Anlatıldığına göre bunun hemen akabinde o dönemde yağmur yağmayan köye bardaktan boşanırcasına yağmur yağmıştır. Köy halkı buraya daha çok dileklerinin gerçekleşmesi için gelmektedirler. Yine bu dilekler için de taşlara bez bağlayarak bunları mezarın ortasında bulunan büyükçe bir taşın üzerine bırakmaktadırlar.

İlçeye beş km. mesafede bulunan *Büyükyağlı* köyündeki eski okulun bahçesinde yer alan türbe, taş yapılıdır. Üzeri örtülü olup, kare planlıdır ve yerin yaklaşık bir metre altındadır. Hakkında hiçbir bilgi olmayan bu şahsiyetin yattığı türbenin kitabesi yoktur. Fakat birkaç asırlık olduğu bilinmektedir. Daha önceden üzerinde kırmızılı yeşilli örtüler olduğu ve buraya özellikle Perşembe günleri gelenlerin çıra ve gaz lambası yaktıkları ve dua ettikleri anlatılmaktadır. Türbeyi ziyaret edenler türbenin içerisine para atarlar ve ellerini mezarın üzerine sürerlermiş. 1960'lı yıllara kadar ziyaret edilen türbe günümüzde fazla ziyaret edilmemektedir.

Ürgüp Evliyaları

Ürgüp Nevşehir’in 20 km. kadar doğusunda engebeli bir arazi üzerinde yer almaktadır[114]. Yörenin 705 yılında Araplar’ın idaresine girdiği, bu hakimiyetin X. Yüzyıl başlarına kadar sürdüğü tahmin edilir. Bizans Döneminde Ürgüp, köy, kasaba ve vadilerindeki kaya kiliselerin ve manastırların piskoposluk merkeziydi.

Ürgüp’ün Anadolu Selçuklu Devleti’nin ilk dönemlerinde Türk hakimiyetine geçtiği sanılmaktadır. XI. Yüzyılda Ürgüp, Selçuklular’ın önemli kentleri Konya’ya ve Niğde’ye açılan önemli bir kale konumundadır. Bu döneme ait iki yapı, kentin merkezindeki Altıkapılı ve Temenni Tepesi Türbeleri’dir. Bir anne ve iki kızına ait olan ve XIII. Yüzyılda yaptırılan “Altı Kapılı Türbe”, altı cepheli olup her cephesinde kemerli pencereli ve üstü açıktır. Lise bahçesinde bulunan türbe Kadı Kalesi Uç Beyinin karısı ve kızları için inşa edilmiştir[115]. Türbe içerisinde dört adet mezar vardır. Dördüncüsü ise daha sonradan Ürgüp’te ilk Numune Mektebi Müdürü olan **Süleyman Torasan**’a aittir. Ancak sadece bir mezarın baş ve ayak kısmında belirleyici mezar taşları bulunmaktadır. Süleyman Rüşdü Efendi (1856-

[114] Ürgüp. Mustafa Oflaz. TDV İslam Ansiklpedisi. Cilt 42
[115] http://www.kulturportali.gov.tr

1924) Şeyh Turasan Veli Hazretlerinin sülalesinden Sarıbaşzade Mehmed Said Efendi'nin oğlu olup Ürgüp'te dünyaya gelir[116]. Sıbyan mektebini Ürgüp'te bitirdikten sonra İstanbul'a gitmiş, Süleymaniye Camii civarında Çifte-i Salis Medresesine girmiş, Sinoplu Dersiam Hafız Mehmed Efendiden sırasıyla akaide kadar arabi ilimleri okumuş ve bu arada Zeyrek Rüşdiye Mektebine (ortaokul) de devam ederek şehadetname almıştır. Süleyman Rüşdü Efendi Ürgüp Nümune Mektebi Müdürlüğünden emekli olduktan sonra kalan ömrünü Ürgüp'te geçirmiş, vefatında Esbelli Mezarlığına defn edilmiştir. Mezarı bilahare Esbelli'den alınarak Altıkapılı Türbesine nakledilmiştir.

Düzgün kesme taştan altıgen planlı türbenin üstü açıktır. Sivri kemerli niş içindeki basık kemerli demir kapıya iki yanlı taş merdivenle çıkılmaktadır.

Bu türbede yatan kızların hiç evlenmedikleri, takva sahibi oldukları, kendilerini ilme adadıkları ve bunların bir hastalıktan topluca öldükleri söylenmektedir. 1838'de Osmanlı ordusu ile Mısır ordusunun Nizip'teki savaşında Osmanlı ordusu mağlup olur ve iki koldan çekilmeye başlar. Sağ grubun komutanı Osman Paşa'dır. Kayseri üzerinden çekilmektedir. Çekilirken geçtiği yerlerde yağma yaptığını bilen Ürgüplüler Osman Paşa'nın ordusunu Ürgüp'e sokmak istemezler. Ürgüplüler ile Osman Paşa'nın ordusu arasında savaş olur.

---

116 Sicill-i Ahval Dosya ve Defterine Göre Ürgüplü Muallim Süleyman Rüşdü Efendi (1856-1924). Hasan Hüseyin Dilaver

Neticede küçük bir kasabanın büyük bir orduya dayanamayacağı anlaşılır ve Teslime denilen tepede teslim anlaşması yapılır. Osman Paşa ve ordu komuta heyeti, o zamanın ileri gelenlerinden ağaların bulunduğu Kayakapu Mahallesi'ndeki evlerde misafir edilir. Bu sırada Topuz Dağı'nın Demirkazık denilen mevkiinde Mısır ordusu kumandanı İbrahim Paşa'nın ordusunun öncü birlikleri görülür. Osman Paşa, ordusunu kurtarmak için Kızılırmak'ın sağ sahiline, Avanos'a geçer. Bu sırada cereyan eden savaşta atılan domdom kurşunları türbeye isabet eder. Bu çatışmanın kurşun izleri hala türbe duvarında görülmektedir.

Türbenin eskiden şifa amaçlı, özellikle hamile bayanların rahat doğum yapmak amacıyla ziyaret ettikleri, ayrıca sancılı atların türbenin etrafında yedi kez döndürüldükleri, fakat günümüzde şehrin turistik gelişmesiyle birlikte daha çok yabancı ziyaretçiler tarafından gezilen bir mekan olduğu söylenmektedir. Günümüzde türbeye yapılan ziyaretlerde dilekte bulunmak veya şifa bulmak amacı yoktur.

Temenni Tepesi, ilçenin merkezinde deniz seviyesinden yaklaşık 1.140 metre yüksekliktedir. Ürgüp şehir merkezinden ise yaklaşık 80 metre yükseklikte; Ürgüp'ün neredeyse her tarafından görülebilen kayalık bir tepedir. Güney, batı ve doğuya bakan yamaçları yaklaşık 30 metrelik kaya duvardır. Teras şeklindeki tepenin altında bir seyir balkonuna çıkan yaklaşık 80-100 metrelik kayadan oyma bir tünel bulunur.

Temenni Tepesinde bulunan türbeye çaput bağlanıp dilek dilenmesi sebebiyle tepenin adı "Temenni" olarak anılmaya başlar. Burası, antikçağ ve öncesinde kutsal bir tepe olarak kabul edilmiştir. Tepede bulunan pek çok taka mezar, insanların bu kutsal tepeye gömülmek için adeta yarıştıklarını göstermektedir[117].

Ürgüp'ün Temenni Tepesi'nde bulunan iki türbeden biri, 1852 yılında Vecihi Paşa tarafından yaptırılan ve halk arasında "Kılıçarslan Türbesi" olarak da anılan türbedir. Ürgüp halkı, Moğollara karşı bağımsız Selçuklu devleti için şehit olan Aslan Gazi'yi unutmamış ve bu hatırayı yaşatmak için Kayseri Valisi Vecihi Paşa tarafından 1852 yılında bu türbenin yaptırılmasını sağlamışlardır. Bir kapısı bulunan türbe, kare planlı ve tek kubbelidir. Türbeye merdivenlerden inilerek girilmektedir. Türbenin içerisinde, IV. Rükneddin Kılıçarslan'a ait olduğu kabul edilen sanduka yer almaktadır. Sanduka üzerindeki kitabede:

"*Ki sultan namındır, bilадem(biladen) ismimdir Hakan*

Bıraktın pehlevi muhlis, hidayet senden ey süphan

Emanettir iyalü evlatlarım ancak sana ma'an

Bu kapıda karar ettim medet Gazi Kılıçarslan 1273" yazılıdır.

---

[117] Taka mezarlar, kayaya biraz derince kazılır, en alta bir ölü gömülür, mezarın sağ ve sol yanlarında raf gibi ikişer mezar daha hazırlanır ve böylelikle aynı mezara 5 kişi gömülebilmektedir.

Anlatılır ki, aleyhindeki kişiler tarafından Konya'dan kaçmaya zorlanan ve Aksaray'da zehirlenerek öldürülmek istenilen Anadolu Selçuklu Sultanı IV. Rükneddin Kılıçarslan Ürgüp'e iltica etmiş ardından Alaeddin Keykubat ile birlikte Ürgüp yakınlarındaki Eraslan mevkiinde savaşmış ve orada mağlub olmuş ardından da yakalanarak yay kirişi ile boğulmuş, cenazesi ise Konya'ya götürülmüştür. Uzun yıllar Rükneddin Kılıçarslan'ın vefat yeri bulunamamıştır. Yıllar sonra bir ulema onu rüyasında gördüğünü söylemiş. Etrafındaki insanlara, *"Temenni tepesine çıkıp bir kağıt yazacağım ve bunu havaya atacağım. Kağıdın düştüğü yerde sultanın mezarı vardır",* diyerek bunu yapmış. Kağıt bugünkü türbenin bulunduğu yere düşmüş ve Abdülmecit Han zamanında 1863'te Muhammed Vecihi Paşa, Kılıçarslan'ın hatırasını yaşatmak için buraya türbeyi yaptırmıştır. Dolayısıyla bu türbe sembolik bir makam türbe hüviyetindedir. Halen Ürgüp Müzesi'nde bulunan türbenin kitabesi ise şu şekildedir:

"*Hüda ihsanıdır Gazi bu Ürgüp'e karar etmiş,*
Muvaffak olamaz bir zat bu hayratı safa etsin,
Hüdanın ramına teslim ol ban eyledi razi,
Elbet bezminde kaybolmuş ki bu saatte eda etsün,
Zaman-ı Hazreti Sultan el-Gazi Abdülmecid Han'ın,
Vezir-i Azamı oldu muvaffak kim bina etsün.
Bu asarın kala vefatın olmaya asla,
Cihanda zikr ola ismin kıyamette şifa etsün,
Kılıçarslan Gazi'nin ki ihva eyledi Allah,

Küşad oldukça bu dergaha ibadet eden dua etsün,
Bu hayrat sahibinin dünyevi ve uhrevi ola mağrur,
Ki sevki cennet-i ala içinde pür beha etsün ala,
Derununda va'z oldu iki lahv-i Resulullah,
Okuyan Fatiha-i İhlas salavatiyle rica etsün,
Muhammed Vecihi Paşa'dır bu hayratı eden inşa,
Pirine cennet Firdevs-ü ala da ata etsün,
Bu aciz Pehlevi dahi cihanda bermurad oldu,
Ki ayrı saz oldu tarihini senalar sena etsün"

Bu türbenin yanında bulunan isimleri belli olmayan evliya mezarları ile birlikte Rükneddin Kılıçarslan'ın atının da yattığına dair rivayetler bulunmaktadır.

Sadece yerli halk türbeyi ziyaret etmemekte, türbe yerli ve yabancı turistler tarafından da ziyaret edilmektedir. Evlenmek isteyenler, ruhsal problemleri ya da herhangi bir hastalığı olanlar, çocuğu olmayanlar, çocukları hasta olanlar veya dileği olanlar şifa amacıyla türbeyi ziyaret ederek dua etmektedirler.

Osmanlı bu tekkeyi "Kılıçarslan Hangahı" olarak kabul edip, türbedar atamış, sürekli olarak İstanbul'dan ödenek göndermiştir.

Türbenin asıl mermer kitabesi, çivit mavisi zemin üzerine iki sütun olarak yazılı olup, Ürgüp Müzesindedir ve mezarın hece taşında da diğer bir kitabe vardır.

Ürgüp Temenni tepesindeki türbe içerisinde Aslan Gazi Türbesi ve Dergahı'na konulmak üzere Vakıflar

Hazinesindeki sakal-ı şerif ve Mushaf gönderilmesi hususunda, Padişah Abdülmecid'in 1855 tarihli emri de yer almaktadır.

Ürgüplü Tahsin Ağa sarayda kütüphanecilik hizmeti yapmaktadır. Abdülmecid'in iznini alarak önce Temenni Tepesine kütüphane görevi görecek bir kümbet yapı yaptırmış ardından saray kütüphanesinde birden fazla nüshası olan el yazması 817 cilt eseri develere yükleterek, Ürgüp'e göndermiştir. Kütüphane kurmak için görevlendirdiği Ürgüplü Hacı Derviş, Ürgüp'e doğru yola çıkar ve ilçenin güneyinde Temenni Tepesinde bulunan kümbet yapıya kitapları yerleştirerek kütüphane ve medrese olarak halkın hizmetine açar (1855). Hacı Derviş, Tahsin Ağa kütüphanesinde 39 yıl Hafız-ı Kütüb (Kütüphaneci) ve medrese yöneticisi olarak çalışır. 1894 yılından itibaren de Hacı Derviş'in oğlu Nail Derviş tarafından bu görevler devam ettirilir. Tahsin Ağa Kütüphanesi, 1914 yılında Eğitim Bakanlığına bağlanır.

Tepenin ortasında bulunan kümbet, daha önceleri Ürgüp Tahsinağa Halk Kütüphanesi olarak kullanılmıştır[118]. Tahsinağa Ürgüplü değildir. Zamanla kümbetin kütüphane olarak yetersiz kalması üzerine Eşekli Kütüphaneci olarak bilinen Mustafa Güzelgöz (1921-2005)'ün çalışmaları sonucu 1952 yılında kütüphane ilçe merkezine yapılan yeni binasına

---

118 http://www.urgup.bel.tr/

taşınmıştır[119]. 1990'lı yıllarda restore edilir. Halen Temenni Tepesi seyir yerinde kafeterya olarak hizmet vermektedir.

Kuzeyindeki kaya kütlesi de eski kaynaklarda "Bereku-Bergut" isimleriyle anılan Ürgüp'ün asıl kalesidir. Temenni Tepesi'nin güney batıya bakan yamacında eskiden Aziz Yeorgios Kilisesi bulunurdu. Günümüzde kilisenin kaya oyma iç salonu halen durmakta; taştan yapılma ön cephesi ise bulunmamaktadır.

Ürgüp 1243 Savaşıyla birlikte Moğolların kontrolü altına girer. Alaeddin Eretna, İç Anadolu'da kendi adını taşıyan devletini kurunca bu defa Eretna Devleti'nin egemenliğine geçer. 1375'te Kayseri ile birlikte Karamanoğlu Alaeddin Ali Bey'in idaresine giren Ürgüp'te 1398'de Osmanlı hakimiyeti kurulursa da 1402'de yeniden Karaman Beyliğine dahil olur.

İlçe merkezindeki Karamanoğlu İbrahim Bey Camisi, mihraba dik olarak uzanan iki kemer sırasıyla üç sahına ayrılan hilal tipinde yapılmıştır. Karamanoğlu Camii'nin türbe, bedesten, medrese ve camiden oluşan bir külliyeyi kapsadığı, ancak kaç kez onarım gördüğü konusunda bir kayda rastlanmadığı bilinmektedir.

Fatih Sultan Mehmed zamanında Gedik Ahmed Paşa'nın Karaman seferi sırasında (1474 yılı sonları)

---

[119] Fakir Baykurt'un Eşekli Kütüphaneci ve Tayfun Talipoğlu ile Aydın İleri'nin Eşekle Gelen Aydınlık' isimli eserlerine konu olan Mustafa Güzelgöz'ün ve eşeğinin ilçeye heykeli dikilir.

Develikarahisarı'nın zaptıyla görevlendirilen Niğde sancak beyi Koçu Bey bu yöreyi ele geçirir. Ürgüp'ün de bu tarihte kesin olarak Osmanlı egemenliğine girdiği söylenebilir.

Osmanlı idaresi altında Karaman eyaletinin Niğde sancağına bağlı bir kaza merkezi olan Ürgüp'le ilgili tahrir kayıtları 1518 yılına kadar iner. Kasabanın 1518 yılı nüfusu 2000 dolayında tahmin edilebilir. Ürgüp halkının o tarihteki yaklaşık % 85,89'u müslümanlardan, % 14,11'i gayri müslim Rumlardan meydana gelmektedir.

1584 yılı itibariyle kasabanın nüfusu 2900 civarındadır. Ürgüp'ün Osmanlı hakimiyetine girmesinden sonra bölgede çok önemli olaylar cereyan etmez. XVIII. Yüzyılda kasabayı ilgilendiren en önemli gelişme, Muşkara köyünün Damad İbrahim Paşa tarafından ihya edilmesiyle Nevşehir kasabası ve kazasının ortaya çıkmasıdır. Nevşehir kazasının kurulmasıyla Ürgüp kasabasında bulunan kadılık makamı Nevşehir'e nakledilir. Ayrıca Uçhisar nahiyesinin Nevşehir kazasına dahil edilmesiyle Ürgüp kazasının sınırları küçülür. Ancak Damad İbrahim Paşa, Ürgüp kasabasında da çeşitli imar faaliyetlerinde bulunur.

Ürgüp ve civarının ilginç tabiat yapısı 1705'te Kayseri'ye gelen Paul Lucas tarafından Batı alemine tanıtılır ve sonrasında pek çok seyyah bölgeye gelerek burayı gezer. XIX. Yüzyılda Osmanlı ülkesine gelen seyyahlar Ürgüp'e de uğrar ve kasaba hakkında bilgiler

verir. 1834-1835 yıllarında bölgeyi gezen Charles Texier, Ürgüp'ün ponza kayalarının arasına sıkışmış bir kasaba gibi durduğunu, kasabanın suyunun ve yeşilliğin az olduğunu, ancak kolay işlenebilen yapı malzemelerinin bolluğu sayesinde zengin bir görünüme sahip bulunduğunu kaydetmektedir[120]. Halkın da müslümanlar, Ermeniler ve Rumlar'dan meydana geldiğini yazar. Ürgüp halkının önemli bir bölümünü oluşturan ve Rumca'yı bilmeyen Rumlar hakkında da bilgi verir. 1838'de Nizip savaşına giderken kasabaya uğrayan Helmuth von Moltke, Ürgüp'ün taştan yapılmış evlerini son derece zarif bulmuş, kayaların yumuşaklığı sebebiyle burada ev yapmanın kolaylığını belirtmiştir[121]. 1839'da Anadolu'yu gezen William F. Ainsworth, Rumlar'ın dünyadan el etek çekmiş olmalarına rağmen yoksul sayılmadıklarını söyler ve Osmanlı hükümetinin bir süre önce Hristiyanları mağaralarından çıkartıp Nevşehir'e yerleştirdiğini kaydeder[122]. 1845 yılı civarında bölgeye gelen Heinrich Barth ve 1850-1859 yıllarında Anadolu'yu gezen Andreas David Mordtmann, Ürgüp'ün 1000'i müslüman, 500'ü Rum olmak üzere 1500 hane nüfusa sahip bulunduğunu yazar. Bu bilgi Texier ile örtüşmediği gibi salnamelerde de

---

120 C. Texier. Küçük Asya. Coğrafyası, Arkeolojisi ve Tarihi. Cilt III. Sh.78-79

121 Moltke. Türkiye Mektupları. Remzi Kitabevi. İstanbul. 1969. Sh. 219

122 Meliha Karakaya. Seyahatnamelerde Nevşehir. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi. Niğde. 2010

kasabanın nüfusunun ekseriyetle müslümanlardan meydana geldiği kaydedilmektedir. Barth ayrıca şehrin maddi durumunun iyi sayıldığını ve şehrin güzel inşa edildiğini, halkın yeni yaptığı evlerin oyma mekanlar olmadığını, ancak eski oyma evlerin depo şeklinde kullanılmaya devam ettiğini bildirir.

1899 yılında bölgeyi ziyaret eden Roman Oberhummer ve Heinrich Zimmerer eserlerinde oyma mekanlardan teşekkül eden şehrin mükemmel bir manzarasının bulunduğunu ve Nevşehir'in sıcağına karşılık Ürgüp'ün havasının daha ılık olduğunu yazar. 1905'te özellikle Ürgüp yöresindeki tüf kayaları ve peri bacalarıyla ilgilenen Hans-Heman Graff von Schwinitz, Ürgüp'ün, 50 m. yüksekliğindeki "sivri taş" diye adlandırılan büyük bir tüf kayasının teraslara bölünmüş şekilde görünen evlerle dolduğunu belirtir. Ürgüp'te bölgenin karakteristik özelliğini yansıtan oyma mekanların yanı sıra kasabada çok güzel taştan inşa edilmiş binalar da mevcuttur. Bu oyma mekanlar yapılmaya devam etmekte, ev inşasında kullanmak için tüfler oyulmaktadır. Şemseddin Sami ise kasabayı 1400 hanede yaklaşık 8000 kişilik nüfuslu, bağlık ve bahçelik bir kasaba şeklinde anar; burada bir rüşdiye mektebiyle birçok medresenin yer aldığını bildirir. Konya Vilayet Salnamesi'nde verilen bilgiye göre 1870'te Ürgüp'te beş medrese, on sıbyan mektebi bulunmaktadır. 1874'te medrese sayısı yine beş olup sıbyan mektebi sayısı ise on dokuza çıkmıştır. 1887 tarihli Konya Vilayet

Salnamesi’ne göre bir hükümet konağı, bir telgrafhane ve bir rüşdiye mektebi vardır. Kasabada iki kütüphane mevcut olup buralarda 113 yazma ve 327 basma eser kayıtlıdır. 1889 tarihli Konya Vilayet Salnamesi’ne göre kasabada 2470 hanede 9643 kişi yaşamaktadır. Bu nüfusun 5523’ü müslüman, 4120’si Rum’dur. Sadece Türkçe konuşan Rum nüfusu Cumhuriyet döneminde mübadele ile 1923’ten itibaren Yunanistan’a gönderilir. Cumhuriyet’in ilk yıllarında Niğde vilayetine bağlı olan Ürgüp daha sonra Kayseri vilayetine bağlanır. 1954’te Nevşehir ilinin ihdas edilmesiyle bu vilayete bağlı Ürgüp kazasının merkezi yapılır. Kasabadaki başlıca tarihi yapı Ürgüp Kalesi’dir. Kalenin çevresinde oyularak ve yöredeki yapı taşları kullanılarak inşa edilen eski evler bugün turistik tesise dönüştürülmüştür. 1870 yılı salname kayıtlarına göre Ürgüp kazasında 485 dükkan, dokuz ekmekçi fırını, yirmi yağhane, biri harap iki hamam, bir namazgah, on bir türbe, yetmiş cami ve mescid, seksen yedi çeşme, yirmi altı değirmen, on bir çanakçı fırını, 244 çanakhane ve beş kilise vardır[123]. XX. Yüzyılın başında 10 medrese ile Ürgüp yörenin medrese açısından en zengin yerleşim yeriydi.

[123] Ayşe Şerife Halme. 19 yy 2. yarısında Nevşehirin sosyal ve ekonomik durumu Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi. Niğde. 2006

Anlatılır ki, Yuanis adlı dürüst, zeki bir seyis, Kayakapı Mahallesi'nde Esat Ağa evinde yaşamaktadır[124]. Esat Ağa hacca gittiğinde Yuanis ile Esat Ağa'nın karısı peravi mantı yerlerken: "Ağan bu yemeği pek severdi." diye iç geçirir. Yuanis, "Biraz koy da götüreyim." diye espri yapar. Hanım buna inanmazsa da Yuanis'in ısrarı üzerine peraviden koyup bohçalar ve Yuanis'e verir. Yuanis birkaç gün yok olur. Döndüğünde yemeği ağasına verdiğini söyler. İnanmazlar ve kim bilir hangi yoksula götürdü, diye yorumlarlar. Esat Ağa hacdan dönünce karısı dengini açarken peravi kabı ve bohçası içinden çıkar. İşte bundan sonra halk Yuanis'in ermiş olduğuna inanır. Bu efsane halen halk arasında yaşar. Yuanis, 1711 yılında Rumeli'den ağası H.Ömer Ağa ile Ürgüp'e gelmiş, 1735 yılında da Esat Ağa konağına seyis olarak naklolmuş Arap asıllı Ortodoks bir hizmetçidir. Rus Ortodokslarının parasal desteği ile 1886'da Ürgüp'te şimdiki Kız Meslek Lisesi'nin yerine Aziz Yuanis adı ile bir kilise yaptırılmıştır. Kilise 1950'lerde yıktırılmıştır. 1924'te Rumlar değişim ile giderlerken Yuanis'in kilisedeki mumyalı kellesini de Atina'ya götürmüşler, oraya yeni bir Aziz Yuanis Kilisesi yapmışlar ve Yuanis'in kafası halen o kilisede sergilenmektedir.

Aziz Yuannis, Kırım Savaşında Türklere esir düşer ve köle pazarlarında satılarak Ürgüp'e kadar gelir.

---

[124] İmran Gündüz Alptürker. Nevşehir Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma (nceleme-Metin) Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Üniversitesi. Nevşehir. 2013

Kayakapı'da Eset Ağalardan Ömer Ağa'nın evinde seyistir. Ağasının yaptırdığı lüks odayı kabul etmeyerek ahırda bir seki oymuş ve orada yaşamış olduğu anlatılır. Türkler de onun gizli İslam olduğunu ve asıl adının Cezayirli Hasan olduğunu söylemektedir. Nitekim öldükten sonra da cuma günleri yaşadığı evinin önünden geçerken dua etmektedirler. İki cemaatin de Yuannis üzerinde oluşan ortak sevgisi, adına inşa edilen kilisenin mimari güzelliğine yansır.

Hristiyan ve Türk kadınlar bina projesi ellerine geçer geçmez kilisenin ön cephesini peşkir motifi yaparak bu motifin adına da "Kilise Kapısı" adını koyarlar. Peşkir motifleri, 1924 Büyük Mübadelesi'nden sonra da Ürgüp'te en çok işlenen motif olmuştur.

Ne var ki, Büyük Kilise 1948-1952 yılları arasında yıktırılır. Yunanistan'ın Cemiyet-i Akvam'a (Birleşmiş Milletler) Türkiye'deki Rum eserlerinin tescili için başvurması sonucu Türk Hükümeti de yıkım emri göndermiştir.

Kilisenin 1886'da temeli atılır. 1892'de de açılır. Kilisenin taşının Avlağı Dağı'ndan getirildiği yazılıdır. Bölgede 'kepez' olarak adlandırılan ve bir kısmı Ürgüp Belediyesi'nde kullanılmış bulunan koyu gri taş, kiliseye sağlam ve güvenilir bir atmosfer kazandırmıştır. Bugün yine bir kısmı Ürgüp Tahsinağa Kütüphanesi'nde kullanılmış olan pencere demirleri de güvenliğe yönelik bir tasarımdır.

Büyük Kilise'nin olduğu alan Rum Mezarlığıdır ve Aziz Yuannis de burada gömülüdür. Kilise apsisinde aziz taş, Yuannis'in mezarına denk getirilmiştir. Mezarlık kaldırılırken büyük küpler çıkan bir kiler bulunmuş ve bu küpler kilisenin yapımı için gereken kireç ve su için kullanılmıştır.

İlçe merkezinde, Ürgüp'ü Nevşehir'e bağlayan yol üzerinde bulunan Medreseli Yahya Efendi Camii (Hapishane Camii) 1940-1964 yılları arasında cezaevi olarak kullanılmıştır. 1964 yılından itibaren de cami olarak kullanılmaya devam edilmektedir. Cami avlusu içinde Hacı Kurra Hasan Efendi'nin, Müderris Hacı Hüseyin Efendinin ve Müftü Hacı Ali Efendinin olmak üzere üç kabir bulunmaktadır. Birbirine bitiştirilmiş cami ve medreseden oluşan yapı zamanında hapishane olarak kullanılmış olması sebebi ile halk arasında Hapishane Camii olarak da bilinmektedir. Düzgün kesme taşla inşa edilmiş olan yapı, doğu batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Yapının doğu cephesi yaklaşık ekseninde eyvan içerisinde basık kemerli kapı, kapının güneyinde ise cami duvarına bitişik sivri kemerli niş içerisinde çeşme yer almaktadır. Basık kemerli kapı ile yapının doğu bölümünü biçimlendiren medreseye geçiş sağlanır. Açık avlulu plan şemasını yansıtan medrese kuzey ve güney olmak üzere çift yönden revakla kuşatılmıştır. Medrese odaları ise yine aynı şekilde yerleştirilmiştir. Kuzeyde dört, güneyde üç dershane odası bulunan medresenin güneydeki odalarından biri bugün tuvalete dönüştürülmüştür.

Medresenin batı duvarı eksenindeki basık kemerli kapı ile cami bölümüne geçiş sağlanır. Harim bölümü kuzey güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Kuzey güney doğrultusunda yerleştirilmiş iki paye üzerine aynı doğrultuda atılan kemerlerle harim, mihrap duvarına dikey iki sahna ayrılmıştır. Her iki sahın sivri tonoz örtülü olmasına karşılık, batı sahnın eksenine kubbe yerleştirilmiştir.

Arşiv kayıtlarında adı ‘Şeyh’ül Kurra Hasan Efendi’ olarak geçen Hacı Kurra Hasan Efendi, Defterdar Seyyid Yahya Efendi tarafından yaptırılan ‘Medreseli Yahya Efendi Camii’nde 1792-1793 yılına kadar uzun yıllar müderrislik yapmıştır[125].

Hakkında anlatılır ki, Hacı Kurra Hasan Efendi, Konyalı Hadimi Hazretlerinin (1701-1762) talebesi ve mürididir. Talebeler, Hasan Efendi’yi kıskanırlarmış. Konyalı Hadimi Hazretleri, bir gün dere kenarında talebelerini imtihan etmek üzere toplar ve onlara sıra ile Kur’an okutur. Sıra kendisine gelen Hasan Efendi, besmele çekip Kur’an-ı Kerim okumaya başlar. Ancak, önlerindeki derenin akan suyu aniden durur, geriye ve yanlara doğru akmaya başlar. Herkes telaşlanır. Hadimi Hazretleri, Hasan Efendi’ye, “Evladım sadakayı çek, su üzerimize geliyor” der. Hasan Efendi, “Sadakallahu’l-azim”, dedikten sonra dere tekrar eskisi gibi akmaya devam eder.’’

---

125 Hüseyin Dilaver. Ürgüp Medreseli Yahya Efendi Camiinde Üç Mezar ve Üç Kitabe

XIX. Yüzyılda yaşayan ve mahalli ulemadan olan **Kalelizade Hacı Hüseyin Efendi**, müftülük ve müderrislik yapmıştır. Ürgüp'e Tahsin Ağa kütüphanesinden sonra (h.1272/m.1855-1856); kendisi de bir kütüphane yaptırıp, vakfetmiştir (h.1282/m.1865-1866).

Müftü Hacı Ali Rıza Efendi (1830-1912), Ürgüp'te doğmuş, 1873-1912 tarihleri arasında Ürgüp müftülüğü yapmış ve 1912 yılı içinde de vefat etmiştir. Torunu İsmail Cengiz Ayık'tan (d.1928) naklen şöyle bir rivayet anlatılır. "Bir gün dedesi Hafız Mehmet, rüyasında babası Hacı Ali Rıza Efendi'yi görür. Babası, kendisine Ürgüp Savcısının Medreseli Yahya Efendi Camii'ndeki mezarları kaldırtmak istediğini anlatır. Bu rüya görüldükten bir süre sonra da savcının akli melekelerini kaybedip ilçeden ayrıldığı nakledilir.''

Hacı Ali Rıza Efendi'nin oğlu Hafız Mehmet, soyadı kanunu ile 'Müftüoğlu' soyadını almıştır.

Osmanlı şeyhülislamı **Mustafa Hayri Efendi**, (1867-1921), Ürgüp'te dünyaya gelir[126]. Trablusgarp vilayeti Evkaf müdürü Abdullah Avni Efendi'nin oğludur. Kökleri Karamanoğulları'na inen ve Karamanoğlu İbrahim Bey'in Ürgüp'teki Büyük Cami (Cami-i Kebir) evkafının mütevelliliğini üstlenen bir ilmiye ailesine mensuptur. Büyükbabası Ürgüp Kadısı İbrahim Efendi,

---

[126] Mustafa Hayri Efendi. Mehmet İpşirli. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 17.

onun babası Nakibüleşraf Kaymakamı Abdullah Efendi’dir.

Mustafa Hayri önce Ürgüp’te amcası Hacı Münib Efendi’den ders görür. Ürgübi Mahmud Efendi’den hat dersi alır. Daha sonra Sivas Adliye müfettişi olan ağabeyi Hakkı Bey’in yanına gidip Halim Efendi’den Arapça, Mor Ali Baba’dan Farsça derslerini takip ederek tahsilini ilerletir. 1883’te ağabeyi ile İstanbul’a gider ve Fatih Başkurşunlu Medresesi’ne kaydolur, ayrıca Abdullah Rüşdü Efendi’nin derslerine girer. İki yıl İstanbul’da kaldıktan sonra Ürgüp’e döner. Bu arada Kayseri’ye giderek Yağmuroğlu Medresesi’ne yerleşir. Hoca Kasım Efendi’nin sabah, Karakimseli Hacı Efendi’nin akşam derslerine devam eder; meani, beyan, bedi‘ ve mantık okur. 1886-87’de İstanbul’a gelir ve Başkurşunlu Medresesi’nde sekiz yıl okuduktan sonra buradan mezun olur. Uzun süren medrese tahsilinin ardından Mekteb-i Hukuk’a girer ve 1897’de burayı da bitirir. Mezuniyetinden hemen sonra ibtida-i dahil payesiyle Bursa’da müderris olarak meslek hayatına başlar; bir buçuk ay sonra da görevi musıle-i Süleymaniyye’ye nakledilir. Daha sonra Adliye’ye geçen Hayri Efendi önce Maraş, ardından 1900’de Trablusşam Bidayet Mahkemesi müddeiumumi yardımcılığı, 1901 yılında da Lazkiye sancağı Bidayet Mahkemesi Ceza Dairesi başkanlığı yapar. II. Meşrutiyet’e (1908) kadar Adliye Nezareti bünyesinde çeşitli görevlerde bulunur. 1902’de Suriye vilayetine, iki yıl sonra Manastır Merkez Bidayet

Mahkemesi müddeiumumi yardımcılığına, 1906’da Selanik Ceza Dairesi başkanlığına tayin edilir. II. Abdülhamid döneminde İstanbul, Suriye, Selanik’te genç zabit ve mekteplilerin kurdukları siyasi teşekküllere daima ilgi duyan, bazılarında fiilen sorumluluk üstlenen Hayri Efendi, ceza reisi olarak Selanik’te iken burada İttihat ve Terakki Cemiyeti adı altında oluşturulan siyasi teşekkülde önemli hizmetler görür[127]. II. Meşrutiyet’in ilanından sonra Niğde mebusluğuna adaylığını koyar; yapılan seçimlerde İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin çoğunluğu alması üzerine Niğde mebusu olarak Meclis-i Meb’usan’a girer. 1908’de Darülfünun Hukuk Şubesi Mecelle müderrisliğine, 1909’da Medresetü’l-kudat tanzim-i i‘lamat-ı cezaiyye hocalığına tayin edilir. 1910’da Meclis-i Meb‘usan birinci reis vekili olur.

1910’da İbrahim Hakkı Paşa kabinesinde Evkāf-ı Hümayun nazırlığına getirilen, ayrıca kısa sürelerle Dahiliye, Orman ve Meadin nezaretlerine vekalet eden Hayri Efendi, görevinin ağırlığı sebebiyle Darülfünun Mecelle müderrisliğinden ayrıldıktan sonra Hicaz’daki durumun ıslahı, oradaki dini kurumların idaresi için teşkil edilen komisyona üye seçilir ve birinci rütbeden Mecidiye nişanıyla taltif edilir. 29 Eylül 1911’de İbrahim Hakkı Paşa kabinesinin istifası üzerine Küçük Said Paşa’nın kurduğu hükümette Adliye Nezareti ile Şura-yı Devlet başkanlığına asaleten, Evkāf-ı Hümayun Nezareti’ne

---

[127] Alaattin Uca. Urguplu Şeyhulislam Mustafa Hayri Efendi

vekaleten tayin edilirse de her iki asli görevden istifa ederek Evkaf Nezareti'nde asaleten göreve başlar. Bir ara Emrullah Efendi'nin yerine Maarif Nezareti'ne vekalet eder. Kabinenin yılsonunda istifasıyla Evkaf Nezareti'nden ayrılır. Babıali Baskını'ndan sonra kurulan Mahmud Şevket Paşa kabinesinde yeniden Evkaf nazırı olur. Kendisine 1913'te birinci rütbeden Al-i Osman nişanı verilir. Said Halim Paşa kabinesinde Evkaf nazırı iken 1914'te şeyhülislam olur. Sultan Mehmed Reşad'ın sadrazama hitaben çıkan tayin iradesinde özetle bütün şer'i mahkemelerin ve medaris-i İslamiyye'nin tanzimi, ıslahı ve cemiyetin hayrına hizmet vermesi için ulemadan Hayri Efendi'nin şer'i muamelata vakıf olması sebebiyle meşihat makamına tayininin uygun görüldüğü bildirilmektedir. 11 Kasım 1914'te fevkalade olarak toplanan kabinede I. Dünya Savaşı'na girme temayülü ağır basınca bazı nazırlar istifa ettikleri halde, meşihat ve Evkaf Nezareti de üzerinde bulunan Hayri Efendi harbin gerekli olduğunda ısrar etmiştir. Nitekim kabinenin kararından sonra Şeyhülislam Hayri Efendi meşhur "cihad-ı ekber" fetvalarını verir. Beş fetvadan oluşan bu dini-hukuki belgede Hayri Efendi sırasıyla, padişahın cihad emrine herkesin katılmasının farziyetini; hilafet-i İslamiyye'yi ortadan kaldırmak isteyen Rusya, İngiltere ve Fransa idaresinde olan bütün müslümanların bu devletler aleyhine birleşmesinin şart olduğunu; bu farziyete rağmen cihada katılmayanların ağır cezaya duçar olacakları; İslam (Osmanlı) askerini öldüren yukarıdaki devletlerin tebaası müslüman askerlerin büyük günaha girecekleri; nihayet

İngiltere, Fransa, Rusya, Sırp, Karadağ hükümetleri idaresinde bulunan müslümanların İslam Devleti'ne yardımcı olan Almanya ve Avusturya aleyhine harp etmelerinin bu devletin zararına olacağı için büyük günah olduğu hususlarını içine almaktadır. Berliner Tageblatt gazetesinin İstanbul'daki muhabirine verdiği demeçte de Hayri Efendi I. Dünya Savaşı hakkındaki görüşlerini, bu defa ilan edilen cihad-ı ekberin boyutlarını ve mahiyetini eski dönemlerdeki Haçlı seferleriyle mukayese ederek açıklamıştır. Hayri Efendi'nin Evkaf nazırlığı ile şeyhülislamlığı 6 Mayıs 1916'ya kadar sürer; sağlık sebeplerini mazeret göstererek bu tarihte istifa eder. Ancak istifanın gerçek sebebi İttihat ve Terakki'nin birtakım uygulamalarından duyduğu rahatsızlık ve Talat Paşa ile aralarında eskiden beri mevcut olan ihtilaftır[128]. Bir süre köşesine çekilen Hayri Efendi, Vahdeddin'in saltanatında 14 Ekim 1918'de kurulan İzzet Paşa kabinesinde Adliye Nezareti'ni üstlenir. I. Dünya Savaşı sonunda imzalanan antlaşmaların ardından İngilizler'in İstanbul'u işgalinden sonra eski kabine üyelerinden birçoğu gibi Hayri Efendi de Malta'ya sürgüne gönderilir. Burada kalp rahatsızlığı şiddetlenir ve genel validen Malta'daki Salvator Kalesi'nin rutubetli ortamından çıkarılıp tedaviye gönderilmesi isteğinde bulunur; kendisinin ve arkadaşlarının durumun düzeltilmesi hakkında Osmanlı hükümetine ve İngiliz genel valiliğine müracaatları da

[128] Ali Fuat Türkgeldi. Görüp İşittiklerim. TTK Basımevi. 1949. Sh. 105-106

olmuştur. Daha sonra serbest bırakılan Hayri Efendi Roma'ya gider. Bu sırada papa kendisini Vatikan'a davet ederek görüşmek istemişse de Hayri Efendi'nin, Anadolu'daki Yunan zulmünü engelleme konusunda bir teşebbüsü olursa kendisini ziyaret edebileceğini söylemesi üzerine görüşme gerçekleşmemiştir. Hayri Efendi İstanbul hükümetinin icraatından memnun olmadığından Anadolu'ya geçmeye karar vererek bir vapurla İtalya'dan ayrılıp Antalya'ya gelir. Daha sonra Ankara'da Mustafa Kemal ve diğer devlet erkanıyla çeşitli görüşmelerde bulunur, kendisine yapılan görev tekliflerini hastalığı sebebiyle kabul etmez. Ömrünün geri kalan kısmını Ürgüp'te geçirir ve burada hatıralarını kaleme alır. 7 Temmuz 1921'de vefat ederek Ürgüp'te Cami-i Kebir bahçesindeki aile kabristanına defnedilir. Oğlu Suat Hayri Ürgüplü (1903-1981) 1965-1966 ve 1972'de olmak üzere iki defa başbakanlık yapmıştır.

Şeyhülislam Hayri Efendi, üstlendiği meşihat ve bilhassa Evkaf nazırlığı sırasında çok önemli ve köklü icraata girişir. Bu icraatı, medrese-mektep programlarının ve vakıfların ıslahı şeklinde başlıca iki noktada toplanabilir. Medreselerde yaptığı icraata "teşkilat-ı Hayriyye" denilmiştir. Medrese ıslahatının ilk olarak İstanbul'dan başlaması uygun görülmüş, İstanbul medreseleri bir heyet tarafından tek tek dolaşılarak çeşitli açılardan durumları ve kullanılabilir olanları tesbit edilmiştir. Medresetü'l-vaizin, Medresetü'l-hattatin ve Medresetü'l-kudat adlarıyla yeni medreseler kurulmuştur.

Fiziki çalışmalarla birlikte ders programları üzerinde de durulmuş, dini derslerin yanında sosyal ve teknik dersler arttırılmış, okul sürelerinde yeni düzenlemeler yapılmıştır. Hayri Efendi'nin Evkaf nazırlığı zamanında vakıflarda da önemli ıslahat ve gelişmeler sağlanmıştır. Evkaf mektebinin kurulması ile vakıf muamelelerinin düzene konulması ve süratlendirilmesi, imaretlerin ıslahı, vakıf kiralarının arttırılması, "cihet"lerin usulüne uygun verilmesi (Tevcih-i Cihat Nizamnamesi), vakıf müzesinin (Evkāf-ı İslamiyye Müzesi) ve matbaasının (Evkāf-ı İslamiyye Matbaası) teşkili, kendine has mimarileriyle büyük vakıf hanlarının bina edilmesi, Gureba Hastahanesi'nin yeni bina ve imkanlara kavuşturulması, vakıf kütüphanelerin tamiri, Fatih Camii'ne elektrik tesisatı döşenerek ilk defa bir vakıf eserin bu yolla aydınlatılması söz konusu gelişmeler arasında sayılabilir. Ayrıca tecrübeli devlet adamlarının vakıfların ıslahı ve geleceği konusunda yazılı ve sözlü görüşleri alınarak yapılacak ıslahat daha sağlam esaslar üzerine oturtulmak istenmiştir. Ancak memleketin içinde bulunduğu olumsuz şartlar ve idari kadroların yetersizliği yüzünden bu teşebbüslerden beklenilen sonuç alınamamıştır.

Hayri Efendi, 28 Ocak 1889 tarihli irade ile ilga edilen Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye Cemiyeti'ni yeniden kurmak istemişse de muhtemelen döneminin siyasi şartları onun bu arzusunu gerçekleştirmesine imkan vermemiştir. Hayri Efendi'nin şeyhülislamlığı zamanında, 24 Temmuz 1913'te Fetvahanenin Hey'et-i İftaiyyesi Hakkındaki

Nizamname ile fetvahane bünyesinde “te’lif-i mesail” ve “taharri-i mesail” adıyla iki ayrı daire kurulmuş ve te’lif-i mesail, meşihatça tesbit edilen konular hakkında dört mezhebe ait fıkıh kitaplarındaki bilgileri toplamak, yazılı ve basılı fıkıh ve fetva kitaplarından büyük bir fetva mecmuası tertip etmek, bu arada zamanın ihtiyaçlarına uygunluğu sebebiyle Hanefî mezhebinde müftabih olmayan bir görüşü veya diğer üç mezhep imamına ait bir ictihadı uygun görmesi halinde konuyla ilgili gerekçeli bir mazbata hazırlamakla görevlendirilmiştir. Bu nizamnamede yer alan hükümler, başlangıçtan beri sıkı bir şekilde Hanefî mezhebindeki müftabih görüşleri esas alan Osmanlı Devleti’nin zamanın ihtiyaçlarını dikkate alarak diğer görüş ve mezheplerden faydalanma kapısını açması bakımından önemlidir. Hayri Efendi’nin geniş görüşlülüğü Osmanlı hukuk tarihi bakımından önemli bir gelişmeye sebep olmuştur. Ancak Hayri Efendi’nin padişaha re’sen arz ile irade alması, hükümetteki bazı kimseler tarafından teşri meclislerinin görev alanlarına bir tecavüz olarak değerlendirilmiş ve gerek hükümet gerekse İttihat ve Terakki Cemiyeti’nde itirazlara yol açmıştır. Ebül‘ula Mardin’in de işaret ettiği gibi İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin çeşitli engellemelerine karşı Hayri Efendi’nin tercih ettiği bu re’sen irade-i seniyye istihsali

onlarla arasındaki problemlerin artmasına tesir etmiş olmalıdır[129].

Dersiam Mehmet Fahri Uğurlu (Hacı Hafız Efendi 1881 - 1958), Ürgüpte Kuran-ı Kerim'i hıfzettikten sonra ilkokul ve ortaokulu pek iyi derece ile bitirmiş ve merhum Hattat Ali Rıza Efendi'den çeşitli hat dersleri almıştır[130]. Altı sene arabi ilimleri de tahsil edip, İstanbul'a gelen Hacı Hafız efendi imtihanla Darül muallimin-i Aliye'ye (Yüksek Öğretmen Okulu) girmiştir. 1920 den sonra rahatsızlığı ve diğer sıkıntılarından dolayı tayinini Ürgüp'e istemiş ve kalan hizmetini Ürgüp'te sürdürmüştür. Merhumun cenazesi kalabalık bir cemaatle kaldırılıp Taflı Mezarlığına defn edilmiş ise de Ürgüp – Nevşehir yolu açılırken mezarı buradan Yakınbağ'a nakledilmiştir.

Halil Dede/Baba Türbesi ilçenin kuzeybatısında bulunan Aktepe'nin doğusunda yer almakta ve "*Dedenin Türbesi*" olarak da bilinmektedir[131]. Osmanlı dönemine ait olduğu kabul edilen türbe kesme taştan, kare planlı, sandukalı, giriş kısmı kitabeli ve 1840'lı yıllara ait olan bir türbedir. Türbenin mimarisi Selçuklu mimarisine benzemektedir. Kabir taşında "*Mücabil Halil*" yazısı

---

129 Efkan Uzun da makalesinde İttihatçılarla arasındaki anlaşmazlıklardan söz eder. "Şeyhülislam Ürgüplü Mustafa Hayri Efendi (1867-1922)"
130 Hüseyin Dilaver. Dersiam Mehmet Fahri Uğurlu (Hacı Hafız Efendi 1881 - 1958)
131 Kozan, Sh. 74-75

vardır. Nevşehir Yıldız Nur Derneği Başkanı Ayşe Arıg'ın girişimleriyle onarım ve bakımı yapılmıştır. Halk arasında Horasan'dan geldikleri, altı kardeş oldukları ve Anadolu Selçuklu ve Beylikler döneminde yaşadıklarına inanılmaktadır. Yöre halkı, Halil Dede'nin kerameti ile Devrent Vadisi'ndeki oluşumda payı olduğuna inanmaktadır.

Bu türbeyle ilgili olarak anlatılan bir efsaneye göre, bir zamanlar buradan geçen bir kervana haydutlar saldırmış, kervandakiler korunmak için Dede'nin yanına kaçmışlar. Dede, rahatsız edildiği için kızmış ve *"Taş olun."* diye beddua etmiş. Bu esnada buradan kaçanlara ait olduğuna inanılan kaya parçalarının oluştuğu kabul edilmektedir.

Türbe define arayıcıları tarafından tahrip edilmiştir. Eskiden sık sık ziyaret edilen türbe, günümüzde çok az ziyaret edilmektedir.

Ürgüp'ün 10 km kadar kuzeydoğusunda yer alan Aksalur Mahallesi ile Ağcaşar Mahallesi arasında her iki mahalleye nazır güneyde yüksek bir tepe üzerinde bulunan türbe halk arasında "*Dede Türbesi*" adıyla bilinmektedir[132]. Burada kimin yattığı ise bilinmemektedir. Bu bölge XIII. Yüzyılda Hacı Bektaş-ı Veli'nin de ziyaret ettiği bir mekandır. Elli yıl öncesine kadar bu mezara bez bağlanıldığı ve dilekte bulunulduğu söylenmektedir. Köy halkı burada yatan zatın bazı

---

[132] Kozan, Sh. 76

zamanlarda türbeden çıkarak abdest aldığına inanırlarmış. Buraya otuz-kırk yıl öncesine kadar köyde bulunan hayvanlarla birlikte bütün köy halkı yağmur duası yapmak için çıkarlar ve burada kurbanlar keserlermiş. Güneşli ve sıcak günlerde yapılan bu yağmur dualarının bir kısmında dua yapılır yapılmaz şiddetli yağmurların yağdığı, daha önceden köy olan bu mahallede köy halkının köye varmadan sırılsıklam oldukları ve köye sel geldiği aktarılmaktadır. Günümüzde dilek, dua veya şifa amaçlı ziyaret edilmemektedir.

Kaya Ürgüp ve çevresindeki kayıp mescidleri ele aldığı makalesinde, Ortahisar kasabasında Alaeddin Camii ve Çukur Camii, İbrahim Paşa (Munar Mahallesi) Camii ve Yeşilöz köyü Poturöz Mahallesindeki Kaya Mescidinden söz eder[133].

Yeşilöz köyündeki Necip Paşa Camii Osmanlı Paşalarından Necip Paşa tarafından 1794 yıllarında yaptırılmıştır[134]. Giderlerini karşılamak üzere Aydın ili sınırları dahilinde bir zeytinlik camiye vakfedilmiştir. Köyde ayrıca, Bizans imparatoriçesi Teodora'nın adına yaptırılmış olan Teodora Kilisesi bulunmaktadır. Kapadokya'nın kayadan oyma en büyük erken dönem kilisesidir. Aziz Theodore (Tağar) Kilisesi 'T' planlı, merkezi kubbelidir. (Kubbe çöktüğünden camla kapatılmıştır.) Üst katta bulunan galeriye bir merdiven vasıtasıyla çıkılmaktadır. Bu nedenle Kapadokya kiliseleri

---

133 Mustafa Kaya. Ürgüp’te Kayıp Mescidler

134 http://yesilozluler.tr.gg/

içinde tek örnektir. Genelde resimleri iyi korunmuş olan kiliseyi üç sanatçı kendi stillerine göre farklı zamanlarda süslemişlerdir. Aziz Theodore adına yapılmış olan Tağar Kilisesi, XI-XIII. yüzyıllara tarihlenmektedir.

Ürgüp'e altı km. mesafede bulunan *Sinasos*'ta 1601 tarihli Ulu Cami, 1802 tarihli Şeyh Ali Camii ve 1834 tarihli Sipahi Camii ile 1900 yılında Mehmet Şakir Paşa tarafından ismiyle anılan Şakir Paşa Medresesi yaptırılır[135]. Kervansaray adı ile bilinen bu yapı uzun yıllar halı satış mağazası olarak hizmet vermiş olup günümüzde Kapadokya Meslek Yüksek Okulu tarafından kullanılmaktadır. 1924 öncesi Osmanlı yönetiminde %80 Rum, %20 Müslüman'ın yaşadığı 5000 nüfuslu Sinasos'un ismi 1800'lerin başında köye su getiren Mustafa Paşa'nın adıyla değiştirilir[136]. Rumlar köyde iki cemaat kilisesi, 30 civarında şapel ve köy çevresinde yine aynı sayıda kaya-oyma ibadet yeri inşa

---

[135] Mehmed Şakir Paşa'nın kim olduğu hakkında açık bir bilgi yok. Bu isimdeki zatın Halikarnas Balıkçısı ünvanıyla anılan Cevad Şakir Kabaağaçlı'nın 1914'te Afyonkarahisar'da kazaen vurulan babası olma ihtimali zayıf. Son Sadrazamlar'da İbnü'l Emin Mehmed Şakir Paşa'nın kardeşi sadrazam Cevad Şakir Paşa vesilesiyle hakkında bir parça bilgi verse de Ürgüp'te eser veren ve Mısırlı olduğu ileri sürülen Mehmed Şakir Paşa'nın Afyonkarahisarlı Mehmed Şakir Paşa ile aynı ismi taşımaktan başka bir yakınlık kurulamamaktadır.

[136] Aslı Özbay. Kapadokya'nın Uyuyan Güzeli: Mustafapaşa-Sinasos

ederler. Cemaat kiliselerinden Aziz Konstantin ve Helena Kilisesi (1829), bugün de köy meydanının en önemli öğelerinden biri olmayı sürdürür. 1840 tarihli ‘Taxiarhes (Başmelekler) Kilisesi’ ise XX. Yüzyılda yıkılır. Kurtuluş Savaşı sonrasında demografik yapısı tamamen değişen Mustafapaşa, bu sefer de Selanik’ten getirilen muhacirlerin yerleştirildiği bir karma yapıya bürünür. Rumların terk ettiği evler, önce yerli halk tarafından paylaşılır, kalanlarına yeni gelenler yerleşir. Belediye’nin kurulduğu 1966’ya kadar muhtarlarla yönetilen Mustafapaşa’da cehalet ve fakirlik, önemli tahribatların yaşanmasına sebep olur. Taşları satılan, doğramaları yakılan konutların yanısıra bir hamam, bir kilise ve bir okul yapısı, bizzat dönemin muhtarlarının gözetiminde sökülerek, satılmak üzere yıkılır.

Hacı Hüseyin Efendi’nin mezarı *Mustafapaşa (Sinasos)* köyü’nün kuzeyinde yer alan mezarlık içerisindedir[137]. Köy halkı arasında Hacı müderris olarak da bilinen bu zat, Osmanlı’nın son döneminde köyde bulunan medresede müderrislik yapan bir şahsiyettir. Ölüm tarihi 1915’tir. Mezarının yanında kendi talebelerine ait olduğu söylenen başka mezarlar da bulunmaktadır. Aslen Ürgüp’e bağlı *Başdere* köyünden olduğu belirtilen bu şahsiyetin bu köyden dışlandığı, ancak daha sonra değerinin anlaşıldığı aktarılmaktadır. Bu zatın İstanbul’da hac duası yaparken ayaklarının yerden kesildiği ve

[137] Kozan, Sh. 87

Şeyhülislam Ürgüplü Hayri Efendi (1867-192)'nin onun için, *"Bu benim memleketimin gülüdür."*, diyerek ödüllendirdiği aktarılmaktadır.

Eskiden bu mezarı ziyaret edenlerin buradan bir parça toprak aldıklarında kendilerine şifa getireceği inancı varmış. Ayrıca hamile bayanların da doğumları kolaylaşsın diye buraya getirildikleri söylenmektedir. Fakat günümüzde ziyaret edilmemektedir.

İlçeye 19 km mesafedeki *Şahinefendi* köyünde bulunan Şahin Efendi Camisi, 1897 yılında bugünkü caminin konumlandığı yerde bulunan mescidin yerine inşa edilir. O tarihte yıktırılmaya başlanan mescidin yerine hemen yakında yer alan Mustafa Paşa kasabasından Rum asıllı Yörü Ustaya dört yılda yaptırılır ve 1901 yılında da Şahin Efendi Camisi ibadete açılır[138].

İlçenin 18 km. güneybatısında *Damse* köyünde Karamanoğulları döneminde yapılmış olan Taşkın Paşa Külliyesi bulunmaktadır[139]. Aynı köydeki cami ile muhtemelen beraber yaptırıldığı anlaşılan medresenin, tarihini gösteren herhangi bir kitabesi yoktur. Tamamen kesme taştan inşa edilmiş ve oldukça yüksek olan portal, binanın batı cephesindedir. İki kat halinde yükselen portalin üstünde, bir pencere boşluğu vardır. Taçkapının hemen gerisindeki giriş mekanının alçak yapılması, üstünde daha önce bir odanın bulunduğunu akla

---

[138] Mehmet Pınar. Nevşehir-Ürgüp Şahin Efendi Köyü Camisi

[139] İsmail Çiftçioğlu. Ürgüp'ün Taşkınpaşa (Damsa) Köyü'nde Karamanlı Devri Eserleri

getirmektedir. Giriş holünün hemen sağında (güneyinde) bir mescid yer almaktadır.

Cami tamamen kesme taştan yapılmıştır. Girişin batısında yer alan ve eyvan biçiminde bir plana sahip olan yazlık mescidin üstü tonozla örtülüdür. Yazlık mescidin kuzeydoğu köşesinde, üstündeki yazıda 1236 H./1820-1821 yılında yaptırıldığı kaydedilen orijinal bir minare bulunmaktadır. Caminin ağaç işlemeli orijinal mihrabı ile minberi halen Ankara Etnografya Müzesindedir. Ahşap mihrabı günümüze ulaşabilmiş tek örnek olması ve Nevşehir'de ahşap mihrabın kullanıldığı tek cami olması bakımından önemlidir[140]. Taşkınpaşa Camii mihrabı üzerinde yer alan bitkisel bezemelerin, Selçuklu ahşap sanatını teknik kompozisyon ve motif olarak devam ettirdiği görülmektedir.Üzeri toprak dam olan eserin, bu kısmı sonradan bir çatı ile kapatılmıştır. Taçkapı, zengin işlemelerle bezenmiştir. Caminin vakfı, 1476 yılında sadece Ürgüp'e bağlı Sinasos köyü gelirlerinden oluşmaktadır.

Taşkın Paşa Camisinin doğusunda, Taşkın Paşa'nın türbesi yer alır. Türbe sekizgen bir kümbet görünümünde olup, bu kümbetin kitabesi bulunmadığından yapım tarihi kesinlik kazanamamakla beraber bazı yayınlarda kümbetin 1342 yılında yaptırıldığı yazılıdır.

[140] Mehmet Pınar. Nevşehir mihrapları. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi. Kayseri. 2011

Kümbet kare kaide üzerine sekizgen planlı olarak kesme taştan yapılmıştır. Türbenin dış cepheleri geometrik panolarla bölümlere ayrılmış, bu bölümler geometrik motifler ve yıldızlarla bezenmiştir. Türbenin altında ana kayaya oyulmuş bir de mumyalık kısmı bulunmaktadır. Türbe içten kubbe, dıştan da sekizgen piramidal bir külahla örtülmüştür. Kümbetin kubbesi pandantifler üzerine oturtulmuştur. Mezar odasına kümbetin doğusundaki L biçimli birkaç basamaklı merdiven ile inilmektedir. Tüf kayaların oyulması ile oluşturulan mumyalık (mezar odası) 4.30x2.10 m. ölçüsünde olup, 2.10 m. yüksekliğindedir. Türbenin içerisinde Taşkın Paşa'nın sandukası bulunmaktadır. Kitabesi bulunmamakla beraber, türbe muhtemelen Taşkın Paşa'nın ölüm tarihi olan 1342 yılında yapılmıştır.

Taşkın Paşa, XIV. yüzyılda Kayseri'de yaşamış Emir Zahireddin Mahmud'un oğludur[141]. Kayseri'de XIV. ve XV. yüzyıllarda iki önemli vali görev yapmıştır. Birincisi XIV. Yüzyılın ilk yarısında bir dönem İlhanlılar'ın Anadolu valisi olan Taşkın Paşa'nın babası Emir Zahireddin Mahmud'dur. Emir Zahireddin Mahmud Moğolların Anadolu valilerinden biri olup, İlhanlı Sultanı Ebu Said Bahadır Han tarafından 1329 yılında bu göreve getirilmiştir. Ayrıca dedesi Melik Sencer'in de Selçuklu sultanlarından II. Kılıçarslan'ın oğlu olduğu kabul edilmektedir. Taşkın Paşa'nın ise hangi devletin emiri olduğu hakkında net bir bilgi olmamakla birlikte, bu

141 Kozan, Sh. 88-90

dönemde Ürgüp ve civarında Eretna Beyliğinin hakim olmasından hareketle, Ürgüp ve çevresinde görev yapmış bir Eretnalı Emir olduğu düşünülmektedir.

Taşkın Paşa Külliyesi'nin inşaı ile ilgili olarak anlatılan bir hikaye şöyledir. O dönemde yapılan bu binaların bütün taşları köyün 10 km. doğusundaki Avlağı Dağı üzerindeki taş ocağından şimdiki harabe halinde olan Ağmaz köyü halkına Taşkın Paşa tarafından az ücretle veya angarya olarak çektirilmiş olup bu kadar taşların senelerce taşınmasından bizar olan Ağmazlılar günün birinde köyü terk etmeğe karar vermişler. Sağ iken tüyleri yolunmuş bir tavuğu bir damın tepesinde kalbur altına koyarak bir gece içerisinde köyü tamamen boşaltarak Şam'a kadar gidip orada yerleşmişlerdir. Damsalılara, "Siz de bizi bu tavuk gibi yoldunuz" demek isterler[142].

Taşkın Paşa'nın önemli bir devlet adamı olmasının yanında, büyük bir *"alim"* ve *"Allah dostu"* bir zat olduğuna inanılmaktadır. Hakkında birçok menkıbeler anlatılmaktadır. Taşkın Paşa'nın bazı günlerde, beyaz elbisesiyle caminin eski şadırvanında abdest alıp tekrar türbesine döndüğüne, mübarek gün ve gecelerde ruhunun türbeye geldiğine inanılmakta ve özellikle o günlerde türbe köy halkı tarafından ziyaret edilmektedir. Eskiden türbe etrafında koyun otlatan çobanların kutsal bir yerde koyunlarını otlatıp, orayı çiğnediklerinden dolayı özellikle

---

[142] İmran Gündüz Alptürker. Nevşehir Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma (nceleme-Metin) Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Üniversitesi. Nevşehir. 2013

gece uykuda iken sıkıştırıldıklarına inanılmaktadır. Ayrıca manevi alemde köy halkının yaptığı zikir ve sohbetlere de Taşkın Paşa'nın iştirak ettiğine dair rivayetler vardır. Taşkın Paşa'nın yaşadığı dönemde köyde bulunan Kale arkasında yaşayan gayrimüslimlerin isteği üzerine buraya irşad ve tebliğ için on sekiz müridini gönderdiği fakat bir süre sonra bunların şehit edildiği haberinin kendisine ulaştığı söylenir. Bunun üzerine köy halkı ve askerlerle birlikte burada bulunan gayrimüslimlerin uzaklaştırıldığı anlatılır.

Eskiden buraya yapılan ziyaretlerin çeşitli dilek ve istekler için yapıldığı, çocuğu olmayanların, hastalığı olanların ve herhangi bir dileğinin gerçekleşmesini isteyenlerin türbeyi ziyaret ettikleri söylenir. Yine eskiden ziyaret esnasında bir takım ziyaretçilerin mum yaktıkları, namaz kıldıkları da anlatılır. Dileği gerçekleşen bazı ziyaretçilerin ise türbede kurban kestiği nakledilir.

Türbe, köy halkı ile çevreden gelen yerli ve yabancı turistler tarafından ziyaret edilmektedir. Köy halkı genellikle Cuma, bayram günleri, mübarek gün ve gecelerde ziyaret etmektedir. Ziyaretler onun ruhuna Kur'an okumak ve dua etmek amacıyla yapılmaktadır. 1980'lere kadar türbe yanında bulunan bir ağaca çaput bağlandığı, burada bulunan bir takkenin erkeklerin başına takıldığında ve eşarbın da bayanlar tarafından giyildiğinde baş ağrısına iyi geldiği inancı bulunmaktaymış. Fakat daha sonra bu takke ve eşarplar türbeden çıkarılmıştır. Ancak günümüzde herhangi bir şifa beklentisiyle ziyaret yapılmamaktadır.

Caminin kuzeyinde altıgen bir kümbet bulunmaktadır. Bu kümbetin kitabesi bulunmadığından yapım tarihi kesinlik kazanamamakla beraber, XIV. Yüzyılda inşa edildiği sanılmaktadır. Kümbetin altında kayalara oyulmuş bir mumyalık bölümü vardır. Kare kaide üzerine altıgen planlı olarak yapılmıştır. Türbeye iki taraflı bir merdivenle çıkılmaktadır. Üzeri içten kubbe, dıştan da konik bir çatı ile örtülmüştür. Taşkın Paşa köyündeki Taşkın Paşa Camii'nin avlusunda bulunan ve köy halkı tarafından *Hızır Bey* adıyla bilinen bu türbenin içerisinde üç mermer sanduka vardır[143]. Bu sandukaların alt tarafında yer alan mezarların kitabelerinin daha önce okunduğu ve üzerlerinde 27 Ramazan 752 (M. 1351), 5 Şevval 752 (M. 1351) ve 5 Muharrem 750 (M. 1349) tarihlerinin yazılı olduğu belirtilmiştir. Bu tarihlerin burada medfun bulunan üç kardeşten Hızır Bey, İlyas Bey ve Hasan Bey'in vefat tarihleri olduğu tahmin edilmektedir.

Bu kişilerin üç kardeş olduklarına inanılmakta ve Taşkın Paşa'nın yakın oğulları veya torunları olduğu da sanılmaktadır. Nitekim bunların bu çevrede olan bir savaş esnasında şehit düştükleri ve aralarından birinin ölmeden önce, "*Bizi Lemse (bugünkü Taşkın Paşa Köyü)'deki dedemiz Taşkın Paşa'nın yanına defnedin*.", dedikleri söylenmektedir. Ayrıca burada yatanların aslında Taşkın Paşa'nın hanımı ve çocuğu olduğu şeklinde bir inanış da vardır.

---

143 Kozan, Sh. 90-91

Türbenin üst kısmının daha önceden açık olduğu fakat köy halkı tarafından üzerine yağan yağmur ve kar sularını engellemek amacıyla aslına uygun bir kubbe yaptırıldığı söylenmektedir. Ayrıca türbenin dört tarafının açık olduğu görülmektedir. Köy halkının bu türbeyle ilgili bir inanışına göre de Hızır Bey ve kardeşleri, *Orta Asya'dan gelen erenlerden olup mübarek insanlardır. Adeta Hızır misali insanlara faydalar sağlayıp, acılarını ve sıkıntılarını dindirdiği için* "*Hızır*" isminin verildiğine ve Hızır Bey'in zaman zaman zor durumda bulunan insanlara yardım ettiğine inanılmaktadır.

Hızır Bey türbesi, tıpkı Taşkın Paşa türbesi gibi yerli ve yabancı ziyaretçiler tarafından ziyaret edilmektedir. Söz konusu ziyaretçiler daha çok, türbenin tarihi ve mimari yönüyle ilgilenmektedirler. Köy halkı ile çevre köy ve kasabalardan gelenler tarafından da ziyaret edilen türbe, genellikle Cuma namazı öncesi veya namaz sonrası ziyaret edilmektedir. Eskiden özellikle, Hızır misali darda kalanlara yardım ettiğine inanılan Hızır Bey'den yardım istemek için türbeye gelindiği fakat bu ziyaret şeklinin yerini daha çok dua etmeye bıraktığı belirtilmektedir.

Şeyh Turesan Veli Türbesi, Tekke Dağı olarak bilinen Kayseri'nin İncesu ilçesi ile Ürgüp'e bağlı Başdere arasındaki Gonca Yolu adı verilen mevkide yer alan Şeyh Turesan Veli Tekkesi içerisindeki odalardan birindedir[144]. Tekkede kabrin bulunduğu oda, mescit, iki adet çilehane,

[144] Kozan, Sh. 76-80

ortasında seki ve 40 Şehitler odası yer almaktadır. Sekiz penceresi olan tekkenin, biri tekkenin ortasında diğeri de mescidin üzerinde olmak üzere iki kubbesi vardır. Tekkenin dışındaki alanın üst ve yan tarafında Şeyh Turesan Veli'nin müritlerine ait olduğu kabul edilen 1 ve 2 No'lu Şehitlikler bulunmaktadır. Buraya halk tarafından "*Tekke*" adı verilmekte olup, türbeye de "*Dede*" denilmektedir. Tekke, I. Alaeddin Keykubad'ın hanımı Mahperi Hunad Hatun tarafından Şeyh Turesan adına yaptırılmış bir Selçuklu yapısıdır. Yaklaşık altı yıl önce Kayseri merkezli Kayema Vakfı tarafından restore edilmiştir.

Tekke, Tekke Dağının düz bir alanında bulunan Durağım mevkiine yapılmıştır. Tekkenin yeri seçilirken, bu yeri, Turesan Veli'nin, şimdi tekke önünde bulunan ortası delikli büyük bazalt siyah taşı, Erciyes'ten atarak tayin ettiğine inanılmakta, taşın durduğu bu yere *"Durağım"* denmesi hakkında halk arasında menkıbeler anlatılmaktadır. Şeyh Turesan'ın Erciyes'ten attığına inanılan taş halen üzerindeki parmak izleriyle birlikte tekkenin önünde durmaktadır.

Tekke dikdörtgen bir plana sahip olup, duvarlar küçük kesme taşlarla inşa edilmiş, bina tonoz ve kemerlerle örtülmüştür. Ortada sembolik küçük bir kubbesi bulunmaktadır. İçerisinde salon, şeyhin türbesi, mescit ve eyvan yer alır. Giriş kapısı üzerinde bulunan ve sonradan kırıldığı anlaşılan mermer üzerinde kitabe bulunmaktadır.

Binayı yaptıran Hunad Hatun'un ismi ve binanın yapılış tarihinin kaydolduğu kitabede şunlar yazılıdır. "*Emere bi-imareti haza'lmeshed fi eyyam-ı devlet es-sultan/il-azam gıyase'd-dünya ve'd-din Sultan-ı Selatinü'l-Arab/ve'l-Acem ebi'l-feth Keyhüsrev bin Keykubad emirü'l-mü'minin el meliket/il kebiret Safveti'd-dünya ve'd-din es-sahibu'l-hayrat fi sene 640* (Bu şehitliğin yapımı, Keykubad'ın oğlu büyük sultan, dinin ve dünyanın yardımcısı Arab ve Acem sultanlarının sultanı mü'minlerin emiri Fatih Keyhüsrev'in saltanatında büyük melike dinin ve dünyanın temiz hanımı hayır sahibi tarafından 640 senesinde emredildi.)".

Yakın zamana kadar araçla ulaşım imkanı olmayan ve harap bir halde olan tekke onarılmış, çevresi ağaçlandırılıp düzenlenmiştir. Tekke'ye yol da yapılarak ulaşım imkanı sağlanmıştır.

Rivayet edildiğine göre Şeyh Turesan, Horasan'dan gelerek bu bölgeye bir tekke kurmuş ve bu yolla İslamiyeti yaymaya çalışmıştır. Bir başka kaynakta ise, Kayseri Fatihi olarak kabul edilen Turesan Bey'in I. Haçlı Seferi'nde büyük yararlık gösteren Kapadokya hakimi Hasan Bey olduğu ileri sürülmektedir. XIII. Yüzyıl Anadolu'su Selçuklu devrinde Kayseri ve İncesu'da yaşamış olan Şeyh Turesan-ı Veli, Konya'da Mevlana Celaleddin- i Rumi, Suluca Karacahöyük'de Hacı Bektaş-ı Veli, Kırşehir'de Tapduk Emre, Ahi Evran ve Yunus Emre, Ahmet Yesevi'nin dergahında yetişen pirlerden biridir. Babası ve ataları hakkında malumat olmayan Turesan-ı Veli'nin isminin Dur-Ali veya Tur-Ali, Tur-

Afşin gibi, Tur Hasan veya Dur Hasan isminin birleşmesinden meydana geldiği tahmin edilmektedir. Kendisine mekan olarak seçip dergah kurduğu, İncesu ile Ürgüp arasındaki Tekke Dağı bölgesinde, kendisine bağlı olan dervişleri ile birlikte ibadet, zikir ve ihtiyaçların temini ile meşgul olmuş, kendisine tabi olanları ve Ürgüp'ten Kayseri'ye giden yoldan geçen yolcuları irşat etmiş, ağırlamış ve ihtiyaçlarını karşılamıştır. Hristiyanların yoğun olarak yaşadığı Kapadokya bölgesini faaliyet alanı olarak seçen Şeyh Turesan Veli, Haçlı seferleri ve Moğol akınları karşısında halkın sığınağı, moral gücü olmuş ve en buhranlı dönemde inançları terk etmeden Anadolu'nun savunulmasında büyük rol almıştır. Böyle bir dönemde faaliyet gösteren Şeyh Turesan Hazretlerine Selçuklu ailesi destek olmuş, bu aileden Anadolu Selçuklu Devletinin en büyük hükümdarlarından I. Alaaddin Keykubat'ın hanımı, Hunat (Mahperi) Hatun, Şeyh Turesan Veli'nin dergahını yaptırmış ve etrafındaki büyük araziyi de kendisine vakıf olarak tahsis etmiştir. Ayrıca onun İstanbul muhasarasında Alemdağ'da şehit düştüğü söylenmekteyse de, kabrinin burada oluşu ile bu rivayet çelişki teşkil etmektedir. Şeyh'in Horasan'dan gelen dervişlerden biri olduğu ve bugünkü türbesinin bulunduğu yerde halen mevcut olan bir çilehane yaptırarak kırk gün inzivaya çekildiği rivayet edilmektedir.

Köy halkı tarafından "*Dede*" olarak bilinen Şeyh Turesan Veli'nin eskiden türbe kapısının kapatılsa dahi sürekli açık olduğu, hayvanların bu tekkeye kesinlikle

girmedikleri ve vadide atının ve kendisine ait olduğuna inanılan ayak izlerinin görüldüğü söylenmektedir.

Türbe genel olarak şifa bulmak amacıyla ziyaret edilmektedir. Ayrıca burada yağmur duaları yapılarak, kurbanlar da kesilmektedir. Şeyh Turesan Veli'nin kabrinin de olduğu tekkede Ramazan ayında teravih namazları kılınmakta olduğu belirtilmiştir. Son on yıla kadar tekkenin çesitli hastalıklara da şifa verdiğine inanılmakta imiş. Bu inanç çerçevesinde dileği olanlar, çocuğu olmayanlar, hastalığına şifa arayanlar türbeyi ziyaret eder ve adak adarlarmış. Günümüzde daha çok askere gidecek olan gençler bu amaçla tekkeyi ziyaret etmektedirler. Ayrıca tekkeyi ziyaret edenler, türbe içerisinde bulunan mescitte namaz kılarak ve dualarının kabul edileceği düşüncesiyle dua etmektedirler.

Ürgüp ilçesine bağlı *Karacaören* köyünün güneydoğusunda köyün çıkışındaki mezarlığın içerisinde bulunan **Dede Türbesi**, siyah taştan yapılmış olup içi sıvalıdır[145]. Kare planlı olan türbe kubbeli olup bir kapısı vardır. Türbenin içinde iki mezar bulunmaktadır. Türbe içerisindeki diğer mezarın, şeyhin yakınlarından birine ait olduğuna inanılmaktadır. Mezar taşlarının baş kısımlarında yeşil sarıklar vardır. Dede'ye ait olan mezar taşının üzerinde 1249 tarihi yer almakta olup bu durum türbede yatan şahsın XIII. Yüzyılda bölgeye gelen erenlerden olabileceğini akla getirmektedir.

---

[145] Kozan, Sh. 82-84

Türbe, yaklaşık elli sene önce, yıkılma ihtimaline karşı tamir edilmiş ve türbenin etrafına çelik bir halat çekilmiştir. Köy halkının*"Dede"* olarak isimlendirdiği türbe hakkında, kesin bir bilgi yoktur. Türbede yatan kişinin kim olduğu bilinmemekte, Şeyh Turasan'la birlikte bu bölgeye Horasan'dan gelen yedi kardeşten biri olduğuna inanılmaktadır. Nitekim Selçuklular döneminde Anadolu'ya Türkistan'dan gelen yedi kardeşin bir kısmının mezarlarının Avanos'ta, bir kısmının da Ürgüp civarındaki Hodul Dağı'nda bulunduğuna, bu kişilerin bölge halkına çeşitli menkıbe ve hikayelerle İslamiyet'i anlatan şeyh ve dervişlerden olduğuna inanılmaktadır. Türbede yatan zatla ilgili olarak anlatılan bir menkıbeye göre, Şeyh Turesan ile bu zat arasında geçen bir olayda birbirlerine kerametlerini göstermişlerdir. Menkıbeye göre Şeyh Turesan Karacaören'den geçerken bu zatın tarlasındaki arpayı yolduğunu görüyor ve ona selam veriyor. Ardından ona, "*Arpa böyle yolunmaz.*", diyor. Bu zat, "*Nasıl yolunur?*", diye sorduğunda Şeyh Turesan, "*Geç arkama ben dua edeyim sen Amin de. Arpa nasıl yolunur göstereyim.*", diyor. Bu şekilde bir süre arpa yoluyorlar ve tarladaki arpa bitiyor. Ardından bu zat, Şeyh Turesan'a, "*Arpa böyle de yolunmaz.*", diyor. Şeyh Turesan, "*Ya nasıl yolunur?*", diye sorduğunda bu zat, "*Geç arkama bu sefer ben dua edeyim sen Amin de.*", diyor. Bu zat dua edince tarladaki arpa tekrar dikiliyor. Şeyh Turesan'ın bunun hikmetini sorması üzerine, "*Ben her elimi attığımda salat-ı şerife getiriyorum.*" diyor.

Buna benzer bir başka menkıbeye göre ise burada yatan Dede, aynı zamanda tarla sahibi olup ekinleri varmış. Ekinleri biçilecek hale geldiğinde bir gün kendisi tarlada yokken diğer Horasan Erenleri/Tekke Dağı ve civardaki kardeşleri, ona yardım etmek maksadıyla arpalarını yoluyorlar. Fakat Dede, bu durumu görünce üzülüyor. Sebebini sorduklarında ise, arpaları yolmak için her elini attığında Allah dediğini, aynı zamanda da Allah'ı zikrettiğini ve kardeşlerinin kendisini bundan mahrum ettiklerini belirtiyor. Bunun üzerine Dede tekrar dua ediyor ve ekinler tekrar eski haline dönüyor.

Eskiden bazı gecelerde türbede ışık yandığını ve köylülerden buradaki bahçelerine sebze sulamaya gidenlerden bazılarının bazı gecelerde şeyhin türbenin altındaki çaydan abdest alıp geldiğini gördükleri söylenmektedir. Günümüzde çok az ziyaret edilen türbenin, eskiden genellikle köy halkı tarafından bayram günlerinde topluca ziyaret edildiği, hafızların sırayla Kur'an okudukları ve türbede topluca dualar edildiği anlatılmaktadır.

Yine eskiden türbe içerisinde namaz kılanların da olduğu söylenmektedir. Ayrıca şeyhin abdest aldığına da inanıldığı için türbede bidon içerisinde su bulunmaktadır.

Eskiden türbeye gelen bazı ziyaretçilerin mezarın ayak kısmına para koydukları, bazılarının da, *"Dede bana para ver",* diyerek parayı aldıkları söylenmektedir.

Türbe halen köy halkı tarafından nadiren ziyaret edilmektedir. Türbede eski uygulamalar da

yapılmamaktadır. Ziyaretçiler sadece Kur'an okuyup dua etmektedirler.

Hacı Osman Efendi'nin mezarı ilçeye beş km. mesafede bulunan *Karacaören* köyünde Eski Cami -ki bu caminin giriş kapısında M. 1200 yılında yapıldığı yazılıdır- içerisinde yer almaktadır[146]. Ayrıca burada biri cami içerisinde üçü de cami avlusunda olmak üzere dört adet medrese tahsilli din alimlerinin mezarları daha bulunmaktadır. Bunlardan cami içerisinde olanı Hacı Osman Efendi'nin talebesi Hafız Mehmed Efendi'ye, diğerleri ise yine Hacı Osman Efendi'nin talebelerinden olan Hafız Kara Ali oğullarından Hafız Mehmed Efendi'ye, Hafız Memiş Bilge Efendi'ye ve Hafız Osman Efendi'ye aittir.

Köyün eski camisinde imamlık da yapan Hacı Osman Efendinin Kayseri medreselerinde yetişmiş bir alim olduğu, şifa için kendisine gelen hastalara okuduğu ve şifa verdiği söylenmektedir. Özellikle akli dengesini yitirmiş kişilere ve nazar değenlere şifa verdiğine inanılmaktadır. Söylenildiğine göre Hacı Osman Efendi, nazar değen kimselere dua yazıp, duayı evin bir köşesine koymasını istermiş ve hasta iyileşirmiş.

Yaşadığı dönemde özellikle bu rahatsızlıklardan dolayı çevreden birçok insanın onu ziyaret ettiği söylenmektedir. Çesitli kerametleri de olduğu söylenilen Hacı Osman Efendi'nin, kuraklık zamanlarında yağmur duasına çıktığı, bu esnada köyün etrafının yürünerek

---

[146] Kozan, Sh. 84-85

dönüldüğü ve dua yapıldıktan sonra Allah'a, *"ben Osman kulun, almadan gitmem"*, dediği ve mutlaka yağmur yağdığı anlatılmaktadır. Yine kuraklığın hakim olduğu günlerde bir gece uykusunda, kendisine bir şeyle vurulduğunu hisseder ve hanımına *"Ne oldu hanım, niçin vuruyorsun"* der. Hanımı, *"Bilmiyorum"* deyince, dışarıya bakar ve yağmurun yağdığını görür.

Burası genellikle köy halkı tarafından ziyaret edilmektedir. Günümüzde ise bu mezar caminin içerisinde olduğu için camiye gelenler seyrek de olsa ruhu için dua etmektedirler.

İlçeye 23 km. mesafede bulunan *Karakaya* köyünün güneybatısında eski mezarlık içerisinde bulunan, eski taştan yapılmış olan türbe, kare planlı, kubbeli olup iki penceresi ve bir kapısı bulunmaktadır[147]. Türbenin içerisinde burada yattığına inanılan **Şeyh Ahmet Dede**'nin mezarı vardır. Mezarın üzerinde yeşil bir örtü olup, ayrıca türbede seccade ve tesbihler de bulunmaktadır.

Türbenin, hangi dönemde yaşadığı bilinmeyen Şeyh Ahmet Dede adında mübarek bir zata ait olduğu söylenmekte olup, ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı da bilinmemektedir. Burada yatan şahsın bölgeye gelen yedi kardeşten biri olduğu, birinin Tekke Dağı'ndaki Şeyh Turasan, diğerlerinin de Ağtepe, Sofular ve Ulaşlı'daki dedeler olduğuna inanılmaktadır. Türbenin içinde duvarlarda R. 1173, 1208, 1220, 1254 tarihleri ve ziyaretçilerin yazdığı anlaşılan çeşitli Arapça, Osmanlıca

---

[147] Kozan, Sh. 85-86

yazılar vardır. Türbede yattığına inanılan Şeyh Ahmet Dede'nin, Sofular Köyü'nde türbesi bulunan Sofu Dede'nin kardeşlerinden biri olduğuna inanılmaktadır. Türbesinin yakınlarındaki Dede Gözü adı verilen bir küçük göletten abdest alıp namaz kıldığına, ayrıca burada yatan dedenin geceleri elinde bir ışıkla köye geldiğine inanılmaktadır. Bazı gecelerde türbe içerisinde ışık yandığı da söylenmektedir. Yine anlatıldığına göre, köy halkından birisi türbenin kapısını sökerek sırtına yüklenmiş halde giderken birdenbire kapı yanmaya başlamış. Köylü hemen kapıyı yere atarak kaçmış. Bu olay, burada yatan zatın kerameti olarak görülmüş ve köylüler arasında ona saygısızlık yapılmaması gerektiği anlayışı oluşmuştur. Yaklaşık 30 yıl öncesine kadar özellikle köy halkı tarafından sıklıkla ziyaret edilen türbeye gelen ziyaretçilerin hastalıktan kurtulmak, çocuk sahibi olmak ve çeşitli dileklerinin gerçekleşmesi amacıyla namaz kılıp kurban kestikleri de söylenmektedir. Ayrıca eskiden mezarlığın girişindeki bir ağaca dilekte bulunmak için bez de bağlanırmış. 30 sene öncesine kadar genellikle İncesu'nun Küllü ve Tahirin köylerinden gelen ziyaretçilerin burada dua okudukları ve bir kısmının türbe içerisine, şeyhin mum alıp gece yakması için para bıraktıkları ayrıca şeyhin abdest alması için su kabı da koydukları söylenmektedir. Türbe günümüzde ziyaret edilmemektedir.

Yine Karakaya köyü mezarlığı içerisinde bulunan bir başka eski mezarın da burada daha önceki yüzyıllarda yaşamış bir Dede'ye ait olduğuna inanılmakta fakat bu

mezarın kime ait olduğu bilinmemektedir. Bu mezar define arayıcıları tarafından kazılmış ve tahrip edilmiştir. Türbe şeklinde bir yapısı olmayıp, mezarın yerinde büyük taşlar vardır.

Hacı Ahmet Bey Türbesi, *Ortahisar* kasabasında Şekerçeşme Mahallesi'nde yer almaktadır[148]. Türbede karı-koca olduklarına inanılan iki kişiye ait mezarlar vardır. Karısının adı Bal Ana olarak bilinmektedir. Ayrıca türbenin bitişiğinde bulunan bir odada da eskiden zikir ve sohbetlerin yapıldığı söylenmektedir.

Anlatılanlara göre Hacı Ahmet Efendi'nin parmağında gümüş bir yüzük varmış ve ölümünden sonra bu yüzüğün parmağından çıkarılmasını vasiyet etmiş. Fakat ölümünden sonra yüzük çıkartılırken parmağını bükmüş ve yüzük çıkartılamamıştır. Türbede yatanların abdest aldığı inancından hareketle türbeye eskiden içinde su ile dolu testiler ve ibrikler konulduğu ve bazı günlerde bu ibriklerin boşaldığı da söylenmektedir. Halen bu ibrikler türbe içerisindedir. Yaklaşık elli yıl öncesine kadar sıklıkla ziyaret edilen ve bitişiğindeki kaya damı denilen odada zikir ve sohbetler yapılan Hacı Ahmet Bey Türbesi günümüzde ziyaret edilmemektedir.

Ortahisar Kasabası'nda Ulus Meydanı'nda yaklaşık otuz yıl öncesine kadar yer alan ve kime ait olduğu bilinmeyen **Dede Mezarı** isimli türbe şehir

---

148 Kozan, Sh. 86-87

merkezinde yapılan inşaat çalışmaları esnasında yıkılarak yerine bina yapılmıştır[149].

İlçeye beş km. mesafede bulunan *Ortahisar* kasabasındaki eski mezarlık içerisinde eskiden **Hibe Dede** adlı bir erenin de mezarının olduğu fakat günümüze ulaşmadığı aktarılmaktadır[150]. Bu Dede'nin dericilik ile uğraştığı, Ortahisar'da onun döneminden kalma tabakhanelerin olduğu söylenmektedir. Ayrıca ilçeye 14 km. mesafede bulunan İbrahimpaşa köyünün bu şahsın tebliğiyle Müslüman olduğu da söylenmektedir.

İlçeye 18 km. mesafede bulunan Sofular Köyünde **Şeyh Mehmed Dede Türbesi** (Dede Efendi/Sofu Dede) bulunmaktadır[151]. Halk arasında Ş*eyh Mehmet Dede*, *Dede Efendi* ve *Sofu Dede* isimleriyle de bilinen türbede yatan zatın ne zaman yaşadığı ve nereden geldiği kesin olarak bilinmemekle birlikte Horasan'dan gelen erenlerden olduğu sanılmaktadır. Üç kardeş oldukları söylenmekte, kardeşlerinden birinin mezarının köyde bulunan Erenler Tepesi'nde, diğerinin de Evliya Tepesi'nde olduğu düşünülmektedir. Türbe, Sofular köyünün kuzeyindeki eski köy yerleşim yerinde bulunmaktadır.

İçerisinde iki mezar olan türbenin ne zaman ve kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Tek kubbeli olan türbe içerisinde tespihler ve seccadeler bulunmaktadır. Köyün, burada yatan mübarek zatın

---

[149] Kozan, Sh. 87
[150] Kozan, Sh. 87
[151] Kozan, Sh. 87-88

adından dolayı *“Sofular”* adını aldığı söylenmekte ve Sofu Dede’nin köyün kurucusu olduğuna inanılmaktadır. Türbede bulunan diğer mezarın türbeyi sık sık ziyaret eden Avanoslu **Şıh Dede** adında biri olduğu söylenmektedir. Türbenin bitişiğinde bulunan bir kaya damda (kapalı bir odada) mescid olarak 1950’li yıllara kadar halkın Cuma ve Bayram namazlarını kıldığı belirtilmektedir.

Sofu Dede hakkında halk arasında bazı menkıbeler anlatılmaktadır. Bunlardan birine göre Sofu Dede, İstanbul’da bir camide temizlikçilik yaptığı dönemde, köyde namazda görüldüğüne, ayrıca Hacc’a gitmediği halde Hacc’da da görüldüğüne inanılmaktadır. Eskiden türbeye Konya, Kırşehir ve çevre köy ve kasabalardan gelen ziyaretçilerin, çocuğu olmayan, sıkıntısı, hastalığı, dileği olanlar olduğu ve bu ziyaretçilerin namaz kılıp kurban kestikleri söylenmektedir. Ayrıca bu ziyaretçilerin dilek için türbeye bozuk para attıkları da belirtilmektedir. Köy halkı arasında Sofu Dede’ye ve türbesine saygısızlık yapanların cezalandırıldığı inancı olup, daima ona saygı duyulması ve dua edilmesi gerektiğine inanılmaktadır.

Türbe günümüzde genellikle köy halkı tarafından ziyaret edilmektedir.

Taşkın Paşa köyü ile Şahinefendi Köyü yolu üzerinde, eskiden mezarlık olan boş bir arazide yer alan **Kesikbaş Türbesi** Taşkın Paşa Medresesi’nin güneyindedir[152]. Kare planlı olan türbenin içerisinde bir

[152] Kozan, Sh. 91-92

mezar bulunmaktadır. İçten kubbe, dıştan ise sekizgen külahla örtülü olan türbe halk arasında Kesikbaş Türbesi olarak bilinmektedir. Türbenin kime ait olduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte, halkı irşad etmek amacıyla buraya gelen Ahmet Yesevi dervişlerinden ve Horasan erenlerinden olduğuna inanılmaktadır. Selçuklular döneminde yaşadığına inanılan bu şahsın kafası kesilerek öldürüldüğü için Kesikbaş olarak adlandırıldığı söylenmektedir. Hatta kafası kesildikten sonra bile bir müddet savaştığına inanılmaktadır. Taşkın Paşa Külliyesi ile birlikte XIV. Yüzyılın ortalarında inşa edilmiştir. Türbede herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Çevrede 300 yıl öncesine ait mezarların da bulunduğu görülmektedir.

Halk arasında hakkında çeşitli menkıbeler anlatılan Kesikbaş ile ilgili bir rivayete göre, Cemilli Ana rüyasında başı kesik olan Kesikbaş'ı görüyor ve Kesikbaş ona, *"Benim üzerimi çiğniyorlar, kabrim ayaklar altında, beni rahatlat"* diyor. Bunun üzerine Cemilli Ana ve köylüler burayı kazıyorlar ve bu şahsın iskeletini görüyorlar. Ardından da bu mevkiye türbeyi yaptırıyorlar.

Köy halkı tarafından anlatılan bir başka olayda da bundan yirmi beş yıl kadar önce, türbenin hemen yanında bir mezar açılmış. Köyün bekçisi mezardan çıkan kemikleri toplamış. Buradan çıkan kafatası kemiği sallandığında, kafatasından kan fışkırmış. Köy halkı bu mezarda bulunan cesedin de Kesikbaş'a ait olabileceğine inanmaktadır.

Kesikbaş türbesinin, yakın zamana kadar Ürgüp ve çevresinden gelen özellikle sıkıntısı olan, baş ağrısı olan, çocuğu olmayan, hasta olan ziyaretçiler tarafından ziyaret edilmekte olduğu ve burada dua edildiği söylenmektedir. Fakat günümüzde daha çok dua etmek amacıyla ve turistik amaçlı ziyaret edilmektedir.

XIX. Yüzyılda yaşamış olan, **Arpacızade Mehmed Efendi**'nin Ürgüp'te doğduğu, temel eğitimini burada aldığı ve medrese tahsili için Göynüklü bir arkadaşı ile birlikte Kırşehir'e gidip geldikleri bilinmektedir[153].

Müftülük ve Naiblik yapmış olan Nar doğumlu Mehmet Şükrü Efendi (1845- 1900?), İncesu–Hamurculu Hafız Osman Efendi (1860-1910) ile Göynüklü müderris Halid (İsteyen) Efendi (1854- 1939) Arpacızade'nin öğrencileri arasındadır. Arpacızade Mehmet Efendi, Adalı Mustafa b. Hamza'ya ait 'Netaicü'l- Efkar Şerhü'l İzhar' adlı yazma eserin 1841 tarihli nüshasının müstensihidir. Bu eserin son sayfasında adı, 'Arpacızade Mehmed b. Ahmed Ürgübi' olarak geçmekte, böylece baba adının 'Ahmet' olduğu anlaşılmaktadır. İkinci evliliğini Demirtaş Köyünden Emine Hanım ile yapan Arpacızade Mehmed Efendi, köyün kendisine arazi vermesi üzerine oraya taşınıp yerleşmiş ve öldükten sonra da köyün eski mezarlığı olan günümüzdeki yerine defnedilmiştir. Mevcut türbe, 2014 yılında Ürgüp Belediye başkanı Fahri Yıldız'ın teşvik ve desteği ile

---

153 Hüseyin Dilaver. Müderris Arpacızade Mehmed Efendi

Arpacızade'nin altıncı göbekten torunları Zehra ve Bülent Arıkal tarafından yaptırılmıştır.

Arpacızade ile ilgili şu olay anlatılır. 'Özkonak ve Göynüklü üç arkadaş Kalaba'da tırpanla ekin işlemeye giderler. Ekin işlerken yan tarafta bir adamın tek başına ekin biçtiğini görürler. Birbirlerine 'bu kim' diye sorarlar. İçlerinde birisi 'o Ürgüplü Ermeni' der. Yanlarına çağırıp oturup sohbete başlarlar. Dini konuda tartışma çıkar. Aziz elinde tırpanla ayağa kalkıp 'imana gel' der. Ermeni ' Aziz ağa İslamın şartı kaç? ' diye sorar. O da "bilmiyorum" diyerek yanındaki arkadaşı Ethem'e sorar. O da bilmediği için yanındakine sorar. Kimse bilemeyince Ermeni, 'Arpacızade gibi ben Müslüman olamam, sizin gibi müslümanı da ben kabul edemem. Vur boynumu.' Der. O zaman Aziz'in elindeki tırpan yere düşer.''

Demirtaş köyü sınırları içinde mezarı bulunan Arpacızade Efendi'nin 1800'lü yıllarda yaşayan alim ve ermiş bir kişi olduğu, aslının Göreme'li olduğu, Demirtaş'ta evlendiği ve kendisine toprak verildiği söylenmektedir[154]. Ürgüp'te hala torunlarının bulunduğu da belirtilmektedir.

Arpacızade Efendi'nin yaşadığı dönemde olduğu gibi, halen onun mezarının bulunduğu bölgeye dolu yağmadığına inanılmaktadır. Yörede yapılan onun katıldığı yağmur dualarından sonra mutlaka yağmur

[154] Kozan, Sh. 81-82

yağdığı söylenmektedir. Yaşadığı dönemde kerametiyle birçok hastayı iyileştirdiği belirtilmektedir. Rivayete göre, halkın yağmura çok ihtiyacı olduğu bir dönemde, gece rüyasında Hoca Efendi hanımına, "*ben tepiği vurdum (arkı açtım) çık dışarı bak, yağmur yağması lazım"* diyor ve o gece yağmur yağıyor. Bir başka rivayete göre ise, kuraklık zamanında Hoca Efendi'ye rüyasında "*Bu bölgeye emir yok, yağmur yağmayacak.*" diyorlar. Hoca Efendi'nin bunun üzerine, "*Bu emirde benden olsun*." diyerek rüyasında hanımına vurduğu ve kalktıklarında yağmur yağdığı görülürmüş.

Anlatılan bir diğer menkıbeye göre Arpacızade Hoca, Hacc'a gidiyor. Rum hizmetlisi bir süre sonra evin hanımına, "*Hoca babam mantı istedi. Pişirsen de götürsem",* diyor. Evin hanımı, Yuhannes adlı bu hizmetçinin mantıyı kendisi için istediğini zannediyor. Ama yine de mantıyı pişiriyor. Mantıyı bohçaya sarıyor. Bir süre sonra hizmetli geldiğinde evin hanımı, "*Hoca Efendi mantıyı yedi mi?*", diyor. O da, "*Yedi, yedi*." diyor. Birkaç ay sonra Arpacızade Hoca hacdan döndüğünde elini öperek hoş geldin diyenlere, "*Yuhannes'in elini de öpün. O bana Hac'da iken sıcak mantı getirdi*.", diyor.

Bir başka rivayette Arpacızade'nin sıtma hastalığını iyileştirdiği haberleri Sinasos'da duyulunca ilaçla tedavi sürecinin fayda etmediği buradaki Rumlar sıtma için Hoca Efendi'ye gelirler. Hoca Efendi bunlara muska yazar. "Kim bunu boynuna takarsa iyileşir", diyor ve dediği gibi de oluyor. Daha sonra mübadele yıllarında

Rumlar gidecekleri yerde bu muskalardan ihtiyacımız olur diye çoğaltmak istiyorlar. Bu amaçla Şeyhülislam Hayri Efendi'nin akrabası da olan Erenlerin Salih Efendi'ye bu muskaları getirerek çoğaltmasını istiyorlar. Hoca Efendi muskayı açınca içinde yazılı olanın dua değil, "*Sıtma, bu adamı tutma, tutarsan da incitme.*" olduğunu görüyor.

Buraya çevre köy ve kasabalardan gelenlerin dua ettiği ve dilekte bulundukları söylenmektedir. Ziyaret özel bir günde olmayıp yılın farklı günlerinde olabilmektedir. Özellikle başı ağrıyanlar, sıtma hastalığı olanlar, çocuğu olmayanlar ve hastalar tarafından ziyaret edilir. Toprağından alanların sıtma hastalığından kurtuldukları inancı vardır. Köy halkından bazılarının zaman zaman Hoca Efendi'yi rüyasında gördükleri de söylenmektedir.

Yer ve İsim İndeksi

A

B

C

Ç

D

E

F

G

H

İ

K

M

U

Ü

V

Y

Kaynakça

Kitaplar

1. Moltke. Türkiye Mektupları. Remzi Kitabevi. İstanbul. 1969.
2. C. Texier. Küçük Asya. Coğrafyası, Arkeolojisi ve Tarihi. Cilt III.
3. Hasluck. Bektaşilik Tetkikleri
4. İsmail Özmen. Alevi Bektaşi Şiirleri Antolojisi. Kültür Bakanlığı Yayınları. 1998

Tezler

1. Alptürker İmran Gündüz. Nevşehir Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma (nceleme-Metin) Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Üniversitesi. Nevşehir. 2013
2. Azar Birol. Türabi Divanı. Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi. Elazığ. 2005
3. Çelik Halil İbrahim. 18 Numaralı (H.1339/M. 1920 İle 1927) Nevşehir Şer'İyye Sicili Metin Çevirisi Ve Değerlendirme. Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Üniversitesi. Nevşehir. 2012
4. Demir Cenk. Kayseri, Nevşehir, Niğde Üçgeninde Amerikan BOARD'un Eğitim Faaliyetleri. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi. Kayseri. 2008.

5. Ekiz Mehmet. Nevşehir'de Türk Dönemi Mimari Eserleri. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi. Ankara. 2006
6. Halme Ayşe Şerife. 19 yy 2. yarısında Nevşehirin sosyal ve ekonomik durumu Yüksek Lisans Tezi.Niğde Üniversitesi. Niğde. 2006
7. Kabak Turgay. Derinkuyu Yöresi Halk İnanışları. Nevşehir Üni.,Nevşehir. 2011
8. Karakaya Meliha. Seyahatnamelerde Nevşehir. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi. Niğde. 2010
9. Kebapcı Cemal. 17 Numaralı Nevşehir Şer'İyye Siciline Göre Nevşehir Ve Havalisinde Sosyal Hayat. Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Üniversitesi. Nevşehir. 2011
10. Kozan Serap. Nevşehir'deki Ziyaret Yerleri. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi. Kayseri. 2009
11. Kuş Sevgi. 20 Numaralı (H.1339 /M.1921-H.1343/M.1925) Nevşehir Şer'iyye Sicili Transkripsiyon Ve Genel Değerlendirme. Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Üniversitesi. Nevşehir. 2010
12. Mert Tuğrul. Nevşehir İli Kozaklı İlçesinin Tarihi Ve Sosyo-Ekonomik Kültürel Yapısı. Yüksek Lisans Tezi. Niğde. 2014
13. Okyar Mete Cüneyt. Cumhuriyet Tarihinde Nevşehir'in Sosyo Ekonomik Tarihi (1955-2000). Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul. 2002

14. Pınar Mehmet. Nevşehir mihrapları. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi. Kayseri. 2011

15. Şahin Bircan. 29 Numaralı Nevşehir Şeriyye Sicillerine Göre Nevşehir Ve Havalisinde Sosyal Hayat. Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Üniversitesi. Nevşehir. 2013

16. Ünlü Rabia. Sosyolojik açıdan Din Sanat İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Üniversitesi. Nevşehir. 2002

17. Yavuzer Hasan. Hacı Bektaş Yöresi Bektaşi İnançlarının Din Sosyolojisi Yönünden İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi. Kayseri. 1993

18. Yazıcıoğlu Emrah. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Külliyesi Haziresinde Yer alan Mezar Taşları. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Ankara. 2004

19. Yıldız Nevin Çöl. Nevşehir İli Gülşehir İlçesi Halk Edebiyatı Ve Folkloru Üzerine Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya. 2010

Makaleler

1. Alkan Mustafa. Hacı Bektaş-I Veli Tekkesine Nakşibendi Bir Şeyhin Tayini: Merkezi Bir Dayatma Ve Sosyal Tepki
2. Atılgan Doğan. Nevşehir'de Kültür Ve Kütüphaneler
3. Bayrakal Sedat. Nevşehir'in Hacı Bektaş İlçesindeki Bektaşi Kültürüyle İlişkili Türk Eserleri
4. Bayrakal Sedat. Ölümsüzlüğe Uzanan Taşlar: Hacı Bektaş Veli Külliyesi Haziresi'ndeki Mezar Taşları
5. Gündoğdu Cengiz. Hacı Bektaş Veli Dergahı Postnişini Hacı Ali Türabi Baba Ve İcazetnamesi
6. Kaya Mustafa. Ürgüp'te Kayıp Mescidler
7. Kozan Ali. Sözlü Ve Yazılı Tarihe Göre Nevşehir Bölgesinde Horasan Erenleri Olarak Bilinen Şahsiyetler
8. Kozan Ali. Osmanlı Döneminde Hacıbektaş Kasabası'nda Bir Bektaşi Şeyhi: Sersem Ali Baba Ve Zaviyesi
9. Maden Fahri. Xıx. Yüzyıl Sonları Ve Xx. Yüzyıl Başlarında Nevşehir'de Rum Mektepleri
10. Özbay Aslı. Kapadokya'nın Uyuyan Güzeli: Mustafapaşa-Sinasos
11. Özbay Aslı. Koruma-Yaşatma. Kapadokya'nın Uyuyan Güzeli: Mustafapaşa – Sinasos

12. Dilaver Hasan Hüseyin. Sicill-i Ahval Dosya ve Defterine Göre Ürgüplü Muallim Süleyman Rüşdü Efendi (1856-1924)
13. Dilaver Hüseyin. Ürgüp Medreseli Yahya Efendi Camiinde Üç Mezar ve Üç Kitabe
14. Dilaver Hüseyin. Dersiam Mehmet Fahri Uğurlu (Hacı Hafız Efendi 1881 - 1958)
15. Dilaver Hüseyin. Müderris Arpacızade Mehmed Efendi
16. Pınar Mehmet. Nevşehir-Ürgüp Şahin Efendi Köyü Camisi
17. Oğuz Ahmet. 12 Numaralı Nevşehir Şer'iyye Siciline Göre 20. Yüzyılın Başlarında Nevşehir'de Hayat
18. Toroğlu Emin. Bir Osmanlı Şehir Tesisi: Nevşehir
19. Tütüncü Mehmet.Hacı Bektaş Külliyesinin Kitabeleri
20. Yavuzer Hasan. Sosyolojik Açıdan Nevşehir'de Din Hizmetleri
21. Selçuk Hava. Mürur U Ubur Edenlerin Gözüyle Hacıbektaş: Seyahatnameler, Salnameler Ve Şer'iyye Sicillerine Göre Hacıbektaş'ın Tarihi

Ansiklopedi

1. Nevşehir. İlhan Şahin. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 33
2. Damad İbrahim Paşa Külliyesi. İlknur Aktuğ Kolay. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 8
3. Damad İbrahim Paşa, Nevşehirli. Münir Aktepe. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 8
4. Balım Sultan. Ahmet Yaşar Ocak. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 5
5. Hacı Bektaş Veli Külliyesi. M. Baha Tanman. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 14
6. Mehmet Ali Hilmi Dedebaba. Abdullah Uçman. TDV İslam Ansiklopedisi.. Cilt 28
7. Mustafa Hayri Efendi. Mehmet İpşirli. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 17
8. Ürgüp. Mustafa Oflaz. TDV İslam Ansiklpoedisi. Cilt 42
9. İlyas Üzüm. Bedri Noyan. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 33
10. Demir Hoca. Evliyalar Ansiklopedisi
11. Hasan Dede. Evliyalar Ansiklopedisi

WEB

1. http://www.kulturportali.gov.tr
2. http://www.abdullahbaba.com/hayati.asp
3. http://www.urgup.bel.tr/
4. http://www.avanos.gov.tr/
5. https://sites.google.com/site/gulsehirkaravezirkutuphanesi/
6. http://www.nevsehirkulturturizm.gov.tr/
7. http://www.guvencabdal.org.tr/